Hermanis Kreicers
un
mag. phil. Irma Cēbere

MANA TĒVU VALODA

Lasāmgrāmata
7. un 8. klasei

1969
AMERIKAS LATVIEŠU APVIENĪBAS
IZGLĪTĪBAS BIROJS

Trešais iespiedums.

Printed by
AUGSTUMS PRINTING SERVICE
Lincoln, Nebraska, 68502
U. S. A.

7. klasei

Svēts mantojums šī zeme mūsu tautai.
L. Breikšs

I

K A R O G S

Pūtiet, taures, skaniet, zvani,,
saule, plašu gaismu lej!
Karogs sarkanbaltisarkans
vējos atraisījies skrej.
Skrej pa laukiem, skrej pa klajiem,
sauc arvienu dzirdamāk,
Lai no mājām, lai no namiem,
lai no kapiem ārā nāk.
Pildās bargiem tēliem ielas,
pildās bālām ēnām gaiss,
Un iet mirušais un dzīvais,
kur sauc karogs dīvainais.
Celies augstāk, plīvojošais,
kur zūd saulē debess jums,
Lai redz tevi, kas šo zemi
kādreiz pārstaigās pēc mums.
Skrej pa priekšu pulkiem kaujā,
brīvs pats, brīvus dari mūs.
Līdz ar sauli saules mūžu
tavai tautai dzīvot būs!

Edvarts Virza

Rīga valsts svētkos

Kājām bija noiets liels gabals. No vecās universitātes ēkas Raiņa bulvārī līdz Brāļu kapiem. Bija beidzies tradicionālais astoņpadsmitā novembŗa rīta svētceļojums, kad studējošā jaunatne kā katru gadu nāca pieminēt par Latvijas brīvību kritušos karotājus. Nāca bez izšķirības visi - kā viena liela un nesadalāma saime. Aiz brālību karogiem un krāsainajām cepurēm baltās galvsegās sekoja studentu sadraudzes un pašās beigās visi neorganizētie ar egļu zariņiem rokās. Šai dienā viņus visus bija vienojusi viena uguns - Latvijas brīvības uguns varoņu piemiņai celtajā kapu altārī. Un tai viņi solījās dzīvot un strādāt tā, lai būtu asinīm izcīnītā mantojuma cienīgi.

* *
*

Jau ielās bija nolaidusies zilgana krēsla, kad, kājas atpūtinājuši, viņi iznāca no studentu virtuves un iejuka biezajā cilvēku straumē, kas lēni un nepārtraukti kustējās no ielas ielā, no skatloga pie skatloga, apbrīnojot svētku rotājumus.

Gandrīz vai ik logā bija redzama kāda valstsvīra ģīmetne, kupla zaļumu vainaga apņemta. Lielākie veikali rādīja pat veselu vēsturisku ainavu atveidojumus kā mazās, starmešiem apgaismotās skatuvēs. Lāčplēsis cīnījās ar Melno bruņinieku. Strēlnieki baltos mēteļos gāja Ziemsvētku kaujās. Rīgas aizstāvji sargāja tiltus. Bet pāri pār gājēju galvām pie namu fasādēm① sīku spuldzīšu veidojumā iemirdzējās Latvijas ģerboņi② un zvaigznes. Gar ietvju malām ar dzeltenīgi dūmainām astēm plivinājās spulgu③ liesmiņas, smaržodamas pēc degošiem taukiem. Un visur, kurp acis vien griezās, plīvoja karogi, sarkanbaltsarkanie karogi.

Svētki - viņu jaunās un mīļās Latvijas svētki. Un sa-

① Fasāde: ēkas ārējā priekšpuse, pretskats.
② Ģerbonis: simboliska zīme. Sākumā tos lietāja dižciltīgie kā savas dzimtas vai zemes pazīmi. Viduslaiku beigās ģerboņi kļuva parasti arī garīdznieku un pilsoņu kārtai. Mūsu laikos tos lietā pilsētas un valstis.
③ Spulga, "ploška": mazs, apaļš trauciņš, kurā dakts ielaista taukiem līdzīgā masā. Spulgas lietāja it īpaši Latvijas dibināšanas svētkos ielu un ēku apgaismošanai.

vāda, vārdos neizsakāma pacilātība pārņēma arī Ausmu un Augustu. Viņi aizmirsa to, ka ir studenti, saplūzdami kopā ar strādniekiem, zemniekiem, ierēdņiem un tirgotājiem, kaut kādas lielākas kopības kustībā ierauti un līdzi nesti. Šai brīdī viņi izjuta un pārdzīvoja sevi kā svinīgi dunošās tautas daļu, kas bija iznākusi no namiem, lai lūkotos savu brīvības simbolu mirdzēšanā.

Augusts satvēra ciešāk Ausmas elkoni: "Vai tas nav savādi, ka mēs esam dzimuši gandrīz vai reizē ar Latviju! Es biju azotī iebāžams knīpa,① kad dzirdēju nodārdam pēdējo šāvienu. Un klusums tad likās tik neparasts, balts un svinīgs, ka es šī brīvības rīta spilgtās izjūtas nespēju aizmirst vēl šodien. Ar kailām galvām mēs izgājām lievenī, un acīs mums sadzina asaras pavisam sīki melni punktiņi uz aizsalušās Daugavas ledus. Bermontieši bija satriekti. Un tie tur bija mūsu karavīri, kas pulciņos gāja pāri Daugavai."

"Mēs toreiz vēl bijām Krievijā," stāstīja Ausma. "Bet toties atceros, kā, Latvijas robežu pārbraucot, mums visiem acis kļuva mitras."

"Varbūt tā tiešām mums ir tāda tik liela likteņa piešķirta laime, ka mēs to īsti vēl nespējam novērtēt - augt kopā pašiem ar savu valsti."

"Vai tas nav jocīgi, kad tā pēkšņi iedomājas," jūsmīgi atsaucās pasāktajai domai Ausma. "Mēs taču esam pirmā paaudze, kas varējusi sākt mācīties ābeci savā valstī."

Viņi bija uzgājuši uz vecā dzelzu tilta, lai pārlaistu skatu uguņotajai Rīgai no Daugavas vidus. Auksti novembŗa vēji, tilta sijās svilpodami un melnus viļņus tālu zem viņiem upē veldami, lika vēl ciešāk saklauties kopā un rokai stingrāk saspiest roku. Neredzamu starmešu apgaismoti, zaļi pret debesīm slējās smailie dievnamu torņi, augstu pāri pār sīko spuldžu apmirdzētajiem namiem, pār kuŗiem, kā likās, kāds milzis bija nobēris riekšavām zvaigžņu.

"Mūsu Rīga," čukstēja Ausma, tuvu pie Augusta pleca atslīgusi. "Vai pasaulē maz var būt kāda vēl skaistāka pilsēta?"

"Mums nebūs," atbildēja Augusts.

Teodors Zeltiņš - Rožu gaitenis

(Autora īss dzīves un darbu apraksts 7. klases grāmatas beigās)

①Knīpa: pusaugu zēns vai meitene.

DZIESMA PAR GAIZIŅU

Pa lielceļu, kas augšup vijās,
Reiz mani veda kumeļš salns,①
Līdz, birzīs paslēpts, parādījās
Man Gaiziņš - gaišais, maigais kalns.

Visapkārt ezeri gaišzili
Un silts un smaržīgs ziedu gaiss,
Visapkārt birztalas un sili,
Bet vidū Gaiziņš mīlīgais.

Kur vēl tik daudz ir ziedu baltu,
Pār kuŗiem aizņirb tauriņš naigs,
Kā te ap Gaiziņkalnu staltu,
Ap kalnu, kas tik dižs un maigs.

Tik saldas kokles nav, ne ģīgas②
Kā rudzu druvu vēsmas tās,
Kas šalc zem debess bezgalīgas
Te klusās bērzu birztalās.

Pa taku, vijās kas uz leju,
Prom veda mani kumeļš salns,
Bet vasarās, lai kur es eju,
Man prātā Gaiziņš, maigais kalns.

Ēriks Ādamsons

(Autora īss dzīves un darbu apraksts 8. klases grāmatā)

① Salns: zirgs balti pelēku spalvu ar sārti brūniem spalvu galiem; spalva salnas krāsā; spalva ar maziem sirmiem un pelēkiem plankumiem.
② Ģīgas: mūzikas instruments, īpaši vijole.

MANS EZERS.

- Kas tevi te ir pametis,
Mans ezers, Dieva spogulis?
Kā sudrabs zaļi apzaigots,
Te spožs, te it kā apmiglots
Tu spulgo viens pret debesi
Un uzņem sauli, mēnesi.
Kad tie pār tevi lēni brauc -
Tu viņu starus nesajauc.
Es arī tevī lūkojos,
Ar ko vien vēlos, satiekos.
- Slīd vasara uz mākoņa
Tik viegli balta, klīstoša,
Ka domā - nokritīs paties,
Un kā gan viņa izglābsies? -
Te pārskrien ātru putnu bars,
Te atspīd tikko plaucis zars -
Tas meža rožu jaukais krūms,
Kas līksmo, ja tev prāts ir drūms.
Te apņem visu gaismas loks,
Labs liekas cilvēks, zvērs un koks.
- Kas tevi te ir pametis,
Mans ezers, Dieva spogulis?

Zinaīda Lazda

(Autores īss dzīves un darbu apraksts 7. klases grāmatas beigās)

SKAISTA MANA TĒVU ZEME.

Daugaviņa, melnacīte,
Melna tek vakarā;
Kā tā melna netecēs,
Pilna dārgu dvēselīšu.

Aiz upītes balti bērzi
Sudrabiņa lapiņām;
Es paklāju villainīti,
Man piebira sudrabiņa.

Visas upes klusu tek,
Gauja klusu netecēja;
Gauja tek skanēdama,
Sidrabiņu sijādama.

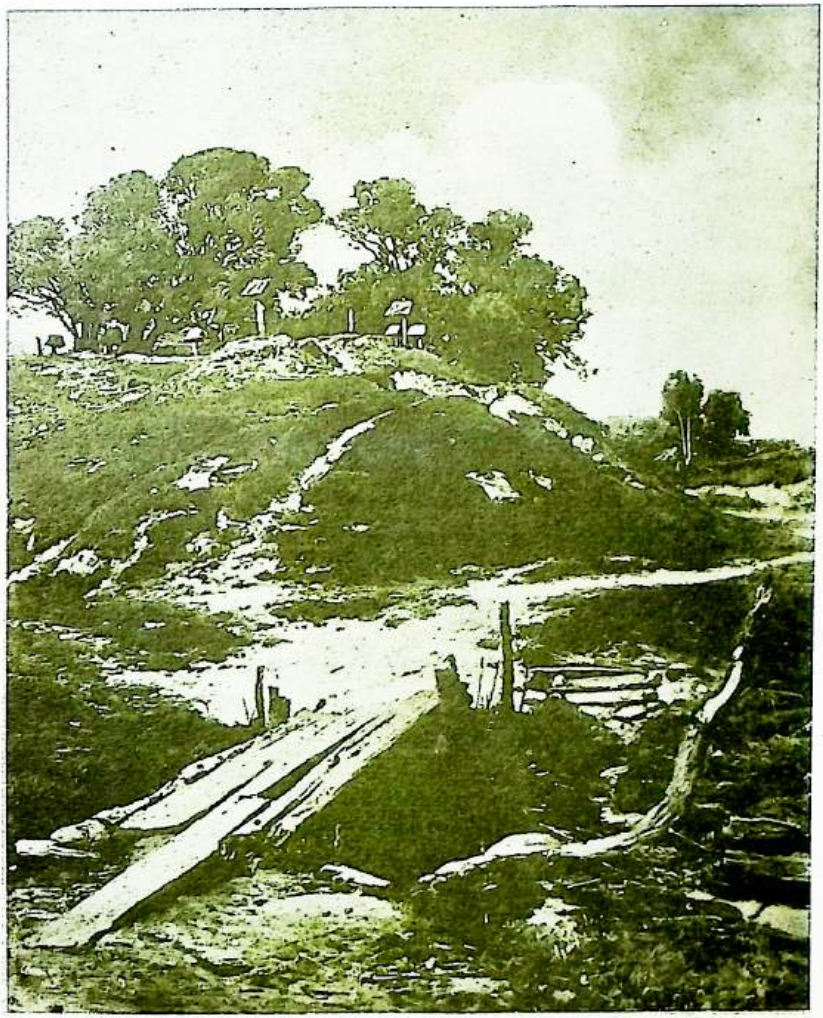
Rīga, Rīga, skaista Rīga,
Kas to skaistu darināja?
Vidzemnieku sūri darbi,
Pakavoti kumeliņi.

Tautasdziesmas

Jūlijs FEDERS
(1838. - 1909.)

Jūlijs Feders, pirmais ievērojamais latviešu ainavu gleznotājs, dzimis 1838. gadā Vidzemē, Koknesē, kur viņa vecāki turēja viesnīcu. Sava mūža lielo daļu mākslinieks pavadījis ārpus Latvijas, galvenokārt Krievijā. Arī mākslinieciskо izglītību Feders ieguvis ārpus Latvijas: Krievijā un Vācijā. Feders dzīvoja laikmetā, kad daudzi izglītoti latvieši, kuŗu skaits toreiz nebij visai liels, kaunējās par savu zemniecisko pagātni un sajuta lielu cienību pret vāciski pilsonisko kultūru. Pagājušā gadu simteņa vidū latviešu garīgā dzīve vēl tikko sāka rosīties. Tomēr Feders piedzīvoja laikus, kad izglītotos latviešos pamodās pašapziņa, kad tie vairs nekaunējās no savas pagātnes un tautības un sāka apzinīgi darboties kā latvieši. Federa jaunības laikā

Jūlijs Feders *Kapsēta.*

Jūlijs Feders *Vasaras diena Siguldā.*

bij tikai daži latviešu gleznotāji - un arī tie no savas tautas bij atsvešinājušies. Federa mūža pēdējā posmā, kad mākslinieks dzīvoja Pēterpilī, tagadējā Ļeņingradā, latviešu mākslinieku pulciņš bij jau visai kupls, un Feders, kaut arī krietni jau gados, tomēr dzīvi sekoja jauno latviešu mākslinieku gaitām un centieniem.

Latviešu mākslā Federam izcila vieta kā savas dzimtenes ainavu gleznotājam. Plaši pazīstamas ir viņa Siguldas ainavas, tāpat Kokneses un citu Latvijas novadu skati. Feders gleznojis arī Igaunijas, Norvēģijas un jo sevišķi daudz Krievijas dabu. Mākslinieks piedalījies daudzās izstādēs Krievijā, Latvijā un Rietumeiropā. Par panākumiem mākslā viņš izpelnījies daudzus pagodinājumus. Jūlijs Feders miris 1909. gadā Nežinā, Krievijā.

Alkst jauna darba atkal rokas,
Pēc jaunām tālēm raugās skats.
Z. Lazda.

II

Darba varonis

Krišjānis Barons.
(1835. - 1923.)

Latvietim cēlumu un dižumu piešķir darbs. Latviešu sirds un prāts visvairāk apbrīno to, kas pats ar savu spēku atdalījies no pelēkās masas un veicis darbu, kura gaisma sasniedz paaudžu paaudzes. Tāds darba varonis, kas negaidījis no citiem palīdzību un atzinību, bet viens pats veicis savu milzīgo darbu, ir Krišjānis Barons. Kādā savā rakstā viņš saka: "Pasaules dzīvē ir vajadzīga droša dūša un liels stiprums... Drošs prāts jau ir pus darba darītājs. Drošam cilvēkam ar skaidru, bezvainīgu apziņu viens darbs pēc otra laimējas un veicas." Viņam pašam bija šis drošais, bezbailīgais prāts, un tādēļ viņš varējis veikt tik lielu darbu.

Par mūsu dižā burtnieka① dzīves gājumu nav daudz ko stāstīt. Viņa dzīve pagāja bez lieliem notikumiem. Visa viņa dzīve bija barga darba diena, bet viņš pats to tādu bija gribējis, un tādēļ viņa dzīvē nav ne rūgtuma, ne moku.

Krišjānis Barons dzimis 1835. gada 31. oktōbrī Kurzemes Strutelē. Viņa tēvs bija vagaris②. Ģimenē auga astoņi bērni, un Krišjānis bija jaunākais. Toreiz mūsu zemē vēl bija klaušu laiki, un maizes rieciens vagaŗa bērniem iznāca plāns. Kad tēvs mirst, Krišjānim tikai septiņi gadi. Lasīt viņš bija jau iemācījies piecu gadu vecumā. Ganot cūkas, viņš lasa Hernera dziesmu grāmatu un kalendārus. Toreiz uz laukiem skolu vēl nebija. Mazais Krišjānis, gribēdams tikt pie gara gaismas, iet kājām no Īles uz Dobeli, kur pie ķesteŗa③ mācās vācu valodu. Vēlāk viņš mācās Dundagā un ļoti iemīl savu skolotāju Dinsberģi. Beidzot Baronam izdevās nokļūt Jelgavas ģimnazijā. Par gultas vietu viņam brīvā laikā jāauklē dzīvokļa saimnieces bērns. Viņš to labprāt dara, ja tikai var mācīties. Ģimnaziju viņš beidz ar ļoti labām sekmēm. Tērbatā viņš studē matēmatiku, sev maizi nopelnīdams ar dažādiem zinātniskiem rakstiem, kā arī strādādams par mājskolotāju muižnieku ģimenēs.

Kad Krišjānim Baronam četrdesmit pieci gadi, viņš uzņemas lielo darbu savākt un sakopot tautasdziesmas. Šodien mēs visi zinām tautasdziesmu nozīmi, zinām, ka tās ir visas latviešu kultūras pamats, bet toreiz Barons bija vientuļš ticētājs. Krāšanas darbu viņš sāka 1880. gadā un šim darbam veltījis trīsdesmit piecus gadus, necerēdams par to saņemt atalgojumu. Pat pasaules kaŗa nemierīgie laiki viņu nespēj atraut no iemīļotā darba. Pēdējais dainu sējums iznāk 1915. gadā, kārtotāja astoņdesmitajā dzimšanas dienā. Par dainu pirmo sējumu, tāpat arī par otro, viņš kā vienīgo honorāru④ dabū tikai zināmu skaitu eksemplāru. Vēlāk Rīgas latviešu biedrība viņam izmaksāja nelielu summu, un tikai, kad nodibinājās Latvijas valsts, viņam pie-

① Burtnieks: persona, kas pārzina burtniecību jeb folkloru, tautas dzejas kopējs un zinātājs.
② Vagaris: muižas saimniecībā klaušu kārtā strādājošo zemnieku galvenais rīkotājs un uzraugs.
③ Ķesteris: baznīcas kalpotājs. Kr. Barona laikos ķesteris mācīja bērniem baznīcas dziesmas, katechismu un citus priekšmetus, bez tam veica arī citus pienākumus baznīcas dzīvē.
④ Honorārs: atlīdzība par garīgo darbu (ārsta, rakstnieka, mākslinieka u. c.).

šķir mūža pensiju. Viņš atsakās no visām ienesīgām vietām un visiem goda amatiem. Viņš zina, ka lielu darbu var veikt tikai tas, kas prot atteikties, kas visus savus spēkus, negaidīdams uzslavu, pievērš vienam mērķim un kāpj kalnā, vienalga, cik stāvs un vientuļš būtu ceļš. Viņš ticēja latvju tautas garīgajai bagātībai un piespieda arī citus tai ticēt. Plašā publika nebija ar viņu. Tai likās, ka dainas ir vientiesīgas dziesmas, kas der tikai zemniekiem. Pirmie tautasdziesmu sējumi atrada tikai kādus četri simti pircējus. Dainu krāšanas darbu viņš strādāja, gan būdams par skolotāju muižnieku ģimenēs, gan klusi un pieticīgi dzīvodams Burtnieku mājā Vecmīlgrāvī, bet visrosīgāk darbs veicās mazajā, klusajā mājiņā, Dārtas ielā 23. n-rā. Tik maza un niecīga ir šī mājiņa, un tik liels darbs tajā veikts! Divas mazas, vienkāršas istabiņas, katrā pa vienam tik zemam lodziņam, ka garāmgājēji skaidri redz Barontēvu pie pults① stāvam un strādājam. Viņa sieva Dārta tikai sešdesmit piektajā gadā, kad jau bērni bija pieauguši un mazbērni nāca ciemā, iemācījās drusku rakstīt, bet daudz vairāk kā parakstīt savu vārdu nevarēja. Arvien žigla, izvedīga, jautra Baronmāte gādā par mazās mājiņas tīrību, kārtību un lielajam darbam nepieciešamo klusumu. Vēl ar septiņdesmit gadiem viņa viena pati kārto visus mājsaimniecības darbus: uzkopj istabas, vāra ēdienu, mazgā veļu, stāda, ravē mazajā sakņu dārzā un vēl atrod laiku aiziet uz pastu, lai saņemtu no visām malām sūtītās tautasdziesmas.

Barontēvs jau četros no rīta sāka strādāt, parasti viņš rakstīja, stāvot pie savas pults. Strādnieki, kas rītos agri gāja uz darbu, pie mazā nama apstājās un brīnījās par Balto tētiņu, kas pie darba bija agrāk nekā viņi. Dzīvodams lielā sātībā②, nekur velti neškiezdams savus spēkus, pārmīdams garīgu darbu ar fizisku, Barontēvs saglabāja savu veselību līdz sirmam vecumam. Par visu vairāk viņš cienīja kārtību. Viņa dzīve bija kā slavenais dainu skapis ar astoņdesmit atvilktnēm, ko bija pagatavojis vācu galdnieks saskaņā ar Barontēva zīmējumiem. Viņa astoņdesmit astoņu gadu garā dzīve bija stingri un rūpīgi iekārtota. Noliktu laiku nostrādājis gar dainām, viņš mēdza iziet ārā svaigā gaisā, labprāt strādāja fizisku darbu: nesa ūdeni, aplēja krūmus, palīdzēja Baronmātei veļu izžaut vai arī rūpīgi sazāģēja, saskaldīja un sakrāva malku. Labprāt viņš arī

①Pults: augsts rakstāmgalds ar slīpu virsu.
②Sātība: pieticība.

strādāja galdnieka darbus. Katru dienu viņš gāja mežā pastaigāties, vēroja kokus, putnus, kukaiņus. Mežā pazina katru taku tālu jo tālu. Vasarā allaž ņēma līdzi mazu zāģīti, lai pārnestu galdniekam derīgus koka materiālus, sevišķi viņš cienīja cietos paegļus, no kuriem prata izgriezt spieķus ar dažādiem glītiem rokturiem. Reiz, pastaigājoties mežā, viņš sastapa bērnu pulciņu, sāka ar tiem runāties, pacēla ciekuru, prasīja, vai bērni arī zinot, kā izaug priede. "No ciekura izaug priede," atbild kāds no bērniem, bet Baltais tētiņš - tā viņu apkārtnē visi sauca - ar tādu atbildi nav mierā. Trīcošiem pirkstiem viņš atplēš ciekura zvīgznas① un rāda bērniem, ka aiz katras zvīgznas slēpjas sēkliņa un no katras tādas sēkliņas var izaugt priede. Bērni ilgi paturēja prātā šo mācību, ka no mazas sēkliņas var izaugt liels un spēcīgs koks.

Cēla un mierīga kā viņa dzīve ir arī viņa seja. Kā jaunekli mums viņu grūti iedomāties. Šķiet, jau vienmēr sudrabainais sirmums mirdzējis ap viņa galvu. Mierīgi, mūžības gudrības pilni ir viņa vaibsti, kas pauž rāmumu un vīrišķīgu spēku.

Barontēvs mirst tuvinieku vidū 1923. gada 8. martā. Viņu ar lielu godu apglabā Rīgā, Ģertrūdes kapos. Viņa šķirstam sekoja vai visa latviešu tauta. Tai gaišajā marta dienā, kad ļaudis plūda no malu malām gan ar krāšņiem baltu rožu vainagiem, gan ar maziem vizbulīšu pušķiem rokā, likās, ka zemes klēpī gulda visas latviešu tautas tēvu.

Ja nebūtu bijis Barontēva, mums nebūtu mūsu tautasdziesmu astoņu sējumu ar 6200 lapaspusēm, kur iespiests 35.789 patstāvīgu dziesmu. No šiem astoņiem sējumiem izauguši visi pārējie izdevumi. Šie sējumi mūžam paliks par pamatu latviešu kultūras ēkā; tur teikts, kā senais latvietis strādājis, dzīvojis un miris, ko viņš cienījis un ko viņš nicinājis. Krišjānis Barons nav tikai dziesmu vācējs un kārtotājs, viņš ir arī dainu īstības vērtētājs. Viņš neievietoja krājumā visas viņam aizsūtītās dziesmas, arī ne visas, ko dziedāja tauta, bet tikai tās, kur viņa dzirdīgā auss nesadzirdēja svešas skaņas. Viņš atšķīra īsto dainu no viltojuma, un tā šais astoņos sējumos sakopots latviešu garīgais zelts, viss, kas latviešu tautā pats vērtīgākais un īstākais.

Krišjānis Barons ar savām dainām pats sev uzcēlis piemineklī. "Un nerūsēs šis tautas zelts."

①Zvīgznas: zvīņas.

Mums visiem viņš atstājis dižās dzīves un darba paraugu. Mazs cilvēks dzīvo tikai sev, ir noraizējies tikai par savām sāpēm un bēdām, un tādu cilvēku mēs saucam par egoistu. Kas jau lielāks, kas dzīvo saviem tuviniekiem, savai ģimenei, saviem draugiem, mēs saucam par tikumisku cilvēku, bet dižgars un varonis ir tas, kas dzīvo savai tautai. Tāds īsti latvisks varonis, daiļa darba darītājs, bija Krišjānis Barons.

Zenta Mauriņa.

DOMA BAZNĪCAS BALĀDE

Simtgadējai katedrālei① šinī naktī nenāk miegs:
Gul tur zārkā latvju Burtnieks, bezgalības celinieks.

Ne uz ko viņš savas acis cieti slēgtas nepagriež,
Sveču gaisma viņa sejā baigus atspīdumus sviež.

Pusnaktī no templa kaktiem pēkšņi kādi čuksti nāk:
Bīskapi② un kardināļi,③ bruņinieki mosties sāk.

Dzīvi top šie akmens tēli, bailes lielas viņus māc.
"Celamies un ejam raudzīt, kas šis gulētājs gan tāds?"

Seši gadu simti sakust, dzelžu troksnis atskan svešs,
Un ap zārku stājas zižļi, zobenu un šķēpu mežs.

Bruņām skanot, kaya rīkus dusmās krata tie, bet pirms
Viņi atjēdzas, no zārka augšā celas Burtnieks sirms:

"Radīja jūs pusnakts, projām lai jūs pusnakts atkal pūš!
Pieder man un manai tautai mūžīgākās dziesmas mūžs!"

Viņiem spārs, šos vārdus dzirdot, asinīs un sirdīs siek.④
Bīskapi un bruņinieki atkal akmens tēli tiek.

Ne uz ko vairs Burtnieks acis cieti slēgtās nepagriež.
Sveču gaisma viņa sejā baigus atspīdumus sviež.

Apņem veco katedrāli atkal senais mūža miegs,
Lai dus mierā latvju Burtnieks, bezgalības celinieks.

Edvarts Virza

(Autora īss dzīves un darbu apraksts 6. klases grāmatā)

① Katedrāle: bīskapa baznīca, galvenā baznīca, doms.
② Bīskaps: augstāks garīdznieks plašākā apgabalā vai pat visā valstī.
③ Kardinālis: katoļu augstākais garīdznieks pēc pāvesta.
④ Siek: zūd.

Milzis

Milzis teica uz savu jaunāko brāli: "Paturi tu kalnu, es gribu paskatīties pasaulē." Labi. Šis ir ar mieru. Un tā jaunākais brālis ņem kalnu uz pleciem, un vecākais dodas pasaulē.

Visu mūžu viņš bija gulējis uz vēdera un turējis kalnu uz muguras tāpat kā viņa tēvs un tēva tēvs. Un nu viņš stāvēja lejā liels, kumpains① un neveikls. Viņš vāji turējās uz kājām un brīnīdamies skatījās pasaulē. Visas lietas viņam līda acīs. Viss bija tāds strīpains un raibs: ikkatrai lietai bija apkārt varavīksne. Viņš bija kā jauns putns, kura priekšā salūst čaula, un pasaule ar visām krāsām un skaņām gāžas iekšā noreibušajā dvēselē. Aizlicis roku acīm priekšā, milzis skatījās tālumā. Sili, kalni un mākoņi. Vējš locīja silus un dzina mākoņus. Vai milzis nu stāvēja mierā? Viņš ierēcās no prieka un devās tālumā svabads, laimīgs un bagāts. Padusē viņam bija zelta gabals, tik liels kā cilvēka galva. To viņam bija dāvinājuši labie rūķi par to, ka viņš tik pacietīgi bija turējis kalnu, kur atradās viņu smēdes un mantu kambaŗi.

Milzis gāja, gāja un uzgāja kalnu. Iet no kalna lejā, redz - viens puika gana aitas.

"Ekur kukainis," milzis teica un smaidīja.

Pret sauli ziedēja baltābola pakalne. Zemu pie debesīm gulēja balti mākoņi. Ne zelts, ne sudrabs kalna dziļumā, nekas nebija tik gaišs kā šī pakalne. Milzim gribējās te atlaisties zālē un apskatīties: te laikam sākās tā skaistā pasaule, par ko viņam bija stāstījušas meža laumiņas.② Tās klejoja tālu ar vēju, maldinādamas ganus un mednieckus, un daudz zināja stāstīt.

"Ei, ei lielais!" puika kliedza. "Neieguli tik atkal bedri manā norā.③ Kur jūs, milži, gulat, tur trīs gadi zāle neaug."

Tas bija liels nebēdnis, un viņam nebija pirmā reize ar milžiem un velniem.

"Klausies, puika, es gribu drusku uzkost. Dod man vienu aitu."

"Vai rīma! Veselu aitu! Bet nāc papriekšu ar mani

① Kumpains: kuprains.
② Laumas: labi meža gariņi latviešu ticējumos.
③ Nora: nostrādāts zemes gabals, ko lietā ganībām.

cīkstēties. Ja pieveiksi, tad dabūsi aitu, ja ne - tavs zelta gabals man."

Milzis skatījās uz puiku kā suns uz skudru, kas rāpo viņam starp izstieptām ķepām. "Ekur kukainis!" milzis brīnījās. Tā būtu mums, ja mēs gulētu zālē un zaļš vaguliņš① mūs lielīgi uzrunātu.

"Labi. Iesim skrieties," milzis teica.

"Ei tu! Kur es ar tevi, tādu lempi, iešu skrieties. Te aiz krūmiem guļ dienvidu mans jaunākais brālis, tas ies manā vietā."

Puika pasvilpa. No krūmiem izskrēja zaķis, un milzis nebija salocījies vien, kad zaķis jau bija gabalā.

Tad milzis paķēra no zemes akmeni un saspieda to plakanu. "Nu, vai tu to vari?"

"Tas man nieks. Bet vai tu vari saspiest akmeni tā, ka tam sula sāk tecēt?"

Un puika izvilka no savas gana kulītes gabalu siera un saspieda to tā, ka viņam sula tecēja caur pirkstiem.

Milzis brīnījās vien.

"Vai, kas tu par vāju vīru. Tev jau tik ir kā tie lielie kauli," puika smējās. "Vēlreiz es eju, tad Dievs ar tevi."

Tad milzis ar dusmām grāba akmeni un svieda gaisā. Abi, atgāzuši galvas, skatījās, kā tas pazūd debesīs. Pēc laba laika akmens nožvakstēja uz noras.

Bet puika izvilka no azotes putnu un palaida gaisā. "Redz, es iesviedu akmeni pašā Aizsaulē. Tā tu vairs nekad neredzēsi," puika lielījās.

Milzis gaidīja, kad akmens nāks zemē, bet tik kakls notirpa skatoties: nekā nesagaidīja.

Viņš bija zaudējis.

Atdeva viņš puikam zelta gabalu un gāja tālāk. Viņš gāja ātri un smagi, atstādams zemē dziļas pēdas. Nabaga milzis bija gluži apjucis, un bailes mina viņam uz papēžiem. Viņš meta līkumu, kur arājs ara un gans ganīja. Šiem kukaiņiem bija brīnišķīgas varas. Tas nieks viņam bija atņēmis zelta gabalu un izpostījis viņu līdz pašai serdei. Viņš nu bija kā liels koks ar cauru vidu un neticēja vairs ne savām rokām, ne kājām. Viņš gāja un nezināja, kur soli spert: kad tik atkal neizlien no zemes kāds kukainis un neievelk derībā! Izdzīs vēl trīs sloksnes② ādas no muguras, kur tad vairs rādīsies...

Pašķīrās meži un nokalniņi, un milzis izgāja ziedošā

①Vaguliņš: mazs melns kukainis.
②Sloksne: šaura strēmele.

Kurzemes klajumā. Te debesis bija tik gaišas un pasaule tik plaša, ka viņam kājas sāka ļodzīties, un viņa ēna smieklīgi dejoja uz sarkanām āboliņa galvām, kas auga cita pie citas zaļi un kupli piebriedušā laukā. Kā viļņi viens pār otru tur pacēlās ziedi un lapas, sarkans un zaļš.

Milzis vairs nezināja, kur likt savas lielās rokas. Tās bija tik stipras un smagas, radītas lieliem un grūtiem darbiem, un te bija tik viegls un gaišs, ka bija tīri vai jāizkūst. Viņš varēja dzīvot tikai tad, ja viņam bija ko nest. Jo tā nu reiz milži ir radīti. Kā cits nevar panest grūtuma, tā milzis nevarēja panest viegluma. Viņš nokrita āboliņa laukā uz mutes un tālu kā ķēms izstiepa savas neveiklās rokas un kājas.

Salda medus dvaša spiedās viņam mutē un nāsīs. Viņš iekodās ar zobiem zemē un raudāja, bet ziedošā zeme smējās par viņa dusmām un smaržoja.

Īgns un satumsis milzis piecēlās un aizvilkās kā mākonis uz vakariem, kur debess malā gulēja tumšzilas ozolu birzis.

Veci simtgadēji ozoli izstiepa tam pretī savus varenos zarus. Un, birzī iegājis, milzis jutās kā starp vīriem, jo ozoli bija viņa augumā. Sadudzis,① ķildīgs viņš grieza zobus un šņāca tā, ka lapas bira no zariem. Tad viņš likās ozolos un rāva tos laukā no zemes ar saknēm un svieda gaisā. Stiprākos kokus viņš apkampa ap vidu. Viņš cīnījās ar tiem kā ar vīriem un priecājās, ka viņam pretim turas atklāts spēks. Viņa bērna dvēsele jau bija nomanījusi cilvēku viltu. Tā viņš plosījās labu laiku, kamēr tālu visapkārt kā jūra ap viņu gulēja zaļš līdums, kur pār saplosītiem zariem un izgāztām saknēm kliegdami bēga prom izbiedēti putni un zvēri. Tad viņš bija atkal reiz laimīgi piekusis un apmierināts soļoja tālāk.

Bet, kad nāca vakars un no ciemiem stiepās dūmi, milzim atkal uznāca skumjas. Viņš atcerējās dziļo zemes tumsu, dzirdēja, kā caur šo tumsu skan rūķu laktas un ēzes elpo, un dūmi sitas ap labo vīru bārdām un sejām, kuŗi zilās un sārtās ugunīs kausē zeltu un sudrabu. Visu nakti viņam nedeva miera šie dūmi, kas likās viņam saldāki par puķu smaržu.

Cik ilgi milzis vēl tā staigāja pa pasauli, par to veci ļaudis nekā nezina stāstīt. Bet kuŗš bērns gan nebūs dzirdējis par koku rāvēju, kas klejo, meklēdams darba? Ne vienu silu vien viņš nolīda, ārdīdamies aiz spēka sadugu-

①Sadudzis: sadusmojies.

ma, ne vienam laukam vien viņš pirmais izpurināja zemi, raudams kokus ar saknēm. Bet to viņš darīja tikai aiz mokām, tāpēc ka neatrada vairs sev īstās vietas. Tā galā viņš bija gluži nobeidzies. Viņa spēki sāka zust. Un, kad viņš reiz izgāja tukšā, neauglīgā smilšu klajumā, tad viņam gribējās zemes, zemes, kas auglīga gulēja tur zem smiltīm un slēpa sevī jaunus kokus un puķes. Viņš nometās zemē un kāri sāka raust sev smiltis uz kakla un pleciem. Un brīnums: zeme atdeva viņam zudušo spēku. Jo dziļāk viņš rakās, jo stiprāks viņš tapa.

Pret vakaru milzis vairs nebija redzams. Bija tikai kalns, kas kustējās un auga kā milzīgs kurmja cēlums. Tas auga arvien lielāks, un tad vairs nevarēja manīt, ka tas kustas. Drīz pa kalna virsu sāka lidot un kniest① vēja izmesti dīgļi un sēklas.

Un pēc gadiem tur auga mežs. Putni sēdēja zaros un dziedāja, lapsas raka sev siltas alas; bet milzis gulēja tur dziļi apakšā un klausījās atkal, kā skan rūķu laktas un ēzes elso un dūc. Un viņam bija tik labi, ka viņš baidījās elpot, lai nesatricinātu putnu olas ligzdās un neizbiedētu tos, kas sēdēja tur augšā zem kāda kupla koka. Milzis aizturēja elpu, un kā maigs vilnis zem krūtīm viņam apstājās laime. Viņā turējās viss kalna svars.

Milzim bija atkal ko nest, viņš atkal dzīvoja pilnu dzīvi un bija laimīgs.

Bet ne koki, ne puķes, ne arī putni nezināja, ka viņi šūpojās uz milža muguras. Jo viņš tur apakšā bija tik kluss, cik kluss top tik aiz lielas laimes.

Kārlis Skalbe

(Autora īss dzīves un darbu apraksts 6. klases grāmatā)

Vēro, ko vari,
Tādu darbu dari.
Vēro, kas esi,
Tādu labu nesi.

Rainis.

① Kniest: dīgt, arī niezēt.

ROKAS DARBA NEBIJĀS.

Saule rasu apzeltīja,
Jau stāvēju tīrumā;
Kad saulīte jūrā brida,
Es darbiņu nodziedāju.

Kas no liepas kuplumiņa,
Kad ziediņi neziedēja?
Kas no meitas daiļumiņa,
Kad darbiņa nemācēja?

Acis darba izbijās,
Rokas darba nebijās,
Rokas darba nebijās,
Zinājās padarot.

Aiz ko man brāļi pirka
Vizuļotu vainadziņu?
Druvā man saule lēca,
Druvā saule norietēja.

Tautasdziesmas.

Dzimšanas diena

Siltas, siltas bija septembŗa dienas. Atmata① bija apvērpta baltiem tīmekļu② pavedieniem. Pusdienās tie pacēlās no zemes un, viegli mirdzēdami, šūpojās gaisā kā vaļā palaistas zīda buras. Annele skraidīja un pūta tos vējā: lai brauc uz siltām zemēm.

Kādā saulainā rītā dzērves pacēlās pāri purvam gaisā. Nemierīgi un juceklīgi lidoja, sasaucās. Sevišķi viena vairākas reizes aplidoja apkārt citām, arvien klaigādama, it kā bažīdamās, vai ir visas pacēlušās no purva. Tad tā aizlidoja priekšgalā. Citas sarindojās kāsī kā divos spārnos. Tās sāka slīdēt pret sauli.

Maigi, aizplīvuroti atskanēja saucieni priekšā, vidū, rindas galos. Kā rakstā. Ko viņas sauca? "Ardievu, ardievu!"

Annele izstiepa rokas. Dzērves! Skaistās, gudrās dzērves! Nenolaida acu, kamēr aiz baltā mākoņa aizgrima slaidās pasaules ceļinieces.

"Labrīt, meitēn, kā nu sviežas?"

Tur bija tas kaimiņš ar stibiņu rokā un tāpat kā pavasarī zilās zeķēs, kas bija tik košas kā nupat uzvilktas. Bet pats bija nodedzis brūns kā čigāns un daudz vājāks. Tā bija plēsies ar darbiem.

① Atmata: kādu laiku apstrādāta un tad atmesta aŗamzeme.
② Tīmekļi: zirnekļu tīkli, īpaši laukā rudens laikā.

"Meklēju darbiniekus. Vai tu arī negribi braukt līdz kartupeļu talkā?" ① viņš nu ievaicājās savā žirgtajā valodā.

Annele nezināja, ko atbildēt. Ar svešiem tai valodas neškīrās.

"Nu kas ir? Vai patīk braukt līdzi?" kaimiņš neatlaidās.

"Uz kurieni?"

"Uz Upesmuižas laukiem. Tur man stādīti kartupeļi. Tur tu vari rauties pie lasīšanas."

Jā, tur viņa brauktu labprāt.

"Māte jau nelaidīs."

"Nu gan jau laidīs," kaimiņš pārliecināts pasvieda zodu uz augšu, pavicināja stibiņu un aizgāja uz Jaunajām mājām, viegli gūžās šūpodamies.

Atpakaļ nākdams, sauca jau pa gabalu:

"Klau, meitēn, nāc tik šovakar laikus uz manām mājām. Māte tevi laiž."

"Māte mani laiž?" meitene brīnījās.

Un tā tas bija. Pret vakaru māte atsūtīja Anneles vietā ganu, kādu vaļenieci② - vecenīti no kaimiņmājām. Māte nu lika meitenei posties: nomazgāties, sapīt cieši bizes, jo rītu agri visam tam vairs nebūs laika - ar mazu gaismiņu jābrauc. Atvēlēja vilkt svētdienas drēbes, siet jauno rožaino lakatiņu, bet pastalas aut tās pašas vecās, jo tā kā tā pieies pilnas zemju, bradājot pa vagām. Kurvīti deva savu rokas kurvīti, lai nebūtu ar svešu par smagu vai arī daudz par vieglu un citi nesmietos par tādu lasītāju. Māte bija neparasti laipna un vēlīga. Kad bija pateikusi visas labās pamācības, kā uzvesties svešās mājās, kā darbā turēties godam, viņa beidzot teica pašu mīlīgāko teikšanu.

"Nu, ja jau nu rīt nebūtu tev tāda diena, tad jau gan es tevi nelaistu."

"Kāda tad rīt man ir diena?"

"Rīt ir tava devītā dzimšanas diena," māte teica, kā kad pasniegtu kukuli.

Dzimšanas diena? Annele nesaprata. Kas tā par dienu? Devītā dzimšanas diena! Vai tā tik svarīga, ka nu to vajadzēja zināt? Laikam gan!

Apzinoties šo devīto dzimšanas dienu, ar pacilātu un

① Talka: parasti vienu dienu ilgstošs darbs uz laukiem, kuŗa padarīšanai aicina brīvprātīgus strādniekus (talciniekus); šie par darbu nesaņem algu, bet vakarā tiek bagātīgi pacienāti.

② Vaļeniece - vaļiniece: nomāja no saimnieka telpu, dažkārt arī zemes gabaliņu, atlīdzināmā par to ar naudu vai darbu; nepiederēja pie saimes, t. i.. pie līgtajiem strādniekiem.

drosmīgu garu meitene steidzās uz kaimiņiem. Uznāca gan arī vecā nedrošība: kā nu tik ieies svešās mājās? Ko teiks? Ko darīs? Bet atminēdamās, ka rīt tai deviņi gadi, Annele no tādas nedrošības sakaunējās un nopēmās tā turēties, kā tas šiem gadiem pienācās.

Arvien jau tā ir, ka lietas un vietas no tālienes izskatās citādi nekā tuvumā. Arī kaimiņu mājas tuvumā nemaz nesagājās ar tām, kādas tā bija iedomājusies, un nu viņai bija daudz kas jāpārkārto. Daudz kas viņai nebūt tā nepatika kā viņas iedomu attēlā. Ēkas jau bija staltas. Sētsvidū logu priekšā bija arī puķu dobe ar jorģīnēm un asterēm, bet nātres un nezāles tās bija pa daļai nomākušas. Sētsvidus bija piemēslots, celiņi neslaucīti.

Annele bija tā aizņemta, visu apskatot un vērojot, ka pavisam aizmirsa iet istabā. Nu viņa nobijās no kādas balss, kas sauca:

"Kas tad tā tāda par mergu?① Bolās, ka nebūtu māju redzējusi. Vai izlūkos atnākusi, vai?"

Aiz puķu dobes istabas valējās durvīs stāvēja sieviete. Jauna, padrukna. Tā laikam bija kaimiņu saimniece.

"Labvakar! Es atnācu - -" Annele teica nedroši.

Sieviete bija pabāzusi roku zem lakata un kasīja pakausi.

"Vai tu esi tā merga, kas grib līdz uz tiem muižu laukiem?"

Grib līdz, grib līdz?! Kaimiņš tak pats nāca, pats aicināja. Annele brīnījās, bet pār lūpām viņai nekas nenāca.

Sieviete nekādas atbildes negaidīja. Apgriezās un iegāja iekšā.

Annele tai sekoja. Saimniece izgāja pa otrām durvīm, meitene palika viena.

Istaba bija liela, gaišiem logiem, izbalsinātām sienām, bet rūtis biezin biezas, mušu nomētātas. Uz galda palags, it kā pērn mazgāts. Virsū dažādi trauki, gan tīri, gan nemazgāti, gan ar ēdienu paliekām, vēl dažādi drēbju gabali, saburzīts lakats, bērnu zeķītes, autiņi. Gulta kā no pagājušās nakts saveltu palagu stūrī, no maisa izmestiem salmu kumšķiem uz grīdas. Galds liels, spožām kājām, gulta augstiem galvgaļiem, pie vienas sienas pulēta kumode, gar sienām krēsli. Bet uz visiem bija kaut kas: vai nu sietiņš, vai miltu grozs, vai liekšķere,② vai bērnu auti, kuŗu bija

① Merga, arī mērga: meita.

② Liekšķere, arī liešķere: no 1 koka gabala taisīta lāpsta, īpaši graudu grābšanai.

pilni visi kakti. Tik bija istabā brīvas vietas apstāties kā pašā vidū. Annele brīnījās. Viņas istabiņa mājās bija divtik maza, bet likās būt daudz lielāka, tīrāka un bagātāka.

Aiz durvīm, pa kurām bija izgājusi saimniece, dzirdēja divas sieviešu balsis.

"Tādam vīrietim tak ir bērna prāts. Iet pa mājām meklēt mergas pie kartupeļu lasīšanas. Ko tāds knauķis var padarīt?" tā teica viena. Annele pazina saimnieci.

"Divas rokas tomēr ir. Un to nekad nav par daudz. Bērns un vecs dažreiz padara vairāk nekā tādi slamsti,① kā tev pagadījušies puisis ar meitu."

"Kas tos slamstus līga? Es ne. To jau darīja viņš, jūsu gudrais dēls."

"Ko mans dēls dara, tas ir darīts, bet, ko tu dari, tur vēl piektajam pakaļ jāstaigā."

"Bet man par visiem jādomā. Man visiem jāgādā un jābāž tās lielās maizes kules. Ko rīt vien spēs pieēdināt, gan ar pavalgu,② gan maizi."

Pie šiem vārdiem kaut kas smags nokrita zemē. Annele apsviedās uz papēža tik ar vienu domu: uz durvīm! Mājā!

Vai viņai vajadzēja kaimiņu maizes vai pavalga? Vai viņu kartupeļu?

Bet durvīm priekšā stāvēja ienākušais kaimiņš.

"Ā, nu tas ir labi, ka atnāci. Dzersim tēju, dzersim tēju. Pamielošu tevi ar zapti,③ a?" Viņš sāka atbrīvot galdu, likdams tur samestās lietas gan gultā, gan uz logiem vai krēsliem.

Annele nevarēja vairs skriet prom. Ko teiktu kaimiņš, ko teiktu mājās tēvs un māte?

Saimniece izgāja pa durvīm, aiz kurām grāvējās saimniece. Viņš runāja strupi.

"Kas ar tēju? Vēl nav? Dod galdā, dod galdā! Kur tā zapte, ko izvārīji? Dod šurp! Maizi dod! Sviestu dod!"

"Ūja, ūja! Nedeg jau. Desmit roku man nav. Saime, lopi, bērni, ceļa kules jābāž."

"Lopus apkopj meita, bērnus apkopj māte, tik tev ir kā tas ēdiens, kaunies ar!"

"No kā lai es kaunos? No tās vīzdegunes mergas?"

Annele aizbāza ausis. Viņa negribēja dzirdēt. Aiz tām durvīm visi bārās.

① Slamsti: slinķi.
② Pavalgs, arī aizdars: ēdiena piedevas, parasti gaļa, tauki, sviests, piens, siļķes, jo sevišķi pie putras un kāpostiem.
③ Zapte: ievārījums.

Saimnieks ienāca, vienā rokā nesdams brūnu krūziti un glāzi, otrā melnu trumuli, ielēja tumšu virumu papriekš Annelei krūzītē, tad glāzē pats sev. Aiz viņa vecāka sieviete ienesa maizi un palielu podu notraipītām malām.

"Te būs zapte. - Kuļas kā sikspārnis pa pakulām."

Vairāk viņa nekā neteica, bet gāja laukā.

"Ienesiet vēl sviestu, māt," saimnieks sauca pakaļ.

"Pēc sviesta jau nu viņa neies. Tur tu liec prātu ar mieru," atteica māte.

"Nu, iztiksim ar zapti vien, vai ne tā, meitēn?" saimnieks jautri uzaicināja Anneli teikt savu piekrišanu.

Annele nojauta, ka saimniece nekā nedeva labprāt, un viņa nekā negribēja ēst, bet neēst arī nevarēja, lai neapvainotu saimnieku, kas bija sameklējis un aizdedzinājis sveces galu, jo istabā jau metās tumšs, pēc tam nogriezis lielu gabalu maizes un uztriepis tam biezu kārtu ievārījuma. Maize bija skāba, galodā① sakritusi, bet ievārījums zili melns un rūgts. Bet saimnieks ēda garšīgi un ātri un tūlīt izsteidzās atkal laukā.

Ienāca saimniece, pacilāja gultā un pa krēsliem izsvaidītās lietas, atkal atlika turpat atpakaļ, pagrābstījās pa kumodi, laikam nekā neatrada, pienāca pie galda.

Annelei likās, ka tā tikai uz viņu vien skatās, koda nelabprāt savā maizē, vēla pa muti, nevarēja norīt, asa dzelzs garša katram kumosam bija klāt; beidzot viņa nolika maizi uz galda un vairs neaizkāra. Saimniece to pacilāja. "Redzu jau, redzu, kāda tu izlepusi merga esi." Annele domāja nu viņa nokops traukus, bet turpat viss palika. Izgāja, kā nākusi.

Saimnieka māte ienesa salmu maisu, sabīdīja pāra krēslus gar sienu, pārsvieda pār tiem maišeli: "Te tu vari pakrist. Kur tevi nu citur sūtīs." Nopūta sveces galu pudeles kaklā un izgāja.

Annele padomāja brītiņu, gaidīja vēl, nezinādama, ko iesākt. Bet neviens nenāca, nekāda cita padoma nebija kā likties uz auss. Tāpat neizģērbusies viņa izstiepās uz maisiņa. Apsegas nebija, pagalvja nebija; nedrīkstēja arī kustēties, lai krēsli neaizbrauktu katrs uz savu pusi.

Pelēka, neliela gaisma bija laukā, kad Anneli modināja. Viņa bija galīgi nosalusi. Un nesasila arī braucot, jo bieza migla gaisu padarīja mitru un vēsu.

Muižas lauks bija liels un bezgala garām vagām. Cik

① Galoda: rīks nažu, cirvju, ieroču smailu asināšanai. Galodā sakritusi maize - labi neizrūgusi, cieta, negaršīga.

tālu miglā varēja redzēt, visur kustējās cilvēki kā skudras. Kartupeļi še bija dēstīti muižas kalpiem un ierēdņiem, un šodien bija novākšanas diena, tādēļ arī katrs steidzās novākt savu tiesu. Kaimiņš vēl pērn bija izpildījis muižas vagara vietu, aiz tā iemesla viņš arī vēl bija dabūjis savas kartupeļu pūrvietas muižas laukos.

Annele tecēja kā irbīte: ar diviem kurvjiem uz kaudzi, ar diviem atpakaļ. Otru kurvīti tā bija dabūjusi no kaimiņienes. Viņa bija ar savu vagu citiem priekšā, viņa negribēja, lai domātu, ka tā nevar tikt citiem līdzi, ka kaimiņienei tai par velti būtu jādod no savas maizes kules.

Piepeši pašķīrās biezā migla un izpeldēja saule, balta un kvēlojoša. Valdonīga kā karaliene tā iestājās lielajā debesu laukā.

Nu gan bija skaisti! Viss atmirdzēja. Lielā muiža ar baltajām, brangajām ēkām, sarkanu kļavu rinda gar balto lielceļu, dzelteno bērzu puduri meža ielokos un pats varenais, arvien zaļais mežs, kas visu likās ieskaujam platajās, tumšajās rokās. Vīri izmetās kreklos, jo saulīte kā pa zemes virsu lidinājās, tik mīļi glāstīdama un sildīdama.

Muižā zvanīja launagā, un kā uz mājienu visi meta darbu un steidzās pie maizes kulēm. Kaimiņš, ātrs ēšanā un ātrs darbā, jau bija pie ratiem, zirgus izjūdza no arkla, pabaroja. Puisis un meita piesēdās pie kartupeļu kaudzes, gaidīja launagu, bet saimniece vēl tūļājās tālu savā vagā, laikam gribēdama to pabeigt. "Nu, ko viņa nenāk!" meita nepacietīgi sauca, sita plaukstas; arī saimnieks pagājās pa vagu pretī, lai gan ne tālu, apstājās, gaidīja. Tad nu viņa arī nāca, kā sapinusies smagos, garos, vai simtkroku brunčos. Saimnieks, rokas bikšu ķešās,① it kā citādi tam tās nekur nebūtu valdāmas no darba, gan nekā neteica, bet acis viņam nemierīgi skraidīja.

Nu atsēja kuli un izņēma lēnām no tās maizi, sviestu, gaļu, bet visu acis kāri skatījās uz ratiem, kuros bija vēl liels skārda trauks un bļoda. Gudri un gādīgi tas bija no saimnieces, kas bija domājusi par putru. To tagad varēja baudīt ar ne mazāku kārumu kā vasarā.

Kad putra bija bļodā, saimniece sāka čamdīties pa kuli, pa ratiem, pa savu plato brunču krokām, arvien ātrāk, arvien uztrauktāk, sakratīja kuli pa krietnam, apgrieza to apkārt, izpurināja. Nolaida rokas. "Nu, tās maitas ir palikušas mājā uz galda," viņa teica kā vīlusies. Tās bija karotes, ko tā meklēja un neatrada.

① Ķeša: kabata.

Annelei izspruka smiekli. Ātri tos noslēpa lakatiņā. Bet jocīga kaimiņiene izskatījās, platu muti brīnīdamās, ka karotēm vajadzēja būt maizes kulē, bet viņas, maitas, bija palikušas mājā uz galda. Un "maitas" tā teica par karotēm. Tik jocīga sieva!

"Karošu nav, bet putra ir," puisis noteica īsi, pacilāja bļodu un lika pie mutes, meita smējās, pagrūda to, lai neizsūc visu, liela daļa bļodas satura izlija zemē, meita atņēma palikušo un izdzēra, bļodā palika biezumi, kuŗiem klāt tikt nevarēja.

Saimniece iepildīja pa otru lāgu. "Dzer nu tu ar," piedāvāja vīram.

Tas piecēlās, noslaucīja nazi gar biksēm, ielieca to spalā, iebāza kabatā un klusēdams aizgāja.

Tai brīdī visos pulciņos, kas no vienas vietas visapkārt pusdienoja, iekrita kā raķete trauksme un smiekli. Visi salēcās kājās. No vienas kartupeļu grēdas, kur gadījies, kur ne, bija izlēcis zaķītis un laida kājām vaļu. Un viņam pakaļ visas tās jaunās kājas, kas bija notirpušas, pa vagām tupēdamas. Kuŗam pulciņam zaķītis lika garām, tas bija tūlīt kājās un laida pakaļ. It kā mazais, knašais garausītis visus jauniešus - puišus, meitas, zēnus, meitenes - vilktu aiz sevis kā diedziņā piesietus, kamēr tie apsīka viens aiz otra un smiedamies atmeta ar roku. Bet, kad zaķītis bija ārpus briesmām, tas apgriezās pret saviem vajātājiem, notupās, ausis saslējis, un izaicinoši gaidīja: nāciet nu šurp! Jā, kas nu viņam varēja ko darīt? Tur nu viņš sēdēja uz pakalniņa kā pats meža ķēniņš. Saule spīdināja balto krūti, un mežs, plašu vainagu vīdams, stāvēja tur, it kā to sargādams un uzbrucējam draudēdams.

"Nenoķēra vis, nenoķēra vis!" priecājās Annele, acīm, ausīm un visu būtni dzīvodama līdz šai pusdienas jandāliņā.

Aiz muguras kāds runāja. Tā bija saimniece.

"Te tev nu bija! Aizskrēja atkal kā aizsalušu muti, ne lāgā paēdis, ne padzēris. Un vai nevarēja tāpat padzerties kā tas puisis? Bet nē! Kas tad nu bija, ja to karošu nebija? Bet nē! Un tā arvien un it arvien. Kad tu ko varētu pa prātam! Uzģērb gaŗus brunčus: ko tu valsties kā pīļu māte! Uzģērb īsus: vai tev stērbeles suņi apgrauzuši! Un tā arvien. Vai nevarētu viss būt labi? Bet nē! Ko lai ar tādu vīru? Bēdu dienas!"

Annele atskatījās. Ar ko runāja saimniece? Neviena. Tur nebija neviena. Puisis ar meitu bija projām ar zaķa ķērējiem. Bet saimniece skatījās taisni acīs meitenei.

Vai man? Vai man viņa to saka? meitene nobijās. Vai tad viņa bija kāds liels cilvēks, ka ar šo tā runā? Viņa nezināja, kur likt saimnieces vārdus. Vai tās bija bēdas, kas saimnieci spieda un ko tā sūdzēja Annelei? Aukstas un smagas tās uzgulās, žēlums saskrēja sirdī. Kauns, ka pirmīt bija par saimnieci smējusies. Jā, citādi bija šie kaimiņu ļaudis un citādas viņu mājas.

Labi, ka pienāca saimnieks ar savu ātro soli.

"Pie darba, pie darba! Sarausim vēl labi šerpti,① lai laikus var tikt zirgos. Nav jau vairs nekas liels atlicies."

Bet tas "nelielais" nemaz vairs negribēja iet no rokas. Vismaz Annelei tā šķita. Kad viņa nesa izbērt savus kurvīšus, viņas kājas tā dīvaini ļodzījās, ceļgalos berzēdamās. Un vagas likās būt divtik, trīstik garas. Nemaz gala saiet. Un pēcpusdiena šķitās tik gara kā garākā vasaras diena. Pamet, cik reiz gribi, acis uz sauli - liekas, viņa stāv vēl arvien turpat uz vietas.

Un tad - lūk - viņa jau pie mežgaliem. Sarkanas atsit kļavas, sarkanas mežu kores.② Pēdējā vaga nolasīta, ecēša jau tai pārskrēja pāri. Mājās! Mājās!

Priecīgas ir atkal kājas, priecīga sirds. Mājās! Annelei liekas, ka vesela mūžība pagājusi, kamēr tā nav bijusi mājās. Mīļais tēvs! Mīļā māte! Krančelis! Kā tie nu viņu gaidīs! Kā no tālām zemēm. No liela, paveikta darba. Cik mīļi, mīļi viņi!

Ātri tumst rudens vakars. Kamēr sakrauj maisus, sajūdz zirgus, jau nakts. Annele brauc pirmajos ratos ar kaimiņu pāri. Iedobumā starp diviem maisiem saimniece paklāj pāri tukšos un aicina meiteni izstiepties garumā, jo tālo ceļu tik un tā nevarēšot noturēt acis vaļā. Neesot jau arī šī diena bijusi viegla tādam mazam seskam.

Annele brīnās, ka saimniece tagad var tik mīļi runāt. Saimnieks nu arī cildina kā čaklu darba darītāju, kas lielajiem nemaz daudz nepalikusi pakaļ. Abi viņi runā saticīgi un laipni.

Anneles prāts gan pretojas, viņš grib izturēt ar lielajiem visas likstas, arī negulētu nakti, bet kājas pašas laižas gulus. Saimniece pasviež tai savu lakatu, un ripojošo ratu ritums sāk to aijāt! Kā vatē iegrimst pakavu takts, braucēju dudinošās balsis. Kalnā - lejā, kalnā - lejā šūpojas vezums.

Bet piepeši kaut kas aizmirsts ar varu atrauj acis vaļā.

① Šerpti: ātri, strauji.
② Mežu kores: mežu gali; līnija, kas tālumā atdala mežus no debesīm.

Bija tak kaut kas - sevišķi ievērojams šodien - kas tas bija?

Acis skatās zvaigznēs. Brīnišķas, mirdzošas zvaigznes pāri melnām priežu galotnēm.

"Dzimšanas diena!" Annele tikko skaļi neiesaucas.

Un tik jauka, jauka! Tik silta saule bija. Un tāds liels, padarīts darbs. Un nu zvaigznes! Mīļās zvaigznes! Miljonu miljoniem!

Anna Brigadere - Skarbos vējos.

(Autores īss dzīves un darbu apraksts 7. klases grāmatas beigās)

Darbam sūras saknes, bet saldi augļi.

Sakāmvārds.

SLINKUMS

... un tad es apguļos koka ēnā, salieku rokas zem galvas un domāju par vabolēm.
Vaboles nepiepūlē.
... un tad es pagriežos uz sāniem un skatos, kā skudra šūpojas smilgas galā virs mana deguna.
Skudrai esot sešas kājas... Lai ir - neesmu kurpnieks.
... un es griežos uz otriem sāniem, un tur ir miegs.

Olafs Stumbrs

(Autora īss dzīves un darbu apraksts 7. klases grāmatas beigās)

PIRMAIS UN PĒDĒJAIS VĀRDS.

Mans vārds ir viens, tas liksies skarbs:
Kad gars tev ir kūtrs un saīdzis,
Kad pats sev par nastu tu palicis,
Viens vienīgs tad ir līdzeklis:
Darbs.

Rainis

Ādams Alksnis *Uz mežu.*

Ādams Alksnis

Skriešanās sacīkste.

Ādams ALKSNIS
(1864. - 1897.)

Gleznotājs Ādams Alksnis dzimis 1864. gadā Ziemeļvidzemē netālu no Mazsalacas. Vēlāk Alkšņu ģimene pārcēlās uz Rūjienu, kas kļūst mākslinieka otra dzimtene. Rūjienā Alkšņa vecāki atvēra grāmatu tirgotavu. Kad 1897. gadā mākslinieks pāragri aizgāja aizsaulē, to apglabāja Rūjienā Ternejas kapos, kur tam neatkarīgās Latvijas laikā uzcēla piemineklī.

Ādams Alksnis ir pirmais latviešu gleznotājs, kas domāja par latviešiem īpatnējas glezniecības radīšanu. Alkšņa uzskats bij, ka latviešu mākslai ir jāizaug no latviešu tautas un zemes. Jau pirms Alkšņa bij pazīstami latviešu tautības gleznotāji (Hūns, Feders), bet tie gleznoja vācu un krievu meistaru gaumē. Alksnis gribēja, lai blakus latviešu rakstniecībai un mūzikai nostātos arī latviešu glezniecība. Pagājušā gadu simteņa beigās toreizējās Krievijas galvas pilsētas Pēterpils mākslas akadēmijā mācījās krietns skaits latviešu, kas pulcējās ap Alksni un vēlāk nodibināja gleznotāju pulciņu "Rūķis". Rūķu sanāksmēs Alksnis pirmo reizi sāka runāt par latviešu glezniecības uzdevumiem. Ar sa-

viem uzskatiem Alksnis ietekmēja daudzus vēlāk slavenus latviešu gleznotājus: Jani Rozentālu, Vilhelmu Purvīti, Jāni Valteru un citus toreizējā "Rūķa" pulciņa biedrus.

Savā īsajā mūžā Alksnis gleznoja latviešu zemniekus, latviešu pasaku tēlus, mūsu tautas vēsturi. Mākslinieks gleznoja arī kara skatus un zirgus. Alksnis dzīvoja laikā, kad latvieši savā zemē vēl nebij pilnīgi izcīnījuši no vāciem un krieviem kultūrālo un politisko neatkarību. Mākslinieka dzīves un darba devīze① bijusi: "Mums, latviešiem, jābūt pārākiem par citiem, lai dzīvē panāktu to, ko daudz vieglāk par mums sasniedz cittautieši."

① Devīze: īss izteiciens, kas ietver atsevišķa cilvēka, dzimtas vai organizācijas galveno ideju.

"Vai pasaulē ir daudz laimes?"
"Tik, cik tās katram pašam ir sirdī."
K. Skalbe.

III

Salna pavasarī

1.

Augšā - zilas debesis, zibošas mākoņu aitiņas un cīruļu nebeidzama trallināšana; lejā - spilgti zaļumi, balti ziedi, smarža daždažāda, naigas rokas un gaviles sirdīs.

Naigas rokas, gaviles sirdīs: nezinu, vai visiem. Bet Vanagu Andrim gan laikam tā bija. Jo lai gan saule tikai brokastlaiku vien rādīja, tad tomēr lielais tīrums, lēzens paaugstinājums pļavas vidū, jau gandrīz līdz pusei bija uzarts, un puiša pietvīkušā seja un kūpošais zirdziņš liecināja, ka šis darbs nebija noticis bez pūlēm. Nodzinis vagu līdz kuplam ievu krūmam, kas uz ežmalas① ziedos līgojās, viņš pieturēja pelēci, pacēla arklu, iegrūda lemešus② sparīgi zemē un nolaidās krūma pavēnī. Tik spēcīga bija saldenrūgtā smarža, ka tā Andrim izlikās gandrīz vai nepatīkama. Viņš izvilka nazi, nogrieza zemu, kuplu zariņu un aizvēlās ar to no krūma drusku nost. Tad viņš nopēma cepuri, sāka jautri dungot un vija ziedus ap cepures loku.

Raidaidaidā! Nopušķotā cepure uzskrēja gaisā, nokrita pļavas spilgtajā zaļumā, un puisis smējās. Muļķīgā cepure, tur tu guli un nezini, vai cīruļi dzied, vai rudens aukas gaudo! Tralā lalā lulī! Tavu jauku laiciņu - sirds vai kut aiz prieka... Andris atlaidās garšļaukus, aizvēra acis, smīnēja un gulēja tā labu brīdi. Saulīte smīnēja pretī un skūpstīja puiša ziedošos vaigus, un susināja viņa valgo balto pieri.

Pēdīgi viņš atkal pacēla galvu, atspieda to rokā un skatījās uz kalnu, aiz kura mājas skursteņa gals bija re-

① Ežmala: druvmala.
② Lemesis: arkla galvenā (metalla) daļa, kas atgriež un apmet zemi.

dzams. Plāns dūmu stabiņš rādīja, ka brokastīs būs kaut kas silts. Kas to gan nesīs uz leju? Viņa? Ak debestiņ, liec, lai viņa nāk un nevis Annule vai vecā Līze! Un puisis skatījās noņēmies uz kalnu un ieraudzīja tur pēc minūšu sešu septiņu ilgas gaidīšanas gaišsārtu lakatiņu, tumšsārtu jaku, baltu priekšautu un pelēkus brunčus. Viņa smaids tapa vēl jautrāks, un viņa acis pavadīja skuķi no kalna lejā, pār pļavu un novērsās no viņas, kad tā balto aizsaini nolika ievu krūma ēnā.

"Nāc nu ēst!" viņa aicināja, stāvēja un svaidīja seju ar ziedu cemiem. "Ā, ā, kas par spēcīgu!... Lai neizdziest, Andri. Ir putriņa ar gaļu. Un kar'peļi."-

"Nes šur," Andris sacīja laipnā ķircinātāja balsī.

"Ūja, sliņķi! Vai nu ir piecelties vairs nevīžosi! Vai tad saulē labāk nekā šeit?"

"Man tik tuvu tā smaka par stipru," puisis atbildēja, un meitene paņēma brokastu un nolika to Andrim līdzās. Viņš tvēra pēc viņas rokas, bet viņa veikli izvairījās un aizlēca no viņa nost.

"Blēdi!"

Puisis pasmējās gardi, attaisīja aizsaini un sāka ēst.

"Vai tu pati neēdīsi?"

"Paēdu jau mājā."

"Ak tā... Bet varēji tak vēl kādu kumosiņu... reizē ar mani. Esi tak jau atkal tādu gabaliņu gājusi."

"Nē, nē."

"Te ir tāds skaists liesumiņš. Tas skatās tā laipni uz tavu pusi. Par to tu gan vari apžēloties."

"Lai nu paliek. Ēd vien pats!"

"Nu tad ej, paņem manu cepuri!"

"Kur tad šī ir? Ak tur! Vai kādam putnam esi pakaļ sviedis? Un appušķota! Tu tak sakies, tev tā smaka esot par stipru."

"No visa krūma, bet ne no viena zara... Par daudz: tad tā ir rūgta. No viena zariņa - patīkama. Tas tāpat kā ar tevi."

"Kas? Ko - kā ar mani?"

"Redz, kad tā par daudz... par daudz ar mani lepojies, tad tu man esi rūgta, bet kad tā druscin, tad tu man varen patīc."

"Hm! Es šim patīkot... Še tava cepure."

Viņa svieda to un svieda tik veikli, ka tā Andrim taisni uzkrita uz galvas.

"Nu, kā tas bija?"

Andris sagrozīja cepuri pareizi un tad pamāja, lai skuķis nosēstos.

"Nāc nu, esi tik laba!"

Meitene nolaidās uz ežmalas, bet ne gluži tuvu pie Andŗa un skatījās viņā šķelmīgiem mirkļiem.

"Nu es sēžu. Nu, kas nu būs? Kāpēc tu savu cepuri tā esi nopušķojis?"

"Kāpēc?.." Puisis apklusa uz brīdi un tad sacīja drošā balsī: "Tāpēc, ka pie Lienes iešu precībās."

"Precībās? Pie Lienes? Pie kuŗas Lienes?"

"Nu pie tās, kas tur ežmalā sēž."

"Ūja, brāl! Vai tā!" skuķis iesaucās, ļoti gaŗi vilkdams. "Skat, kur drošība! Bet ja nu tu izkrīti cauri, brāl, - ko tad, brāl?"

"Par ko tad lai izkrītu? Vai tu domā, ka viņai nepatiktu?"

"Kas nu par nepatikšanu, bet... bet... bet..."

"Nu kas? Citi labāki precinieki?" Andris drusku drebošā balsī viņu pārtrauca.

"Ak, ko nu par citiem! Tu jau zini, ka precinieki ir gan. Bet tie... ko nu! Bet viņai vēl negribas. Esot vēl tik jauna, pūrs arī vēl neietaisīts, guldāmā sega neausta..."

"Es būšu mierā ar vecu zirgu segu, lai tik nāk vien."

"Tu! To es ticu! Nezin, ar ko visu tu nebūtu mierā! Bet tā tās lietas neiet. Visam vajag savas ziņas."

"Ak ziņas! Ej nu, Lien, tu mani ar savu ziņu vēl padarīsi traku! Nu saki nu, kādēļ tu pie manis nevari nākt?"

"Nesāc nu atkal gaudot. Tad es tūliņ bēgšu projām. Skaties, kas par jaukumu visapkārt, un tādā laikā tu par precēšanos vari domāt!"

"Bet taisni tādā laikā... Kur tu, cilvēks, acis pagriez, tur tev... ak, tādās dienās tu man no prāta nemaz neizej. Mīļo Lienīt, saki nu "jā." Saki nu "jā"!

"Vai tu esi jau paēdis?"

"Es lūdzu, lai tu "jā" saki."

"Un es prasu, vai tu esi paēdis? Iešu projām."

"Pag, pag, pag, es jau vēl ēdu," Andris iesaucās un sāka atkal ēst tikai tādēļ, lai Liene vēl kādu brītiņu viņa tuvumā uzkavētos. "Laikam tevi saimnieks uzrunājis?" viņš drusku nospiestā balsī piebilda.

"Uzrunājis jau ir," Liene atteica. "Bet pie tā pakaināⓘ ķēma... hm... to ne, to vien ne."

"Bet viņš krietns un pārticis cilvēks!" puisis turpināja,

ⓘ Pakains: bakurētains, rētains.

gribēdams zināt, ko viņa vēl teiks par viņa līdzcensi.

"Krietns un pārticis? Krietns un pārticis cilvēks! Ja es pie katra krietna un pārtikuša cilvēka būtu solījusies iet, tad tagad jau važas no gredzeniem varētu kalt. Krietns un pārticis - blēņas!"

"Nu tad jau tev beigās tikpat nekas cits neatliks kā ar mani iet pie mācītāja," Andris sacīja, savāza nazi, nobraucīja skaistās ūsas un uzlēca stāvu.

Tanī pašā acumirklī arī Liene no ežas uzrāvās augšā.

Droši smaidīdams, Andris viņai tuvojās.

Liene virzījās uz krūmu.

"Ko tu nāc!" viņa iesaucās. "Nenāc nu! Tas jau nu tā nebūs. Aptīšu sev galvu ar priekšautu." Un viņa aizsteidzās aiz krūma, kur Andris viņu panāca un apkampa.

"Andri!" Liene nelaipni iesaucās. "Mutes jau nu nedabūsi!" Viņa ietina galvu priekšautā, bet viņš to atrāva nost un noskūpstīja meiteni vairāk reižu no vietas. Nu viņa vairs neturējās pretī, un, kad Andris viņu no jauna mīļi vaicāja, vai nākšot pie viņa, tad Liene klusām atbildēja: "Ak, ko nu tik daudz prasi, tu jau gan zini, ka pie cita neviena neiešu." Bet, atkal vaļā palaista, viņa tomēr iesaucās: "Ak tu sumpurnis!" paķēra tukšo bļodiņu un drānu un aizsteidzās pa pļavu uz māju.

Pārpalikušo prāvo maizes riecienu zirdziņam atdodams, Andris Lieni atkal acīm pavadīja, kamēr pelēkie brunči, tumšsārtā jaka un beigās gaišsārtais lakatiņš aiz kalna bija nozuduši.

Tad viņš, it kā locekļus izstaipīdams, izplēta rokas... Ā!.. To dzīvi! To laimi!.. To jauko laiciņu... To laimi! To laimi!..

"Mana puķe!"

Un svilpodams viņš atkal uzsāka art.

2.

Reizē ar Lieni - tikai no otras puses - Vanagu pagalmā ienāca Mālnieku tēvs, garš, sauss vecis, kura mājas, no Vanagiem uz rītiem skatoties, lejā birzs malā starp ozoliem un ābelēm bija redzamas.

Viņš bija rūpīgi ģērbies un sveicināja skuķi tādā savādā balsī, uzmeta viņai tādu savādu mirkli un iegāja istabā.

Liene nolika bļodiņu un drānu un sāka pa ķēķi rīkoties, pie tam nodomādama, ka Mālnieks savā vecumā pēdējā laikā par bieži kāpjot Vanagu kalnā.

Te ienāca saimnieks ķēķī.

Viņš bija pietvīcis un tā kā drusku sabijies.

"Ko domā, Lien," viņš ātri izgrūda, "tas vecais lo- Mālnieks atnācis pie tevis."

"Ko? Ko?" meitene vaicāja neuzmanīgi.

"Mālnieks ar tevi grib runāt."

"Tu tak redzi, ka man nav vaļas. Lai nāk ķēķī."

"Saproti, viņš nācis... viņš grib precēties."

"Precēties?"

Liene atspiedās pie pavarda mūŗa. Viņas sārtie vaigi nobālēja, un tikai pēc brīŧiņa viņa piebilda: "Tas nevar būt."

"Nāc, izrunājies!" Vanags sacīja un savieba seju, Lienes pārvēršanos redzēdams.

"Vai Die'!" Liene izsaucās. "Ko lai ar viņu runāju! Vai viņš traks! Vai Die'! Vai Die'!" Un viņa aiz kauna iesāka smieties.

"Nāc, nāc!" saimnieks vedināja pastingrā balsī. Lienes smieklos bija kaut kas, kas viņu ievainoja.

"Nudie, es nezinu, ko teikt! Man kauns! Tāds vecis! Ko viņš gan domā! Traki gan, par tiesu traki! Vai Die', vai Die', vai Die'!" Un atkal viņa smējās, un domas tai juku jukām skrēja pa galvu... Septiņdesmit divi gadi... Atraitnis... Iepirkta māja... izmaksāta... neviena bērna... Saimniekgalā četras istabas un stikla veranda... Pēc trim četriem gadiem vecis būs beigts... Varbūt pēc gada... Un liela nauda arī vēl esot... Un ābeļdārzs... un plūmes, un ķirši, un vīnogu stīgas mājas saules pusē, un vecis varbūt pēc pusgada būs beigts... Vai Die', vai Die'! Un Andris..?

"Es teikšu, ka tu nāksi," Vanags sacīja auksti un atstāja ķēķi.

Ar stipri pukstošu sirdi Liene steidzīgi nomazgāja rokas, noslapināja seju, lai gan jau šorīt bija mazgājusies, un noslaucījās rūpīgi. Tad viņa iegāja saimes istabā un iesēdās savā gultā. Viņa bija gluži apmulsusi. Tā veča viņa tak nedrīkstēja precēt. Nē, nē, ko tad Andris, ko pasaule..? Bet atraidīt, - tādu bagātnieku atraidīt, - kuŗa meita to gan darītu?

Kad nu būtu kāds, kas dod labu padomu, viņa domāja, kad kāds varētu pateikt, cik ilgi tas pagāns dzīvos? Divi gadi, trīs gadi? Vairāk par četriem gadiem taču ne. Nē, nē, Mālnieks tik ilgi nedzīvos. Reti kāds tik ilgi dzīvo... Bet kas var zināt? Viņš veclaiku cilvēks... stipras sugas.

Kad nodzīvo līdz astoņdesmitiem? Nu tad varēs - - fui, kas par domām!... Lai viņš iet, kur nācis, ja nevar zināt, kad viņš mirs!

Liene gribēja piecelties un no istabas bēgt laukā, bet kājas neklausīja, un viņa palika sēžam. Viņa sēdēja un sēdēja, un tvīka, kamēr atvērās saimniekgala durvis un Vanags iznāca un sacīja: "Ej jel nu iekšā!"

"Nudie, es nezinu, vai iet vai neiet?"

"No kā tad tu bīsties? Līdzi tak tevi tūlīt neņems."

Skuķis piecēlās un gāja lēnām pār istabu, un nozuda aiz saimnieka istabas durvīm.

Ar dziļu grumbu acu starpā Vanags viņai noskatījās pakaļ. Sasodītā, nolādētā manta! Viņš izgāja ārā un staigāja nemierīgi pa pagalmu. Vai viņa tiešām būs tik negudra!

Istabā Liene palika pie durvīm stāvam un nejaudāja acu pacelt. Viņa nožēloja, ka istabā pavisam ienākusi. Viņai bija tāds kauns, ka gribējās vai zemē nogrimt.

Mālnieka izturēšanās bija pavisam otrāda. Ar mierīgu labpatikšanu viņš noskatījās Lienes vaigu rozēs, pamāja ar galvu, it kā kaut ko agrāk domātu apstiprinādams, un glaudīja ar sauso, kaulaino roku ceļgalu.

"Nāc nu tuvāk!" viņš tad runāja un rādīja uz krēslu. "Saimnieks tak tev teicis, kādēļ esmu atnācis?"

Viņš gaidīja atbildes, bet Liene nedz kustējās, nedz teica kādu vārdu.

"Biju jau tūliņ pēc otrās sievas nāves atkal nodomājis precēties," Mālnieks turpināja. "Esmu paradis, ka sievas rokas mani apkopj, un grūti bez tām iztikt. Bet neesmu līdz šim tādas atradis, kas būtu pa prātam. Kas jauna, tā drebelīga, kas padzīvojusi, tā par kūtru. Un visām vienlīdzīgi lielai saimniecībai par maz prāta. Manas abas nomirušās bija gudras un saprātīgas rīkotājas, tādas es atkal tagad meklēju. Jau otru gadu tevī noskatos un redzu, ka neesi tāda kā citas gājējas.① Tevī ir saimnieces gars. Kad tu pati to nemaz nemanīji, es tevī noskatījos un nosvēru tavu tikumu. Tu ganos nebļausties aplam ar lopiem, kā manas meitas un tāpat jūsu lielie un mazie gani dara. Lops gan nejūt, vai viņu sauc par sātanu un elles kāsi, vai viņam dod mīlīgus vārdus. Bet cilvēka sirdi no šādiem vārdiem var pazīt... Un tā, kā tu pievaldi savu mēli, tā tu pievaldi savu roku. Es nerunāju par sišanu vien. Tu savaldi savus pirkstus arī citās lietās. Sāls ir lēta manta.

① Gājējas: kalpones.

Bet vai tu tālab kādreiz putru būtu pārsālījusi? Ūdens nemaksā neko. Bet vai tu tādēļ maizi kādreiz par šķidru būtu iejaukusi? Citām meitām tas itin nekas. Kā izdodas, tā ir labi. Tu nepalaidies uz labu laimi, tu dari visu ar zinu. Tas rāda saimnieces garu. Ko tad tu nu domā par Mālniekiem? Vai nāksi uz tiem par saimnieci?"

Gludāk nekā ar šiem vārdiem vecais Lienei ceļu uz Mālniekiem nebūtu varējis nolīdzināt. Viņa jutās šīs negaidītās uzslavas varen pacelta, un viņas kauns sāka zust. Astoņus gadus viņš laikam jau bija atraitnis, astoņus gadus viņš veltīgi bija meklējis, kamēr viņu atradis.

Tas bija gods.

"Nu, ko tu sacīsi?"

"Es nezinu. Neesmu vēl apdomājusies," Liene atbildēja nedroši.

"Kas te nu daudz ko domāt. Lieta skaidra. Esmu vecs vīrs, kam kopējas vajag. Tas ir viens. Mālniekiem vajag prātīgas saimnieces. Tas ir otrs. Par šiem diviem... diviem... kā būs teikt?... amatiem pēc trim četriem gadiņiem tev kritīs Mālnieki par dzimtu. Ilgāk jau nu nedzīvošu. Mans tēvs nomira sešdesmit deviņus gadus vecs, tēva tēvs septiņdesmit trešā. Man jau nu arī laiks klāt, un būtu labāk par zārku domāt nekā par... pre... bet ko tu darīsi, man, lūk, tāds untums: nevaru paciest, ka Mālniekos, kamēr man acis vaļā, nevalda kārtība. Esmu izmēģinājis šā tā. Bet svešas rokas paliek svešas, maksā tu algu, cik lielu gribēdams. Redzi, tādēļ esmu nodomājis atkal precēties. Skaidri es tev to lietu lieku priekšā. Dzīvosim kā tēvs ar meitu, kā bērns ar tēvu. Kādas ilgas apdomāšanās te vajag? Nāc, dod roku un saki "jā!"

Mālnieks runāja tik prātīgi, viņa balss skanēja tik pārliecinoši, ka Lienei pašlaik tā bija - iet un dot roku. Andris tak varēja gaidīt. Pēc tādas mājas tak trīs četrus gadus varēja gaidīt. Un ilgāk Mālnieks nedzīvos, viņš pats to sacīja, un viņš taču teica to, ko viņš sajuta. Liekulis Mālnieks nebija. Liene pacēla galvu un sarāvās. Tur pie galdiņa sēdēja sirmgalvis pliku galvvidu un plāniem baltiem matiem, paplānu, garu sirmu bārdu, grumbainu seju un tādām kā taukos peldošām acīm. Viņa lūpas bija bālganas, zobi gari, melnīgsnēji un sariezušies.① Riebums sagrāba Lienes dvēseli. Šī veča sieva! Nekad!.. Bet māja! Bet māja un manta, manta, un brīva un viegla dzīve!.. Ak, ak, ak, ak!

① Sariezušies: izšķobījušies.

"Nāc, nāc, dod roku un saki "jā".

"Es nezinu... es nezinu... mēs laikam nederēsim kopā."

"Par ko nu nederēsim. Tā nerunā. Es esmu miera cilvēks, un tu arī neesi nekāda draiska. Tu tak mani neatraidīsi? Ja es to būtu zinājis, tad... tad... taisnību sakot, man vēl ir viena otra uzdomāta. Tā ir vēl jaunāka par tevi, neder tā man, un man arī vispār tā nepatīk kā tu. Bet nācēja viņa būtu, to es skaidri zinu. Es tev varu pasacīt arī viņas vārdu. Tā ir Stakļu jaunākā. Vai nu no tevis lai griežos pie viņas? Tu tak man tā kauna nedarīsi?"

"Ej vien!" Liene gribēja sacīt, bet mēle viņai nekustējās. Mute bija gluži sausa. Stakļu jaunākā! Tā bija divus gadus jaunāka par viņu, glīts skuķis un bagāta saimnieka meita. Un tā Mālnieku gribēja ņemt! Kādēļ Stakļu meitai novēlēt labumu, kas viņai pašai tika sniegts? Ko ļaudis sacīs, kad dabūs zināt, ka viņa tādu laimi aizlaidusi garām?... Vai tie pavisam ticēs, ka Mālnieks viņu bildinājis?... Un Liene atkal nolaida galvu, iekoda apakšlūpu zobos un mocījās atrast īsto atbildi.

Brītiņu klusējis, Mālnieks atkal turpināja:

"Tavu kautrēšanos es gluži labi saprotu. Kad tu līdz šim par precēšanos domāji, tad tev tikai jauni vīrieši vien stāvēja acu priekšā. Un nu to vietā ieronas tāds vecs krakis kā es. Tas tevi tā kā sabaidījis, tu esi tā kā... tā kā... pievilta, un sirds kliedz: nē un nē! Bet sirds balsī katru reizi nedrīkst klausīties. Apdomā labi, ko tu atraidi. Man ir māja, par ko man sola - bez prasīšanas - divpadsmit tūkstošu. Skaidrā naudā man guļ uz procentēm desmit tūkstošu. Tie man no tiem laikiem iekrāti, kad vēl ar kokiem tirgojos. Ik gadus man manta pieaug vismazākais par piecsimt rubļiem. Bez viena tūkstoša, ko esmu novēlējis savam vienīgajam klēpja krustdēlam, es tev visu savu mantu norakstīšu testamentā jau pirms kāzām. Tā ir mums, zemnieku cilvēkiem, liela bagātība. Es ar to nelielos, bet kas ir, ir. Mīlestības, zināms, arī par otrtik nevar nopirkt. Bet laipna seja un mīkstas rokas veciem kauliem... es domāju, ka četri pieci tūkstoši gadā par laipnu seju un mīkstām rokām nav apnicināma alga. Saimniekošana Mālniekos vēl atmaksāsies sevišķi."

Šos vārdus runādams, Mālnieks bija piecēlies un tuvojās Lienei, kas kā bezspēcīga bija atspiedusies pret sienu. Desmit un divpadsmit tūkstoši! Kas tā bija par milzīgu naudu! Par tik bagātu Mālnieku neviens neturēja. Un pēc

pāris gadiem ar visu šo mantu varēs darīt, ko gribēs! Asinis Lienei kūsādamas① sakāpa galvā, un piepeši viņa manīja, ka Mālnieks viņas roku turēja savā. Vai viņa viņam to bija sniegusi pretī, vai viņš pats to bija satvēris - viņa to nezināja, viņa tikai vēl dzirdēja, ka viņš sacīja: "Tu esi prātīga meita, Lien, tu to nenožēlosi," un tad viņa atradās istabā viena pati.

Kā apstulbota viņa piegāja pie galda un atslīga krēslā, kurā precinieks bija sēdējis, un atspieda galvu abās rokās. Vai tad tā tiešām bija patiesība? Vai viņa bija apņēmusies precēt tik vecu vīru? Nē, nē, nē, tas nebija iespējams, viņai bija misējies, lielā nauda viņu bija apmānījusi!.. Tātad jāatsakās no tik liela labuma? Ak nē, ak nē, tas arī nebija iespējams... un tomēr, tomēr ir jāatsakās - ir, ir jāatsakās!..

Te noklikšķēja durvju rokturis, Liene pietrūkās stāvus un apgriezās. Ienācējs bija Vanags. Ar saltu, puszobgalīgu, pusnicinošu smaidu viņš uzlūkoja skuķi, tad tuvojās un sniedza viņai roku.

"Es dzirdu... dzirdēju nupat tādu... ļoti priecīgu vēsti. Jā, jā, Lien, kas to būtu domājis?... Tādu laimi... tik lielu, ka laimes vēlējumam vairs nemaz nav vietas."

Viņa vārdos skanēja tā pati zobgaliba un nicināšana, kas atspoguļojās un aizkāra Lienes uztrauktās jūtas. Kādēļ viņš tā ar viņu drīkstēja runāt? Viņa tak nebija vainīga, ka Mālnieks viņu bija bildinājis! Vai ne tādēļ, ka viņa bija zema, nabaga kalpone?... Un ar nesavaldāmu varu viņu sagrāba griba tikt laukā no šī stāvokļa, kāpt augstāk par citiem, pacelties pār visu pagastu, pār visu apgabalu un redzēt Vanagu sev dziļi zem kājām. Un ar tādiem pašiem smaidiem un ar tādu pašu aukstumu balsī, ar kādu Vanags bija runājis, viņa atbildēja:

"Jā, es nu esmu iesēdusies laimes klēpī. Es nu būšu desmit un piecpadsmitreiz bagātāka par Vanadzeni."

"Kā tad, kā tad - pie desmit un piecpadsmitreiz vecāka vīra sāniem," Vanags piemetināja.

"Hm! Vai tad tu nezini: labāk zem veca vīra bārdas nekā zem jauna puiša - maizes pātagas!" Liene atcirta pretī un vērsās uz durvīm. Tās atdarījās, un Mālnieks ienāca.

"Puika ar grozu jau nāk," viņš sacīja jautri un izskaidroja, ka, labu galu paredzēdams, mājā jau ielicis pāris pudeļu vīna grozā un pavēlējis, lai puika uzmanot, kad

① Kūsādamas: strauji uz augšu plūzdamas.

šis pagalmā ar mutautiņu māšot. Tad grozu lai nesot kalnā.

"Iedzersim kādu glāzi uz nākamās saimnieces veselībām!"

"Es nezinu, vai tas pavisam būtu vajadzīgs," Liene sacīja klusā balsī.

"Vajadzīgs, vajadzīgs," vecais atteica un lūdza Vanagu, lai gādājot par glāzēm.

Vanagam nebija vīna glāžu, un viņš uzlika mazu, nejauki biezu degvīna glāzīti uz galda.

"Ko tad lai ar to piņģerotu darām!" Mālnieks izsaucās smiedamies. "Nost, nost - dod, kaimiņ, tējas glāzes!"

Vanags izņēma glāzes no skapja, un drīz pēc tam vīna grozs bija klāt.

Liene savā mūžā pirmo reizi labu vīnu lika pie mutes. Apdomīgi viņa nogaršoja un, atrazdama to gardu, iedzēra krietnu malku. Mālnieka pamudināta, viņa iedzēra vēl pa malkam un sajuta, ka savāds, patīkams siltums pārņēma visu miesu. Viņas piktums pret Vanagu norima, un sirds nemiers zuda - viņai vairs neizlikās nepareizi darīts, ko viņa bija darījusi. Pie loga piegājusi, pa kuŗu uz Mālniekiem varēja noskatīties, viņa mieloja acis ar jauko ainu, kas tur lejā bija redzama. Kā tur sarkanie dzīvojamās ēkas un klēts dakstiņu① jumti atšķīrās no kuplo koku zaļuma, kā birzī bērzu baltā miza spīdēja un līkumainā, šaurā upīte vizēja! Lienes sirds pildījās ar lepnu prieku. Tur nu viņa varēs rīkoties pa savam prātam, jo tas viss viņai piederēs. Ak tu tētīt, kas to būtu sapņojis!

"Vai neapdosi arī citiem mājas cilvēkiem pa glāzei?" Mālnieks jautāja, piegājis pie Lienes. "Vīna vēl ir diezgan."

"Jā," skuķis atbildēja, "bet pirmiņ istabā nebija neviena."

"Es iešu un sasaukšu visus," Vanags pasteidzās pasacīt un izgāja ārā. Tur viņš pateica Mālnieka puikam, lai aizlobjot② uz pakalni un pasvelpjot Andrim, un sameklēja pats pārējo saimi.

Pa tam Liene vēl arvien stāvēja pie loga un skatījās uz leju, bet Mālnieks atkal nosēdās pie galda. Vai nu tas bija vīns, kas to darīja, vai brūtgāna prieks, bet vecais izskatījās tagad labu tiesu jaunāks nekā pirmiņ. Viņa vaigu gali bija viegli pietvīkuši, un viņa acīs, ko viņš no Lienes

① Dakstiņi - kārniņi: plāksnītes, ar ko jumtu klāj. Ir arī viļņveidīgi.
② Aizlobt: aizskriet (aizdrāzt, aizjozt).

skaistās sejas nenovērsa, mirdzēja tāda savāda uguns. Tā viņš sēdēja brītiņu, ne vārda neteikdams, laimīgu smaidu ap lūpām un klausījās, kā ārā cīruļi dziedāja. Jeb vai viņš viņus nedzirdēja?... Tad viņš piecēlās un paspēra pāris soļu, gribēdams Lienei no jauna tuvoties. Kaut kas viņu dzina viņai, ja ne vairāk, uzlikt roku uz galvas un noglāstīt viņas kuplos matus. Bet viņš apstājās, vilcinājās un nosēdās atkal pie galda. Te nederēja jaunības karstums, te nedrīkstēja pārsteigties. Un viņš sēdēja un skatījās savā brūtē, un smaidīja laimīgi.

Tad ienāca Vanags un paziņoja, ka saime esot lielajā istabā.

"Tad iesim," Mālnieks sacīja un piecēlās. "Tu, Lienīt, ņem glāzi un dod!"

Liene paņēma glāzi un pudeli, Mālnieks pats arī vienu pudeli, un visi trīs izgāja saimes istabā. Gan Lienei galva pacēlās lepni, bet sirdī tomēr nodrebēja jautājums: ko nu visi teiks?

"Es nu jums paziņoju, ka jums Lieni noņemšu," Mālnieks jautri runāja. "Viņa taps mana saimniece. Uzdzeriet uz viņas veselībām!"

Ļaudis, kas no saimnieka jauno vēsti bija dabūjuši zināt, tagad sacēla skaļu troksni ar izbrīnīšanos. Kas to būtu domājis? Skaties, skaties, kādas lietas! Kas tā par brangu saimnieci! Jā, jā. Mālnieks bija pratis meklēt! Krietnākas viņš visā Vidzemē nebūtu atradis!... Un kāda lišķīga bērnu māte, iedomādamās, ka nākamgad savu dēlu pie Lienes varēšot nodot ganos, viņai tikko nenobučoja roku.

Troksnis Lieni padarīja drošu, un, vīnu apkārt dodama, viņa nenolaida acu, bet skatījās katram taisni sejā. Un, kad visi bija dzēruši, tad viņa zināja, ka bija gluži pareizi darījusi, Mālniekam solīdamās. Jo visās sejās aiz izrādītā prieka un izbrīnīšanās bija bijusi manāma vairāk vai mazāk paslēpta skaudība. Cienīgiem soļiem viņa apstaigāja vēlreiz istabu, kā Mālnieks smējās, "uz otras kājas" ieliedama, kad Andris ienāca. Ieraudzīdams visu māju sapulcētu un Mālnieku un Lieni ar pudelēm rokās, viņš pārsteigts palika stāvam.

"Kas tad te?" viņš iesaucās un atstūma it kā neviļus vēl arvien appušķoto cepuri pakausī.

"Precības, draugs - precības," Vanags atbildēja un rādīja ar savādu smaidu uz saderināto pāri. "Še brūtgāns - tur brūte... Lienīt, esi tik laba, ielej viņam arī kādu

glāzi!"

Liene gandrīz nemanot sarāvās, bet pagriezās tūliņ pret Andri un lēja vīnu glāzē, pie kam pudeles kakls viņai vairāk reižu uz glāzes malas uzsitās.

"Še," viņa tad sacīja klusām un tuvojās Andrim par vienu soli.

Kā sasalis puisis stāvēja viņas priekšā. Kas te notika? Vai tie ļaudis te ākstījās? Vai viņš bija traks kļuvis? Jeb vai viņš murgoja?... Viņš skatījās apkārt un redzēja visu acis uz sevi vērstas, un visu sejas viņam parādījās gluži nedabiskā skaidrībā. Tur - Jaņuka mātei bija četras grumbas pierē, to viņš agrāk nebija pamanījis... Vai viņam bija kliegt? Un ko viņam ar to roku bija darīt, ko viņš savā priekšā gaišsārtā piedurknē redzēja? Un ar to asiņaino vīnu? Dzert? Vai devējai šaut acīs?

"Nu dzer, dzer - dzer uz jaunās Mālnieces laimēm!" vecais skubināja, un Andris satvēra glāzi un iztukšoja to līdz dibenam. Tad viņš apgriezās un izgāja ārā.

Istabā visi bija apklusuši.

Lūpas sakniebis, Mālnieks aplaida mirkļus visapkārt un iegāja tad saimniekgalā.

"Glīts, spēcīgs puisis," viņš runāja mierīgi, pudeli nolikdams uz galda. "Tas mums nākamad jāder uz Mālniekiem."

"Neticu, vai viņš nāks, viņam te arī labi," Liene tikpat mierīgi atbildēja un skatījās laipni vecī.

"Tā, tā," Mālnieks noteica.

Pa tam Andris bija aizgājis uz stalli un piegājis pie sava pelēča, kas izsalcis ēda sienu. Viņš aplika roku ap zirga valgo kaklu, uzspieda pieri uz krēpēm un paijāja viņu. Zirgs iebubinājās un ēda tālāk.

Puisis nemitējās ar glāstīšanu, un pelēcis nobubinājās no jauna, pagrieza it kā izbrīnījies galvu un piedūra purnu pie Andŗa elkoņa.

"Manu pelēcīt!" Andris čukstēja raustīdamies. "Manu pelēcīt!... Manu zirdziņ!... Manu pelēcīt!... Mana laime!... Mana laime!...

Mana puķe!..."

Rūdolfs Blaumanis

(Autora īss dzīves un darbu apraksts 6. klases grāmatā)

ES PAR BĒDU NEBĒDĀJU.

Bēdu, manu lielu bēdu,
Es par bēdu nebēdāju!
Liku bēdu zem akmeņa,
Pāri gāju dziedādama.

Neviens mani neredzēja,
Kad es gauži noraudāju;
Piedurknīte, tā redzēja,
Tai slaucīju asariņas.

Upe, upe, meita, meita,
Abas vienu daiļumiņu:
Tek upīte riņķodama,
Iet meitiņa dziedādama.

Riti, riti, rīta rasa,
Pa ozolu lapiņām;
Tā ritēja ļauna diena
Gaŗām manu augumiņu.

Tautasdziesmas.

Nepiepildāmais nabags

Itin vecs nabags ar saplīsušu kulīti kaklā staigāja māju no mājas pie bagātu ļaužu durvīm un lūdzās dāvanas. Ļaudis tikai reti tam pasniedza kādus maizes riecienus, turpretim daudzreiz viņš dabūja dzirdēt ļaunus vārdus. Tādēļ viņš reiz lādēdamies un lamādamies gāja uz priekšu un domāja pats pie sevis: "Man ar tādu mazumiņu jāiztiek; šiem bagātajiem nekad nav gana, lai gan tie līdz kaklam ar naudu apbērti."

Viņam tā domājot un pa ceļu ejot, piestājās Laimesmāte un sāka ar to runāties: "Jau sen es pēc tā kāroju tevi aplaimot; tādēļ tik turi savu kulīti, lai es tev to piebeŗu ar zeltu. Bet tava kulīte ir labi veca un nav vairs stipra, tādēļ pielūko, ka tā nesaplīst, jo zelts ir ļoti smags, un, kad tas zemē izbirs, tad viss paliks[2] par mēsliem."

Nabags no lieliem priekiem lēkāja un dancoja, un nespēja ne elpot. Kulīti norāvis no kakla, izkratīja zemē visus savus krāmus, maizes gabaliņu, siļķes galvu u.t.pr., lai tik papilnam naudas tur varētu iebērt. Nu lija dukāti[1]

[1] Dukāts: zelta naudas gabals, ko lietāja Latvijā 15. un arī vēlākajos gadsimtos.
[2] Palikt - rakstu valodā (šai gadījumā): tapt, kļūt, pārvērsties.

no Laimesmātes rokām kā lietus, un kulīte arvien palika smagāka.

Laimesmāte prasa: "Vai nebūs jau diezgan?"

Nabags atbild: "Vēl ne!"

Laimesmāte: "Vai kulīte nesāks plīst?"

Nabags: "Nebīsties par to!"

Laimesmāte: "Nu tu jau nespēsi panest!"

Nabags: "Itin viegli."

Laimesmāte: "Nu tu esi jau diezgan bagāts."

Nabags: "Vēl, vēl kādu drusciņu! Tikai kādu saujiņu vēl!"

Laimesmāte: "Tagad tev diezgan; kule jau sāk stiepties!"

Nabags: "Piemet vēl pāra dukātu!"

Te kule uzreiz pārplīsa, dukāti izbira zemē un palika par mēsliem, bet Laimesmāte pati pazuda. Nabags tagad bija nabagāks un tukšāks nekā papriekšu. Bet nu viņš vairs nekad nedrīkstēja sēroties un ļaunoties par citu ļaužu bagātību.

Tautas pasaka

Kas daudz grib, tam maz tiek.

Sakāmvārds.

Aspazija (1868. - 1943.)

DADZĪTIS

Ceļa malā aug dadzītis.
Mīļais Dieviņš tam apvilcis
Adatu kažociņu.

Apkārt tam skraida vējiņi
It kā nerātni puisēni,
Rausta aiz bārdiņas viņu.

Uzzied viņš ziliem ziediņiem,
Locīdamās rozes smejas par tiem,
Tauriņš i pieskrējis vēro.

Tikai viņpus lielceļa
Maza pelēka smildziņa
Viena ar dadzīti sēro.

Rudens tuvu, lapiņas
Bailīgi čokuros satinas:
Kā gan lai rādītu spīti!

Viesulis brāžas pār klajumu,
Salauž i pelēko smildziņu,
Dadzīša draudzenīti. -

Barga nāk ziema, bez saules, bez sirds,
Ledus zobus pret dadzīti ņirdz,
Brīnās: "Ko tu vēl te stāvi?"

"Zini, kam dzīvē nava nekā,
Zini, kam pēdējo paņēma,
Nebīstas cīņu un nāvi!"

Aspazija

(Autores īss dzīves un darbu apraksts 7. klases grāmatas beigās)

Ganu diena

"Augšā, augšā!" kāds sauc Annelei tuvu pie galvas un norauj segu. "Augšā! Saule jau gabalā. Kas tas par ganu, kas vēl migā!"

Saucējs izskrien ārā.

Annele satausta segu, sarauj to līdz kaklam un sapņo:

Vēl ir gaŗa, gaŗa nakts... tik gaŗa kā līdz Lejniekiem, vēl gaŗāka; tik gaŗa kā līdz Pētermuižai, vēl gaŗāka... varēs vēl ilgi gulēt - ilgi, ilgi - un tik saldi sapņot.

Durvis asi noklinkst.

"Annele, Annele, vai, vai! Ja nu māte nāk ar žagaru!"

Tā ir Anneles vecmāmiņa. Viņa pienāk klāt, novelk Annelei segu līdz kājām un to apvīksta. Bet gulēt neļauj. "Dzen nu miegu projām ar koku, dzen! Vai no miega maizi cepsi! Tec, izskalo acis avotiņā, noies miegs kā mākulis."

Annele tup gultā kā zaķītis; bet plaksti tai salipuši. - "Es dotu visas pasaules bagātības, kaut tik man ļautu gulēt," viņa pussapnī čukstēdama sola kaut kam tikpat nebijušam kā viņas "pasaules bagātības".

Vecāmāte atkal ienāk, redz Anneli sēdus un slavē:

"Tā, tā, meit. Tas ir labi. Te būs maizes nuciņa① azaidam.② Šodien jau tev brokastu neviens nenesīs. Darba laiks."

Annelei vēl plaksti salipuši. Acis satītas segā.

"Vecāmāt, vai šodien saule vai lietus?"

"Vai, vai, meit, vai tad tev acu nav? Kaunies, kaunies! Vēl tu kaujies ar miegu!"

Lielā istaba ar biezajiem, vecajiem mūŗiem ir drēgna un salta kā pagrabs. Annele atsit ātri rokas ar segu no acīm un skatās: Jā, saule! Lielā ābele, kas aizplētusi visu logu, pilna saules raibumu kā zeltotu putnu. Annelei miegs noiet kā "mākulis".

Māte jau izdzinusi ganos. Gaida aiz vārtiem un sauc Anneli.

"Nevar un nevar iznākt tā meitene! Steidzies tak! Man deg pirksti, tā vajag skriet pie darba. - Nu, vai tev viss ir? Tarbiņa? Stiba?③ Azaidu ieliki? Tad laid tik uz krāci.④

① Nuciņa: maizes gabals.
② Azaids: brokastis.
③ Stiba: rīkste.
④ Krāce: grava, kam tek cauri strauts, upīte.

Tur no rīta puses jauką ganīšana. Un es tad zināšu pasaukt mājā. Nu laid nu, laid!"

Māte sirsnīgi teic pēdējos vārdus, bet Annele jau ir projām, Annele laiž, ko māk, pakaļ savam baram, kas, kā kūleniski veldamies, urkšķēdams un kviekdams liek uz krāci.

Kad Annelei kāds jautā: "Cik ilgi tu jau ej ganos?" tad viņa savelk pieri divās dziļās grumbās, labi padomā un saka:

"Vai, jau ilgi, ilgi. Kā no Jurģiem."

Bet tagad jau būs drīz Jāņi pie durvīm.

Annele bija klāt, kad nolēma viņas ganu likteni. Tēvam algas noteikumos bija pielīgts, ka jāatgana trešā diena.

"Ko nu lai darām? Nevar tak algot ganu," māte bažījās.

"Jā, bet jāņem vien būs. Ko lai citu dara?" tēvs ātri atbild.

"Es tā domāju - lai iet tā meitene..." Un māte skatās cieši uz Anneli.

"Vai tā mazā?" tēvs brīnās un uzliek Annelei roku uz galvas.

"Kas nu par mazo? Jau septiņi."

"Rudeni tik paliks."

"Lai nu ir rudeni. Kājas gaŗas kā deviņu, prāts ar paaudzis, vai t' nu nenoganīs."

"Kā t' nu nenoganīs!" tēvs tik smejas. "Lai mācās, lai, cik ilgi, tad būs jāiet par lielo ganu un ik dienas."

Un tā Annelei tagad iegriezās arvien divas vieglās dienas, bet trešā grūtā, divas jaukas dienas, bet trešā - bieži vien visjaukākā.

Krācē Annele "novalda" savu pulku. Apskrien apkārt, sagriež kopā un dod tam "mācību". Mācība pastāv stibas šmiukstoņā pa gaisu: bargāku sodu Annele neatzīst. Ganāms pulks gremdējas gardajās papuvēs① saknēs.

Meža gaŗajā ēnā zāle vēl pilna baltas rasas. Annele aizskrien, izbradā rasaino zāli, kas paliek izrakstīta platām melnām vīlēm. - Viss birums tai apavos. Bet prāts tai nav mierīgs. Aizskrien līdz bērzu kalniem. Bērzu galotnes stāv nolīkušas debesīs kā zilā ezerā; tik šur tur, kur uzlec putns, zars sašūpojas; citādi ne lapiņa nedreb.

Annelei tā kņud kājas, ka vajadzētu un vajadzētu kur vēl aizskriet. Tik daudz jau ir nokavēts, tik žēl, ka nav agrāk būts augšā; rīts kaut ko atnesis, kas nav vēl redzēts, nav nekad vēl bijis tik brīnišķas dienas kā šodien; jāskrien,

① Papuve: lauks, ko zināmu laiku atstāj neapstrādātu (ziemas sējai.)

jāskrien būtu saulei priekšā, lai tā slepus neizdara savus brīnumus, iekām nevar būt pats klāt un visu redzēt.

Puķes zied, mežs gavilē, debess mirdzumā laistās koki, Anneles sirds kā pieplūdis trauciņš, kam sprūdi uzlikti: gribētos skriet mežā, kur visas stigas① saules pievērptas, uz jauno ataugu② aiz bērzu kalniem, kur - kazi - jau zemenes sarkst, uz pļavu, kur purva grāvī jau vakar redzētas neaizmirsteles, gribētos, jā! Bet nevar! Nedrīkst! Pienākums kājas aukliņā piesējis.

Uzreiz Annelei piesarkst piere, acīs zibeņi iešķeļas. Lieliem lēcieniem tā tiek pie ganu tarbas, kas nomesta mežmales ēnā. Aptausta tarbu: bieza! Nu viņa zina. Vakar vakarā ko pa miegam vēl dzirdēja sakām māsu Līziņu. Tarbā Līziņas jaunā grāmata!

Annele glāsta un spiež tarbiņu: Ak tu mīļā labā, ak tu mīļā labā! "Mīļā labā" ir Līziņa, kam Annele neuzdrīkstējās prasīt grāmatu, bet Līziņa redzēja kārās acis un iedeva pati.

Grāmata ir Līziņas iesvētāmās dienas dāvana, maza, melnu vāku un zeltītām, salipušām lapām. Pašā priekšā Pestītāja bilde. Annele saliek rokas un ilgi viņā skatās. Skatās un jūt, ka kāpj viņā kā dedzinoši ūdeņi acīs līdz kaklam, līdz pirkstu galiem.

Grāmata ir kā veca paziņa jaunā uzvalkā. Īsas lūgšanas, gabaliņi no bībeles stāstiem un dziesmas. Daudz daudz dziesmu! Annele visām zina meldijas. Ar locījumiem un bez - pa jaunai modei. Kad pie pātariem③ visi loka, viņas abas ar Līziņu "notur" balsi un uzvelk skaļi un augsti, pāri visiem līgodamas. Neviens tā nevar dziedāt kā viņas ar Līziņu, viņas "piedzied" visas malas, kā vecāmāte saka.

Annele šķirsta un meklē. Visas dziesmas ir skaistas, bet nav vienas visskaistākās. Tās, kuŗa pateiktu visu, kas šodien mežā un debesī, laukā un sirdī.

Un te tā ir. Brīnišķīgākas nav vairs nevienas!

Ak, kaut man tūkstoš mēles būtu
Un mute tūkstoškārtīga,
Tad Dieva teicējos es kļūtu
Pat pirmā, pirmā vietiņā!

① Stiga: taisns celiņš, izcirsts mežā.
② Atauga: jauns mežs.
③ Pātari: mājas dievvārdi.

Anneles balss iesāk, viegli trīcēdama, gavilēs augdama, skrej pāri krācei zaļajā kalnā, pāri galotnēm zilajā debesī. Kā koklīte trīc Annele pati, līdz pirkstu galiem pieaugusi "tūkstoš balsīm", - sirmais sils un papuves puķes, un dzirkstošais debess plašums klausās viņas dziesmā, acis tai pieplūdušas karstu valgmi, viņa nedrīkst ne kustēt, ne atskatīties, viņa zina: Dievs stāv tai aiz muguras un skatās pāri plecam grāmatā ar zeltītajām lapām.

Anna Brigadere - Dievs, daba, darbs.

Laime nāk ar zvaigzni rokā
Tiem, kam laba, silta sirds.

K. Skalbe

GAVILES

Augšup kalni, lejup lejas!
Jautras čalas, suņu rejas, -
Augstāk savu balsi svied!

Šodien pirmo lapu plaukums,
Jaunu bērzu zaļais jaukums
Jāizklaigā, jāizdzied!

Augšup kalni, lejup lejas!
Zelta smiekliem saule smejas,
Spožas acis, priecīgs prāts.

Ko tu dusmojies, ko skaisties?
Spirgtiem vējiem līdzi laisties
Ziglām kājām aši nāc!

Veronika Strēlerte

(Autores īss dzīves un darbu apraksts 6. klases grāmatā)

Maruta

Vienu dienu man piezvanīja sens paziņa no kādas ziemeļu pavalsts un pieteica savu apmeklējumu:

"Nenobīsties," viņš vēl piebilda, "mēs esam četri. Es, sieva un abi bērni. Meitai jāizrāda Holivuda. Pēc stundas būsim klāt."

Nolicis klausuli, sāku lēnām apjaust briesmas, kas draudēja. Ar bērniem nav joki. Tie apgriezīs māju otrādi, sajauks papīrus, saplēsīs visu, kas plīstams, un - nebūs neviena mierīga mirkļa patērzēt ar ilgi neredzēto paziņu. Ir zināms, ka pret Amerikā izaugušajiem, dauzonīgajiem bērniem ir tikai vienas vienīgas zāles - televīzija. Jau daudzkārt biju ar gandarījumu novērojis skatukastes tieši mağisko ietekmi: tās priekšā apklusa un sastinga visnegantākie trokšņotāji. - Steigšus sāku apzvanīt veikalus, lai man atved kādu aparātu izmēģināšanai mājās, kā jau to palaikam sludina. Saprotams, es to nepaturētu, bet pēc ciemiņu aizbraukšanas tūdaļ dotu atpakaļ. Man pilnīgi pietika ar radio, kas augas dienas ķērca kaktā pie zviļņa.① Lai Dievs nogriež, ka otrā istabas stūrī kaut kas visu laiku ērmotos!

Bet televīzijas veikali man piedāvāja savas ierīces tikai rīt, parīt un aizparīt, neviens neņēmās tās atvest jau stundas laikā. Izzvanījies divdesmit vietās, nevarīgi atlaidos vāļā② un, gurdeni slaucīdams sviedrus, gaidīju savu likteni.

Pilna stunda vēl nebija apkārt, kad jau sadzirdēju zem loga uz ielas mīļo latviešu valodu. Tātad ciemiņi klāt gan. - Pirmais pa kāpnēm uzrāpās piecus gadus vecais Andriņš, pagalam noguris un nobeidzies garajā ceļojumā, taisnā ceļā vedams uz vannas istabu. Viņu balstīja māsa Maruta, kam nūle palikuši astoņi gadi. Es sasitu plaukstas un brīnījos:

"Cik lieli! Cik stalti! Kā izstiepušies!" Taisnība! Pa četriem gadiem, kamēr nebijām redzējušies, bērni saauguši kā laksti.

Paziņa, liels, svaigs un ziedošs, smaidīja kā vienmēr; glītā kundze turējās ļoti laipna un piemīlīga. Pēc tradicionālās ledusdzēriena glāzes sāku bažīgi lūkoties apkārt: nu

① Zvilnis: dīvāns ar atzveltni.
② Vāļa: dīvāns bez atzveltnes.

būtu laiks bērniem celt jandāliņu.① Kā par brīnumu nekas nenotika. Mazais vīrelis, aplaidis skatienu svešajam dzīvoklim, gurdeni atslīga vāļā, bet māsa Maruta uzmanīgi klausījās lielo valodās. Bērni arī savā starpā pārmija pa teikumam - kā par brīnumu latviski! Man kļuva gluži silti ap sirdi: skaidra latviešu valoda maza bērna mutē, tas tomēr svešumā ir ko vērts! Acīm redzot, bērnus nesūtīja skolā, bet apmācīja mājās, es nodomāju, ne bez cienības aplūkodams savus viesus, kas uzņēmās tādas pūles.

Runas par to, ko kurais strādājam un cik nopelnam, Marutu neko daudz nesaistīja; ievēroju, ka viņa kļuva domīga un beidzot viņas mazajā, apaļajā ģīmītī iezīmējās neapslēpjamas bažas. Viņa pieliecās mātei un kaut ko iečukstēja. Mātes paskaidrojums viņu neapmierināja, un rūpju vaibsts nenozuda.

"Par ko tu raizējies, Marutiņ?" es vaicāju.

"Par Jēkapiņu. Jēkapiņš palika mājās viens pats. Viņam būs naktī bailes. Viņš baidījās arī no kaimiņu lielā suņa. Nebūs neviena, kas pateiks, ka suns aizgājis aiz mājas vai ielīdis būdā un ka ceļš gar kaimiņu māju brīvs. Un kas Jēkapiņam sataisīs līdzi sviestmaizes?"

- Kas tas par Jēkapiņu? - es prātoju. - Vai tad manam paziņam bija vēl kāds trešais bērns, pamests viens pats mājās? Ja Maruta viņa dēļ raizējās, tas nevarēja būt nekāds lielais. - Nokaunējies, ka esmu piemirsis paziņas ģimenes apstākļus, tikai pēc laba brīža pavirši ieminējos:

"Un kā tad klājas Jēkapiņam?"

"Es nemaz nezināju, ka tu pazīsti manu vecāko brāli!" atsaucās viesis itin priecīgi. "Viņš tikai nesen atbrauca no Anglijas. Dzīvo pie mums un strādā tuvējā slimnīcā. Mēs gribējām ceļot šurp visi kopā, bet viņam neizdevās dabūt atvaļinājumu; palika sargāt mājas."

Kamēr es brīnīdamies aplūkoju Marutu, kundze tramīgi sarosījās un vaicāja vīram:

"Vai tikai tu kārtīgi aizslēdzi mašīnu?"

Paziņa sarauca pieri: te jau nebija rātnā Dakota, bet baismīgā Los Andželosa, kas, spriežot pēc kriminālromāniem un laupītāju filmām, mudžēja ļaundaru pilna. Viņš piecēlās iet pārbaudīt spēkratus.②

"Tētis aizslēdza," sacīja Maruta. "Es redzēju, ka viņš nospieda visas durvju tapiņas."

Abi vecāki atkal atslīga savos sēdekļos un mierīgi ru-

① Jandāliņš: troksnis.
② Spēkrati: automobiļi.

nājās tālāk. - Tātad - es nodomāju - viņi pieraduši ticēt Marutas vērīgajai acij. -

Izrādījās, ka mani paziņas ir lieli kino izgājēji, un nu mums temats sarunām bija nodrošināts ilgākam laikam. Rūpes Marutas sejā izzuda, viņas platās pelēkās acis spulgoja vien, kāri uztverot katru vārdu. Mēs minējām pulka filmu un nosaucām daudzus aktierus, pat iekarsām un strīdējāmies it kā par savu lietu!

"Nu, zini, tā filma ar to vācu aktrisi, ko nesen ieveda no Eiropas," vāvuļoja① paziņa, "kā tak to sauca, tev tas būtu jāzina!" Un mēs visi karsējām galvas, pūlēdamies atcerēties.

Maruta saslējās sēdeklī, taisījās ko teikt, bet savaldījās, acīm redzot, vēl pieklājīgi nogaidīdama, vai mums pašiem neizdosies atcerēties, bet pēdīgi neizturēja un nosauca vārdā ne tikvien aktrisi un viņas pretspēlētāju, bet arī filmas garo angļu nosaukumu.

"Jā, jā, tā pati!..." uztvēra paziņas un runāja cikai tālāk.

Es vairs nedzirdēju, ko viņi stāstīja; es sēdēju, kā belzienu saņēmis, un skatījos viņiem garām Marutā. Šī nebija nekāda slavenā filma un aktrise nebūt no populārajām, spēlējusi tikai vienā vienīgā amerikāņu filmā; ja Maruta to pazina, tad viņa bija itin ievērojama filmu lietpratēja. Filmas titulu viņa nosauca tik skaidrā angļu valodā, ka bija jāatmet visas šaubas, ka viņa nemācītos angļu skolā. Tikai - viņai piemita laimīga kārtības sajūta, viņa nejauca valodas; ja runāja latviski, tad arī tikai latviski. Es nopūtos, atcerēdamies, cik bieži "pušķoju" savu mātes valodu ar visādiem iespraudekļiem - "gaz stešenām," "mailēm" un "džobiem".

Patiesi, gandrīz visu, ko par filmām vērts zināt, Maruta zināja. Viņas atmiņa bija kā spogulis, ne vārdi, ne sejas, nedz tituli, nekas viņai nesajuka. Viņa bija lasījusi filmu žurnālus un ne tikvien rakstījusi dažam labam aktierim, bet arī saņēmusi atbildes, piemēram, no Gregorija Peka. Ir jau zināma lieta, ka lielum lielo daļu vēstuļu, ko saņem ekrāna slavenības, raksta šādi mazi jūsmotāji. Totiesu televīzija Marutu nesaistīja nemaz - kas gan bija tālskates pelēkais lodziņš pret krāsu sinemaskopa zaigojošajām sienām?! Dodoties ceļojumā uz Kaliforniju, Marutai par visām lietām bija apsolīts parādīt Holivudu, Holivudas sirdi, daudzināto Ķīniešu kino teātri, kura pagalma cementa

① Vāvuļoja: plāpāja.

klonā visi ievērojamākie aktieŗi un aktrises atstājuši savu roku un kāju nospiedumus. Un vēl viņai bija apsolīts Holivudā nopirkt jaunas kurpītes.

Los Andželosa ir liela pilsēta; ja mani viesi gribēja redzēt visu, ko nodomājuši, tad nebija nozīmes tērēt laiku tukšās runās. Mēs cēlāmies un posāmies.

Mēs braucām gaŗām lielai viesnīcai. Tikai nesen uzceltu, to varēja uzlūkot ja ne par lepnāko, tad modernāko viesnīcu ne tikvien pilsētā, bet varbūt pat visās Savienotajās Valstīs. Tā kā mans paziņa bija architekts, tad viņš to katrā ziņā vēlējās aplūkot.

Nevarēja apgalvot, ka viesnīca būtu tieši celtniecības brīnums, tomēr pulētais travertīns,① zaigojošā bronza, milzu spogulis cauri vairākiem stāviem izskatījās diezgan iespaidīgi. Mēs izstaigājām vestibilus,② balkonus, galerijas. Dzirdēju, ka Maruta vaicā mātei:

"Vai šī ir Holivuda?"

"Nē, bērniņ. Šī ir tikai tāda viesnīca."

Uzbraucām arī jumta stāva restorānā. Dienas laikā tas bija gandrīz tukšs. Cauri liektajām stikla sienām varēja redzēt, kā dziļi apakšā izplētās pilsēta, cik jau nu slavenais Los Andželosas smacenis③ atļāva to pārskatīt. Nosēdāmies ērtos sēdekļos pie zema galdiņa pie pašas stikla sienas. Tur bija vietas tikai četriem, un es pamanīju, ka Maruta sagrāba brāli aiz svārkiem un apsēdināja pie blakusgaldiņa, kur nu viņi apmetās divi vien.

Pienāca sulainis baltā uzvalkā ar zelta apšuvēm. Mēs pasūtinājām ko nu kuŗais. Būdams laipns un jokdarīgs cilvēks, sulainis pievērsās bērniem:

"Ar ko varētu jums pakalpot?"

Andriņš satrūcies ievilka galvu plecos un sarāvās pavisam maziņš. Arī Maruta piesarka, bet dūšīgi teica:

"Varbūt ar koka-kolu?"

"Ko jūs teiktu par Deivida Kroketa dzērienu?"

Nedrīkstēdama pati izšķirties, Maruta piebikstīja tēvam pie muguras. Tēvs pievienodamies pamāja, un Maruta atkārtoja mājienu sulainim.

Pēc brīža baltsvārcis atnesa divus stikla biķeŗus ar gaišsarkanu dzeŗamo, kam dibenā gulēja liels, sārts, iecukurots ķirsis, un pasniedza zīdpapīrā iesaiņotus salmi-

①Travertīns: šūnains, bet ciets kaļķakmens, no kuŗa Italijā celti skaisti nami un pīlāri (Pēteŗbaznīca Romā).

②Vestibils: plašs priekšnams; grezna ieejas telpa.

③Smacenis: Losandželosai īpatnējais gaiss (miglas un dūmu sajaukums).

ņus. Maruta smaidīja iepriecināta:

"Vai šo dzērienu lieto Fess Parkers?" viņa vaicāja.

Sulainis nesapratnē sarauca pieri:

"Atvainojiet, kas ir šis kungs?"

"Fess Parkers?! Tas ir Deivida Kroketa tēlotājs visās Kroketa filmās!" iesaucās Maruta pagalam pārsteigta, ka greznais sulainis nepazīst tik slavenu vārdu un tik zināmas lietas.

Maruta gribēja pacelt kausu rokās, tāpat kā mēs to darījām ar savām glāzēm, bet pārdomāja: tas bija liels un smags, pilns līdz malām, varēja kaut kas vilties, un es redzēju, ka viņi abi ar Andriņu dziļi noliecās pāri zemajam galdiņam, lai sasniegtu salmiņus ar lūpām.

Gaisa restorāns bija diezgan jauka vieta. Ja arī pilsētu aprija indīgā dūmaka un no apkārtnes skaistajiem, nereti sniegotajiem kalniem nemanīja ne vēsts, tad desmit stāvus zemāk viesnīcas pagalmā apžilbinādams zaigoja peldu baseins, palmu, magnoliju un banānkoku iežogots. Dzidri zaļganzilajā ūdenī plunčojās brūni iedeguši un spilgti tērpti stāvi kā sīki insekti. Aina bija koša, un acis tai sietin piesējās.

Maruta bikstīja mātes plecu:

"Vai tikai šī tomēr nav Holivuda?"

"Kas tā nu par Holivudu, Marutiņ. Es jau teicu - tikai viesnīca, vienkāršs restorāns."

Nabaga ceļotāji nepazīst ne miera, nedz atpūtas. Līdzko glāzes bija tukšas, steidzāmies tālāk. Maruta tikai ar nepatiku šķīrās no spodrā marmora galdiņa, no Deivida Kroketa dzēriena kausa un zaigojošā peldu baseina.

Iebraucām Holivudā pa Saulrieta bulvāŗa daudzināto naktskrogu aili,① kas dienas laikā, kad nemirdz krāsainās neona ugunis, izskatās pavisam pelēka.

"Vai Holivuda vēl tālu?" vaicāja Maruta.

"Patlaban iebraucām!" atteica māte.

Maruta salēcās vien un sāka nervozi glaudīt savu tērpu:

"Es nezinu, vai esmu pietiekami labi apģērbta Holivudai!"

Man kļuva gluži neērti, it kā es būtu vainīgs pie Holivudas ikdienišķās pelēcības. Es drūmi klusēju, bet paziņa vienaldzīgi paskaidroja Marutai, ka Holivuda ir tāda pati pilsēta kā visas citas. Maruta nekā neatbildēja, bet es gluži labi redzēju, ka tādus niekus jau nu gan viņai nevarēja neviens iestāstīt, pat viņas staltais tēvs ne.

① Aile: eja.

Beidzot mēs apstājāmies pie daudzinātā Ķīniešu kino teātŗa un devāmies aplūkot slavenos zvaigžņu kāju un roku nospiedumus.

Šaurajā teātŗa pagalmā drūzmējās ļaudis zemu nodurtām galvām: tūristi, nosvīduši, izpūruši, saburzījušies. Viņi bukstījās un mīņājās ap cementa plāksnēm no vienas pie otras, pētīdami ierakstus, un mēs staigājām tiem līdzi. Daudz bija slavenu vārdu, bet vēl vairāk jau aizmirsto.

Tikai pēc brīža ievēroju, ka Maruta stāv viena pati pagalma stūrī un raugās apkārt platām, pelēkām, pavisam izbiedētām acīm. Uz slavenajiem nospiedumiem viņa pat nepaskatījās. Es sapratu gan, kas par lietu. Teiksmaino Holivudu viņa bija iedomājusies pavisam savādāku, spožāku un greznāku nekā viskrāšņāko krāsu filmu. Slaveno aktrišu rokas varētu gan nospiest zeltā vai ziloņkaulā, nevis cementā un klonā, pa kuŗu mīņājās noputējušas kurpes un sandales, pār kuŗu vējš ritināja cigarešu galus un dzenāja šokolādes iesaiņojumu lēveŗus.① Un cik paši iespiedumi bija neveikli, it kā pīles pleznu, nevis cilvēka roku iespiesti!

Meitene pagriezās uz ielas pusi. Bet arī tur aina atvērās tikpat mocoši pelēka un ikdienišķa. Pa gabaliņu pie kādas benzīna pildītavas pazibēja kaut kas sarkans un zils. Maruta pastiepa kaklu un paskrēja dažus soļus uz to pusi: pie spuldzes staba stāvēja neglīti, bet vismaz spilgti izkrāsojies klauns ar panīkušu kaziņu pie zvārguļu saites. Bet tas nereklamēja vis ne filmas, nedz aktieŗus, bet tikai sauca, ka, nopērkot vismaz desmit galonu benzīna, pircēja automobili nomazgās par puscenu.

Pie kino teātŗa atradās piemiņas lietu veikals un liels klāsts kino aktieŗu ģīmetņu.

"Nu, Marutiņ! Izvēlies!" aicināja tēvs, "sešas par divdesmit pieciem centiem!"

Bet Maruta bija salauzta un satraukta. Viņa piegāja gan pie ģīmetņu klāsta, bet bez intereses un bez cerībām. Uz labu laimi paņēma vienu fotografiju.

"Tikai?!" brīnījās tēvs. "Ņem vismaz sešas!"

Bet Maruta tikai gurdeni papurināja galvu.

Ķīniešu teātris, Holivudas sirds, bija apskatīts. Steidzāmies atkal atpakaļ spēkratos traukties tālāk.

Mēs, pieaugušie, runājām, smējāmies, mēģinājām būt asprātīgi, pat Andriņš, ceļa nogurumu pārvarēdams, brīžam iegavilējās līdzi, tikai Maruta sēdēja savā stūrī klusu

①Lēveris: skranda.

kā sastingusi ar Gregorija Peka ģīmetni rokā. Nezinu, vai kādreiz esmu redzējis cilvēka sejā lielāku un dziļāku vilšanos. Holivuda, teiksmainā, spožā Holivuda bija izrādījusies tik bēdīga un ikdienišķa!

Piepeši kundze izbijusies atcerējās, ka Holivuda jau aiz muguras, bet pavisam aizmirsies Marutai nopirkt tik sen apsolītās un tik ilgi iecerētās Holivudas kurpītes. - Ko nu darīt?! - viņa vainīgi skatījās meitenē. - Vai tiešām griezties atpakaļ? Diena jau liecās pret vakaru. Veikalus taisījās slēgt! -

Maruta neatbildēja ne vārda. - Holivudas kurpītes? - Viņa tikko manāmi it kā paraustīja plecus, it kā noskurinājās. Holivudas kurpītēm vairs nebija nekādas pievilcības.

- Kāpēc gan es nevarēju būt drusku attapīgāks un apliecināt meitenei, ka Holivuda ir viesnīca, kurā viņai patika? Tā bija spodra, vēsa un krāsaina. Vienas vilšanās pasaulē būtu mazāk. -

Tik smagam triecienam nebija viegli tikt pāri. Varēja jaust, ka Maruta negribēja par to vairs domāt, visiem spēkiem pūlējās aizmirst un izklaidēties. Viņa attaisīja savu somiņu un izņēma sarkanu maciņu, ko šorīt iedāvinājis tēvs. Atvēra to un aplūkoja dolaru, kas bija nācis dāvanai līdzi tēriņam Disnejzemē, kurp viņi dosies rīt no rīta. Marutas vaigs atkal apmācās. Droši vien viņa baidījās, ka arī daudzinātajā Disnejzemē viņu var sagaidīt vilšanās. Ļaudīm ar dzīvu iztēli bija daudz grūtāk dzīvot nekā miegamicēm.

Maruta noglabāja dolaru un izņēma no somiņas dažus gliemežvākus, ko šorīt salasījusi Klusā okeana malā. Es pieliecos mazliet tuvāk.

"Vai šis nav brīnišķīgs?" viņa vaicāja, pacēlusi divos pirkstos zaigojošu perlamutra① vāciņu. Viņas balss vēl bija pagurusi un sērīga, bet tajā jau ietrīcējās kaut kas no senā, spirgtā dzidruma. "Un šim te," viņa izvilka otru, "ir ļoti glīta, spoža maliņa." Viņa izņēma kaut ko caurspīdīgu un zaļu: "Es domāju, ka tas ir dārgakmens, bet laikam būs tikai stikls, apslīpējies smiltīs. Bet," viņa turpināja, viegli nopūzdamās, "tas tomēr ir gulējis okeana dibenā, un tas kaut ko nozīmē." Kad sauja bija pilna gliemežvāku un akmentiņu, viņa sāka tos ietīt papīra zalvjetē.② "Viens gar otru berzdamies, tie kļūst kaļķaini," viņa

① Perlamutrs - perlmutrs: gliemežvāku iekšējā spīdošā kārta.
② Zalvjete - servjete: šķīvja drāniņa, kas ēdot aizsarga apģērbu no apliešanas vai appilēšanas.

paskaidroja, ietina un novietoja tos somiņā atpakaļ ar kollekcionāra rūpību un lietpratību.

Redzēju, ka esmu maldījies: ļaudīm ar dzīvu iztēli nebija gluži tik grūti dzīvot, kā man nupat likās. Iztēle liek vilties, bet iztēle arī mierina, ļaudama saskatīt skaistumu tur, kur citi to nespēj.

Anšlavs Eglītis

(Autora īss dzīves un darbu apraksts 6. klases grāmatā)

Ne viss ir zelts, kas spīd.

Sakāmvārds.

VASARA IR KLĀTU

Vasara ir klātu,
Zied jau ceriņi.
Ziedu sveces gaišas
Pacelļ kastaņi.

Rokas tā uz augšu
Gribas manim celt,
Vēlēt latvju zemei
Ziedēt, augt un zelt.

Liekas, pats es esmu
Vecs un priecīgs koks,
Lauks ir mana māja,
Debesis - mans logs.

Kārlis Skalbe

Stabules

Līdz ar pavasara silto sauli aizvien augstāk cēlās mana sajūsma un prieks. Kur kāju speri - olnīcas malā, grāvjos, ežmalos - visur vizēja dzelteni ziedi. Gaisā cīruļi gāja viru virumis, un strazdi bērzu galotnēs parkšķēja un svilpa, un svilpoja. Es skrēju no puķes uz puķi, plūcu tās un liku sev pie viena vaiga, pie otra. Es it kā savienojos ar viņām. Man likās, ka es esmu tikpat dzeltens kā šie ziedi. Un tāds es patiesībā arī biju: jo mūs taču visus apspīdēja dzeltena saule.

Bet svilpt? Vai tad strazdi vien mācēja svilpot?

Oh - es arī zināju, kā to dara. Vai man gludu vītolzaru trūka? Un vai man nebija ass tuteniņš① gultas malā? - Es paķēru to un skrēju lejā.

Tur lejā, kāpostdārza galā, pērnajā pavasarī bija nozāģēti daži veci vītoli. Nu tiem bija ataugušas atvases, smuidras un līdzenas kā stiebri. - Es uzrāpos līdz atvasēm un nožilīju② vienu. Tad es šļūcu zemē, sēdos sulas pilnajā zaļuma un sāku strādāt. Spīdēja saule, un visapkārt ziedēja pienenes. Man bija silti un jautri ap sirdi. Es te biju pilnīgi viens; tikai zāles zaļums mani apņēma kā mīkstām rokām.

Ilgi man vajadzēja griezt un graizīt, līdz gludais koka gabaliņš dabūja stabules veidu. Tad es liku to sev uz ceļa un sāku ar tuteniņa spalu to bez žēlastības dauzīt. Es situ vienādā taktī un pie tam skaitīju bez apstājas pazīstamos burvības vārdus, bez kuriem stabule neatlec:

Atlec, manu
Stabulīti;
Vilkam kauliņš,
Man - tā ādiņ...

Gaišā vītola miza ar katru sitienu kļuva tumšāka un tumšāka, jo sasistajās vietās spiedās cauri mizai ūdens. Beidzot es ņēmu stabules atmizoto galu zobos un ar abām rokām griezu. Prakš! - Un miza griezās svabadi ap koku. - Nu tikai vēl vajadzēja atgriezt priekšējam kauliņam tādu

① Tuteniņš: nesaliecams nazis ar koka spalu.
② Nožilīju: ar pūlēm nogriezu.

sloksnīti, lai dvaša var tikt līdz mizā iegrieztajam robam, aizbāzt tievgalim koku priekšā un - stabule gatava.

Kas par mīkstu skaņu!

Es sēdēju zālē starp pienenēm un stabulēju, acis piemiedzis un vaigus piepūtis. Es pavilku kociņu gan vairāk uz āru, gan pastūmu dziļāk iekšā. Tā es varēju skaņu mainīt no zemākās dūdošanas līdz vissīkākajam svilpienam. - Krāsas un skaņas! - Viss vienādi spilgts un gaišs. Es te izbaudīju pavasari pilnā krāšņumā. Es taču plauku, es tiecos kā jauna lapa izplēsties un līgoties vējā un saulē... Ja nu tur no augšas raudzījās uz zemi Dievs, tad viņš manas gaišās galvas nevarēja atšķirt no pieneņu ziediem. Un mana stabulēšana pilnīgi sakusa ar cīruļu dziesmām un ar strazdu svilpošanu. Bet, varbūt, viņš mani tomēr redzēja un ievēroja. Varbūt viņš lika eņģelim pasaukt manu tēvu, saņēma viņu pie elkoņa, rādīja un teica:

"Redzi, Jāni, kur tavs dēls zem vītola. Tu viņu atstāji bāreni. Viņam mugurā pakulu krekls, bet viņš stabulē un zied kā puķe. Jo uz zemes tagad ir pavasaris."

Jānis Jaunsudrabiņš

(Autora īss dzīves un darbu apraksts 6. klases grāmatā)

Dieva pasaule,
Cik skaista tu esi!
Raibā dzīve,
Cik tu man mīļa!

R. Blaumanis

Es saprotu, es sajūtu,
Ka šeit virs zemes spodrība
Tas augstākais, ko mums var dot,
Un skaidram būt ir godība
J. Poruks.

IV

Augusts Saulietis
(1869.-1933.)

Purvā

I

Pa šauru lauku ceļu, kas locījās ap tīrumiem un pļavu, steidzīgā gaitā tuvojās pusmūža vīrs, prāva auguma, tuklu seju un kuplu rūsganu bārdu. Pelēkais mētelis tam bija atlaists vaļā, tomēr gājējs bija nosvīdis. Pa olnīcu① viņš iegāja pagalmā un apskatījās visapkārt.

"Vai saimnieks mājā?" viņš uzprasīja sievai, kas paš-laik iznāca no ķēķa ar kūpošām dziras nēšām.

① Olnīca: (ļiem nokaisīts) ganu ceļš, kura abās malās (kāršu) sēta.

Mājā gan, kur tad citur. Vēl jau nav uz purvu gājis. Mans vecis tepat kūtī baro zirgus; saimnieks vēl nav ārā nācis..."

Bet ciemiņš viņā neklausījās. Pa zemajām durvīm, pie kuŗu sliekšņa bija nolikts plakans akmens kā trepju pakāpenis, viņš iegāja istabā.

Netālu no lielās krāsns pie vidējās sienas bija durvis, kas veda otrā istabā. Ciemiņš pieklauvēja pie tām.

Durvis atvēra jauns cilvēks, kas bija vēl tikai kreklā. Viņa vēja appūstā seja izskatījās rīta krēslā ļoti nopietna, un sajukušie mati stāvēja ap galvu kā kupls vainags. Rokas bija cietas un rievām sastrādātas.

"Ā, kaimiņš!... Redz, tu jau līdz šejienei ticis, un es tikko no gultas izslējies. Aizgulējos šorīt." Viņš sāka steidzīgi ģērbties.

"Kas nu par to.... kā kuŗu reizi iegadās," viesis noteica un apsēdās pie galda, uz kuŗa bija lampa ar zaļganu kupeli,① dažas grāmatas un laikrakstu numuri.

"Tu laikam pulka lasi," viesis sacīja, kādus laikrakstus pacilādams, un atvēra arī vienas grāmatas vāku. Tur bija: "Lauksaimniecības pamata likumi".

"Jā, vakaros, cik nu atliek laika. Bet maz var... Kad pa krietnam esi strādājis - uznāk miegs: nekā, liecies gultā."

Jaunais cilvēks arī piesēdās pie galda. Viņa acīs bija tā kā jautājums, ko ciemiņš īsti gribot. Pēdējais likās to saprotam, uz brīdi nolaida acis un apklusa. Viņa pirksti burzīja avīžu lapas stūri. Likās, ka viņš nezinātu, kā lai uzsāk.

"Man ar tevi jāparunājas... bet... bet tā, ka lai citi to nedzirdētu. Mūsu starpā tikai..."

Viņš steigšus pacēlās un pievilka durvis, kas bija palikušas paviru.

"Nav jau te neviena; te neviens cits nenāk kā tikai mana māte."

"Lai ar; - labāk ciet. Meitiešiem nevajag zināt..." Viņš nosmējās, apsēdās, un atkal viņa pirksti sāka nemierīgi burzīt avīzes stūri.

"Tad laikam tā mana parāda dēļ būsi nācis?" Liepa nedroši ieminējās. - Pavasarī viņš no sava kaimiņa Sīļa bija aizņēmies sešdesmit rubļu un vēl līdz šim nebija paspējis atdot. Tikai - ko tad tur slēpt? Māte jau zināja, ka viņš

① Kupelis: lampas izliektā virsējā daļa, lai gaisma nekristu tieši acīs, bet uz galda vai cita priekšmeta virsas.

bija naudu ņēmis zirga pirkšanai.

"Nē-e. Pavisam cita lieta... Ar to parādu nav nemaz tik steidzami. Mēs vienreiz runājām par to meža līci... Tā lieta jau varētu arī iet. Es varētu dot."

Liepam acis iemirdzējās, un viņš tika jautrāks.

"Jā, kaimiņ, man tiešām tāda vēlēšanās būtu. Tā pļaviņa man ļoti noderētu - būtu jel viens stūrītis īstas pļavas, jo kas man te ir: tikai purvs! Un tas meža mazums ar derētu. Un tev jau šis zemes gabaliņš tīri lieks - nost no citas zemes!" aiz priecīga uztraukuma Liepa piecēlās kājās.

"Tā jau ir," Sīlis teica, un viņa acīs slapstījās prieks. "Bet runāsim mēs vienkārši: kaimiņu būšana! Tev šis līcis desmitreiz lielākā vērtībā nekā man: labākas vietas dzirnavām velti meklēt!"

Sīlis smējās.

Liepam seja pastiepās garāka. Nepatīkami viņu tas pārsteidza, ka kaimiņš bija viņa nodomu jau uzminējis. Bet Sīlis turpināja:

"Šis līcis, kas pieiet pie tava nekam nederīgā priežu kalniņa, kopā ar gravas galu - kā izredzēts dzirnavu dambim. Un upīte, lai ar maza, sūlā① tomēr vissausākajā vasarā - no mežiem un purviem... Jā - pie tavas zemes pievienojot, tiek manam meža līcim vērtība. Man turpretim tas nav nepieciešams, un nekā sevišķa es tur nevaru iztaisīt."

"Uzminējis esi," Liepa teica. "Zināms, nodoms jau man bija, nav ko liegt. Kad es to varētu paveikt, to nezinu. Bet varbūt ar laiku, kad maņs purvs sāktu ko atmest."

"Tik drīz nu tas vis nebūs. Bet nemaz arī nav vajadzīgs gaidīt, kamēr purvs ko dos. Kur tik drošs pasākums, tur naudas aizdevēju netrūks!"

"Varbūt. Bet vispirms man tad vajadzētu to līci iemantot. Vai mēs nevarētu vienoties?"

"Jā, tas viss izdarāms... ja mēs - turētos kurmet② kopā... Tu man soli par līci trīs simti - un es varētu to arī tā atdot."

"Tiešām, kaimiņ? Labākas ziņas tu man nevarēji nest." Liepa sāka sparīgi soļot pa istabu. Tā - nu viņš būtu ticis soli tuvāk savam nodomam. Uz priežu kalniņa pacelsies dzirnavas, un pie mazās upītes rūks akmeņi, dodami daudz daudz vairāk nekā tumšais, bēdīgais purvs un smiltainie

① Sūlā: sūcas.
② Kurmet: kaut cik.

silāja tīrumiņi. Pavisam kas cits - -

"Protams, ja skatāmies uz to, cik es par līci, tādiem nolūkiem pārdodams, varētu dabūt, tad šie trīs simti nav nekas: seši, septiņi arī man dotu! Koku vien tai līcī par simtu rubļu! Tik nu cita pircēja man nevar būt - un tā tava laime. Bet nu... varbūt tu būtu labs arī pret mani?"

Neizprašanā Liepa raudzījās uz Sīli.

"Kā?"

Sīlis pievirzījās Liepam tuvāk un sāka tā apspiesti runāt, kas izklausījās kā klusa bubināšana. Dažu vārdu Liepa tikko varēja sadzirdēt.

"Mazas nepatikšanas... Man tāda lieta - ar to Daļģi... Varbūt esi jau dzirdējis. Grib no manis izplēst. Vai neesi jau ko jutis?.."

Acis piemiedzis, Sīlis skatījās uz Liepu, kas stāvēja pie galda ar tāda cilvēka izskatu, kas it nekā nesaprot.

"Kas tā par lietu? Ar Daļģi?"

"Nu jā."

"Daļģis jau tak miris - kas tad vairs ar viņu? Vai ar mirušiem arī vēl iznāk kādas darīšanas?"

"Ekā iznāk," Sīlis teica un smējās, krēslā atgāzdamies, bet smiekls nenāca par tiesu. Viņš no jauna saliecās uz priekšu un, līdz sviedriem nokarsis, sāka atkal bubināt.

"Daļģis gan miris, bet viņam jau sieva un tā meitene... Un ko domā, cilvēks - tagad uzreiz sāks man prasīt, lai es atdodu naudu, ko Daļģis man iedevis glabāšanā! Skaties! Bet kas tā par naudu? Kas man bija, to esmu atdevis, - ko tad vēl grib? Paši vairs nezina nekāda gala..." Sīlis aprāva runu un kā sasirdījies paplēta rokas. Tad viņš sāka berzēt pa pirkstiem bārdu, ka čirkstēja vien, un glūnoši skatījās uz Liepu.

"Nu - un tad? Es tur nekā nesaprotu. Prasa no tevis naudu?"

"Nu prasa, bet tas jau ir tas joks, ka pie manis nekādas viņu naudas vairs nav. Bet tādi jau tie meitieši ir: vai viņš ko zina no rēķiniem, vai no kā. Tik iedomājas ko - un tad nedomā, ka tev būs kāds miers!" Sīlis atkal iesmējās tādu saltu smieklu.

"Runāja jau ar, ka Daļģim esot pie tevis naudas lērums..."①

"Bija jau savā laikā - to es nemaz neliedzu. Bet pamazītiņām tā atkal aizgājusi atpakaļ pie pašiem Daļģiem, ka vairs ne smakas nav pie manis palicis. Ū - es jau brīnī-

① Lērums: daudz.

jos, kur viņš to naudu lika. Paņem simtu, bet necik ilgi - prasa atkal! Es jau to pie sevis neturēju - noliku gluži godīgi bankā. Bet nebija viens un divi, ka aizgāja atkal viens papīrs pēc otra atpakaļ."

"Var jau būt, ko es no tā zinu?"

Sīlis atkal pameta acis uz durvīm un, vēl vairāk salīcies, čukstēja: "Tu saki: ko es zinu?.. Bet tev ar būs tur daļa. Daļģiene solās uzdot tevi par liecinieku - sūdzēšot mani..."

"Mani par liecinieku?"

"Jā... Es domāju, ka tu reiz biji klāt, kad Daļģis ar mani runāja par savu naudu... Atprasīja... Neatminies? Tas bija aizpērn; pēc tam rudenī viņš mira..."

"Jā, atceros gan - jā," Liepa lēni teica, domās kavēdamies pie aizgājušā brīža, kas tam sāka ataust atmiņā. - Kādā vasaras svētdienā viņš iegadījās Sīļos. Kaimiņš viņu mieloja ar pašdarītu alu. Un tā, viņiem pie balti apklātā galda sēžot, durvis lēni pavērās, un ienāca Daļģis. Tas bija jau labi vecs vīrs, stipri nonīcis un novārdzis no kādas iekšķīgas kaites, kas to jau gadiem mocīja. Ienāca arī Daļģa sieva un atspiedās pie stenderes. Daļģis lūdza naudu un sūrojās, ka laikam drīz būšot jāmirst. Tad Sīlis viņam iedeva piecdesmit rubļu.① Tad nu pie saimnieka paliekot vēl apaļi četri. Lai tā stāvot sievas vajadzībām un kad tā meitene būšot jāsūta skolā. - Un Sīlis ar to bija apstiprinājis un Daļģi mierinājis, ka nekur jau vis nepalikšot. Bet ko tagad Sīlis runāja? Ko tas nozīmēja?

"Jā," Sīlis teica, "man gan nav tādas lietas pierakstītas, bet es domāju, ka tu biji klāt."

"Toreiz vēl tava istaba bija pārtaisāma..."

"Nu, nu, nu! Tā pati reize. Vai neatceries, ka es Daļģim devu naudu? Atdevu godīgi cilvēkam."

"Atceros - piecdesmit rubļu, jā."

Sīlis tā kā nolaidās un nodūra acis.

"Tik vien? - Es domāju - daudz vairāk..."

"Piecdesmit rubļu!" Liepa cieti noteica. "Pie galda jau nauda tika skaitīta."

"Nu - tad es nevaru lāga saprast... Ja tā būtu bijusi cita reize, kad es palieku atdevu? Tas tikai joks, ka esmu piemirsis, kas toreiz bija klāt. Visu laiku domāju, ka tu vien.." Sīlis nobraucīja bārdu un pēc brītiņa ieprasījās:

"Vai par citu naudu arī vēl tika runāts?"

① Rublis: Krievijas naudas vienība.

"Domāju gan. Pie tevis vēl paliekot."

"Cik?"

"Četri simti, laikam..."

"Nieki! Četras kapeikas① ar ne! To tu, mīļais, būsi pārklausījies vai vēlāk no kā cita dzirdējis. Nekā nepalika, tik ar ne," Sīlis teica, divu pirkstu nagus kopā salikdams. "Un to tu ar nevarēsi liecināt... Redzēji, ka es naudu devu - ar to diezgan. Un atdevis esmu, par to tu vari būt drošs..." Sīlis apklusa un atkal skatījās uz Liepu.

"Ko es no tā zinu?... Es varu liecināt tikai to, ko esmu redzējis un dzirdējis!" - Viņš vēl nevarēja saprast, ko Sīlis gribēja. Bet viņam sāka līst klāt tādas nelabas domas, no kurām bija jānosarkst.

"Zināms - ko redzējis!.. Un domāt var cilvēks bez tam daudz ko, bet vai viss jārunā? Tā, ja arī tevi uzdos par liecinieku. Sak: 'Vai atdeva naudu?' - 'Atdeva.' - 'Daudz?' - 'Daudz - maz jau nebija.' - Un diezgan!"

"Kā tā? Bet ja man prasa, ko es no tās lietas zinu - vai lai es slēpju, ka toreiz Daļģa naudas palika pie tevis četri simti!" Liepa izsaucās tīri uzbudināts.

"Runā klusāk!" Sīlis teica, rokas purinādams. "Nekliedz tā, it kā tev māja būtu aizdegusies!.."

"Nu, ko tad tu gribi, un ko tas nozīmē?!"

"Ē, ja tu tā blausties, tad ar tevi nav nemaz vērts runāt! Nebūtu slikti arī tev... Piesēsties, es tev paskaidrošu."

Liepa bija stipri uztraukts. Sīlis pieliecās pie viņa un ilgi klusām ko runāja - -

"Sīli, ko tu gan domā darīt?" Liepa ar rūgtumu vaicāja, no kaimiņa atraudamies. "Tu gribi nokrāpt Daļģienei tos četrus simtus?..."

"E, kas tur par krāpšanu! Atdevu - un ar to gana! Vajag tikai viena, kas redzējis, ka naudu devu... Ta tad šim nelaime... Vai kaklu kādam griezīsi nost? Muļķības! "Nezinu" - tur viss... Un ja arī tiešām man kas paliktu - Daļģis jau man bija vecu radu. Vai vecenei to simtu tik nikni vajadzētu, ja arī nāktos dabūt? Paņemtu tāpat pasaule... Bet nenākas jau!.."

"Viņai taču meita."

"Kas par viņas meitu - tā nav viņas..."

"Māsas meita - tikpat kā viņas pašas meita. Un vēl bārenīte..."

① Kapeika: Krievijas naudas vienība (1 rublī 100 kapeiku).

"Ja jau nāktos, lai ņem; bet kad nenākas -"

"Ai Sīli, nerunā tu ar mani par tādām lietām. Nebiju domājis, ka tu tāds!.."

"Kāds? Un nesāc nu atkal kliegt! - Es vēl tev ko teikšu. Nupat runājām par manu meža līci. Es varētu arī vēl citādi... pussimts tā vai tā... Bet ja tā, tad nekā! Biju nodomājis, sak, jāpalīdz puikam tikt uz ceļa - viņš jau ar pats nepels sava labuma... Bet kad tā, tad nekad nedzirdēsi, ka pie Mežupītes rūks dzirnavas. Rocies vien tad pa savu purvu nosmircis① un kurņājies② pa silāja tīrumiņiem, lai smiltis vien put..."

"Sīli, Sīli, - kam tu tā runā? Vai es tev godīgi nenomaksātu?.."

"Jā-ā? Žēl drusku dzirnavu? To es domāju ar," Sīlis zobojās. Bet tad viņš atkal sāka laipni čukstēt. Atkal un atkal viņš uzsvēra, ka Daļģiem naudu atdevis, bet ka viņam tikai neesot liecinieka, kas redzējis, ka viņš naudu devis. Un tā nu esot viņa nelaime: tā varot notikt, ka viņam jāmaksā otrreiz. Un ko tāds dulls meitietis īsti zinot no naudas rēķiniem? Bez tam Daļģieni būšot gan citi - viņa ienaidnieki - samācījuši, lai prasot tik rokā otrreiz. Viņam nu negriboties ļauties tā izjokoties... Un viņš, Liepa, varot te izlīdzēt, un neesot nekā slikta... Un par to viņš tā neaizmirsīšot...

Liepa klausījās Sīļa runā kā apmulsis.

Ārā sievieši sāka runāt. Liepa pazina savas mātes balsi. Saruna istabā norietās.③

Liepa apvilka dūņām aptašķītos darba svārkus un apjozās. Reizē ar Sīli viņš izgāja no istabas. Liepas māte bažīgām, jautājošām acīm noskatījās tiem pakaļ, kad viņi aizgāja pār pagalmu.

Migla bija vairāk pašķīrusies. Purvā dzirdēja cērtam. Tur Liepas puisis Gailis jau strādāja.

"Bet tad nu tā lai paliek, kā es runāju. Redzēsi, ka būs labi. Laiks arī tev tikt uz kājām..." Pie šķūnīša viņi šķīrās, Sīlis gāja uz mājām, Liepa uz purvu.

II

Liepa saimniekoja Meža mājā jau trešo gadu. Līdz tam laikam saimniecību pārzināja viņa tēvs, kas sava mūža lielāko daļu bija nokalpojis muižā par kučieri. Kad tas

① Nosmircis: izmircis.
② Kurņājies: rušinājies.
③ Norietās: apklusa, izbeidzās.

vairs nejaudāja par lāgu izpildīt savu uzdevumu, kungs viņam atdeva Meža māju, vecu mežsarga vietiņu. Mežus apcērtot, mežsarga vairs te nevajadzēja, un mājelē izdzīvojās vairāki rentnieki. Silāja① zemīte bija viegla, slikta, nekā neienesa, un rentnieki nāca un gāja viens pēc otra. Beidzot kungs te ielika savu veco kalpu Liepu. Viņš noteica arī izmaksāšanas naudu, ko nolīdzinot, māja paliktu uz visiem laikiem par Liepu īpašumu. Lai izpirkšanas nauda nebija arī nekāda lielā, tomēr negāja viegli to ikreiz sagādāt. Tēvs nebija nekāds zemkopis, un Meža mājā bija tikai tāda "gara vilkšana". Dēla arī viņš nejaudāja nekur tālāk skolā sūtīt, vajadzēja mājā strādnieka, jo pats bija vājīgs, - iedzēra, iedzēra pa glāzītei degvīna un rušinājās vairāk tikai pa māju.

Andrievs, par saimnieku ticis, sāka gudrot, kā padarīt Meža māju ienesīgāku. No smiltainajiem tīrumiem vien nevarēja nekā daudz gaidīt - vajadzēja kā citādi tikt uz priekšu. Un viņš atdūrās uz sava lielā purva, kas kā nekam nederīga zeme bija piedalīts Meža mājai par lopu ganībām. Bet tāds, kā tas tagad bija, tas arī ganībām nederēja: cietā purva grīšļa② lopi neēda. Viss labums, ko no purva varēja iegūt, bija žagari mājas apsildīšanai. - Viņš sāka strādāt, un cerības radās lielas. Mazais gabaliņš, ko viņš pērn bija paguvis iztīrīt un nogrāvjot, šogad jau atnesa labus augļus. Rudzi izauga gari, vārpas bija smagas un salmi cieti kā drāts, skanēja vien pret izkapti. Nu tik pie darba, un - nāks citādi laiki! Cēlāko③ purva daļu varēs pārvērst par tīrumu, zemāko gar upīti - par pļavu. Un purvs nebija mazais! Tikai darba klāt - un pēc desmit gadu Meža mājas vairs nepazīs!

Bet vēl tālāk aizvirzījās viņa nākotnes nodomi. Tas notika tā. Kādā svētdienas rītā Liepa gāja gar upīti, uz kuras dūņainā dibena gulēja krustu šķērsu tumšas siekstas.④ Viņš pārdomāja, cik jauki tad būs, kad te gar klusās upītes malu, kur nu bija čūkslains⑤ purvs, reiz būs pļava ar smaržīgu rasotu zāli līdz krūtīm... Sausajā priežu kalniņā, kur viņa zeme sagāja ar Sīļa meža līci robežā, viņš apsēdās. Un tad viņam ienāca prātā domas, kuras jau viņš

① Silājs: virsājs, eglu vai priežu mežs; silāja zemīte - smilšaina z.
② Grīslis: cieta, asa zāle, aug zemās, mitrās vietās.
③ Cēlāko: augstāko, sausāko.
④ Sieksta: upes dibenā nogrimis koks; kādu laiku mežā gulējis izgāzts koks, tā daļa, bluķis.
⑤ Čūkslains: ar maziem, bieziem krūmiem apaudzis purvs.

reiz bija dzirdējis no sava tēva: te būtu izredzēta vieta nelielām dzirnavām. - Slikti, ka mazā grava ar lielo līci nepiederēja pie viņa zemes! - Vajadzētu nopirkt no Sīļa šo līci. Ka tūlīt nevarētu dzirnavas celt, to viņš saprata: kur ņemt tik daudz naudas! Bet vēlāk, vēlāk, kad purvs sāks nest augļus un kungam būs nomaksāts, tad varētu sākt rūpēties, gādāt materiālu. Un tad nākotne iznāktu vēl citādāka!... Tās bija tīkamas ainas, kas viņam kā pa sapni nāca acu priekšā. Tur lauki un cēlās ēkas, te pie Mežupītes rūc dzirnavas, jauki rūkdamas, solās dot vēl vairāk, vēl vairāk!.. Un dziļāk un dziļāk viņā iesakņojās domas: tam jānotiek! tikai laiku un sparu! - Bet kas tagad notika? Sīlis, kas sarunās par līci bija vēss un atturīgs, nu pats piesolījās to pārdot. Bet - ko Sīlis īsti gribēja? Lai viņš pie tiesas liecinātu, ka tas Daļģim visu naudu atdevis. Kur atdevis? Tie bija meli. Tur viņš locījās visādi, apgalvodams, ka tiešām vairs neesot parādā, bet kas to lai tic? Bet varbūt vairs viņš, Liepa, lāgā neatceroties? Kā neatcerēties!... Daļģis ienāca vienā kreklā un nostājās pie galda. Daļģim tādi iekritušies vaigi un sejā žultains atspīdums; tas no sāpēm, kas tam graužas iekšienē un to bezgalīgi moka. Galvvidus viņam gluži pliks un bāli dzeltens kā pastalu āda. Matu paliekas gar galvas sāniem sajukušas un saslaistījušās. Viņš trīc... Un tad Sīlis iedeva viņam piecdesmit rubļu un apliecināja pats, ka četri simti vēl paliekot, drošinādams, lai par savu naudu nebaidoties... Un nu tas grib, lai viņš, Liepa, palīdzētu noblēdīt Daļģa naudu, aplaupīt nabaga sievu un bārenīti - kāda nekrietnība! Vai tā nebūtu blēdība, ja viņš ko tikai arī noklusētu? Nejauki!.. Bet citādi Sīlis līča nepārdos, jau aiz spītības vien... Un nākotnes ainas sāka nogrimt miglā. Bēdīgi, tukši un salti kļuva krūtīs. Tikai - kā lai izdara Sīlim pa prātam? Kā lai iet talkā tādā blēžu būšanā? Palikt par viltīgu liecinieku, uzkrauties atraitnes lāstus un bārenes asaras?.. To tik ne, kaut arī Sīlis līci par velti atdotu!.. Bet nākotnes ainas ar dzirnavām, kas rūc pie Mežupītes, atkal nogrimst kā miglā, un priekšā paliek tikai purvs, bēdīgs, tukšs purvs. Brīnums! Iesākumā, kad viņš vēl nebija dzirnavu plāna uzracis, bija tik pievilcīgi domāt par purva pārvēršanu druvās, un likās, ka ar to vien jau būs daudz kas panākts. Nu turpretim, kad viena daļa izredžu zuda, šis darbs uzreiz izlikās mazvērtīgs, pavisam bēdīgs. Daudz te panāksi mocīdamies? Stulbs kļūsi, galu dabūsi ņemdamies, bet tikpat nekā nebūs! Un atteikties nebija tik viegli;

daudzreiz mīlinātās ainas griezās atpakaļ, no jauna klāstīdamās acu priekšā, mulsinādamas, apmādamas... Bet kad liecina tikai to, ka redzējis naudu dodam? Lai atbild par savu darbu pats Sīlis! Jā, un kādēļ tad Sīlis arī nevarētu būt naudu atdevis? Varbūt arī ir atdevis, kad jau viņš tik cieši apgalvo! Tikai slikti cilvēkam, ka nav tai lietā droša liecinieka... Kāpēc tad tur tā sevišķi uztraukties par kādu netaisnību? Kas te viņa domas prasa, vai atdevis visu parādu? Redzējis, ka Sīlis naudu devis - un diezgan! Lai zina par to Sīlis pats - tā ir viņa darīšana! Un beidzot, kas viņam bēdas par citu naudu - lai tie laužkaut kaklu! Vai bija vērts laist gaŗām tādu atgadījumu? - Un dzirnavas rūca pie upītes, un lauku vidū starp zaļajiem kokiem pacēlās jaunas, gaišas ēkas - -

Nē! nē! nē! - otrā brīdī atkal dunēja viņam galvā. Tavs mūžs tad būs nolādēts, tu tīra prieka neredzēsi ne pie savām staltajām ēkām, ne pie dzirnavām! Atraitnes lāsti un bārenes asaras pavadīs tevi visur - - -

Bet Sīlis smejas un saka, ka tie visi esot nieki. Pasaulē tiekot pavisam citādi uz priekšu; tā domājot tikai par daudz svēti muļķi. Neviens kumosa tīri tā mutē nebāzīšot, un te neesot itin nekāda nozieguma, itin nekāda - -

Un pie Mežupītes atkal dobji rūc un graudo① dzirnavas, un lauku vidū starp zaļiem kokiem paceļas jaunas ēkas ar baltiem, saulē zibošiem šindeļu② jumtiem - -

Darbs šorīt Liepam neveicas. Jocīgi - it kā būtu uzreiz vecs un gurdens kļuvis! Nav kāres un spara - tvert ceram aiz galotnes un raut, ka lai saknes sparkšķēdamas trūkst. Svīris izlikās daudz smagāk cilājams nekā citas dienas. It kā būtu piepeši sajutis, ka no darāmā darba nekas krietns neiznāks un augļu tas nenesīs. Ko tad tur sparoties un mocīties?

Arī Gailis bija šo pārvēršanos pie viņa pamanījis un reizēm jautādams uz viņu paskatījās. Reiz viņš pat ieprasījās:

"Vai tev, saimniek, kas nekaiš? Es veŗos, ka šodien tu neesi tik spirgts. Es jau tev sacīju: ka tik netiek grūtāk..."

"Nav nekas..."

"Bet manai vecei ir zāles - čarka,③ uzlieta uz tādiem

① Graudo: klab.
② Šindeļu jumts, šindelis, jumstiņu jumts, jumstiņš: jumta dēlītis ar rievu vienā pusē (nākošā dēlīša ielaišanai.)
③ Čarka: glāzīte degvīna.

ziediem... Es nezinu, kas tie par ziediem - vajagot jau priekš Jāņiem salasīt! Bet labas gan! Man jau pašam ar kādreiz gadījies vairāk pastaipīties. Tik iedzer lāsīti - tūliņ kļūst labāk... ir tai pašai caurdurei① palīdz pie reizes... Teikšu, lai tev vienu glāzīti iedod."

"Nav nekas, Jāņa tēv - man viss kārtībā," Liepa īsi noteica.

Bet Gailis tam neticēja; turpretim viņā aizvien vairāk nostiprinājās aizdomas, ka saimnieks būšot gan pie kāda bērza pārrāvies un ka tam vajadzēšot gan iedot no sievas zālēm. - Laikam kauns puišam, ka nu tā noticis... Bet tā jau jauniem gadās - vai tur kāds brīnums! Jāiedod būs viena glāzīte... Tad tu, puisīt, redzēsi, kā labi iekož, Gailis nodomāja pie sevis.

"Ko tas Sīļu saimnieks šorīt jau tik agri atnācis? Laikam gan kādas vajadzības pēc - vai citādi šis tik agri būtu cēlies!" viņš, kā runas gribēdams, ieminējās.

"Jā, - hm," Liepa atrūca. "Es viņam drusku parādā: šopavasar aizņēmos."

"Tā, tā. Laikam jau tad tās naudas grib? Aiz to tāds nemierīgs." - Tad viņš vēl saka:

"Jā-a, neesot tā bagātība nemaz tik liela. Dzird jau šur un tur par parādiem... Un trumpas ar sitot.② Runā, ka nupat esot divas reizes lielu naudu pametis. Vienreiz Rīgā, otrreiz tepat... Daļģiene ar prasot sava vīra naudu atpakaļ. Esot jau vai pie tiesas iesūdzējusi..."

"Jā - tikai man nu nav ko atdot, kamēr tiks lini. Bet nu vēl jāpasteidzas ar purvu, kamēr nav sasalis...," Liepa noteica, un klusām viņi atkal strādāja tālāk.

III

Pagāja dažas dienas - pelēkas, miglainas. Kā par brīnumu ne vien purvā, bet arī mājā Liepam viss izlikās tukšāks un klusāks nekā pirms tā rīta, kad Sīlis bija apmeklējis Meža māju. Pats viņš arī tāds vien bija kā apmācies laiks - īgns un sabozies. Savādi tas izlikās mātei, un arī tā sāka domāt, ka dēls būšot šā vai tā savu veselību samaitājis. - Gailis nerimās, kamēr panāca savu: Liepam bija vien jāiedzer viena glāzīte no viņa pakrūts zālēm. Svētdienas rītā, kad Liepa vēl nebija cēlies, viņš ienāca pie tā, nesdams mazu glāzīti. Viņš gāja lēni lēni, lai ne-

①Caurdure, caurdures: sāpes (dūrēji) sānos.
②Trumpas sist, cirst: kārtis spēlēt.

viens piliens no burvīgā dzēriena nenolītu zemē, un tā noslēpumaini smaidīja.

"Iedzer to, saimniek, tad redzēsi, ka būs labi," viņš teica, pie gultas apstādamies. Liepam bija drusku nepatīkami, bet tad viņam sāka nākt smiekls par Gaiļa noslēpumaino izskatu.

"Lūk, apķiekers...① Met nu pats labāk iekšā - varbūt pašam vairāk derēs."

Bet Gailis uzstāja, ka jādzeŗot vien. Viņš kļuva gluži bēdīgs, ka Liepa negribēja dzert viņa vēderzāļu, un tāds jocīgi bēdīgs stāvēja pie gultas ar glāzīti drusku drebošos pirkstos. Liepam tika viņa beidzot gluži žēl, un viņš pacēlās sēdus.

"Nu - kad tu tā uzstāj, tad jādzeŗ vien." Viņš paņēma glāzīti un izdzēra to. Bija patiesi briesmīgi sūrs un kodīgs dzēriens - seja negribot saviebās. Bet par to atkal Gaiļa seja vai visa pārklājās smalkām grumbiņām no prieka. Viņš laimīgi smaidīja.

"Ō - ir gan tev stipras zāles, Jāņa tēv," Liepa teica smiedamies, "traki kož!"

"Redz še - es jau sacīju! Vaina tur ir, kad kož, - šīs zāles vienmēr tur kož, kur ir kāda vaina." Smaidīdams Gailis pielika roku pie krūtīm, it kā pašam zāles pašlaik kostu vainā.

Kā no citiem mājiniekiem slapstīdamies, Liepa aizgāja uz savu priežu kalniņu pie Sīļa līča. Likās, ka viņš vēlreiz gribētu pamatīgi pārliecināties, vai patiesi tur ir dzirnavu vieta tik laba, kā viņš to sev iztēlojies, un vai drīkst par to maksāt, kas tika prasīts...

Pievakarē viņš atminējās, ka jāaiziet uz veikalu pēc kādiem sīkumiem.

Veikalā Liepa gluži nemanot satikās ar Sīli. Tas viņu vedināja ieiet krogū turpat otrā pusē lielceļam. Liepa liedzās iet. Bet, kad Sīlis uzstāja, ka izdzeršot tik vienu pašu pudeli alus un tad reizē iešot mājās, Liepa arī paklausīja. Kā iznāca - to viņš nebija gaidījis.

Sīlis ieveda viņu tādā mazā kambarītī kā spraudziņā, kur nebija bez viņiem neviena cita cilvēka, un lika ienest alu. Liepa iedzēra pāra glāzes un sāka atteikties. Bet Sīlis nedeva miera, arvien glāzi pildīdams un piesolīd .ns. Beidzot Liepa juta, ka viņam sāka galva reibt. Viņš gribēja iet projām, bet Sīlis smējās: lūk, jauns cilvēks, spēcīgs kā ozols - un bīstoties iebaudīt glāzi alus! Šais laikos ik-

① Apķiekers: aptiekārs.

viens jauns cilvēks iedzerot, jo tas neko nekaitot. Vai šis vien gribot būt tāds mātes dēliņš, kam no visa bailes?.. Laikam viņš no visa baidoties?...

Liepa sarka; asinis viņam saplūda galvā lieliem viļņiem; domas kļuva pavisam straujas. Viņš dzēra un pasauca arī no savas puses.

Sīlis bija ļoti laimīgs un jautrs. Gluži kā nejauši viņš sāka runāt par dzirnavām pie Mežupītes un iztēloja visu šo lietu skaistākajās krāsās.

Liepam acis zaigoja vien. Viņš arī runāja daudz, jo bija sareibis, sareibis pirmo reizi visā savā mūžā. Bet Sīlis lika aizvien no jauna nest alu, un viņi dzēra - kā labi draugi. Liepa pats juta, ka vairs nav labi, ka domas viņam jūk. Rīklē dedzināja, gribējās ūdens. Bet priekšā bija alus, tikai veltas bija viņa pūles nodzēst ar to slāpes. Ko viņi visu tur sarunāja, Liepa pēc tam vairs nevarēja atcerēties. Kā nejauši saruna novirzījās arī uz Sīļa naudas lietu ar Daļģieni. Sīlis runāja veikli, smējās un izturējās kā cilvēks, kam tīri par apsmieklu jānoņemas ar tādiem niekiem.

"Iesi pie tiesas," viņš sacīja, "tā un tā: naudu deva, daudz, un par citu - vai es zinu! Un - vai tad tu ar zini, ka es neesmu atdevis? Protams, ka ne! Atdots! Un beigta lieta. Tā mana darīšana, - tici, kad es tev saku..."

"Liecinās ar," Liepa atteica ar stīvu mēli.

"Nu tā. Kad tu tā runā, tad redzu, ka esi puika, kas grib vēl dzīvot. Pasaulē jādzīvo!.." Sīlis izsaucās un uzsita viņam uz pleca. Liepa skatījās uz savu kaimiņu apmiglotām acīm un stulbi smaidīja.

"Iesim uz māju... es va-irs nevaru..." Liepa šlupstēja. Patiesi, viņam bija ļoti nelabi...

Rītā viņam bija pavisam nelaba sirds un stipras galvas sāpes. Ai, kā netiktos celties, bet viņam negribējās mātei rādīt, ka viņš mokās ar pagirām. Viņš piecēlās bāls, gurdens visos locekļos un sāka taisīties uz darbu.

Māte ienāca, apsēdās uz viņa gultas malas un prasīja:

"Kur tu, dēls, vakar paliki tik ilgi?"

Liepa nezināja, ko atbildēt.

"Laikam biji krogū? Ko, Andriev?"

Viņš kaunējās liegties. Esot jau ar uz brīdi tur iegājis. Viņš redzēja, ka māte jutās apbēdināta un kaut kā smagi nospiesta, tikai nepastāj① vai arī negrib par to runāt. Smags kauns viņu spieda, kad tā uz viņu skatījās...

① Nepastāj: nespēj.

Beidzot māte stāstīja, ka vakar te atnākusi Daļģiene ar savu meiteni. Daļģiene raudādama stāstījusi, ka Sīlis gribot noblēdīt viņas vīra naudu.

"Tu esot reizi gadījies tur klāt, kad Sīlim bijusi ar nomirēju par naudu runa. No tevis viņa gaida īstās liecības. Sīlis gan sakot, ka tu liecināšot - viņš esot visu naudu atdevis, bet viņa negrib tam ticēt," māte raižu pilna sacīja.

Liepa cieta klusu.

"Laikam gan tas Sīlis ar nav nekāds labais cilvēks; vai nu viņa, nabadzīte, prasītu otrreiz un tik žēli raudātu!.. Kā ar to lietu ir, dēls?"

Šoreiz Andrievs atteica, ka viņš bijis gan reizi klāt, kad Sīlis devis Daļģim naudu, bet ko tad viņš no citu darīšanām zinot? Nekā skaidri viņš neizteica. Māte grūti nopūtās un piecēlās. Skumjas bija viņas sejā.

Liepa gāja atkal uz purvu. Bet darbs tagad viņam pavisam neveicās, un galva sāpēja, ka domāja, vai plīsīs, jo vairāk tad, kad bija jālokās.

Grūts un nepatīkams bija Liepam rīta cēliens; bez gurdenuma un galvas sāpēm viņu vēl mocīja domas, ka bijis piedzēries.

Bet ko Sīlis tur runāja par liecības došanu? Liepa nevarēja un nevarēja atcerēties, ko Sīlis teicis un ko viņš atbildējis. Bet no visa sirds dziļumos palicis tāds rūgts nemiers... Laikam viņš bija apņēmies liecināt tā, kā Sīlis gribēja. - Nu ko tad ar! Lai zina pats Sīlis! Kad jau atdevis, atdevis! Vajadzēja tikai nostiprināties, saņemt dūšu. - Un pie Mežupītes dobji rūca dzirnavas - -

Pēc pusdienas Liepa atgulās gultā drusku nosnausties: varbūt tad kļūs labāk. Gailis pakšināja savu pīpīti, uz zema soliņa sēdēdams, un paklusu teica saimniecei:

"Jūs, saimniec, ar varējāt ar viņu parunāt... Cita vaina jau nav kā pārstīvējies. Kad es runāju - viņš tikai pasmejas. Vai tie jaunie vairs klausās? Viņi grib iztikt ar savu grāmatu gudrību. Un citādi sevi ārstēt jau viņš ne tik neļausies..."

Saimniece apsolījās parunāt, jo arī viņa domājot, ka Andrievam esot kāda vaina, tik viņš pats nekā nesakot. Galdu nokopusi, viņa iegāja dēla istabā. Tas gulēja tāpat bez miega. Viņš tik labprāt bija vēlējies aizmigt, bet miegs nenāca. Neskaidras domas nāca un gāja. Dzīve likās neizsakāmi auksta, bez prieka un dzīvības. Vai jel maz bija vērts tik daudz cīnīties un mocīties? Lūk, dažs kā par

nieku tiek pie mantas un dzīvo pilnībā. Tik viņš lai te mocītos pa purvu - un nezin, kas vēl no tā iznāks?.. Sīlim laikam gan taisnība - -

Māte apsēdās viņam līdzās uz gultas malas. Viņa bija domīga un skumīga. Sastrādātās rokas viņa nolika sev klēpī. Liepa tā no sāniem skatījās uz māti. Kā viņa bija taču jau novecojusi - viņa māte! No lakata apakšas bija izkārušās matu šķipsnas, un tās bija sirmas.

Māte pagrieza seju pret dēlu. Bija tā, kā kad viņu spiestu slepena, smaga nasta.

"Kas tev ir, dēls?" viņa pusbalsī prasīja.

"Kas ir? - Nekas!.."

"Tu neesi vesels?"

"Vesels. Tikai galva drusku durna...[1] Vakar iedzēru kādas glāzes alus - laikam no tā."

Māte nopūtās. Liepa nesaprata, ko tālāk teikt. Mātes bija viņam druksu žēl. Bet arī tā nepatīkami: kam viņa tāda nemierīga, ko viņa domā, ko viņa grib? Bija tā, ka māte pienākusi kā ienaidnieks, kas grib ko izpētīt un no kā daudz kas jātur apslēpts.

"Man tā ir, dēls, ka mums taisītos kas ļauns notikt."

Liepa redzēja, ka mātes rokas klēpī viegli nodrebēja.

"Kas ļauns? Ko tu runā, māt? Tie jau nieki!"

"Es nezinu, dēls... Bet man - smaga sirds bez gala..."

Mātei pleci notrīcēja, un Liepa redzēja, ka smaga asara lēnām pārtecēja viņai pār vaigu un nokrita uz pelēkās vilnainās jakas, izšķīzdama daudzās mazās, gaišās pērlītēs.

"E, ka tu tā, māt! Nu sāksi vēl raudāt! Nu - par ko tas vajadzīgs?" Liepa runāja kā uzskaities. Tā viņš runāja, bet dziļi sirdī viņam pašam sakustējās un iesāpējās.

"Es jau, dēls, neraudāšu... Es tik tāpat vien... gribējās ar tevi parunāties..."

Viņš cēlās augšā. Māte pietrūkās kājās.

"Guli nu, dēls, kādu brīdi - atpūties!" viņa runāja, likdama roku dēlam uz pleca.

"Nē-e, miegs tikpat nenāk. Labāk jāiet."

Liepa apjozās un izgāja. Kad viņš bija aiz durvīm, māte pielika priekšautu pie sejas un sāka šņukstēt - -

Mātei ir nemiers tās liecības dēļ - Liepa domāja, purvā strādādams. Daļģiene būs viņai vairāk ko runājusi, nekā viņa saka. Savādas jūtas: kā žēlums pēc kaut kā, tad atkal kā dusmas. Un tad viņš gāza kokus un rāva krūmus ar sevišķu niknumu, tā ka Gailim uznāca šaubas, vai saim-

[1] Durna galva: dulla galva.

nieks jel maz bijis pārstīvējies. Jeb arī tā vakar uzspiestā glāzīte būšot palīdzējusi. Īsti pēdējās domas viņam bija patīkamas, un viņš kā piekrizdams palocīja galvu un pasmaidīja. Tikai Liepas sparība nepastāvēja ilgi: drīz atkal viņš tapa gurdens un domīgs.

IV

Kad sestdienas vakarā Liepa un Gailis gribēja iet mājās, purvā pie viņiem ieradās Sīlis. Gailis aizgāja viens pats uz māju. Ejot viņam uznāca jauna jausma, un uz rāviena viņš domājās atradis iemeslus, kāpēc saimnieks pēdējā laikā tāds savāds. Lūk, viņš jau bija Sīļim parādā! Tur būs tā īstā kaite: nav cilvēkam ko atdot, bet Sīlis prasa... aiz to tas skumīgs. Bet vai nu tas nebija muļķītis? Būtu parunājis ar viņu, Gaili: tādā spaidu laikā jau varētu palīdzēt. - Un viņš nodomāja pats iesākt par šo lietu runāt. Liepam jau viņš nešaubītos naudu aizdot, jo viņš pazina to kā godīgu, nopietnu jaunekli.

Māte laikam no Gaiļa jau bija dabūjusi zināt, kāds ciemiņš dēlam ceļā gadījies. Visu vakaru viņa izrādīja vēlēšanos iesākt ar dēlu sarunu, bet tas izvairījās, likās ko nopietnu lasām un piezīmējam. Gluži negaidot, viņš nopūta lampu un aizgāja gulēt. Bet ilgi viņš vēl nakts tumsā dzirdēja, ka māte savā gultā grozījās no vieniem sāniem uz otriem, sēkāja① un bieži nopūtās.

Nākošajā dienā tūlīt pēc brokastīm Meža mājā ienāca Daļģiene. Bet viņas nodoms sastapt Liepu arī šoreiz neizdevās: viņš tikko bija aizbraucis uz baznīcu.

Daļģiene bija pavisam nošņurkusi② un noraudājusies. Māte ieveda viņu dēla istabā, kur viņas ilgi runāja un abas raudāja.

"Nē, mās, nav vis tā, kā tu domā," Daļģiene runāja, asaras no vaigiem slaucīdama. "Lai viņš nemaz tā nesaka, ka nekā skaidri nezina. Zina gan. Tikai viņi nu būs kopā sagudrojuši: mūsējais būs tavu dēlu pierunājis..."

"Vai tā nu var būt? Es gan nezinu."

"Tā ir!... Bet tu nu viņu pamāci, lai sargās no tādiem ceļiem. Ņem viņu priekšā!"

"Kā lai es to daru? Man viņš aizvien bijis godīgs un labs. Es jau ar viņu runāju, bet viņš saka, ka no tām jūsu lietām nekā nezinot."

①Sēkāja: elsāja.
②Nošņurkusi: sagrauzta, nospiesta.

"Ekā apzags nabaga atraitni un bārenīti!... Bet vai viņiem šīs asaras par labu nāks, tiem karmančikiem![1]. Labu augļu viņiem tā nauda nenesīs!..."

"Kam tu tā runā! Mans dēls jau tev nav nekā paņēmis, kā tu iedrošinies viņu par blēdi notaisīt?" Liepas māte gluži uzskaitās. Sažēlojusies Daļģiene par to nekā neiztaisīja. Viņa vēl vairāk uzbudinājās un izteica visu, kas bija uz sirds. Beidzot viņas tomēr gan daudz maz apmierinājās. Meža mājas māte, viešņu vadīdama, apsolījās vēlreiz ar dēlu par to lietu runāt, un Daļģiene dzirās vēl atnākt un dzirdēt, ko Liepa saka. Sīlis gan tikai smejoties par viņas cerībām un sakot, ka liecība būšot viņam par labu...

Liepa, no baznīcas pārbraucis, nejutās istabā nemaz kā drošumā. Reizēm pie viņa ienāca māte. Viņš redzēja,, ka māte grib ar viņu runāt, viņa jau bija ieminējusies, ka Daļģiene atkal bijusi te. Liepa atstāja istabu un atsēdās uz pagalmā sakrautās malkas. Bija īgni, skumīgi, nepatīkami... Te, gluži negaidot, pie viņa pienāca Gailis. Runāja par šo, par to, par rītdienas darbiem, par laiku, par labiem un sliktiem cilvēkiem, un tikai pēc laba brīža Gailis sāka tuvoties lietai.

"Tev, saimniek, Sīlis laikam naudu prasa?"

Liepa paskatījās uz viņu. Ko tad Gailis gribēja?

"Jā-a, tā ir... Esmu parādā..."

"Man tikdaudz gan būtu... pie veces stāv... Ja tev tā gribētos, es varētu šai reizē izpalīdzēt. Pie tevis jau tā tikpat droša..."

"Jā - bet, Jāņa tēv, tad jau es tev būšu liels parādnieks... Vēl no algas neesmu necik iedevis..."

"Ko nu par to, saimniek! - Ar mieru jau mana vece arī... Man nepatīk, ka tas Sīlis te tik daudz storē[2] un ka tu tāds noskumis."

Liepam negribējās naudas piesolījumu atraidīt. Kaut kas kā dīglis aizmetās viņa prātā... ka jāņem ir, ka ar to radīsies kas jauns, no kā vieglums nāks - -

"Ē, vecenīt, panāc nu šurp!" Gailis uzsauca savai sievai, kas iznāca istabas priekšā.

Viņa pienāca, rokas zem priekšauta palikusi.

"Mēs jau vakar runājām... Dosim saimniekam tos sešdesmit, lai Sīlim vairs nav jānāk."

"Kā zini."

Viņa aizgāja uz istabu un atnesa naudu.

[1] Karmančiki: kabatzagli, blēži.
[2] Storē: bieži staigā, nāk.

"Bet nav mums liecinieka, ka man naudu dodat..." Liepa stomīgi ieminējās.

"Kādu tur liecinieku vajag? Liecinieks jau man ir - tur augšā!... Starp godīgiem cilvēkiem citi bijuši nebijuši."

"Jā, jā - nav vis gluži tā," Gaiļa sieva atspēkoja. "Redz, kā nupat tas pats Sīlis gribot noliegt, ka pie šā nav esot vis Daļģa naudas. Nebūs liecinieku, nekā ar nedabūs..."

"E - ko tu runā! Sīlis... var jau būt... Bet šis cilvēks tā nedarīs. Es pazinu viņu, lūk," un Gailis nolaida roku labi zemu, "viņa tēvu ar pazinu. Ne tēvs bija tāds, ne arī dēls būs tāds!"

Liepa satvīka kā nopliķēts. Viņš noliecās pie zemes uzņemt kādu skaidiņu...

Gailis ar sievu aizgāja uz istabu.

Liepa palika viens. Tas bija nejēdzīgs kauns, kas viņam nupat uzkrita, un viņš vēl aizvien nevarēja atņemties.① Istabā iet viņam negribējās. Tur māte varbūt atkal raudāja...

Viņš sāka lēnām iet uz purvu. Kā viņam tur bija jāiet, to viņš pats nezināja. Bet kaut kur vajadzēja iet - -

Sāka jau mesties krēsla. Apmācies. Vēss.

Purva izcirtumā viņš apstājās. Dziestošajā dienas gaismā viņam rēgojās pretim izlauztie koki un krūmi starp melnajām dūņu bedrēm. Tur tie gulēja krustu šķērsu sakrituši, saslējuši uz augšu melnās čumurainās saknes. Kā baltās drānās tērpti miroņi vietām pazibēja baltie bērzi. - Kas te vēl bija darba! Tikai vairs nevarēja par to domāt ar agrāko prieku. Tur bija nācis kas vidū. Jā gan... Sīļa līcis, dzirnavas, kas dobji rūc pie Mežupītes... Bet vai bez tām nevarēs ar laiku smilšaino tīrumu vidū pacelties glītas ēkas, kādas jau bija viņa vispirmais sapnis? Kādēļ ne, kaut arī ne tik drīz. Dzirnavas jau arī neizaugtu no zemes kā uz rokas mājiena... Pirmajā straujumā tik tas izlikās tik viegli. Un bez tam vispirms vajadzētu iegūt līci no Sīļa. Bet kādu maksu par to no viņa prasa?! Un viņš arī bija tam gandrīz jau padevies. Bet uz kurieni pa iesākto ceļu jāaiziet!... Viņš nodrebēja. Kauns par sevi pašu dzēlās dziļi dvēselē. Viņš celtu pie Mežupītes dzirnavas, bet Daļģiene raudātu un lādētu viņus ar Sīli. Un ko domātu citi cilvēki par viņu? Jā: Liepa palīdzēja Sīlim nozagt Daļģienes naudu; par to atkal Sīlis deva viņam līci,

① Atņemties: atgūties, atjēgties.

kur tas uzcēla dzirnavas un tika bagāts... Ko teiktu māte, dabūjusi visu zināt? Vai tā arī viņa nenosodītu? Ko viņa jau tagad domā? Jau tagad viņa ko jūt, tikai nepastāj droši acīs teikt - mokās viena pati... Lūk, kā nupat Gailis nāca pretim ar tik lielu uzticību! Jā, viņam ir ticība cilvēkiem. Tad jau arī viņu varētu apzagt. Riebīgi!... Un kā lai pats vēlāk satiktu ar sevi? Citi jau varētu arī aizmirst, nezināt, bet pats, pats?! Vēl tikai mazu lietu - un - !

Viņš atsēdās uz izslējušās siekstas gala, atspieda galvu rokās un domāja ilgi - -

Tad viņš pacēlās un aizgāja uz Sīļu pusi.

V

Pāra stundu vēlāk Liepa atkal tuvojās purvam. Arī tagad viņam te nekā nevajadzēja, bet gribējās atnākt. Šoreiz viņa gaita bija viegla, un viņš likās kā lielāks izaudzis. Ar kādu prieku viņš skatījās uz izgāztajiem kokiem un krūmiem! Un spēks atkal pa vecam karsa un kūsāja locekļos. E, viņš strādās un parādīs, ka purvu var padarīt par ziedošu dārzu! Nu viņš atkal bija brīvs savam darbam, brīvs savām tīrajām cerībām!...

Kas par to, ka Sīlis viņu nupat bija lamājis un visādi par viņu nirgājies, solīdamies iztikt arī bez viņa un panākt savu; kas par to, ka viņš sava līča nepārdošot, par tūkstiti arī ne! Savu parāda zīmi viņš bija izpircis un teicis acīs skaidru patiesību. Un nu brīvs!

Bija jau ap pusnakti, kad viņš gāja mājās.

Kas tas? - Tumšā zeme metas balta. Vieglas baltas sniega pārslas laižas zemē cita pēc citas. Pirmais sniegs. Gaisā vieglums un svaigums. Liepa vilka dziļi krūtīs dzestro gaisu. Viņam uznāca tāds dīvains prieks - gluži kā puikas gados. Gribētos kā tajos laikos iekliegties, skriet un ķert baltos sniega taurenīšus...

Mājās ticis, viņš labu brīdi staigāja pa pagalmu. Sniegs sāka krist arvien biežāk. Bija jau sakrājusies laba kārtiņa un patīkami gurkstēja zem kājām.

Istabā viņš apsēdās pie sava galda. Bija daudz nelasītu avīžu. Viņš lasīja un nevarēja vien atlasīties. Brīžam viņš pameta acis pa logu ārā, kur jaunais sniegs krēslībā maigi spīdēja pretim.

Jau labi uz rīta pusi māte viņam pienāca klāt, uzlika roku uz pleca un sacīja:

"Vai tu, dēls, gulēt negribi iet?! Nu jau rīta puse. Ej

jel kādu stundiņu atpūsties!"

Liepa uztrūkās kājās un ieskatījās mātes sejā. Tā bija sērīga un novājējusi.

"Māt," viņš teica un apņēma tai plecus, "tagad labi..." Vaigi viņam karsa, kad viņš runāja, lai pasakot Daļģienei, ja tā atkal atnāktu, ka viņš pie tiesas liecināšot visu taisnību...

Māte papriekš it kā nesaprata, ko viņš saka, bet tad apķērās viņam ap kaklu un sāka šņukstēt: "Es jau domāju, ka tu citādi nedarīsi... Bet es gan raudāju, dēls, daudz raudāju..."

Liepa pūlējās māti apmierināt. Un viņa apmierinājās arī un kļuva it kā jaunāka. Tad viņa skubināja dēlu atgulties, kaut gan tas smiedamies teica, ka miegs pavisam nenākot un drīz būšot jāiet uz purvu. Beidzot viņš mātei paklausīja un iemiga vieglā miegā, lai, brīdi nosnaudies, celtos uz spirgtu darbu. Māte gan vairs gulēt negāja. Viņa paņēma adīkli, nosēdās pie galda, strādāja un brīžam pameta mīlestības pilnas acis uz sienmali, kur bija dēla gulta.

Augusts Saulietis

(Autora īss dzīves un darbu apraksts 7. klases grāmatas beigās)

Launs darbs nav aizsedzams pat kapa smiltīm.

Sakāmvārds.

Jānis Poruks
(1871. - 1911.)

AR MĀTI PIE BAZNĪCAS

Kas tu uz debesīm raugies,
Tu, bālā baznīca,
It kā tu lūgtu par daudziem,
Lūdz arī par mani tu!

Lūdz, lai es skaidrāks topu,
Lai mierīga top mana sirds,
Lai svētu klusumu baudu,
Kas sapņo ap altāri tev.

Lūdz, lai es daiļi jūtu
Un lūdzu tevim tad līdz,
Lai lūdzu ar tevi par visiem,
Kam sāpes sirsniņu spiež.

Jānis Poruks

(Autora īss dzīves un darbu apraksts 7. klases grāmatas beigās)

Nazis

Boņs pavelk Pēteri pie rokas un čukst:

"Palīdzi, Pēter, man ieiet un Šmuškinam atdot to nazi... zini, to -"

Pēteris zina, kas tas ir par nazi.

"Tev vienam... bailes?" atvaicā Pēteris un jūt, ka arī viņam pašam ir bailes, par palīdzēšanu domājot.

Nieki, kas par bailēm! Boņam nekad nav bijušas bailes, to viņš zina labi.

"Bailes nav vis. Tāpat vien, labāk, kad divi," atsaka Boņs drebošā balsī un tik žēlīgi un lūdzoši skatās Knibinu Pēteŗa acīs, ka draugs vairs nebūtu draugs, ja atteiktu.

"Vai Justs nezina?" vaicā Pēteris.

Boņs mēmi pakrata galvu.

"Tad neteiksim arī."

Pagājuši pret Šmuškina veikalu, kas ir otrā ielas pusē, Boņs un Pēteris taisās pārskriet ielu.

"Kur jūs man?" uzsauc Justs.

"Mums te vajag ieiet," stostās Pēteris.

Boņs klusē. Viņa sirds jau sākusi tik spēcīgi sist, ka viņš vairs nevar dzirdēt ne pats savas domas, ne citu balsi. Ja nu Šmuškins kļūst dusmīgs un sāk brēkt nelabā balsī, varbūt pat nāk virsū un grib sist? Ko tad?

Viņi ātri pārmetas pāri ielai. Iet jau tā kā Šmuškina veikalā iekšā, bet Boņa kājas panes gaŗām. Pēteris apskatās, ka Boņs ir aizgājis uz priekšu.

"Tev bailes?" čukst Pēteris.

"Nē..." tikko var izdvēst Boņs. Ausīs viņam jau skan Šmuškina balss: Zaglis! Zaglis!

Boņam jau tā gribētos griezties atpakaļ un teikt Pēterim, ka nesīs nazi citu reizi, bet kāda balss sāk runāt viņā, un tās skanēšana ir tik skaidra: Vai tu neapsolīji kaut ko Pestītājam un pašam Dievam Tēvam? Un Boņs zina, ka viņš ir solījis daudzas reizes.

"Ko jūs tur tik ilgi?" Justs kļūst nemierīgs savā otrajā ielas pusē.

Boņs domās pārmet krustu un bailīgi veŗ vaļā Šmuškina veikala durvis. Pretim sitas petrolejas, siļķu un ziepju smarža. Paldies Dievam, veikalā nav neviena. Kaut kur

tālu dziļumā noskan zvans, un iznāk pats Šmuškins. Viņam ir plāna melna bārdiņa un abi vaigi sarkani. Puikas pamanījis, viņš smaida ar labām acīm, un Boņam kļūst vieglāk.

"Ko bērni grib?" vaicā Šmuškins. "Vai sīpoliņus?"

Boņs pakrata galvu. Arī Pēteris, kā īstam draugam nākas, pakrata galvu. Boņa roka kustas kabatā ap nazi, bet viņš nekā nevar dabūt vārdus no savas mutes ārā. Tie liekas tik smagi un lieli, ka metas kaklā un lūpās.

Arī Šmuškins ir sācis nojaust, ka te puikām ir kāda lielāka lieta nekā pirkšana vien.

"Sakiet droši - vai kādas bēdas jums ir gadījušās? Es palīdzēšu. Vai ir bēdas?"

Boņs pamāj tikai nedzīvu mājienu ar galvu, izvelk no kabatas nazi un noliek to Šmuškinam priekšā. Šmuškins skatās uz nazi, tad uz Boņi, tad no Boņa atkal uz nazi.

"Tas ir nazis," saka Šmuškins, vēl nesapratis īsti, kas par lietu.

"Tas ir tavs nazis," saka Boņs, atguvis balsi.

"Mans?" atvaicā Šmuškins.

"Pavasarī es paņēmu, kamēr - šeku - Pēteris pirka sīpoliņus... Un tad man aizmirsās... atlikt to atpakaļ..."

Tas nu ir pateikts. Boņam ir vieglāk, un viņš var pacelt galvu un paskatīties Šmuškinam acīs.

"Un tu man sadomāji to atnest atpakaļ? Kas tev to teica, lai tu nes atpakaļ?" vaicā Šmuškins, un viņa seja nemaz nav barga.

"Neviens. Es biju apsolījis Pestītājam, ka es reiz nesīšu šo nazi atpakaļ."

"Kā tu dēls?" vaicā tālāk Šmuškins.

Vai tik viņš negrib teikt par šo nazi tēvam? - ienāk prātā Boņam. Šā vai tā, bet melot tālāk vairs nevar.

"Aleksandra Pāvulāna. Es pats esmu Bonifācijs Pāvulāns."

Šmuškins paņem nazi, pašūpo saujā un, pār galdu pārsniedzies, ieliek to Boņam atpakaļ rokā.

"Tas nazis tev. Tāpēc, ka tu iedomājies to man atnest. Tu esi puika ar godu un dūšu. Var redzēt, ka labu vecāku bērns. Pāvulānu Aleksandru es labi pazīstu. Cilvēks tīrs kā stikls."

Tad Šmuškins vēl pagrābj kādā atvilktnē un pasniedz pa saujai sīpoliņu Boņam un arī Pēterim.

No tāda pārsteiguma Boņs ir tik apjucis, ka viņam gribētos smieties, kliegt un gaisā lēkt reizē. Viņam pat ir

aizmirsies, ka būtu jau jāiet. Viņš vēl arvien stāv un skatās Šmuškinā kā brīnumā. Šmuškins tikai smaida, viņš ne baŗas, ne brēc, ne taisās sist. Un nazis, šis zagtais nazis, par kuŗu ir bijis tik daudz sarunu ar Pestītāju un ar pašu Dievu Tēvu, guļ atkal Boņa saujā un šoreiz uz visiem laikiem ir viņa.

"Pasaki paldies..." Boņam pačukst Pēteris un iegrūž pamudinājuma dunku mugurā.

"Paldies!" saka līksmā un atbrīvotā balsī Boņs, un viņi metas no veikala ārā.

Jānis Klīdzējs - Cilvēka bērns.

(Autora īss dzīves un darbu apraksts 7. klases grāmatas beigās)

Zelta cirvis

Reiz viens vecs vīriņš nogājis uz upes krastu malku mizāt. Malku mizājot, vīriņam nokritis cirvis un iekritis upē. Nu vecais vīriņš bēdajies, ar ko nu viņš savu maizīti pelnīšot. Un te uz vienreiz sācis ūdens kustēties, viens vīrs izbāzis galvu no ūdens un rādījis viņam sidraba cirvi, prasīdams: "Vai tas ir tavs cirvis?"

Vīriņš atbildēja: "Nē, tas nav mans cirvis, man nebija tik spožs."

Tad vīrs pazudis upes dibenā un pēc kāda laika, parādījies ar zelta cirvi rokā, prasījis: "Vai tas ir tavs cirvis?"

Vecītis saucis: "Nē, nē, tas arī nav mans cirvītis, man bija tumšs."

Vīrs pazuda atkal upes dibenā un pēc kāda laika pacēlās ar īsto cirvi, jautādams: "Vai tas ir tavs cirvis?"

Vecītis aiz prieka lēkāja pa krantu① un sacīja: "Jā, jā, tas ir mans cirvis!"

Ūdens vīrs nu teicis: "Tā kā tu neesi melojis, tad ješ visus trīs cirvjus."

No tās reizes vecītis palika②bagāts un negāja vairs malku mizāt. To dzirdēja kāds cits vīrs, aizgāja arī malku

① Krants: krasts.

② Palika - rakstu valodā (šai gadījumā): kļuva.

mizāt un mizājot tīšām nosviedis cirvi zemē. Nu tas arī staigājis pa krantu un raudājis, ka cirvis pazudis. Tai brīdī ūdens sakustējās, un parādījās vīrs ar sidraba cirvi un rādīja: "Vai tas ir tavs cirvis?"

Vīriņš aiz prieka lēkājis pa krantu un saucis:

"Jā, jā, tas ir mans cirvis!"

Bet ūdens vīrs par to saskaities un teicis:

"Nē, nē, tas nav tavs cirvis! Tā ka tu esi melojis, tad tu nedabūsi ne pats savu cirvi, ne arī citus cirvjus."

Tautas pasaka

KAD TU ZEMU GALVU LIECIS ESI.

Kad tu zemu galvu liecis esi,
Nastu nesdams smagu, apstājies!
Vai pie avota kad nācis esi,
Vai pie birzs uz kalna, apstājies!

Redzi, saule gaisos lidinājas
Savos klajumos ar spožumu,
Mūžam rit un mūžam neapstājas,
Paceldama liektu dzīvību.

Zinaīda Lazda

Par neizdodamo dālderi①

Kāds bagāts tirgotājs gulēja slims. Viņš bija jau tuvu pie gala. Sešas dienas un naktis viņš nebija aizdarījis acu, un tikai pulkstenis, kas sēri nozvanīja stundas, viņam atgādināja, ka ir laiks un ka nav tikai mūžība vien kā viņā saulē.

Savādā pusnomodā viņš gulēja vaļā acīm, kas bija glāžaini spožas un kavējās it kā citā pasaulē. Ō, viņam nemaz nebija garlaicīgi, viņam bija pašam savs teātris. Jūs jau zināt, ja kāds mirst, pie viņa gultas sanāk visi ļaunie un labie darbi. Tie spēlē mirējam priekšā viņa paša dzīvi.

① Dālderis: sena metalla nauda, ko lietāja Latvijā no 16. līdz 19. g.s. vidum.

Šad un tad viņš gurdeni smaidīja kaut kam ar savām bālajām lūpām, brīžiem viņa seja savilkās sāpēs, un no viņa acu kaktiņiem sūcās asaras.

Labie darbi - tie sēdēja gar sienām kā meitenes lauku baznīcā, gaišām sejām, kuŗās it kā atspīdēja sveču spožums. Zeltītās dziesmu grāmatiņas viņām bija rokās. Kad viņš paskatījās uz labajiem darbiem, atskanēja salda dziedāšana, un viņš bija gatavs mirt. Labie darbi jau gribēja viņu aizvadīt. Bet ļaunie darbi nelaida vaļā. Draugs, ko viņš bija ievainojis, gāja viņam garām ar sarkanu rētu uz krūtīm, meitene, ko viņš bija atstājis, kavējās pie viņa gultas, it kā gribēdama viņam ko sūdzēt vai prasīt. Viņa skatījās skumīgi un pārmetoši, viņas lūpas kustējās, bet viņa, kā likās, nevarēja atrast vārdu. Tas viss mirēju spieda acis vaļā turēt un it kā vēl kaut ko gaidīt. Beidzot viņš tomēr apmulsa un iemiga. Sapnī redz: viņš iet taisni uz debess vārtiem. Vārtu sargs priekšā: kur iešot? "Kā, vai tad tu neredzi, vai nezini, ka es mirstu? Ko nu izliecies? Laid mani iekšā, vai tad tu manis nepazīsti?"

"Kā nu es tevis nepazīstu! Tu esi bagātais tirgotājs no Lielās ielas. Nesen tu kādam nabaga vīram, kas pie tevis pirka maizi, izdevi veselu dālderi naudas mazāk. Ej vien atpakaļ, mums tādu nevajag," - vārtu sargs viņam atbildēja.

Slimnieks atmodās. Istabā spīdēja saule. Ķēmi bija nozuduši. "Es gribu dzīvot," viņš māsai teica, kas pienāca un noslaucīja viņam sviedrus no pieres. Tirgotājs juta, ka viņam atkal atgriežas spēks. Viņam bija tik daudz ko darīt. Vispirms bija jāatdod tam nabaga vīram dālderis, ko viņš aiz pārskatīšanās bija ieturējis. Viņš bija godīgs tirgotājs un tā nevarēja aiziet. Viņš ātri labojās un pēc dažām dienām bija jau savā veikalā. Kur nu bija tas vīrs, kam viņš bija palicis dālderi parādā? Apmulsis viņš skatījās pircējos, kas nāca un gāja. Neviens nevarēja atcerēties, kam viņš būtu izdevis dālderi mazāk, bet viņam likās, ka viņš visiem, visai tautai, kas pie viņa nāca ar savām vajadzībām, ir kaut ko parādā. Un nu viņš sāka visiem, kas pie viņa kaut ko pirka, izdot pa dālderim vairāk. Tikai rets to likās pamanām, vēl retāki bija tie, kas kādu reiz atnesa dālderi atpakaļ. Bet pircēji veikalā vairojās ar katru dienu. Tirgotājs strādāja vaiga sviedros no rīta līdz vakaram. Bet brīnums, - viņam nebija vairs ne rūpju, ne noguruma. Viņš bija vesels un priecīgs, visus viņš apsveica ar smaidu. Ikvienam viņa apaļā seja spīdēja

pretī kā saule. Viņu bija pārņēmis karsts dāvināšanas prieks. Tas bija viņu pilnīgi pārvērtis. Dot un dot, neko neprasīt. Tas bija kā kaislība, kā reibonis, kā dzērā am glāze. Viņš bija laimīgs, jo laimīgs ir tikai tas, kas noreibis. Kā agrāk viņu dedzināja iedzīvošanās kāre, tā tagad - šis dāvināšanas prieks. Tā, zināms, drīz viņš ar savu veikalu bija galā. Kādā vakarā, no kara pārnākdams, pie viņa iegriezās vienrocis zaldāts. Tam viņš atdeva pēdējo dālderi. Pēc tam viņš iemiga laimīgi, iztukšojies un tomēr bagāts. No rīta pa ieradumam viņš iegāja veikalā, staigāja gar tukšajiem plauktiem, nezinādams, ko iesākt, un izklaidīgi izvilka atvilktni: tavu brīnumu! Lādes dibenā spīdēja dālderis, dālderis, ko viņš vakarā bija izdevis. Viņš sāka tirgoties no jauna, bet, lai cik viņš gribēja izdot pēdējo dālderi, tas atgriezās atpakaļ lādē. Jo tas bija brīnuma dālderis, neizmaināms un neizdodams kā viņa paša sirds. Drīz vien tirgotājs bija atkal bagāts, viņa lādes pildījās ar dārgām mantām, viņa kuģi gāja pa visām jūrām un tālu pasaulē iznēsāja viņa slavu.

Kārlis Skalbe.

Gūt var ņemot, gūt var dodot,
Dodot gūtais neatņemams.

Rainis

ES SAKŪRU SKALU GUNI.

Es sakūru skalu guni
Liela ceļa maliņā,
Lai sildās tie bērniņi,
Kam nav tēva, māmuliņas.

Sniedziņš sniga, putenājo
Laukā mans kumeliņš.
Ņem, māsiņ, baltu sagšu
Apsedz manu kumeliņu.

Ēdiet, govis, zaļu zāli,
Neminiet kājiņām.
Zaļa zāle gauži raud,
Kājiņām saminama.

Tautasdziesmas.

Māmiņas ceļasoma

Trīs dēli bija Kangas māmiņai. Visus viņa izaudzināja bez tēva palīdzības, kas bija lēnas dabas cilvēks un nomira ar diloni taisni tai laikā, kad zēniem tēva groži mēdz kļūt visnepieciešamāki. Viņai piederēja neliela veļas mazgātava priekšpilsētā, no kuras bagātību saraust nevarēja, un varbūt slimā, aprūpējamā vīra nāve, lai cik skumji tas būtu, nāca ģimenes mantiskajam stāvoklim par labu. Dēli izauga, kā nu katram Laima bija lēmusi, un katrs aizgāja savu debess pusi. Vecākais - mātes lepnums - kā gāja karapulkā uz austrumiem, tā ir palika Volchovas krastos. Vidējais nebija mazāk uzņēmīgs, bet lielāks lēsējs① un jau vasarā aizmanījās uz Dundagas mežiem, kur cerēja sadabūt kādu zvejnieku kuģeli, teikdamies braukt "Ziemeļmeitas lūkoties." Nu karš bija Rīgas pievārtē; kas gribēja braukt, bija aizbraukuši, bet negribētājus jau sāka skubināt pa dzīvokļiem un tvarstīt② uz ielām. Pēteris, jaunākais dēls, kļuva domīgs. Taisnību sakot, domīgs viņš bija kļuvis jau kopš ilgāka laika, tikai nevarēja izšķirties. Viņš bija tāds pačibenis: lai uzsāktu ko uzsākdams, allaž viņam izgadījās kaut kā citādi nekā pārējiem. Skolā viņš bija no tiem savādniekiem, kas pēdējie palika citu pastrādāto nedarbu vietā, gudrojot, vai biedru rīcība bijusi pareiza un vai te nevarētu vēl kaut ko labot, kādēļ parasti krita skolotāju nagos un dabūja ciest par visiem, jo savā labā mutes nepavēra: tai lietā jau vecākie brāļi bija viņu izmācījuši! Karadienestā viņš uztvēra visus priekšrakstus un norīkojumus tik nopietni, ka biedri turēja viņu aizdomās par pielabināšanos priekšniecībai, bet priekšniecība domāja, ka tiek kādā sevišķi smalkā veidā izsmieta. Kamēr noskaidrojās, ka ne vienām, ne otrām aizdomām nav pamata, bija jau arī karadienests cauri, un Pēterim tik vien paguva vēl piešķirt dižkareivja③ pakāpi. Tad viņš nostājās dzīvē uz savām kājām, kļūdams par radio techniķi kādā firmā, kas uzticēja viņam antēnu④ ierīkošanu pircēju dzīvokļos. To viņš darīja pārāk rūpīgi, ielaizdamies pārrunās ar nama mātēm un nespēdams atteikt lūgumiem pie reizes salabot arī elektrisko vārītāju, durvju zvanu vai slēdzeni. Arvien

① Lēsējs: rēķinātājs.
② Tvarstīt: ķerstīt.
③ Dižkareivis: pirmais kareivja paaugstinājums brīvajā Latvijā par priekšzīmīgu stāju.
④ Antēna - antenna: vads radio viļņu raidīšanai un uztveršanai.

viņam bija darba pilnas rokas, bet firmas uzdevumi kavējās. Laiku pa laikam viņam atgadījās vecā liksta: tikt iejauktam tādās lietās, kur labāk būtu sava deguna iekšā nebāzt. Kādā dzīvoklī strādājot, viņš uzskatīja par savu pienākumu aizstāvēt sievu pret piedzēruša vīra uzbrukumu, samizodams lielīgo vīreli pārāk pamatīgi. Tas izgulēja dzērumu, izlīga ar sievu, un abi iesūdzēja Pēteri tiesā. Tā bija lieliska prāva,① kuŗā Pēteris tika lēti cauri tikai tādēļ, ka miertiesnesim bija labs garastāvoklis un tas bija pagadījies joku mīļotājs. Pēc prāvas viņš pat teica Pēterim, ja iznākot laiks, lai atnākot arī viņa dzīvoklī šo to salabot.

Minētā prāva kļuva firmas vadībai zināma, un Pēteri atlaida. Māti, kam jau tā bija bijis diezgan savdabīgu pārdzīvojumu ar Pētera audzināšanu, viņš bija ieradinājies ar savām bēdām neapgrūtināt, bet kādu dienu aizgāja pie miertiesneša. Kad tā dzīvoklī viss bija paveikts, kas vien bija vārpstojams vai saslēdzams, puisis viņam tā bija iepaticies, ka viņš iedomājās sagādāt tam kādu labāku vietu. Uzzinājis, ka Pēteris jau atlaists, viņš nosmējās un divkāršoja savas pūles. Tā Pēteris tika pie nopietnāka darba vienā valsts uzņēmumā. Bet firma, kas viņu bija atlaidusi, drīzi izputēja! Tas liktos taisnīgs sods, tikai diemžēl sākās kaŗš, un sāka putēt daudz kas cits, kam nevajadzētu tāda likteņa piedzīvot. Dīvainā kārtā taisni tad, kad pārvērtības un piedzīvojumi - gan traģiski, gan jocīgi - bruka pār cilvēku galvām, tā ka neviens nepalika gluži sveikā, ar Pēteri vairs nekas sevišķs nenotika. Un, kad sākās "brīvprātīgā mobilizācija", viņš izkļuva neskarts ir tāpēc, ka bija arodā neaizstājams, ir tāpēc, ka savā laikā nebija uzdienējis par kaprāli!② Bet nu bija brīdis, kad varēja ļauni iziet arī dižkareivjiem. Viņš aizgāja pie miertiesneša palīdzēt tam sakravāties un pie reizes noklausīties tāda kunga domas. "Darait, kā zināt," tas teica, "varbūt ir vienalga, vai cilvēks izlec no piektā vai sestā stāva loga, tomēr ir labākas izredzes palikt veselam, ja jāizšķiras starp trešo un ceturto stāvu. Divas varas kā uguns un ūdens gāžas pār mūsu zemi, abas nāves ir nelāgas, bet ūdenī jums tomēr ir iespējamības peldēt. Es izšķiros par peldēšanu - uz rietumiem!"

Tā nu bija: brālis arī taisījās peldēt! Smagu sirdi Pēteris aizgāja pie mātes, atsēdās virtuvē uz soliņa un klu-

① Prāva: tiesas process, tiesāšanās.
② Kaprālis: Latvijas armijā instruktoru (kareivju apmācītāju) zemākā pakāpe.

sēja. Kangas māmiņa tāpat bez vārdiem saprata, kas dēlam sirdī notiek. Paslepšus viņa noslaucīja asaru, viņam ciema maltīti gatavodama, tad ātri izšķīrās: "Brauc, dēliņ! Vai nu tālumi mūs izšķirs, ja ļaudis neizšķirs."

"Un kas notiks ar tevi, māmiņ?"

"Kas nu ar mani vairs var notikt? Manā mūžā jau viss noticis!" Uz līdzbraukšanu viņa nebija piedabūjama.

Un tā Pēteris gāja sakravāt ceļasomas. Nekā liela viņam nebija, tomēr divi nesekļi iznāca. Ar tiem viņš atnāca atvadīties no mātes. Tā pārlūkoja, vai dēls savas lietas kārtīgi sakravājis, tad izstiepa no savas istabas trešo. Tā bija veca brūna koka lāde, grieztām margrietiņām un rudzpuķēm rotāta.

Pēteris pacilāja: "Smaga, māmiņ!"

"Nu, dēls, ja tev mātes lāde par smagu, kas tad būs dzīvē viegls!"

Pēteris nogrozīja galvu un piekāpās. Viņš pavēra lādes vāku: svaigi ceptu speķa pīrāgu smarža apglāstīja viņa nāsis. Viņš nepētīja tālāk, laikam jau tur bija viss, ko mātes sirds dēlam novēlēja un rokas bija paguvušas. Bet uz vāka iekšpusē rēgojās iegriezts pantiņš:

Kur tie citi, tur es ar,
Kas tiem citiem, tas man ar!

Tas bija mazs kuģelis, uz kura Pēteris vēl pēdējā brīdī nokļuva. Brīvu vietu vairs nebija. Pēteris nolika mates lādi aiz dūmeņa un atsēdās. Raugi: nemaz nebija tik ļauni ar māmiņas ceļasomu, uz tās varēja droši sēdēt! Un ar trim nesamiem viņš jau bija iemanījies: paša nesekļi, ar siksnu sasaistīti, pār muguru, mātes lāde - rokā! Vai tā nevarēja puspasaules apceļot? Bet smaga tā mātes lāde tomēr bija. Un domādams, ka tā drusku jāatvieglo, viņš taisīja to vaļā un sāka ēst mātes ceptos gardumus un ziestās maizes. Bet cik tu viens noēdīsi, ja sirds grūta un ceļš nezināms! Pie tam slepus kaut ko baudīt nebija Pētera dabā, viņš piedāvāja arī citiem. Dažs ņēma, dažs atteicās, jo vēl jau visiem bija savas ēdmaņas① atliku likām. Tādēļ divu diennakšu pārbrauciena laikā mātes lāde neko vieglāka nekļuva. Bet vieta aiz dūmeņa izrādījās laba un silta. Kad atklātā jūrā viļņi sāka apšļakstīt klāju, Pēterim nekas nekaitēja.

① Ēdmaņa: barība.

Kuģis iebrauca Gdiņā, un pēcpusdienā bēgļus sāka laist krastmalā. Kad Pēteris bija skrejamlaipai pret vidu, saitīte pie siksnas pārtrūka, viens neseklis tieši no pleca ievēlās ūdenī. Kamēr Pēteris tai vietā gaisu grābstīja, tikmēr otrs veikli kā zutis izlavījās pa skrejamlaipas sānu virvju apakšu un aizgāja to pašu ceļu: neko nelīdzēja, ka viņš vēl pēdējā brīdī piemina ar kāju slīdošo siksnu: apakšā noplunkšķēja vien! Visa kustība uz kuģa un krastmalā mirkli apstājās. Simtiem acu noraudzījās nesekļu radītajos burbuļos. Kad tie izklīda, uzšalca smiekli. Ļaudis smējās locīdamies; kas bija Pēterim tuvāk, tie vēl valdījās, bet tālākie nevarēja klusēt. Traki jau tas bija, ka cilvēks tā ar reizi palika bez abiem nesekļiem, bet ko darīsi, ja tas notiek tik jocīgā kārtā! Vienam lāga vīram aiz smiekliem gandrīz izgadījās tāpat kā Pēterim, tas uz reizi kļuva nopietns, bet pārējiem tas bija kā eļļa ugunī. Visa krastmala smējās kā joku lugā. Pēteris paskatījās apkārt, samulsa, nosarka līdz matu saknītēm, paņēma māmiņas ceļasomu un gāja tālāk. Par nesekļu izmakšķerēšanu dziļajā ostā vispārējā steigā un kņadā① nebija ko domāt. Bet mātes lāde nu vairs Pēterim nelikās tik smaga!

Vēlāk, vilcienā braucot, viņš drusku iemeta acis tās dibenā. Tur bija pa podam medus, sviesta, gabals kumpja,② ziepes, apakšā veļa - māmiņas šūdināta un ziliem rakstiem izrakstīta, nelaika vecākā brāļa zābaki un vēl daudz kas, ko cilvēks tā ar reizi nevar ne ļedomāties. Šīs lietas ar roku pārbraukot, Pētera sirds pildījās ar sevišķu maigumu. Katru vīlīti bija mātes rokas iegludinājušas un ielocījušas, par visu viņa bija domājusi. No šīm domām un atmiņām viņš tā iesila, ka zaudētais šķita gluži niecīgs. Nē - viņš nemaz nebija tik nabags! Notikums ar abiem nesekļiem arī viņam pašam pēkšņi likās smieklīgs, viņš iesmējās savā nodabā, bet tūlīt aprāvās, pamanījis apkārt nesapratējas, īgnas sejas. Ak, viņš tik labprāt būtu visiem izstāstījis, cik viņam jauka māmiņa un kā tā par viņu domājusi, bet, lai dalītos ar citiem savās jūtās, - tam viņš bija par kautrīgu, tādēļ padalījās tikai ar pīrāgiem un sviestmaizēm. Tagad tautieši tās jau labprātāk ņēma pretim nekā uz kuģa, un tā Pēteris dabūja redzēt pa laipnam un smaidīgam vaibstam atplaukstam līdzbraucēju, sevišķi pacienāto bērnu vecāku sejās. Šais grūtajās dienās viņš bija atradis labā garastāvokļa brīnumzāles; pasaule bija dīvains

① Kņada: troksnis, daudz balsīm citai caur citu jaucoties.
② Kumpis: šķiņķis.

spogulis: kāds pats tanī skaties, tāda tā rādās pretim. Protams, bija melni traipi, no kuŗiem nekas neatspīdēja.

No vilciena uz caurlaides① nometni pošoties, Pēteris satika vienu melnu traipu. Tā kā viņš nekad sevišķi nesteidzās, tad piestātnes laukumā mierīgi smaidot noskatījās, kā citi sakāpa smagajās automašīnās. Viņa dvēsele šai mirklī sildījās pie kādas labas domas, tā ka viņš aizmirsa, ka arī viņam kaut kur jāatrod vieta. Uniformēts vācietis ar kāšu krusta nozīmi, kas rīkoja bēgļu ešelonu, piesteidzās viņam klāt, uzsita uz pleca un kaut ko nikni noblāva. Pēteris satrūkās un, lāgā nesaprazdams blāviena tekstu, iedomājās, ka varbūt atkal prasa viņa dokumentus; savā iztapībā, lai ātrāk tiktu pie kabatām, viņš palaida māmiņas ceļasomu vaļā, vēl gluži pie zemes nenolicis. Labā medus, sviesta podu un citu mantu svars uzcirtās vācietim uz kājas. Otru blāvienu Pēteris saprata jau labāk, vismaz to vietu, kur bija runa par arestēšanu un pārmācīšanu. Iesvilies rīkotājs pavēlēja mašīnām tūdaļ braukt, bez Pēteŗa, un pats kaut kur aizsteidzās: varbūt pēc vīriem, kas Pēteri apcietinātu, varbūt vienkārši klusībā pārlūkot savu klibo kāju. Lai nu kā - Pēteris izšķīrās viņa atgriešanās negaidīt, bet cirtās atpakaļ stacijā un nopirka biļeti uz to vietu, uz kurieni brauca pirms viņa rindā pie kases stāvošais kungs. Vilciens arī tūdaļ gāja, un tā Pēteris brauca viens pats tālāk, pārdomādams, ko viņš varētu uzsākt tādā pilsētā, kuŗas vārdu pēc iekāpšanas vilcienā jau bija aizmirsis. Laikam tikpat gudrs viņš paliktu domājis - nedomājis, ja nodalījumā nepagadītos viens cilvēks, kam negāja pulkstenis. Kad Pēteris bija ar kabatas nazīti pulksteni attaisījis, iztīrījis un tas atkal gāja, bet svešinieks bija pamielots ar māmiņas raušiem un pacienāts ar papirosiem, tas iedomājās, vai nevarētu puiša labā kaut ko darīt. Pie tam atklājās, ka viņš ir Tīringā kāda miesta birģermeistars.② Pēc stundas viņi abi izkāpa, un nākamajā naktī Pēteris jau varēja stāties naktssarga pienākumos būvmateriālu laukumā. Ne miestam, ne Pēterim turpmākajos mēnešos nekas ļauns nenotika. Gan viņš bija viens pats latvietis, un viņam reizēm uzmācās drūmums. Tad viņš pārcilāja māmiņas ceļasomu. Tā nu tiešām pamazām kļuva vieglāka, bet laikam tanī slēpās vēl kādas citas mantas, kas nebija ne noēdamas, ne novalkājamas. Dalāmu lietu

① Caurlaides nometne: nometne, kur uzturas īsu laiku, lai nokārtotu iecelošanas formālitātes.
② Miesta birģermeistars: miesta vecākais.

tanī sen vairs nebija, bet dalīšanas prieks bija Pēterim palicis, ja tie arī bija tikai smaidi un laipni vārdi, ko viņš sava nameļa iedzīvotājiem varēja dalīt. Kad pavasarī pēc amerikāņu ienākšanas Pēterim bija jādodas atkal uz caurlaides nometni, viņš tomēr pacentās māmiņas ceļasomu piepildīt ar ēdmaņu, kādu vien varēja no vācu zemniekiem pret kaut ko iemainīt vai nopirkt.

Un Pēteris atkal brauca, šoreiz uz dienvidiem. Prāts viņam bija itin priecīgs. "Tik daudz latviešu vienuviet!" viņš nevarēja vien nobrīnīties un nopriecāties, izmantodams līdz nogurumam iespēju izplāpāties mātes valodā. Bet tautieši visi nebija ne tik runīgi, ne tik smaidīgi. Daudzi bija apēduši savu pēdējo prieku ceļa maizē vai pazaudējuši līdz ar mantām tās īpašības, kas varētu viņus atkal padarīt šādu mantu cienīgus. Tie bija citi cilvēki un citas raizes. Pie tam brauciens neritēja gludi. Ceļa mērķis nebija lāga zināms, lielākā daļa vagonu bija vaļējas preču platformas, lietus lija, bērni brēca, vilciens kavējās bez iemesla dažādās stacijās, pārtikas nepienāca pietiekami; ļaudis kļuva drūmi, nepacietīgi un neganti viens uz otru. Pēteris vēra vaļā māmiņas ceļasomu, bet cilvēki bija kļuvuši neuzticīgi. Cits, Pētera maizi ēzdams, lauzīja galvu, kas gan Pēterim būtu no viņa vajadzīgs. Tāda laipnība, kam nav nekāda redzama pamatojuma, ir traki aizdomīga lieta! Vai viņš nebija spiegs vai provokātors?① Citi nosmaidīja un nosprieda, ka Pēteris ir prātā viegls. Un vēl bija daži, kas nodomāja, ka Pēteris droši vien sarausis mantu ar spekulāciju, ka tādam viegli tēlot devīgu kungu un varbūt tanī dīvainajā ceļasomā ir vēl daudz vērtīgākas lietas...

Kad vilciens beidzot pienāca bēgļu nometināšanai paredzētā pilsētā Bavārijā un sākās skriešanās pēc labākām apmetnes vietām, Pēteris gribēja kādai māmiņai palīdzēt izkravāties. Un tad tur gadījās vēl viena māmiņa pa ceļam un kāds vīrelis, ko sieva neganti lamāja un kas stenēt stenēja, mantās līdz ausīm iekrāvies, kuŗas laiku pa laikam krita zemē. Kad Pēteris vīrelim bija palīdzējis trakā steigā ierausties vienā istabā un abi bija atvilkuši elpu, viņi apskatīja viens otru pamatīgāk.

"Tāds kā pazīstams cilvēks!" vīrelis noteica.

"Kā nu ne!" piebalsoja lielā sieva, ienākdama un Pēteri nopētīdama. "Tas jau tas pats..."

Jā, ko nu atcerēties ar nelabu prātu vecas lietas! Tā bija Kaldmaņu ģimene, kas kādreiz iesūdzējusi Pēteri tiesā

① Provokātors: musinātājs, kūdītājs.

par varas darbiem. Kamēr to visu jautrā garā apsprieda un izsmējās, tikmēr visas istabas jau bija aizņemtas. Pēterim nekas cits neatlikās kā palikt pie Kaldmaņiem virtuvē. Bet, kad viņš beidzot iedomājās atstiept savu ceļasomu, ko bija atstājis nama priekšā, tās vairs nebija. Sirds Pēterim pēkšņi sagura. Viņš atsēdās ielas malā uz ietves un nekā nevarēja padomāt. Māmiņas ceļasoma bija nozagta. Kaldmanis ņēmās Pēteri sapurināt. Viņš arī jutās netieši drusku vainīgs tās pazušanā. Bet taujāšanai un meklēšanai nebija panākumu. Daudzi to dīvaino lādi bija it kā redzējuši, daudzi atcerējās, bet neviens nebija ievērojis, kas to būtu paķēris.

"Varbūt nemaz nav nozagta, varbūt kāds pārskatīdamies kaut kur iestiepis," Kaldmanis prātoja. "Vai jums tur kādas vērtīgas mantas iekšā?"

"Nē, kas nu par mantām!" Pēteris atrūca, tikai iekšā viņam skanēja kāda izmisusi balss: "Tā bija māmiņas ceļasoma!"

Ar Pēteri vairs nebija labi. Kaldmaņi velti izpūlējās viņu apmierināt, mierīgs viņš bija, bet tāds miers Kaldmaņiem nepatika. Ne ēst, ne dzert Pēterim vairs negaršoja. Viņš aizvilkās virtuvē uz sava salmu maišeļa. Miegs nenāca. Varbūt tā bija grūtākā nakts Pēteŗa mūžā, smaga un melna tā plētās pār viņa redzokļiem, aizsedzot visu pasauli, visu dzīvi. Varbūt māmiņa bija mirusi? Visas nelāgās domas, ko viņš līdz šim bija atvairījis, tagad sabruka pār viņa galvu kā negantu lietuvēnu① bars. Un visi cilvēki, kam viņš vēl šodien bija tik labprāt uzsmaidījis un izpalīdzējis, šķita svešas, savādas būtes, nelabi, netīri, žultaini. Pasaules spogulis vairs nerādīja nekā laba. Gaisma bija uzskrējusi melnu laukumu. Tikai īsi pirms saules lēkta Pēteris iemiga, bez cerībām, bez mierinājuma.

Viņu pamodināja Kaldmanis: "Vai tā nav jūsu lāde?" viņš parādīja pa virtuves logu uz lūžņu② kaudzi pagalmā. Pēteris atrāva logu un izlēca laukā. Kaldmanis nolūkojās viņam pakaļ smaidīdams, bet nelēca. Viņš izgāja pagalmā pa parasto ceļu un ieraudzīja lielo puisi kā lūgšanā notupušos pie ceļasomas, asarām acīs.

"Nez , vai iekšā vēl kas ir?" Kaldmanis uzmanīgi ievaicājās.

"Iekšā?" - tas jau nemaz nebija tik svarīgi! Pēteris vēl

① Lietuvēns: senajos latviešu ticējumos ļauns gars, kas miegā jāj, māc, spiež cilvēkus un lopus.
② Lūžņu kaudze: visādu nederīgu mantu, atkritumu kaudze.

nebija lādes atvēris. Bet slēdzene bija atlauzta, skaidrs - zagļu darbs. Pēteris pacēla vāku. Iekša bija izvandīta, bet mantas tomēr bija atstātas. Jā, kad viņš tā īsti pārskatīja, maz kā trūka: tikai ēdamlietas un varbūt vēl šis tas, kas acumirklī neienāca prātā. Bet māmiņas šūdinātā un izrakstītā veļa bija visa. Laikam citiem tā nederēja ne valkāšanai, ne pārdošanai! Un galvenais: visi māmiņas tikumiņi un labie vārdi tur gulēja, citiem neredzami un nenozogami, un, saulei iespīdot, kā jautri gariņi dejodami devās no ceļasomas pa vienu spožu staru uz nabaga puiša sirdi, kurā tūlīt sāka ieviesties vecā, labā kārtība. Jo kas gan varētu ļauns gadīties tādam, kam pieder tik brīnumaina ceļasoma, ar tik neldzīgi① jauku pantiņu izrakstīta:

Kur tie citi, tur es ar,
Kas tiem citiem, tas man ar!

Knuts Lesiņš

(Autora īss dzīves un darbu apraksts 6. klases grāmatā)

Tas - nekur nederīgs
Kāds ziediņš pazemīgs,
Ko meža tumšums klājis.
Bet Dievs ir garām gājis
Un viņu sveicinājis.

Kārlis Skalbe

① Neldzīgi: neprātīgi, vientiesīgi.

Janis Rozentāls

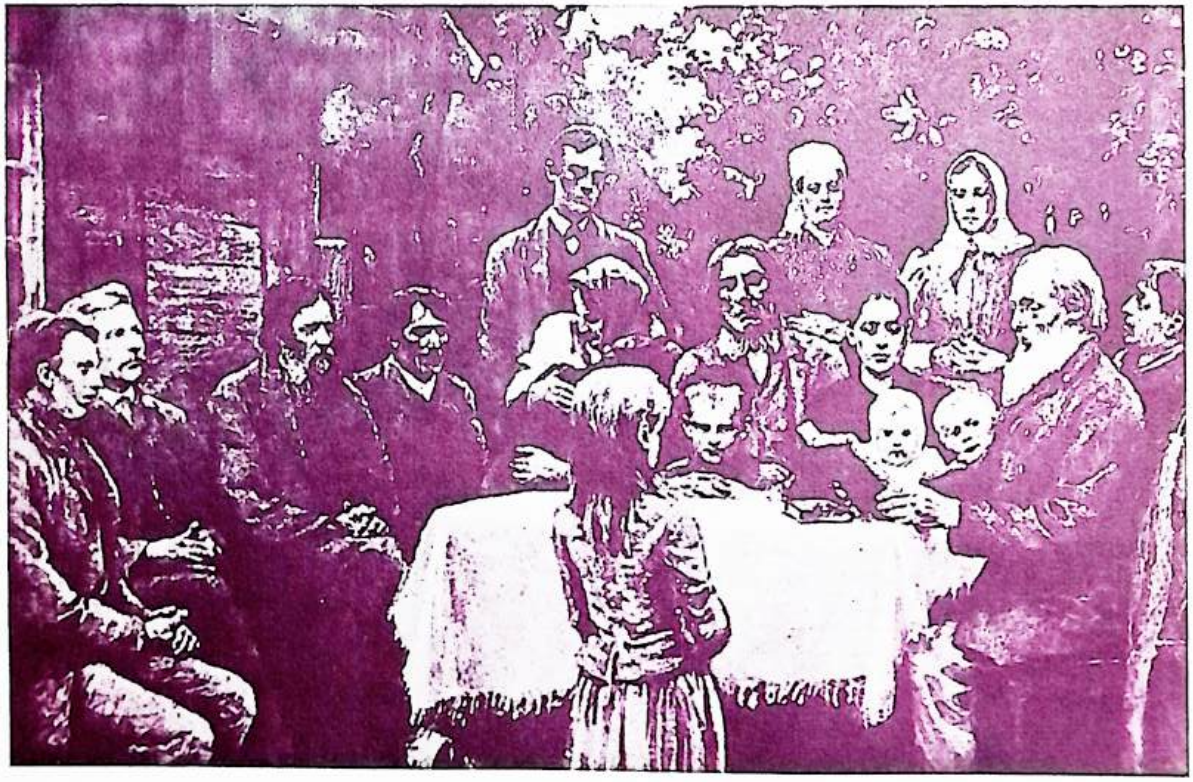
(1866. - 1916.)

Janis Rozentāls, viens no latviešu ievērojamākiem gleznotājiem, dzimis 1866. gadā kā kalēja dēls Kurzemē, Saldus pagastā. 14 gadus vecs Rozentāls dodas uz Rīgu, kur strādā dažādus darbus, ir krāsotāju amata zellis un mācās amatniecības skolā. Kad amatniecības skolas labāko skolnieku darbus nosūtīja uz izstādi Pēterpilī, Rozentāla zīmējumam piesprieda sudraba medaļu. 1888. gadā Rozentāls iestājās Pēterpils mākslas akadēmijā. Kā akadēmijas students Rozentāls kopā ar Ādamu Alksni, Jāni Valteru un citiem latviešu māksliniekiem piedalās gleznotāju pulciņa "Rūķis" dibināšanā. "Rūķis" pulcināja Krievijas galvas pilsētā dzīvojošos latviešu māksliniekus. Rozentāls Pēterpils mākslas akadēmiju sekmīgi beidz ar diplomdarbu "Pēc dievkalpojuma", kas tēlo latviešu tautas tipus.① Vēlāk

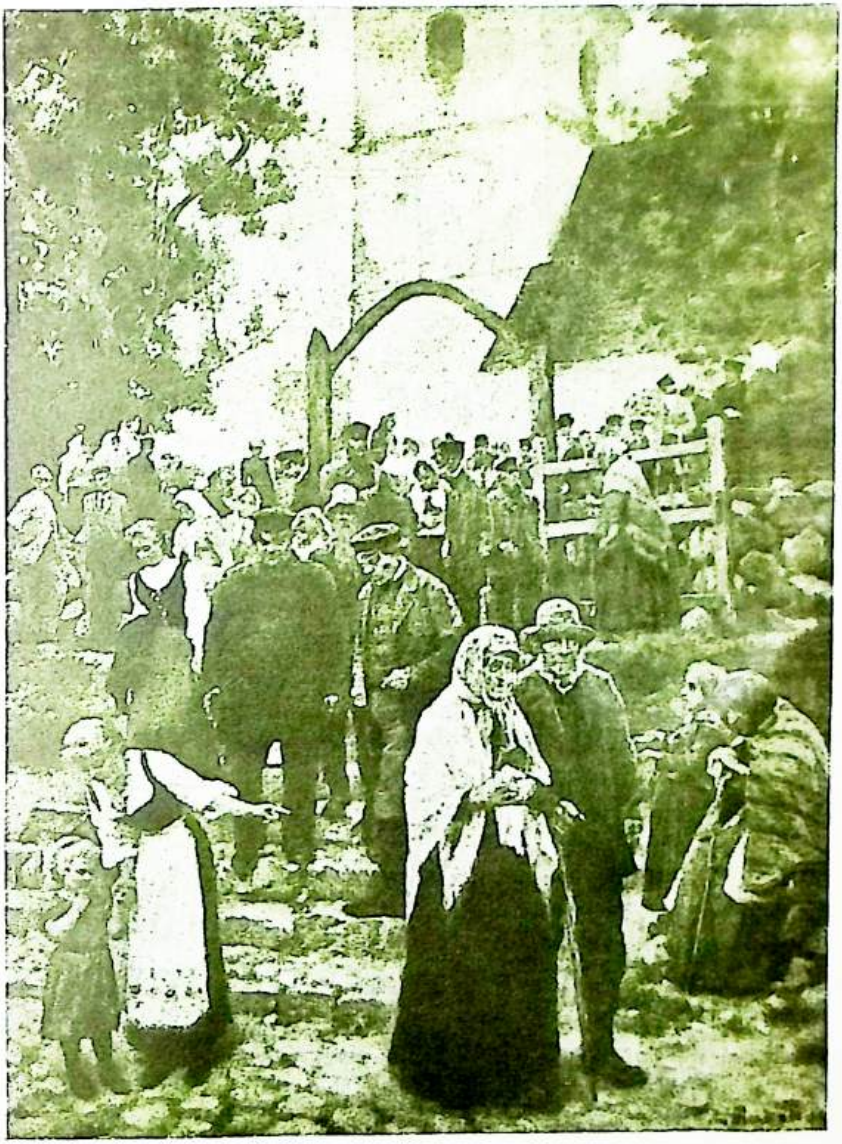
① Tipi: raksturīgi cilvēki vai nu pēc sava rakstura, vai pēc ārējā izskata, šinī gadījumā raksturīgi latvieši pēc ārējā izskata.

mākslinieks dzīvoja Rīgā, kur tam sava mākslas studija un kur tas strādāja pilsētas mākslas skolās. Liels skaits latviešu mākslinieku ir Rozentāla skolnieki. Vēl lielāks ir to latviešu skaits, ko ietekmēja dedzīgie Rozentāla aicinājumi par savas nacionālās kultūras veidošanu. Savā laikā Rozentāls bij viens no iespaidīgākiem latviešu gara dzīves vadoņiem. Nepaguris Rozentāls aicināja latviešus arī mācīties no citu tautu lielajiem kultūras sniegumiem. Mākslinieks sevišķi cienīja mazās somu tautas gleznotājus un to lielos, savas tautas tradicijās balstītos, darbus. Rozentāls gleznojis daudzas altārgleznas, portretus, dažāda veida ainavas un žanrus.① Mākslinieks darinājis arī ilustrācijas un freskas,② tāpat daudz rakstījis par mākslas jautājumiem. Janis Rozentāls miris 1916. gadā Somijā. Viņa mirstīgās atliekas 1920. gadā pārveda uz Rīgu un guldīja Meža kapos.

① Žanri: apkārtnes skati kopā ar cilvēkiem.
② Freskas: gleznojumi ar īpašām krāsām uz sienām, kamēr sienu kaļķu apmetums vēl ir mitrs.

J. Rozentāls *Pātari*

J. Rozentāls *Pēc dievkalpojuma*

Par viņiem dziesmu sīkās balsis klus,
Jūs nepazīstat savus varoņus;
Bet dārdot iet tie vēl pa tagadni
Uz nākotni.

Rainis

V

Andrejs Pumpurs
(1841. - 1912.)

LĀČPLĒŠA VAROŅDARBI

* * *

Sensenos laikos Baltijas zemē,
Kur tek Daugava līčotiem krastiem,
Kur miežu līdumi liesmoti dega,
Dzīvoja laimīga latviešu tauta.
Daugavas malā, Ķeguma galā,
Kur Rumbas upīte, Daugavā krītot,
Caur klintīm izgrauza dziļajas gravas,
Stāvēja slaveno Lielvāržu pils.

Lielvārdes kunigs① staigāja laukā
Ar dēlu abi šai jaukajā dienā.
Jau astoņpadsmitā vasara bija
Nākusi jaunajam mantniekam tagad.
Mācīja vecais jaunajam atzīt,
Cik tuvu dievība parādās dabā
Iekš viņiem vareniem, brīnišķiem spēkiem
Debešos, ūdenī, mežā un laukā.

Runājot viņi nākuši bija
Pie tuvas mežmalas, ozolu ēnā;
Te vecais nosēdās, piekusis būdams,
Ozolu apakšā zaļajā zālē.
Piepeši lācis izlec no meža
Un metas dusmīgi vecajam virsū;
Tam laika nebija turēties pretim,
Pēdīgo brīdi jau nākušu domā.

Ātrumā pieskrien jaunākais klātu
Un lāci saķer aiz vaļējiem žokļiem,
Ar lielu stiprumu zvēru tas pārplēš
Viducī pušam kā kazlēnu kādu.
Redzēdams tādu varenu spēku
Pie dēla, vecākais saka uz viņu:
"Tu tiešām izredzēts varonis būsi,
Kā jau ir sludināts tev(im) papriekšu.

Šodien priekš astoņpadsmit(iem) gadiem
Pienāca laiviņa Daugavas krastā.
No laivas izkāpa cienījams vecis,
Turēdams rokā tas puisēnu mazu;
Jaunekļa soļiem devās uz pili
Un man(im) vēstīja likteņa prātu:
Šo mazo puisīti pieņemt par dēlu,
Audzināt viņu par mantnieku savu.

Cienījams vecis vaidelot's② bija
Un teica atradis dziļajā mežā
Pie kādas lācenes pienīgām krūtīm
Zīžot šo dīvaino cilvēku bērnu,
Kuŗam, kā teica, nolemts no dieviem

① Kunigs: kungs jeb valdnieks, senlatviešu novada pavēlnieks.
② Vaidelotis: senlatviešu svētnieks (priesteris).

Par tautas varoni vēlāki palikt,
Priekš kuŗa vārda vien bīšoties visi
Tautiešu ļaundaŗi ņākamā laikā!

* * *

Mūžībā pēc tam aizgāja gadi,
Es svēti pildīju Likteņa prātu.
Par staltu jaunekli pieauga puisēns, -
Vaideļa dāvināts, - tu pats tas esi!
Lāčplēsi sauksim tevi joprojām,
Lai paliek vārds šis par piemiņu šodien,
Ka tēvu izglābi nelaimes brīdī,
Rādīdams pirmo varoņa darbu.

Kumeļu staltu, seglotu koši,
Un smagu zobenu rītā tev došu,
Ir šķēpu, vairogu, ① *sudraba piešus,*
Pušķotu caunādas cepuri arī.
Izrīkots šādi, ceļā tu dosies
Uz mūsu slaveno Burtnieku pili
Pie mana agrākā jaunības drauga
Vecajā kuniga Burtnieku pilī.

Sveicini viņu, sacīdams viņam,
Ka esi vecajā Lielvārža mantnieks,
No tēva sūtīts še mācīties ziņas
Slaveno Burtnieku gudrības skolā.
Laipnīgi Burtnieks vecajā pilī
Tad tevi uzņems un izrādīs arī,
Kur šķirstos glabājas svētajie burti,
Dodami ziņas par likteni tumšo.

Svētajie burti tikumus māca
Un stāsta teikas par austruma zemi,
Un apdzied latviešu varoņus dziesmās,
Dievības, ticības dziļumus atklāj.
Visas šās ziņas un vēl daudz citas,
Tur būdams, mācīsies septiņos gados;
Tur arī redzēsi, kaŗi kā jāved,
Kautiņos līdz iesi naidniekam pretim." -

①Vairogs: senajos un viduslaikos lietāts aizsargierocis - dažādas formas un lieluma, koka, ādas, metalla vai no cita materiāla - cirtienu, dūrienu un metamo ieroču atvairīšanai.

* * *

Otrajā dienā apseglots kumeļš
Pie durvīm stāvēja Lielvārdes pilī.
Ar smago zobenu apjozās Lāčplēsis,
Paņēma šķēpu un vairogu savu,
Uzlika caunu cepuri galvā
Un, priekšā nostājies vecajam tēvam,
Ar dieviem sacīja, dodamies ceļā.
Šķiršanās īsa un sirsnīga bija.-

"Lielvāržu cilts ir slavena tautā,"
Tēvs dēlam sacīja, mācību dodams,
"Daudz mūsu priekštēvu varoņi bija,
Nekādi traipekļi nepielīp viņiem.
Lāčplēsi, dēls mans, tev(im) ir arī
Gan nolemts gods šis no Likteņa tēva;
Ja pats vien cītīsies nolūku panākt,
Dievi tad pasargās, uzturēs tevi.

Latviešu tauta tēvijā savā
Vēl tagad neatzīst dzimušus kungus:
Tā pati izvēlē varoņus karā,
Vecākos tiesnešus mierīgos laikos;
Zināms, tik tos, kuŗi krietnajos darbos
Pie tautas parāda cienību savu.
Tos viņa godina, cienī un beidzot
Apdzied kā varoņus dailīgās dziesmās!"

Nopietni Lāčplēsis klausījās tēvu.
Caur viņa sirsnīgiem mācības vārdiem
Tas augšup cildīlas sajuta krūtis,
Sajuta spēcību dzīties pēc mērķa,
Tādēļ tas solīja ievērot visu.
Tad tēvu apkampa, spieda tam roku
Un, seglos uzlēcis, cepuri celdams,
Vairogu vīcinot, aizjāja projām.

* * *

Kalapuisis turēja launagu, sēdēdams kalna
Galā pie savas no stāviem kokiem saslietas būdas;
Vērsēnu apēdis, tas vēl sivēnu cepa uz iesma.
Blakus tam stāvēja pieslieta nūja, milzīgi liela,

Tā bij no zaraina baļķa ar dzirnu akmeni galā.
Milzis, redzēdams Lāčplēsi jājot, paķēra nūju,
Grieza to riņķī ap galvu, tā ka sacēlās viesul's;
Smējās par Lāčplēsi, teikdams: vai šim ļāvusi māte
Nāvē tik nelaiku doties? Lāčplēs's tam atteica pretim:
Laiks jau atnācis, kur vairs nederot pasaulē milži,
Tādēļ šo arī Pakola ① valstībā noraidīt gribot.
Tam par atbildi milzis svieda ar smagajo nūju,
Izsita Lāčplēsim zirgu ar visiem segliem no kājām;
Zirgs ar nūju ieskrēja purvā. Lāčplēs's uz kājām
Nolēca zemē, zobenu izrāvis, iecirta milzim
Gūžā ar varenu spēku, tā ka tas nogāzās zemē,
Krītot tas ķērās pie tuvākās priedes, izrāva priedi
Laukā ar saknēm, uzgāza krītot sev virsū uz krūtīm.
Lāčplēsis neļāva piecelties viņam; zobenu celdams,
Gribēja galvu tam nocirst. - "Pagaidi, varoni jaunais,"
Kalapuis's sauca, "atļauj priekš miršanas runāt
Kādus vārdus ar tevi. Laikam tu Lāčausis esi?
Māte man stāstīja: reizi, kad nākšot no Daugavas puses
Varonis Lāčaus's, kuŗš vienīgais pretinieks manim še būšot,
Tad lai glābjoties šejienes tautas. Izvemšot jūra
Briesmoņus kādus ar dzelzu miesām un vēderiem lieliem, -
Aprīšot visu: cilvēkus, kustoņus, augļus un zemi!
Derēsim mieru, - apstākļos šādos nebūtu gudri,
Ka mēs viens otru nonāvēt sāktum, atstātum tautas
Briesmoņu varā. Apsolu tev es, varoni jaunais,
Aiziet no šejienes, uzturēt mieru uz mūžīgiem laikiem
Igauņu, latviešu starpā. Mūsu jūrmalas salas
Sargāšu es joprojām; kamēr vien dzīvošu, nēliks
Svešajie zemē; pēdīgi mirstot, nogulšos Zundā."
Lāčplēsis līdzēja Kalapuisim piecelties ātri,
Sniedza tam roku, sacīdams: "Tai ziņā miers lai ir mūsu
Starpā; aiziesim arī, izšķirsim abējas tautas,
Kuŗas tur klajumā viena ar otru tagad jau kaujas;
Kaŗš šis lai paliek pēdīgais latviešu, igauņu starpā."
Pārcirsto gūžu drīzi tie sasēja, devās tad abi
Lejā uz ciemu; šeitan tie nobeidza igauņu kaŗu.
Tur, kur bij kritis milzis pie zemes, palika bedre
Kangaru kalnos; ļaudis vēl šodien milzeņa gultu
Nosauc šo bedri, un viņa nūja guļot vēl purvā. -

* * *

Ziedon's atkal nācis bija,
Zemi tērpa zaļumā,
Visa daba atdzīvojās,
Radītāju slavēja,

① Pakols, Pikols jeb Pīkols: izdomāta senprūšu dievība, ko saistīja ar elli un velnu. 18. g. s. šo izdomāto dievību pārņēma latviešu rakstos. Tautas atmodas laikmeta rakstnieki un dzejnieki iedomājās, ka to pielūguši senie latvieši.

Cilvēki vien nevīžoja
Acis pacelt, lūkoties,
Kas šo zemi jauku dara,
Kas šai dabā rīkojas.
Viņiem bija cita griba,
Citas kaislas kārības.
Rīdziņ' grīvā Daugavmalā
Simtiem ļaužu strādāja:
Cirta, raka, sita, kala,
Cēla jaunu pilsētu,
Cietināja to ar valņiem,
Vidū domu① būvēja,
Velves, stabus, tumšus gaņģus,
Viņai apkārt mūrēja.
Pilsētu pie Rīdziņupes
Rīgu arī nosauca.
Rīgas domas tumšos mūros
Bīskaps Alberts valdīja,
Priesteŗus un bruņiniekus
Tas pa zemēm sūtīja;
Divas pirmās pilis cēla -
Ikšķili un Sal'spili.
Bailes, briesmas visu zemi
Pārņēma pie Daugavas;
Ļaudis atzina par vēlu,
Ka tie bija pievilti. -
Visiem svešiem uzbrucējiem
Rīga bija patversme. -
Ļaudis, Rīgas vārdu minot,
Noskumuši izsaucās:

"Rīga, cik tu izlējusi
Mūsu brāļu asinis!
Rīga, cik tu izspiedusi
Vaimanas un asaras!
Rīga, cik tu postījusi
Mūsu druvas, sējumus!
Rīga, cik tu dedzinājsi
Mūsu mājas, paspārnes!
Rīga, cik tu apēdusi
Mūsu maizes tīrajas!
Rīga, cik tu izdzērusi

① Doms: dievnams, tagad galvenais dievnams.

*Mūsu miežu miestiņa!*①
Rīga, cik tu aizvedusi
Mūsu mantas laupītas!
Rīga, cik tu paņēmusi
Mūsu brāļiem brīvības!
Rīga, saki, ko vēl vairāk
Varētu tu kāroties?" -

* * *

Kādā dienā abi divi,
Laimdota ar Lāčplēsi,
Sēdēja pie galda pilī,
Runādami dažādi.
Laimdota jau kādu laiku
Likās it kā skumīga, -
Nebija tik naigi jautra
Kā no pirmā sākuma.
Tagad viņa kādu brīdi
Palika it domīga,
Tad ar kustinošu balsi
Šādi runāt iesāka:
"Lāčplēsi, mans mīļais, saki,
Ko gan tas lai nozīmē:
Dažu reizi nenovilši
Skumjas mani grūtina.
It kā bailes sirdi pārņem,
Lai gan pati nezinu
Iemesla, par ko tā notiek,
Es jau esmu laimīga,
Ak, tik laimīga, ka baidos,
Vai tik kaut kas nenotiks,
Kas var traucēt mūsu laimi,
Mūsu dzīvi izpostīt." -
Kamēr Lāčplēs's nepaspēja
Laipni viņu mierināt,
Vārtu sargs tam ziņu deva,
Ka aiz vārtiem jātnieki
Saucot, lai tos iekšā laižot,
Esot labi draugi šie.
Lāčplēs's skatījās pa logu -
Tur pie vārtiem stāvēja

① Miestiņš: medalus, salds alus.

Kādi sveši bruņinieki,
Viņu pulkā Kaupa ar .
Lāčplēs's, zināms, nekavējās,
Lika vārtus attaisīt,
Saņēma tos it kā viesus,
Visa goda cienīgus.
Kaupa viņam pavēstīja,
Nākot šie no bīskapa
Par šīs zemes mieru runāt,
Noslēgt labu draudzību.
Lāčplēs's jau bez vajadzības
Nemeklēja kaŗu vest,
Tādēļ tas ar labu prātu
Kaupa runās ielaidās.
Vairāk dienas svešinieki
Nodzīvoja Lielvārdē,
Lāčplēs's viņus pacienīja,
Cik vien labi iespēja;
Izrīkoja dažas veiksmas,
Kaŗa cīņas uzveda.
Tomēr Laimdota šais dienās
Ļoti nemierīga bij.
Viņa nevarēja ieciest
Bruņinieka tumšajā,
Lai gan viņš ar glaimiem vārdiem
Pieglaudījās Laimdotai.
Kādu reizi, kad tie atkal
Kaŗa cīņas darīja
Un bij citus uzvarējis
Drīzi tumšais bruņinieks,
Tas pie Lāčplēša ar gāja,
Izsauca to cīkstēties,
Lāčplēs's viņu atraidīja,
Labā prātā jokodams.
Par to šis it dusmīgs likās,
Atbildēja izsmiedams:
Laikam tikai nieki esot
Viņa lielā spēcība
Un, ko par šo agrāk dzirdēj's,
Būšot tikai lielība.
Lāčplēs's tagad nekavējās,
Viņam priekšā nostājās,
Un ar zobeniem jo smagiem
Abi sāka kaŗoties;

Lāčplēs's tikai atgainījās,
Vēl ar to kā jokodams,
Bet šis ļoti lielu spēku,
Izmanību rādīja,
Kamēr Lāčplēsim uz reizi
Vienu ausi nocirta.
Lāčplēs's, par to dusmīgs ticis,
Deva tādu cirtienu,
Ka tam visas bruņas pušu
Pārcirta ar zobenu.
Asins sāka tecēt laukā,
Bet ar zobens salūza.
Bruņinieks, to ievērojis,
Cirta otru cirtienu,
Un tam atkal otru ausi
Trāpīdams tas nocirta.
Nu vairs dusmām nebij gala;
Lāčplēs's viņu sagrāba,
Sāka tie nu abi lauzties,
Tā ka zeme līgojās.
Trīs reiz Lāčplēs's cēla augšām
Bruņinieku smagajo,
Trīs reiz pats tas streipuļoja,
Bruņiniekam speŗoties.
Klātesošie kaŗavīri
Nobāluši skatījās, -
No šī skata viņu kājas
Bij kā zemē iemietas.
Lauzdamies tie tuvu bija
Stāvam krastam nākuši;
Lāčplēs's beidzot bruņinieku
Gāza dziļā nolejā,
Bet šis krizdams smagām bruņām
Norāva to līdz ar sev'.
Ūdens blākšķiens norībēja,
Viļņi augstu šļakstēja,
Un šie abi kaŗotāji
Pazuda tur dziļumā!
Gaudu kliedziens ieskanējās
Mūŗa pilī šausmīgi -
Laimdota tai pašā brīdī
Beidza savu dzīvību!
Saules stari rietēdami
Bāli grima Daugavā,

Bieza migla izplatījās,
Birdama kā asaras.
Sēri krāca ūdens viļņi
Putodamā Daugavā, -
Viņi savā klēpī ņēma
Latvju tautas varoni
Un ap viņa guļas vietu
Cietu salu uzcēla.

Citi latvju kaŗotāji,
Radi, draugi, tautieši,
Drīzi viens pēc otra krita,
Cīnoties pret pārspēku.
Svešinieki zemē nāca,
Bargi kungi valdīja,
Tauta, viņu mīļā tauta,
Simtiem gadu vergoja.
Tomēr vēl pēc simtiem gadu
Atminējās Lāčplēša.
Tas priekš tautas nebij miris -
Zelta pilī gulēja
Daugavā, tur apakš salas,
Tuvu klāt pie Lielvārdes.
Laik' no laika laivinieki,
Braukdami pa Daugavu,
Pusnaktī redz divus vīrus
Stāvā krastā cīkstoties;
Pa to laiku pil(e)s drupās
Atspīd it kā uguntiņš.
Divi vīri cīnīdamies
Pienāk pašā krastmalā,
Kamēr beidzot tie no krasta
Ūdens dzelmē iegāžas;
Gaudu kliedziens atskan pilī,
Nodziest uguns gaismiņa.
Tas ir Lāčplēs's, kas še cīkstās
Vēl ar svešo naidnieku,
Laimdota tur pilī skatās,
Gaida, kamēr uzvarēs.
Laivinieki tic, ka reizi
Lāčplēs's savu naidnieku
Vienu pašu lejā grūdīs,
Noslīcinās atvarā!

Andrejs Pumpurs - Lāčplēsis

LĀČPLĒŠA SAUCIENS

Rudens vēji kad baisi
Atvarus mutuļos jauc,
Izdzirda vētrainie gaisi:
Dziļumos Lāčplēsis sauc.

Sauciens uz augšu šāvās
Skanīgs, spēcīgs un tīrs,
Iztrūcies cēlās un āvās
Latviešu kaŗavīrs.

Kopā ar dzīviem un veļiem
Varoņi pulcēties sāk.
Raugi: pa rasainiem ceļiem
Mūžīgā Latvija nāk.

Veronika Strēlerte

GAISMAS PILS

Kurzemīte, Dievzemīte,
Brīvas tautas auklētāj'!
Kur palika sirmie dievi,
Brīvie tautas dēliņi?

Tie līgoja vecos laikos
Gaismas kalna galotnē. -
Visapkārt eglu meži,
Vidū gaiša tautas pils.

Zelta stabiem, zīlarjumtu,
Sidrabotiem pamatiem;
To negāza gaisa vētras,
Kaŗa viļņu bangojums.

Asiņainas dienas ausa
Tēvu zemes ielejā,
Vergu valgā taula nāca,
Nāvē krita varoņi.

Ātri grima, ātri zuda
Gaismas kalna staltā pils, -
Tur guļ mūsu tēvu dievi,
Tautas gara greznumi.

Sirmajami ozolami
Pēdīgajo ziedu dod:
Tas slēpj svētu pil(e)s vārdu
Dziļās siržu rētiņās.

Ja kas vārdu uzminētu,
Augšām celtos vecā pils,
Tālu laistu tautas slavu,
Gaismas starus margodam'!

Tautas dēli uzminēja
Sen aizmirstu svētumu:
Gaismu sauca - gaisma ausa!
Augšām cēlās Gaismas pils!

Auseklis

Skolnieku rota

Koridorā sienmalē redz saliktus klases solus, bet viņā galā mana kopā saslietas sienu tāfeles.

Rotnieks① apstājies koridora vidū un sācis runāties ar kādu civīlā.② Tuvāk piegājuši, mēs saskatām, ka svešajam ir kupli gaišbrūni dzejnieka mati un melnas dienvidnieka uzacis.

Sarunādamies viņi iet klātu lielām klases durvīm, sve-

① Rotnieks: rotas komandieris. Rota: pulka vienība, kurā strēlnieku laikos parasti ietilpa 120 vīru.
② Civīlā: privātdrēbēs.

Aleksandrs Grīns

šais tās paveŗ vaļā, ielaizdams rotnieku, tad mūs, un ienāk arī pats.

Klase ir pilna skolnieku tērpos ģērbtu jaunekļu un pusaudžu. Patlaban tie sacēlušies no soliem kājās un pētī mūs ziņkārām acīm.

Svešais laikam ir zēnu skolotājs, jo pie tā neapstājas viņu pētījošie skati. Tie visi slīd tam gaŗām, pakavējas pie virsnieka zīmotnēm, mazliet pie mūsu sejām un beidzot apstājas pie plecos kārtām kaujas šautenēm.

Apstājas un vairs negrib atlaisties no aizslēgiem un stobriem, vēro laides① arī tad, kad svešais, kam samtaini mīksta balss, iesācis runāt, saukdams jaunekļus un pusaudžus par saviem mīļajiem zēniem. Viņš pastāsta, ka šodien ar Cēsu skolniekiem gribot runāt kā ar vīriem no kaujas lauka nācis pašu tautas virsnieks. -

Rotnieks nesteigdamies kāpj klases katedrā.② Mēs ar Konrādu mechaniski nostājamies tai abos sānos, bet svešais ir apsēdies pirmās rindas solā blakus melnmatainam un bālam zēnam, kam drūmas acis un labi ja četrpadsmit vasaras.

① Laide: šautenes koka daļa, kuŗā iestiprinātas un balstās metalla daļas.
② Katedra: paaugstināta vieta ar galdiņu priekšā skolotājam vai runātājam.

Jaunais komandieris nav nekāds veiklais mītiņrunātājs. Viņam nav patosa,① nav teātrālu žestu.② Abām rokām tas aptvēris katedras galdu, pats saliecies mazliet uz priekšu, kā juzdams plecos neredzamu smagumu.

Smagi un vienkārši tam nāk pār lūpām vārdi, kas reizē pilni asiņu un guns.

Viņš runā par dzimteni un pienākumu, par to, ka šis jaunais karš būšot latviešiem svētais karš, par ienaidnieku, pret kuru pa gadusimtiem krājies mūsu tautai asiņains naids, un par Latvijas valsti, kas tagad jāizkaro ar sirmgalvju un bērnu rokām, jo tūkstoši latviešu jaunekļu un vīru palikuši neseno strēlniekkauju laukos.

Dzirdot, ka jaunais rotnieks piemin mūsu kara gaitas, Konrāda dvašošana top apvaldītām elsām līdzīga, bet man no jauna uzpeld atcerē purvos un sniegos krauti miroņzārdi,③ ap kuriem vaimanādams griežas janvāra putenis.

Kā vairīdamies no tā, es paceļu galvu un redzu, ka skolnieku acīs iededzies savāds blāzmojums.

Tas mirdz un deg, un zvēro, un zēnu skati lec no mūsu šautenēm pie runātāja lūpām un skrien no tām atkal pie kaujas bisēm④ atpakaļ. Un vienam otram uz sola galda liktās rokas jau ir savilkušās dūrēs, citam näsis dreb, un visi klausās aizturētu elpu. -

Rotnieks stāsta, ka Latvijai tagad esot svarīgs ikviens karavīrs, jo reizē jācīnās veselās divās frontēs, lai nesen vaļā tītais latvju karogs nebūtu atkal jāsatin cieti.

"Šodien jūs vēl esat zēni! Varbūt jau rīt būsit varoņi! Celieties kaujai par savu tautu un viņas valsti!"

* * *

Pirms pusstundas mēs bijām astotajā rotā tikai trīs. Tagad jau kādi četrdesmit, un ir ziņas, ka no Valmieras skolām nākot šurpu divtik vēl. -

Par mitekli mums ierādīta vācu proģimnazija, un no klasēm nākušie brīvprātīgie prasa, kad viņiem došot kaujas bises un patronas.

Tak pagaidām nav nekā ko dot, - dabūti tikai gultas maisi, - un nemierīgākos mēs mierinām, ka varbūt šovakar, droši vien rītu, bet vēlākais jau parīt ieroču būs gana.

"Angļi jau saveduši Rēvelē bez skaita, un cik tad līdz

① Patoss: aizgrābtība, ārkārtīga sajūsma, svinīgums, pacilātība.
② Žests: kustība runājot; domu izteikšana kustībā (sevišķi rokām).
③ Miroņzārdi: miroņu kaudzes.
④ Bise: šautene.

turienei tālu? Atraus ar bruņu vilcieniem, ka nodārdēs vien," tā Konrāds apgalvo, un zēni ņudz ap to kā mušas, nevarēdami vien beigt viņa dēku stāstos klausīties.

Jaunajiem mūsu rotas brīvprātīgajiem nav pat kokaržu.①

Tad pievakarē vienam otram jau atrodas šis karavīra tērpa pirmais atribūts,② ko paspējušas pataisīt māsas vai paša rokas no vecas krievu laiku kokardes, to apvelkot ar baltsarkanu lentīti. Citi dara tiem pakaļ, un līdz ar krēslas iestāšanos jau kokardoti gandrīz visi, ar baltsarkanām platām lentām apjoztas daudziem kreisās piedurknes.

"Puikas," Konrāds smīnēdams saka, "pēc zaldātiem jūs vēl gan neizskatāties, tak pēc miličiem③ gan!"

Kāds mutīgāks no zēnu bara atsaucas, ka milicis neesot slikts vārds, jo dažās zemēs tā saucot tautas karaspēku.

"Es jau par jums, zēniņi, neko nesaku," dundadznieks viltīgi miedz acis. "Ne jau katrs, kam ap roku sieta šāda vai tāda lenta, ir tūliņ diega vīrs. Bet var gan gadīties, ka viens otrs skolas jaunskungs, padzirdis kaucam lielgabala granātu, sāk memmi saukt."

Puikas klūp virsū Konrādam, draudēdami to mācīt, un dundadznieks rēkdams turas pretī, zēnus vairīdams savām milzīgajām rokām.

Plosīšanās piepeši beidzas, nāk rotas komandieris.

Pēc savas ugunīgās klasē teiktās runas tas atkal kļuvis par flegmatisku④ un jau labi padzīvojušu virsnieku, un krēslā druknāki izskatās tā pleci.

Kas vēlas, tam viņš atļauj līdz tumsai mājās iet, piekodinādams paņemt līdz visu, kas karavīram var noderēt.

Skolnieki nāk un iet. Un jau tumsā sarodas atpakaļ, tak apkrāvušies segām, spilveniem un palagiem, un ceļa somām.

Vienam un otram atnākusi līdzi māte, vēl cerēdama atrunāt no karavīra gaitām. Kad nelīdz rāšanās, viņas sāk slaucīt asaras, un dažam dienā jautram rājamam tagad pašam vairs nava tālu raudas.

"Puisīši mīļie, kam nāvē skriedami? Vācieši kungi bijuši un būs!" gaužas paveca, nabadzīgi ģērbta sieva, un zēnam, kas viņai pie sāniem, spīts pilnas kļūst lūpas.

① Kokarde: pie cepures valkājama (ierēdņa vai kareivja) zīme. Kokardots: kam pie cepures piestiprināta kokarde.
② Atribūts: raksturīga pazīme.
③ Milicis: zemes sargs, mazāk apmācīts kareivis, kas vajadzības gadījumā tiek iesaukts. Komūnistu iekārtā policistus sauc par miličiem.
④ Flegmatisks: kūtrs, lēns, laisks.

"Lai paliek, māt," viņš grūž caur zobiem. "Tu nekā nesaproti."

Māte sataisās bārties, bet Konrāds iekrīt viņai valodā.

"Lai pakaŗo, tantiņ, lai pakaŗo!" viņš bravūrīgi iesaucas, pienākdams abiem klātu. "Ne jau tas tūliņ mironis, kas kļuvis kaŗavīrs. Gan redzēsit, ka puikiņš vesels pārnāks mājās, no šautenes nešanas gaŗāks paaudzies! Varbūt, i vedeklu jums pārvedīs ar to pašu reizīti."

Kaktos, kur skolnieki un krēsla, atšalc smiekli. Par tantiņu sauktās dēls notvīkst gluži sarkans.

Citam skolniekam tēvs palīdzējis atnest mantas nastiņu.

Tēvi tādās reizēs ir klusāki. Tie ne lūdzas, ne rājas. Tak atvadoties vienam otram nodreb rokas, seja sānis jāpagriež, lai sveši nesaredzētu, ka pavadītājam skropstas kļuvušas miklas.

"Ir gan jums te gaišs! Tik gaišs, ka acis taisās sāpēt. Nu, tad ardievu, dēls, un kaŗo labi dūšīgi!"

Aizejot mātēm, tēviem, viņu mīļos atkal ierauj sevī skaļais draugu pulks. Un tikai vēlu naktī norimst jauno brīvprātīgo čalošana, ar gulētājiem noklājas uz grīdas liktie guļas maisi.

Dziest spuldze, mītnes logos iesāk vizēt pazaļgana mēnesnīca.

Jaunie kaŗotāji guļ cietu miegu, un, manot bālojam to sejas šai lakstīgalu nakts krēslībā, man sērīgi un reizē maigi top ap sirdi. -

* * *

Tikko bija beigušās mācības, zēni jautri un skaļi. Un tad piepeši kļuva zināms, ka nupat atvests no Cēsīm Edgars Krieviņš, skolnieku rotas pirmais kritušais.

Apklusa smiekli, smaidi izgaisa no acīm un lūpām. Un zēni klusēdami sastājās ap ratiem.

Tiem blakus stāvēja jauna, bāla meitene. Iekaisušajās acīs tai nebija vairs asaru, bet šad un tad, kā valdot elsas, nodrebēja lūpas. Un kāds zināja pačukstēt, tā esot kritušā rotas biedra māsa, kas braukusi vācu frontei cauri turp un atpakaļ, lai viņas mazo brāli glabātu un segtu dzimtenes kapu smilts. -

Ratos guļ neliels, tumšu segu apklāts augums, un kritušajam uz krūtīm uzlikts ceļā plūkts violetu ceriņu ziedu zars.

"Tās bija Edgara mīļākās puķes," čukst meitene, kā

atbildēdama vārdos neteiktam, mēmam vaicājumam.

Zēni saskatās, lēni kāpjas atpakaļ, tad pazūd. Bet pēc neilga laika atnāk viens pēc otra, līdzi nesdami ziedošu ceriņzaru klēpjus, kas lauzti, kur vien gadījušies viņu meklētājiem ceļā. Un zem smaržīgu ceriņziedu segas pazūd miroņdeķis, virs tā paceļas violetu ziedu kalns. -

Aleksandrs Grīns - Dvēseļu putenis

(Autora īss dzīves un darbu apraksts 7. klases grāmatas beigās)

KO TRIMDAS SKOLNIEKS VAR DOT LATVIJAI?

NEMIERS

Mūžam zili ir Latvijas kalni,
Mūžam nav miera zem Latvijas bērziem,
Mūžam raud taure pār Latvijas kalniem.

Sasisti mūsu upuŗu trauki,
Asiņu zvaigznēs dzimtenes lauki,
Zem sila sirmiem zariem
Miera nav mocekļu gariem...

Mūžam baltās Daugavas krāces
Veļ caur klintīm varoņu lāstu,
Mūžam nerimst Daugavas krāces,
Mūžam nerimst varoņu gars.

Mūžam zili ir Latvijas kalni,
Mūžam nav miera zem Latvijas bērziem,
Mūžam raud taure pār Latvijas kalniem...

Kārlis Skalbe

Purva zāle

Pret sarkani izdegušo Kājuļu mālu kalnu lejā vēl zaļo Bicīšu purvs. Kājuļu Pauls kāpj savā kalnā un skaita rūtās auzu gubiņas. "Gandrīz nav vērts mājās vest," viņš pukojas, "neiznāks ne kukuļa tiesai. Ek!"

Šī vasara nav bijusi laba. Kājuļu šķūnis bija tikko pusē ar sienu piedzīts, un divu kviešu stirpu① vietā aiz rijas tupēja viena, neliela.

Bet purvs šogad neredzēti zaļoja. Asā purva zāle, sidrabaini blāva, pavasarī izlīda no slapjuma, vasarā tā paaugās gara, Bicīšu Smudrai līdz puslielam. Tikai tagad rudenī zāle pieņēma rudu nokrāsu. Tomēr purvs vēl arvien likās zaļš.

Bicīšu gotiņas šogad pielikās pilnus vēderus, un Smudra lielīgi šad tad uzkliedza Paulam: "Nāc lejā! Diezgan esi kalnā izsēdējies. Tavi zirgi vēl sažūs saulē. Pagaid' vien!"

Pauls tad atkliedza meitenei kaut ko pretim. Kājuļi labi satika ar mazo purva kaimiņu Bicīti, un nevienam nelikās netaisni, ja Paulam istabā skanēja radio un tirkšķēja tāļrunis, bet Bicīšiem bija viena pati istabiņa, un pati māja likās kā purvam pieaugusi pelēka piepe.

Priekš divi ziemām Smudra bija nobeigusi pamatskolu ar ļoti labām sekmēm, un nu Bicītis pienotavā stāstījis, ka gribot meiteni skolot.

"Ar ko?" kāds ieprasījās.

"Ek, vai purvā zelta trūkst! Atradu naudas podu!" atjokoja purva vīrs.

Citi pasmējās par Bicīša labo joku, bet Paulam nu gribējās zināt, vai Smudra aizies Dzegužos uz ģimnaziju.

Turpat lejā ganās Bicīšu govis. Meitene tup uz ciņa. No augšas tā izskatās kā liela brūna vāvere. Pauls ieskrienas, atpleš rokas, sakaltušais māla kalns noskan zem viņa papēžiem. Pāris lēcienos pārskrējis Kājuļu pļavu, Pauls ielec purva zālē.

"E-ē-! Smudra!"

"E-ē! Paul!"

Viņa pieceļas no ciņa. Brūnais salāpītais apģērbs, sen jau virspus ceļgaliem, nespēj noslēpt, ka meitene sāk pieaugt.

"Nu, Smudra, tu taisoties uz skolu!" Pauls, likdamies

① Stirpa: četrstūraina, gara vai garena labības kaudze.

nebēdīgs, saka.

"Tā? Kāda žagata to Kājuļu staba galā izkliegusi? Jā, taisos!" meitene lepni paceļ galvu.

"Patiesi?" kaimiņš apjūk.

"Nu, ka! Domā, katra cita var skriet uz pilsētu skolo-ties! Jau rītā es aizbraucu. Patiesībā esmu to nokavējusi, nemaz īsti nezināju, vai iznāks. Nebija kurpju. Bet tēvs uzšuva pats!"

"Skaistākas jau būtu pirktās," Pauls domā.

"Neesmu nekāda jaunkundze. Kad tik apavs."

Viņi apsēžas uz ciņa spurainās muguras un klusē.

"Žēl," pēc brīža saka Pauls.

"Kā tev žēl? Vai žēl, ka purvinieks sūtīs meitu skolā?" Smudra asi uzlūko kaimiņu.

"Nē, tā gan nē. Bet mēs bijām draugi. Man nav neviena cita, Smudra. Es tevi auklēju, kad biji divi gadi veca."

"Pats vēl biji mazulis," iesmejas Smudra.

"Bet nu man ir divdesmit," Pauls izslejas.

"Tad tu drīz apprecēsies," meitene viegli iesit viņam pa plecu.

"Muļķe! Es gaidīšu tevi," Pauls saka nopietni, "tev tad būs gudrība, man manta."

"Varbūt es tevi negribēšu!" ķircinās Smudra.

Pauls pieceļas un saņem meitenes rokas.

"Iesim nu! Tava māte gaida pie klētiņas."

Viņi iet līdzās līksmi un apmierināti.

"Tu taču esi skaista meitene, Smudra," viņš saka.

"Kam pārdosi to skaistumu?" tā atcērt, "būtu nu teicis čakla! Kas šovasar Bicīšos apsita ābelēm jauno sētu? Es! Kas lejas dārzā sadēstīja avenes? Es!"

"Lielies!"

"Lūk, cik asas rokas," Smudra nobrauka ar cieto roku puiša vaigu un aizskrien.

"Nāc vēl atvadīties!" Pauls kliedz tai pakaļ.

"Jā-ā-ā!"

"Ņem nu vēl pikucīti sviesta līdz, meitiņ," māte otrā rītā saka Smudrai.

Smudra saliek baltajā grozā drēbes un grāmatas.

"Nav vajadzīgs, mam! Pārdod labāk. Kādēļ man Dzeguļos sviests jāēd, ja Bicīšos neēdu? Iedevi taču krietnu gabalu speķa."

Smudra atglauž matus no pieres un silti uzlūko māti.

"Maza un pelēka kā purva paeglītis," meitene domā. "Mam', kad nobeigšu skolu, tad tev būs vieglāk."

"Lai Dievs dod," Bicīšu māte atsaka, "nāc nu, tēvs zirgu sajūdzis."

Meitene uzvelk zilo jaciņu, uzmet plecos lakatiņu, un abas ar māti tās iziet pagalmā.

Tur viņas saskūpstās, Smudra lec ratos, tēvs saņem grožus.

"Gaidi mani Ziemsvētkos!" sauc Smudra, "ātrāk nez', vai būšu. Tālu nav, bet ceļš maksā!"

Kājuļu mālu kalnā stāv Pauls un māj ardievas.

- Kad Smudra pirmoreiz ieiet savā klasē, pašreiz ir matēmatikas stunda. Smudra droši atver durvis un skaļi saka labdienu. Trīsdesmit divi pāri acu viņu uzlūko.

Skolotājs pārtrauc rakstīšanu, noliek krītu un laipni vaicā: "Esi laikam Smudra Bicīte no Venču pagasta? Pierakstīta biji, kādēļ tik vēlu?"

"Nevarējām ātrāk. Man nebija pašūtas kurpes," Smudra atbild.

Klasi pāršalc smiekli.

"Tā," mazliet samulst jaunais skolotājs, "ak, tad kurpju dēļ. Bet vai tu nu domā ar jaunajām kurpēm citus mācībās noķert?"

"Es domāju gan, man ir viegla galva," Smudra droši lūkojas skolotājam acīs.

"Cik tev gadu?"

"Sešpadsmit."

"Vēlu gan tu iesāc. Bet mēģini vien. Pirmajā solā ir brīva vieta, sēsties."

Smudra nosēžas solā. Līdzās viņai ir sīka sarkanmate, tā pavelkas nost no jaunās atnācējas.

Kad nozvana brīvstundu, matēmatiķis Mārtiņš Rieksts aicina Smudru pie sava galda. Viņš ir šīs klases audzinātājs, un tam vajadzīgas dažas ziņas.

"Kas ir tavi vecāki?" viņš jautā.

"Saimnieki purvā."

Meitenes stāv barā ap Smudru un grūž viena otrai sānos. Tā ir gan jocīga, tā jaunā! Un kādas neredzētas drānas!

"Kā sauc tavus vecākus?" prasa skolotājs.

"Ede un Sīmanis Biciši."

"Hi, hi, hi, - Bicīši!" kāds iespurdzas.

"Klusu, ejiet ārā!" sauc skolotājs. Bet meitenes paliek.

"Ko tu mājā darīji?"

"Strādāju. Ganīju govis."

"Hi, hi, hi -"

"Klusu, meitenes!"

Meitenes grūstās, ķircinās un aizkaŗ Smudras bizes.

Pēkšņi aizkartā metas atpakaļ.

"Nost, vārnas, es jums saku! Nost!" viņa kliedz pietvīkusi, meitenes atlec sāņus un atkāpjas.

Skolotājs iesmejas, kad viņas iziet no klases.

"Tu esi dūšīga, Smudra. Tā vajag."

Mārtiņš Rieksts pieceļas un aiziet.

Smudra sēž solā un skatās meitenēm sejās, kad tās sanāk klasē vīpsnādamas. Sastapušas jaunās skolnieces nopietno skatu, viņas kļūst rāmas.

Tas, ka purvinieka meita labi mācās, klasei liekas pats par sevi saprotams. Bet skolotājs Rieksts slavē Smudras attapību rēķinos, un fiziķis nebeidz stāstīt kollēgām, cik jaunā atnācēja apdāvināta. Bet klase atturas no draudzības ar Smudru. Neviena gan vairs neuzdrošinās viņu aizkart, tomēr mīlēt to arī nemīl.

"Tāda skarba - kā purva zāle," saka ārsta meita, kad Smudra iziet no klases.

"Nez , vai viņa raud arī kādreiz," interesē miesnieka meitai.

"Droši vien nē!" kliedz cita.

Kad Smudra svētkos pārbrauc Bicīšos, pirmais skrējiens tai ir kalnā pie Paula. Sākumā tie jūtas pasveši. Paulam meitene liekas liela un nopietna kļuvusi. Bet pamazām viņš pierod. Smudrai tik daudz kas stāstāms.

Ir jau pāri pusnaktij, kad Pauls viņu pavada uz purva māju.

"Vai tev tur skolā iepatika kāds? Nu, zēns, es domāju," Pauls jautā, kad viņi šķiŗas.

"Nē, es nemaz tos neredzu," Smudra atsmejas, bet tad viņa kļūst domīga un klusi saka: "Ak, jā, Paul, viens man iepatika gan, bet tas ir skolotājs Mārtiņš Rieksts."

"Mārtiņš Rieksts," Pauls atkārto.

* * *

- Pavasaris Dzegužos atnāk ar lietu un sauli. Skolas platie logi augu dienu ir atvērti, un meitenēm acis lūkojas vairāk ārā nekā grāmatās. Arī Smudra sāk ilgoties pēc mājām un purva. Klase šai gadā ir sadzīvojusies, draudzīga, tikai Smudra stāv mazliet atstatu no citām. Viņai liekas, tā pārējām var būt vecākā māsa, ne draudzene. Citas meitenes ir vēl bērnišķīgas un arī jaunākas par Smudru.

Tomēr viņas satiek labi.

Nedaudz dienas pirms skolas beigām klase dodas mazā izbraukumā uz Dzegužu upi. Meitenes ir jautras, dzied, klaigā. Piekalne ar Dzegužu upi lejā ir dzeltena ziedos. Rieksts izmeklē apmešanās vietu, un nu viņas var izklīst laukos un mežā. Ap launaga laiku tām atkal te jāsalasās. Visas aizskrien, bet Smudra paliek. Viņa sēž piekalnē, kur divas mazas ganītes skraida ap dažām govīm. Smudrai patīk raudzīties pāri upei, vērot ļaudis tīrumos un dārzos. Viņa jūtas līksma un brīva šai dienā.

"Kādēļ tu negāji līdz ar citām?" Smudrai vaicā skolotājs, nosēzdamies tai līdzās. "Kādēļ tu arvien atraujies?"

"Man tā ir labi," viņa klusi atbild, "es varu priecāties arī viena. Purvā es reti sastopu cilvēkus. Bet tur bija tik daudz dzīvību. Kukaiņi, rāpuļi, putni! Vasarās plūcu purva zāli ar saujām un iedobumā aiz lielā ciņa izklāju sev lizdu. Tur saritinājusies gulēju. Kādā dienā atradu savā lielajā lizdā sīkas putna oliņas. Laikam putns bija pārskatījies," Smudra stāsta, un viņi abi smejas.

"Arī es vēroju putnus, kad biju zēns. Mani viņi saistīja. Reiz es redzēju putnu varoni. Viņi divi knābājās sausajā rudens zālē, pēkšņi no klēts apakšas izskrēja kaķis un vienu putnēnu noķēra. Otrs palaidās augstāk, tad metās zemē kaķim virsū. Kaķis apjuka, palaida pirmo un lēca pakaļ otrajam. Kaut kas putnēnam samisējās, spārniņš skāra zemi, un nākošajā mirklī kaķis to saplosīja. Es turpat stāvēju un raudāju," stāsta Rieksts.

Smudra uzlūko skolotāju: "Ja es būtu putnēns, tas otrs, darītu tāpat."

"Tu esi drosmīga, Smudra."

Viņi sēž un runā par dzīvniekiem. Lejā upē bradā meitenes, viņu klaigas laižas augšā pa piekalni līdz sēdētājiem.

- Skolas brīvlaiks sākas, Smudra stāv piestātnē un gaida vilcienu. Cilvēku drūzmā tā pamana skolotāju. Arī viņš kaut kur aizbrauc.

"Uz redzēšanos, Smudra. Purvā staigādama, neaizmirsti skolu!" viņš tai uzsauc.

"Uz redzēšanos, skolotāja kungs!" Smudra pamāj.

- Šī vasara atnes postu. Svešinieki pārņem zemi. Smudra ravē dārzu, kad Pauls skrien no kalna ar šo ziņu.

Viņa nevar ticēt! Nē, droši vien tas nav tiesa!

Dažas dienas dzīve it kā sametas. Pamazām ļaužu prāts nomierinās. Tikai pagastā pazūd viens vai otrs cilvēks.

Kādā novakarē Smudra ir purvā. Lēni līņā sīks lietus,

meitenei ir izmirkuši apavi, un ķermenis dreb savādā satraukumā. Viņai liekas, kaut kas ir noticis, kas neparasts. Labs vai slikts, tā viņa nezina.

Viņa nāk gar līko egli, aizaugušo purva aku uz māju pusi. Pēkšņi viņas priekšā izlec cilvēks.

"Dievs, Kungs!" Smudra izsaucas.

"Nebīstieties, neesmu ļaundaris," svešinieks saka, "pārdodiet man klaipu maizes."

"Maizi?" Smudra murmina, "to var. Jā, uzgaidiet te, būšu tūlīt atpakaļ."

Viņa steidzas, ieskrien istabā, meklē skapītī un izvelk divus brūnus klaipus. Rokas viņai dreb, un mute tikko var izrunāt vārdus.

"Māt, viens man purvā prasīja maizi."

"Ak Dievs, dod Smudra! Tas nevar būt ļaundaris. Mežos tagad iet tikai tas, pēc kuŗa dzīvības kāro," māte klusi saka.

Smudra satin klaipus lakatā un skrien. Purva malā viņa iesvilpjas. No elkšņiem iznāk svešinieks. "Naudas man gan nav, bet te ir kāda manta. To iedeva viens no biedriem."

Svešinieks iespiež Smudras saujā nelielu priekšmetu.

"Nevajag. Tiešām ne. Es došu vēl, rītā māte liks cepienu. Sakiet, kā jums vēl vajag," Smudra runā ātri.

"Jūs esat droša meitene," svešais pasmaida tumsā, "labi, mēs sarunāsim nepieciešamāko, uzrakstīsim un noliksim - teiksim te, šīs egles dobumā. Tikai nenāciet dienā, gaismā. Un tad otrā vakarā mēs jūs gaidīsim. Drīz gribam doties tālāk."

"Jā, rīt rītā, kad būs vēl krēsla purvā, es nākšu pēc zīmītes," Smudra apsola, "un vakarā atnesīšu pati visu, kas būs prasīts."

"Kāds ir jūsu vārds?"

"Smudra."

"Ar labvakaru, Smudra, paldies!" viņš pazūd elkšņos, kā nebijis, tikai zari noknaukšķ zem tā soļiem.

Smudra ieiet istabā, noraisa mitro lakatu, tad noliecas pie spuldzītes, kur tēvs lasa laikrakstu.

"Redzi," viņa saka, "pulkstenis."

"Ko?" asi tēvs jautā, "pulkstenis? Kur tu ņēmi?"

"Purvā," iedeva svešinieks. Par maizi, tēv."

Tēvs paņem pulksteni un apskata to. Pienāk arī māte tuvāk. Gaisma no pavarda viņus apspīd, kad tēvs atver pulksteņa vāku un skaļi lasa: "Mīļajam Mārtiņam iesvētīšanas dienā. Māmuļa."

"Mārtiņam!" Smudra sauc, "rādi, tēv!"

Viņa aplūko pulksteni tuvāk. Nu viņa to pazīst. Neskaitāmas reizes tā redzējusi šo pulksteni sev priekšā uz galda klasē. Tas pieder Mārtiņam Riekstam.

"Mārtiņš Rieksts, mans skolotājs, ir te," viņa saka, "es apsolījos svešiniekam palīdzēt, to nezinādama."

Pelēks rīts izlien no purva, mikls, nemīlīgs.

Smudra stāv pie egles un lasa zīmīti.

"Ja tā esi tu, Smudra Bicīte, tad gaidīšu tevi vakarā. Skolotājs." Smudra saplēš zīmīti un ieber papīra druskas kabatā. Viņa nav gulējusi šo nakti, viņa jūtas iesaistīta kādā lielā noslēpumā, kam ir jēga.

Vakarā Smudra stāv pie egles un gaida. Viņa gaida ilgi, drebēdama vēsumā, beidzot tumsā pavīd cilvēks.

"Te es esmu," viņa klusi sauc.

Viņš pienāk, garā mētelī satinies, saņem Smudras rokas un pievelk tās savam vēsajam, asu bārdu apaugušajam zodam.

"Nezināju, ka šīs tavas mājas, Smudra. Pats liktenis licis tam tā būt. Tu taču esi mums vajadzīga."

"Jā, pārtiku un lina drānu."

"Vispirms pārtiku, meiten. Mēs esam vienpadsmit. Tad lina drānu pārsējiem. Viss var notikt ar tādiem meža vilkiem, kādi mēs esam."

"Jā, pārtiku un lina drānu."

"Te ir vēstule. Būtu labi, ja to rītā varētu nogādāt Krieviņu pagasta Zemjos. Zemju saimnieks ir mans draugs."

"Krieviņu pagasta Zemjos," atkārto Smudra.

"Vakarā gaidīšu atbildi, Smudra!"

"Atbilde būs!" meitene cieti saka.

"Lai Dievs tev palīdz," viņš aiziet, un Smudra lūkojas tam pakaļ, cik ilgi vien tumsa to ļauj saskatīt.

"Kur tu arvien pazūdi vakaros?" Pauls pārmetot vaicā Smudrai.

Viņi sēž Kājuļu augšas istabā. Pauls ir aizkūris pavardu. Ārā gaudo vējš, nesdams sniegu tumšajā logā.

"Paul, būtu labi, ja tu nejautātu."

"Būtu labi, Smudra, ja tu reiz pasacītu," skarbāk ieskanas puiša balss, "es vairs neesmu nekāds zēns, un tev pašai jau septiņpadsmit."

"Jā, Paul," pusaizmigusi atbild Smudra, "bet es esmu tik nogurusi kā bērns pēc dienas skraidīšanām."

"Kādus garus ceļus tu staigā?"

"Garus ceļus, Paul -".

"Saki!" viņš satver meitenes rokas kā knaiblēs, "tagad saki!"

"Ārā purvā ir vienpadsmit vīri, Paul' -"

"Ko?" viņš atlaiž Smudras rokas, "tad tā."

"Jā, tur ir arī Mārtiņš Rieksts. Viņu meklē."

Domīgs Pauls pieiet pavardam un met liesmās skaidas. Viņš uzlūko meiteni. Smudra sēž uz sola, kājas gurdeni pret uguni izstiepusi. No viņas tēva zābakiem, kas tai kājās, satecējis sniega ūdens uz grīdas kā tumša asiņu palts.

Pauls nodreb.

"Smudra, es baidos par tevi."

"Nebaidies," viņa saka, "te ir kluss. Mūsu purvs ir drošs."

"Bet tavas gaitas, Smudra?"

"Tās? Bet vienam taču jāiet! Šoreiz tā esmu es!"

"Kas būs ar mums abiem, Smudra? Uz skolu tu neaizbrauci. Tad nāc vismaz kalnā pie manis," viņš noglāsta meitenes plecu.

"To es nevaru, Paul -," viņa noliec galvu un aizmieg.

Nākamajā dienā Bicīšos visi ir uztraukti. Iepriekšējā naktī Krieviņu pagastā bijusi kratīšana. Bēgot kritis Zemju saimnieks.

Smudras pierē ievelkas divi rievas. Ģērbdamās gājienam uz purvu, viņa domā: "Rieksts viņu šovakar gaidīs ar ziņām. Ko viņa tam varēs pavēstīt? Ka viena atkal nav! Un kas zina, cik ilgi vēl purvs būs slēptuve? Vai drīz nesāksies arī te kaut kas? Aizvakar, atgriežoties no Zemjiem, viņa bija jutusi kādu vīru sev sekojam.

Smudra staigāja dažas stundas uz pagastu robežām, kamēr vīrs no viņas atstājās. Galīgi pārsalusi, vēlu tā bija ieradusies pie egles, un Rieksts jau gaidīja.

"Mazo putnēn," viņš bija sacījis, "es tevi nodzenu par daudz. Nāc, sasildies." Viņš pavilka meiteni zem sava mēteļa. Smudra stāvēja, tuvu tam piespiedusies, kamēr siltums ietecēja locekļos un viņa varēja runāt.

Kad tie šķīrās, Mārtiņš Rieksts aizkāra ar muti viņas pieri.

"Ko mēs iesāktu bez tevis, putnēn? Es tagad bieži domāju par tevi. Tu esi pieaugusi, pāraugusi savus gadus, un es domāju, Smudra, kā būtu, ja, visam šim negaisam pārejot, mēs paliktu kopā?"

Viņa neatbildēja, nedrīkstēja traucēt šo mirkli ar savas balss skaņām.

Tad viņi šķīrās.

Un nu Smudra pošas ceļā. Tumšas bailes viņu moka. Kaut labāk vīri dotos tālāk. Kas notiks, ja sakers Mārtiņu Riekstu? Nē, šovakar viņa tam lūgs, lai tie atstāj purvu. Lai iet uz jūrmalu, lielākos mežos.

Ārā ir gaiša nakts, kad Smudra iziet pagalmā.

Steidzīgi viņa soļo pa taciņu garām Bicīšu pirtiņai. Pēkšņi no muguras kāds satver Smudras roku. Viņa cērtas atpakaļ un stāv deviņu svešu vīru vidū.

Viens pielien tai tuvu un skarbi vaicā:

"Jūs - Smudra Bicīte?"

"Jā!" viņa izslejas.

"Kurp ejat?"

"Uz purvu -"

"Pie Mārtiņa Rieksta, ko?" ieņirdzas kāds.

"Nē - nē!" iekliedzas Smudra, "nē!"

"Jā, kur tad, sēnēs?" smejas cits.

"Tā nav jūsu daļa," Smudras balss kļūst salta.

"A-ā - Redzēsim. Ejiet. Mēs jūs pavadīsim.

Arī mēs šovakar gribam sastapt Mārtiņu Riekstu."

"Es neiešu!" Smudra saka.

"Iesiet!" viņai pavēl, "jums ir izsekots. Jūs esat ziņnese Mārtiņam Riekstam."

"Nē!"

"Jā. Zemjos jūs esat redzēta bieži. Pārāk zaļa, meitenīt. Vēl jāpaaugas, lai vīru darbos jauktos," smīn kāds aiz muguras.

"Nepieskarieties!" Smudra sauc.

"Ejiet!"

"Nē!" Viņa dreb, rokām tā nejūt pirkstus, kājām pēdas. "Esmu viņus nodevusi, esmu bijusi neuzmanīga," Smudra domā.

"Nu, ātrāk! Tur mājās arī ir vīri, ja neiesit, mēs tūlīt apcietināsim jūsu vecākus. Vecais droši vien ir līdzdalībnieks," svešais draud.

Smudra pagriežas un iet. Deviņi vīri nāk tās pēdās. Visi klusē.

Sniegs gurkst zem gājēju zābakiem. No mākoņiem iznirst un atkal pazūd smīnētājs mēness vaigs.

"Ko nu? Ko nu?" klaudz Smudras sirds, "ko nu? Kur ir padoms? Kas to sacīs? Viņi ir jau purvā. Kaut Mārtiņš Rieksts tur nebūtu... Bet viņš būs, noteikti būs, taisni šoreiz." Smudra to jūt.

"Jābrīdina!" ieskrien galvā doma, "jākliedz!"

Nē, to viņi nedzirdēs. Un ja dzirdēs, pārpratīs. Ko tad?

"Tu esi vainīga!" Smudra sev saka, "neuzmanījies."

Mārtiņu Riekstu apcietinās. Arī viņu, Smudru. Kas tad notiks? Ko darīs ar Riekstu? Prašņās, mocīs, sitīs. - Sitīs.

"Nē! Nē! Nē!

"Jābēg, ja es bēgšu, viņi šaus," domas žigli tekā Smudras galvā. "Šāvienu Rieksts dzirdēs. Dzirdēs arī pārējie. Viņš neiznāks no meža. Sapratīs, ka kaut kas nav labi. Bet, ja viņš ir jau pie egles - bēgs. Jā, vienīgā izeja - bēgt!"

Smudras zobi sitas viens pret otru, viņa sakož tos, lai vismaz svešie nedzirdētu.

Viņa izņem sastingušās rokas no kabatām un šūpo brīvi gar sāniem. Tā, tagad! Gar lielo cini pāri apledojušam grāvim Smudra metas skriet.

"Stāj!" vīri kliedz.

"Stāt!"

Smudra lec pāri ciņiem. Atskan šāvieni - viens, otrs, trešais. Viņa krīt un paliek sniegā.

"Suņa skuķis!" vīri lādas, "nodevēja! Ķer nu mežā Mārtiņu Riekstu!"

* * *

Nākošajā pavasarī purva zāle atzeļ kā ik gadus. Kājuļu kalnā bieži stāv Pauls un lūkojas lejup. Dažreiz viņš pārvelk delnu pāri acīm, nupat tam likās - purvā uz ciņa sēž meitene kā brūna vāvere.

Irma Grebzde

(Autores īss dzīves un darbu apraksts 6. klases grāmatā)

SĀPES UN CERĪBAS

Mums visiem vienas sāpes
Un vienas cerības,
Kad es jums manas sūdzu,
Jūs dzirdat savējas.

Un visiem maniem brāļiem,
Kur kuŗais izkaisīts,
Vai purvos, stepēs, smiltīs,
Vai sniegos projām dzīts -

Mums visiem vienas sāpes
Pēc mīļās tēvijas,
Un redzēt viņu zeļam
Mums vienas cerības.

Un redzēt viņu zeļam
Caur mūsu ciešanām,
Tā būs mums salda alga
Par to, ko atdevām.

Rainis

(Autora īss dzīves un darbu apraksts 8. klases grāmatā)

TRĪS VĀRDI

Vēl bēdas tautu sēja,
Vēl migla bij un tvans,
Kad sirdīs ieskanēja
Kā pavasaŗa zvans.

Trīs vārdi, kas to trauca
No kapa augšā celt,
Pret jaunu laiku sauca
Augt, ticēt, cerēt, zelt.

Tie tautas priekšā gāja
Kā ceļa vedējs drošs,
Tie varoņkrūtis klāja
Kā uguns vairogs spožs.

Kā tautu tagad ģiedam,
Kur bij tik es un tu,
Kad vienā elpā dziedam:
Dievs, svētī Latviju!

Anna Brigadere

K. Zāle *Brīvības pieminekļa "Važu rāvēju grupa"*

Kārlis Zāle
(1888. - 1942.)

Tēlnieks Kārlis Zāle (arī Zālītis) dzimis 1888. gadā Kursīšu pagastā kā mūrnieka dēls. Beidzis Liepājas pilsētas skolu, no 1909. - 1919. gadam mācījās tēlniecību Kazaņā, Maskavā, Petrogradā, bet no 1920. - 1923. gadam papildinājās Berlīnē. Jau 1918. gadā piedalījās dažu piemineklu celšanā Petrogradā, strādādams naturālisma① gaumē. Berlīnē, iepazinies ar vācu modernistiem, aizrāvās ar moderniem stiliem tēlniecībā. Atgriezies Latvijā, atkal pievērsās vienkāršotam reālismam,② tiekdamies uz architektonisku uzbūvi un dekorātīvu vienkāršojumu. Pēc sacensības 1923. gadā sāka veidot Brāļu kapus Rīgā un no 1930. - 1936. gadam cēla Brīvības piemineklī. Darinājis arī daudzus citus piemineklus. No 1936. - 1939. gadam Zāle vadīja Latvijas mākslas akadēmijā tēlniecības meistardarbnīcu, ietekmēdams daudzus jaunākās paaudzes tēlniekus. Bija Tēvzemes balvas laureāts. ③ Nomira Rīgā 1942. gadā.

①Naturālisms: mākslas virziens, kas cenšas attēlot patieso īstenību, nevairīdamies attēlot arī nejauko, pat meklējot to.
②Reālisms: mākslas virziens, kas attēlo īstenību bez tās ideālizēšanas.
③Tēvzemes balvas laureāts: persona, kam neatkarīgajā Latvijā par izciliem darbiem piešķīra naudas balvu.

APCERES

Latviešu tautas dzeja

Pirms gadu simteņiem, kad mūsu senči nebija vēl kristīti, kad vēl nebija latviešu rakstības, viņiem jau bija sava dzeja. Tā pauda viņu pārdzīvojumus (priekus, skumjas, mīlestību), izteica viņu uzskatus, atziņas, dzīves gudrību. Tur atspoguļojās viņu dzīves veids - darbi, svētki, godības,① ģimenes dzīve, ieražas, izdarības, ticējumi. Šai dzejā ietilpst tautasdziesmas, pasakas un teikas, sakāmvārdi un parunas, mīklas un buramie vārdi.

* * *

Visai bagāts ir latviešu tautasdziesmu pūrs.

Sacerējis kādu dziesmiņu, senais dzejnieks vai dzejniece pateica to arī citiem. Ja tā patika, to atcerējās, un tā izplatījās arī citos novados. Teicēji un dziedātāji to nedaudz pārveidoja, grozot vārdus un izteicienus pēc sava prāta. Tādā kārtā tā saucamai pamatdziesmai radās varianti, kas nedaudz atšķiras no pamatdziesmas un cits no cita.

Piemēram:

Rīga, Rīga, skaista Rīga!
Kas to skaistu darināja?
Vidzemnieku sūra vara,
Asi kalti kumeliņi.

Pēdējo divu rindu variants:

Kurzemnieku rudzi, mieži,
Pakavoti kumeliņi.

Tā dziesmas, sākotnēji nākdamas no atsevišķiem sacerētājiem, guva variantus un izplatījās tautā. Saglabātas atmiņā, tās pārgāja no paaudzes uz paaudzi, līdz tautas atmodas laikā tika uzrakstītas, savāktas vienkop, sakārtotas un beidzot izdotas 8-os biezos "Latvju dainu"sējumos.

① Godības, godi: visbiežāk kristības, kāzas, bēres u.c. ar dzimtu (ģimeni) saistītas svinības.

Tur ir 35.789 pamatdziesmas un 182.000 variantu. Latvijas neatkarības laikā vēl savāca ap 775.000 jaunu dziesmu. Ar to pamatdziesmu skaits pieauga līdz 60.080.

Tas ir milzīgs dziesmu daudzums, kāda nav pat lielām tautām.

Kas var dziesmas izdziedāt?
Kas valodas izrunāt?
Kas var zvaigznes izskaitīt,
Jūras zvirgzdus izlasīt?

Latvietis dziesmas ļoti cienī. Dziesmotu cilvēku viņš domā garā možāku, dzīvē raženāku.

Kuŗš puisītis čakli gāja,
Tas bij liels dziedātājs;
Kas dziesmiņas nedziedāja,
Tas slinkuma lāpītājs.

Nolūkoju līgaviņu,
Kuŗa liela dziedātāja:
Kuŗa liela dziedātāja,
Tā tikusi darbiņā.

Senlatvieša apkārtnē viss apvīts dziesmām, pat sīkas lietiņas. Daba (kalni, lejas, ūdeņi, koki, puķes, dzīvnieki), ģimene, darbi un ďarba rīki, ēkas - viss apdziedāts.

Tautasdziesmās ir visi liriskās dzejas veidi. Kr. Barons šo milzīgo daudzumu dziesmu sakārtojis pēc cilvēka mūža posmiem - bērnība, jaunība, vīra (sievas) gadi, vecums un nāve. Protams, var grupēt arī citādi. Mēs pakavēsimies pie dziesmām, kas apdzied dabu, ģimeni, darba un citus tikumus, Dievu, un arī pie humoristiskām dziesmām, kur izsmietas cilvēku vājības.

Lai gan Latvijas daba nav tik krāšņa kā, piemēram, dienvidos, nav arī to vareno ainu, kādas ir kalnos, senlatvietis ir dziļi izjutis tās daiļumu.

Skaista mana tēvu zeme
Par visām zemītēm:
Plaši lauki, zaļi meži,
Zili jūras ūdentiņi.

Kas kaitēja man dzīvot
Apaļā kalniņā?
Visapkārt ievas zied,
Vidū - saule ritināja.

Viņš saskata arī sīko lietu daiļumu:

Ai tēvu zemīte,
Tavu daiļumiņu!
Smildziņa ziedēja
Sidraba ziediem.

Papuvīte noziedēja
Sīkajiem ziediņiem.
Žēl manam brālītim
Apkārt griezt velēniņu.①

Ja arājam žēl apart sīkos ziediņus, tad tāpēc, ka senlatvieša uztverē visa Dieva radība saudzējama. Nekā bez vajadzības nedrīkst postīt, iznīcināt.

① Velēna: zemes gabals, kas apaudzis ar zāli, kuŗas saknes satur zemi kopā.

Ēdiet, govis, zaļu zāli,
Neminiet kājiņām.
Zaļa zāle gauži raud,
Kājiņām nominama.

Lauziet, meitas, ko lauzdamas
Galotnīti nelauziet,
Lai palika galotnīte
Putniņiem uzmesties.

Ja nolauzīs galotnīti, kociņš būs sakroplots. Šī saudzība iet vēl tālāk - arī uz nedzīviem priekšmetiem:

Ne sunīša nepaspēru,
Ne uguns pagalītes:
Ir sunītis Dieva laists,
Ir uguns pagalīte.

Visam dabā savs uzdevums, sava nozīme. Viss "Dieva laists", t.i., Dieva radīts. Viss lai aug, attīstās un piepilda savu uzdevumu!

Tautasdziesmās daudz lietvārdu ir pamazināmā formā. Arī tas saskan ar to pašu saudzīgo, vēlīgo, glāstošo pieeju visām lietām. Sieviete ir jaunas dzīvības iznesēja, bērnu auklētāja. Vīrietis - karotājs un grāvējs. Apskatītā saudzība un liegums liek domāt, ka lielu tautasdziesmu vairumu ir sacerējusi dziesmotā senlatviete.

Ģimenes dziesmās saskatām seno laulību veidus - līgavu zagšanu vai pirkšanu, kāda agrāk vērojama pie visām tautām.

Ej, bāliņ, lūkoties,
Ko dar' tava malējiņa;
Vaļā logi, vaļā durvis,
Nerūc vaira dzirnaviņas.

Kas noticis? Māsiņa nozagta! Bāliņam nu jādodas viņu meklēt un atkarot vai arī - vienoties ar tautu dēlu, māsiņas aizvedēju, miera ceļā. Tāda vienošanās vēlāk bija parasta, kad līgavas zagšanas vietā stājās pirkšana. Protams, tad vecāki vai brāļi, kam bija teikšana par jaunavu, ņēma vērā pircēju tautieti: netīkamam nedeva vai prasīja lielu maksu. Taču vecā zagšanas laika izdarības vērojamas arī vēlāk. (Vedēji un panāksti jeb panāksnieki kāzās.)

Klusi klusi klausījos,
Kas runāja klētiņā.
Tēvs māmiņa, trešs tautietis -
Tie runāja klētiņā.

Tēvs vēlēja, māte liedza,
Tautiet's lūdza raudādams,
Tautiet's lūdza raudādams,-
Sīku naudu skaitīdams.

Vairāk par šīm senajām ģimenes formām mūs interesē, kāds gars valda senlatvieša ģimenē. To raksturo kopīgs darbs tēva sētā, kopīgi prieki un bēdas un

sirsnīga mīlestība starp ģimenes locekļiem. Vecākiem ir piedzīvojumi, viņi rūpējas par bērnu audzināšanu. Tāpēc bērniem jāklausa vecāki.

Ai bērniņi, ai bērniņi,
Klausait tēvu, māmuliņu!
Mūžam saule debesīs,
Ne mūžam tēvs māmiņa.

Bērnus audzina krietnos tikumos:

Mana balta māmuliņa
Mani baltu audzināja:
Uzvilkusi baltu kreklu,
Iesacēla saulītē.

Te nav domāts tikai burtiskais baltums un spodrība, bet tikumu skaidrība. Visvairāk audzināšanas smagums gulstas uz māti, tāpēc tai tiek parādīta izcila goddevība.

Dedzu skalu, dedzu sveci,
Tumša mana istabiņa;
Ienāk mana māmuliņa -
Tūdaļ gaiša istabiņa.

Saulīt' silta, māmiņ' jauka,
Abas vienu labumiņu:
No saulītes silti rīti,
No māmiņas mīļi vārdi.

Apzinīgi bērni ar paklausību un izpalīdzību cenšas atlīdzināt vecāku mīlestību un rūpes.

Drīz es gāju, drīz tecēju,
Kad māmiņa mani raida,
Kā māmiņa tad tecēja,
Kad gulēju šūpulī.

Atsēdies, atpūties,
Mana veca māmuliņa!
Gan tu biji piekususi,
Mani mazu auklējot.

Brālis ir māsas aizstāvis. Arī starp tiem valda jauka saskaņa, ko rāda tādi apzīmējumi kā: bāliņš - putu gabaliņš, māsiņa - zelta droztaliņa. Tāpat kā mūslaikos, arī senlatvieša ģimenē postu ir darījusi dzeršana. "Dzērājiņa līgaviņas" mūžs rādīts tumšās krāsās: cieš ne vien kumeliņš pie krogus slitas,① bet arī ģimene.

Sieva raud, bērni kauc:
Bez putraimu kāpostiņi;
Vīriņš skaļi gavilēja
Kroga galda galiņā.

Visumā tautasdziesmas rāda jauko saskaņu un krietnos tikumus, kas valdījuši senlatvju ģimenē un mājā.

Sakarā ar ģimeni jāatzīmē bāru dziesmas. Tās rāda pamātes savtību un ļauno izturēšanos pret pabērniem. Te pazīstamas dziesmas Tek saulīte tecēdama, Maza biju,

①Slīta: zirgu piesienamie koki pie krogus u. c.

neredzēju u. c. Ir gan arī dziesmas par krietnu pamāti, bet tās ir mazumā.

Tautasdziesmu tikumus jau esam minējuši, bet ne tuvu visus. Tos senlatvietis liek pirmajā vietā. Cilvēka ārējais daiļums tos nevar atsvērt.

Kas no rudzu gaŗumiņa,
Ja nav laba briedumiņa?
Kas no smuidra tautu dēla,
Ja nav laba tikumiņa?

Tikumu pirmajā vietā minams darbs. Tas ir miesas un gara veselības, turības un labklājības pamats, un to zina senlatvietis. To izteic daudzas dainas.

Ai bārene, bārenīte,
Kas tev' daiļu darināja?
Viegli soļi, mazs miedziņš -
Tie man' daiļu darināja.

Citu tautu burtniecībā tautas iemīļotais un apdziedātais varonis ir brašs, drošsirdīgs karotājs, sirotājs, mednieks, pat laupītājs. Bet mājās viņš ir parasti nevīžīgs slinkis. Darbs tur ir sieviešu, veču un vergu daļa, dūšīgam vīram tas nepiestāv. Latvietis, kā redzam, ir citos uzskatos, un mūsu tautasdziesmu varonis ir darbīgais arājs, maizes pelnītājs un devējs. Viņu apdzied ar lielu mīlestību un goddevību.

Ai meitiņas, ai meitiņas,
Godājiet arājiņu:
Arājam rokas, kājas
Kā ābeles ziedi zied.

Man patika miežu druva
Ar visiem akotiem;
Man patika arājiņš
Smilšainām kājiņām.

Jauni kungi mutes prasa
No zemnieku meitiņām;
Lai stāv mana balta mute
Arājiņa dēliņam!

Mūsu tautasdziesmas pauž zemkopju kultūras stāvokli.

Kas guļ miegu, lai guļ miegu,
Lai guļ miegu raudādams;
Kas dar' darbu, lai dar' darbu,
Lai dar' darbu dziedādams!

Šī dziesmiņa prasa līksmu, dziesmotu darbu. Bet darbam jābūt arī saprātīgam, mērķtiecīgam. Tāpēc blakus darbam tautasdziesmas liek "gudro padomiņu", darba un dzīves izpratni.

Neteic mani, māmuliņa,
Pa ciemiem staigādama:
Pats darbiņš mani teiks,
Pats gudrais padomiņš.

Māci mani, māmuliņa,
Visādā darbiņā;
Iemācīj'si darbiņā,
Māci gudru padomiņu.

Taujā, māte, gudru vīru,
Netaujā rudzu klēts:
Daža laba rudzu klēts -
Gudra vīra galviņā.

Tālāk jāatzīmē tīrība, kārtība, spodrība.

Koša biju mātes meita,
Koši sevi turējos,
Neturēju melnu galdu,
Neslaucītu istabiņu.

Es tos savus bāleliņus
Baltus vien balināju;
Kā gulbīši grozījās
Gaŗa vāla galiņā.

Latvieši esot nesaticīga tauta. Taču tautasdziesmas māca saticību, saderību.

Bitītēm, meitiņām -
Tām dzīvot kaimiņos:
Bites druvu nesliedēja,
Meitas naida neturēja.

Latvietis daudz cietis lielo tautu varmācību. Mūsu zeme daudz postīta, tauta bieži izkauta karos, lielās tautas uzmetušās mums par kakla kungiem. Vai mēs varējām uzskatīt par savu un iemīlēt vācu, poļu, zviedru vai krievu tēvzemi? Agrāk pieminētā tēvzeme domāta šaurākā nozīmē - tēva sēta, dzimtais novads. To mūsu sencis sirsnīgi mīl. Ja tā jāaizstāv pret iebrucējiem, viņš ir brašs un drosmīgs karavīrs.

Uz ežiņas galvu liku,
Tēvu zemi sargādams;
Ņemiet manu augumiņu,
Tēvu zemi neņemiet.

Treju kungu zeme rīb,
Kur jāj mani bāleliņi:
Droši vīri, kalti zirgi,
Skan tērauda zobentiņi.

Kur latvietim kāda daļa savas zemes likteņu veidošanā, tur viņš tāds ir. To rāda latvju strēlnieki un Latvijas atbrīvošanas cīņas.

Mēdz teikt, ka dzīve esot asa, smaga. Mūsu tautas liktenis tiešām tāds bijis gadu simteņiem ilgi. Tomēr latvietis atradis spēku iet caur ļaunām, tumšām dienām ar gaišu smaidu, vieglu, rotaļīgu optimismu. Tas ir tā saucamais priecīgā prāta tikums.

Mans mazais augumiņš
Ne par vienu nebēdāja -
Ne par kungu, ne par nakti,
Ne par ļaužu valodām!

Latviešu humors① un satira② vēršas pret aprādīto tikumu trūkumu. Latvietis izsmej slinkumu un nevīžību un to radīto paputējušo dzīvi, netīrību un nekārtību, negausību ēšanā, skopulību. Daudz humora ir apdziedāšanās dziesmās.

Grieziet ceļu, grieziet ceļu
Liela vīra sieva brauc!
Trim kājām kumeliņš,
Viena sliece kamanām.

Kažociņš sienu pļāva,
Pats gulēju maliņā,
Par to mans kumeliņš
Pavasari skujas grauž.

Jānītim, brālītim,
Tam bārdiņa nesukāta;
Pašā bārdas galiņā
Peles migu ietaisīja.

Aiz ko Jurītis
Pie sienas spiedās?
- Mugurā caurums
Kā lielais ezers.

Pazinu Jurīti
Vilkača dabas:
Pirmais ķērās
Pie gaļas blodas.

Tautas gara pasaulei raksturīgi ir tās reliģiskie atzinumi. Visu augstāko, varenāko, krietnāko, svētāko kā atsevišķs cilvēks, tā tautas saista ar savu Dievu. Šai sakarībā pakavēsimies pie senlatviešu Dieva. No pasakām zinām viņa ārējo izskatu: sirms tētiņš pelēkā vadmalas tērpā, balti auti un pastalas kājās, spieķītis rokā. Nepazīts viņš apstaigā ļaudis, vēro viņu dzīvi un darbus, dod labus padomus, soda ļaunos un apbalvo krietnos. Ap viņu nav ārēja greznuma un skaļuma, un tomēr liela ir viņa vara un gudrs padoms.

Dieviņš bija mazs vīriņš,
Gudris viņa padomiņš:
Tas varēja priedi vērpt,
Ozoliņu šķetināt.

Augstāk dzied cīrulītis
Par visiem putniņiem;
Gudrāks Dieva padomiņš
Par visiem padomiem.

① Humors: labsirdīgs, omulīgs joks; zobgalība, zobošanās par ļaužu vājībām un gara trūkumiem.
② Satira: asprātīgs izzobojums, kur izsmieti kādas personas vai sabiedrības netikumi un vājības.

Viņš negrib skaļas ārējas godināšanas; vislabāk viņš izjūtams klusumā, kad cilvēks nodziļinās pats sevī. Tāpēc:

Klusiet, jauni, klusiet, veci -
Dievs ienāca istabā.

No viņa staro laipnība un saudzība:

Lēni lēni Dieviņš nāca
No kalniņa lejiņā,
Netraucēja ievu ziedu,
Ne arāja kumeliņa.

Viņš ir izlīdzinātājs, kas visu vērš uz labu. Uz viņu cilvēks var paļauties visās nedienās.

Ko, bagāts, lielījies,
Ko, nabags, bēdājies?
Gana Dieva rociņā,
Kas visiem līdzi deva.

Ļauni ļaudis, ļauna diena
Vilka mani lejiņā;
Dieviņš ņēma pie rociņas,
Veda mani kalniņā.

Pie viņa var griezties apbēdinātais, mazais, nevarīgais, pat dzīvnieki un stādi:

Teic, saulīte, vējiņam
Netraukt ziedus ūdenī;
Netraukt ziedus ūdenī,
Nemīt mazu kājiņām.

Ir kaķītis Dievu lūdza,
Meitiņai piedzimstot.

Ābelīte Dievu lūdza,
Lai ved meitu šovasar.

Viņš negrib redzēt noskumušus, nomāktus ļaudis. Viņam tīk ražena, rosīga, priecīga dzīve un ļaudis.

Rijā dzied kūlējiņi,
Maltuvē - malējiņas;
Dieviņš prieka nevarēja,
Pagalmiņu staigādams.

Tā redzam, ka senlatvju reliģiskās atziņas tuvas kristietībai: tās sludina mīlestību, laipnību un saudzību kā pret cilvēku, tā visu radību. Dieva varenība neizpaužas ārējā krāšņumā un skaļumā. Tā neprasa arī skaļas ārējās pielūgšanas un godināšanas, bet klusu, sirsnīgu pieķeršanos Dievam.

Gadu simteņus tautasdziesmas glabājās tautas atmiņā - arī pēc vācu ienākšanas un latviešu kristīšanas. Tāds izglītots vīrs un latviešu draugs kā Vecais Stenders tās uzskatīja par mazvērtīgām "blēņu dziesmām", kam pretī stādīja baznīcas dziesmas un savas "ziņģes". Tādos uz-

skatos bija vairums vācu mācītāju, tāpēc tām nepiešķīra sevišķas vērības. Tās palika neuzrakstītas, atskaitot nelielu skaitu, ko iespieda kā piemērus zinātniskos darbos.

Tautasdziesmu uzrakstīšana un savākšana notika tautas atmodas laikā. Kārtošanu sāka tautiskās kustības darbinieks Fricis Brīvzemnieks, īstajā uzvārdā Treilands. No viņa šo darbu pārņēma Krišjānis Barons un veltīja tam sava mūža lielāko daļu. Tā tika savākti un sakārtoti dārgumi, ko mūsu tauta iznēsājusi un saglabājusi cauri gadu simteņiem.

* * *

Pasakas ir nostāsti ar fantastisku① saturu. Tur darbojas ne vien cilvēki, bet arī dzīvnieki, stādi un pat nedzīvi priekšmeti. Tāpat dažādi gari un mītoloģiskas būtnes② - pūķi, velni, raganas, sumpurņi, laumas, veļi u. taml. Tie var sarunāties un pārvērsties, piem., cilvēki par dzīvniekiem u.t.t. Pasakas nav saistītas ar noteiktu vietu un laiku. Tās notiek "kādreiz", "vecos laikos", "reiz", "aiz trejdeviņām jūrām" vai "aiz trejdeviņām ķēniņu valstībām".

Dziesmas dziedāja visu gadu - ziemu vakarējot, vasaru ganos un lauku darbos. Pasakas stāstīja ziemas vakaros, kad ļaudis darbojās ar vērpšanu, adīšanu, aušanu, auklu vīšanu, koku trauku taisīšanu, lāpīšanu u.c. mājas darbiem. Pasaku stāstītāji parasti bija vecāki vīri. Vispāri pasakas ar savu dēķaino raksturu vairāk atbilst vīriešu dabai. Pasakas bija ne vien laika kavēklis, bet ietvēra sevī arī gudras atziņas un pamācības. Pasakas ir samērā internacionālas③ diezgan daudz pasaku ar nelieliem grozījumiem sastopamas gandrīz visās Eiropas tautās. Jau tālā senatnē tautas apmainījušās ne vien saviem lauksaimniecības un amatniecības ražojumiem, bet arī gara mantām.

Pazīstamākās pasakas ir: par trim tēva dēliem, divām meitām (īsto un pameitu), mītoloģiskās (par dažādām pārdabiskām būtnēm), dzīvnieku, dēku un humoristiskās.

Pasakās par trim dēliem divi ir gudri, trešais muļķītis. Gudrie ir savtīgi rāvēji, kas tur acīs tikai savu labumu, nevienam nekā nenovēl un nevienam nepalīdz. Muļķītis tur-

① Fantastisks: dīvains, neparasts.
② Mītoloģiskas būtnes: teiksmainas būtnes, ar ko saistās senlaiku ticējumi.
③ Internacionāls: starptautisks.

pretī ir atsaucīgs, labsirdīgs, izpalīdzīgs. Kad nu gudrajiem brāļiem vajadzīga citu palīdzība, tos neviens labprāt neatbalsta; atklājas viņu savtība, dažkārt pat blēdība, viņi krīt kaunā un saņem pelnīto sodu. Muļķīti turpretī atbalsta visi tie, kam viņš palīdzējis, un viņš iegūst princesi un ķēniņa valsti. Gudro brāļu savtīgums izrādās tikai šķietama gudrība, ar ko gan var gūt pārejošus labumus, bet kas beigās nedod labus augļus, kamēr muļķīša sirsnīgā atsaucība pret visiem nes svētību gan citiem, gan viņam pašam.

Līdzīgi ir ar īsto meitu un pameitu. Izlutinātā īstā meita aug vīzdegunīga, uzpūtīga, iedomīga, slinka, nekārtīga, cietsirdīga. Kalpinātā pameita ir čakla, pazemīga, tīrīga, līdzjutīga. Kaut gan viņai uzliek smagus pārbaudījumus, beigās viņas krietnie tikumi tiek balvoti ar jauku algu. Turpretī īstā meita, tāpat kā gudrie dēli, beigās piedzīvo neveiksmes un saņem pelnīto sodu.

Tā pasakās dots devējam atdodas, kā sauc, tā atskan, kāds darbs, tāda alga. Labais uzvar un nes svētību: ļaunais tiek pazemots, tam līdzi nāk lāsts. Tas beigās nomāc to, kas ar ļauniem darbiem cerējis gūt sev labumu.

Ar senlatvju Dieviņu iepazināmies jau tautasdziesmās. Pasakās arī viņš redzams diezgan bieži. ("Tas vecītis bijis Dievs.") Viņš notēlots kā krietns, ražens latviešu saimnieks. Pasakās figurē arī senlatvju velns, - vientiesīgs, pamuļķis, ko piemāna pat ganu zēns. Sacensībā zēna vietā skrien viņa jaunākais brālis - zaķis; kad spēkojas - zēna vietā cīnās lācis; kad velns uzsviež gaisā akmeni, zēns palaiž putnu un kad velns saspiež saujā akmeni, zēns - sieru. Senlatvietim nav elles. Tās jēdziens nāca pie mums reizē ar kristīgo ticību. Kopā ar elli nāca arī cits velns, ļaunāks par latviešu velnu. Tas ir austrumnieku sātans. Arī tas darbojas pasakās, bieži kā melns vai sarkans kungs. Kā Dieviņa īpašības atvasinātas no krietna saimnieka, tā šā velna - no kunga. Kā teikts, tas ir ienācējs no ārienes.

Pasakas raksta arī rakstnieki. Mūsu pasaku ķēniņa nosaukums pelnīti dots K. Skalbem, kas sarakstījis daudz skaistu pasaku. Arī jaunlaiku pasaku saturs ir fantastisks, notikumi pārdabiski, arī tur darbojas mītoloģiskas būtnes. Taču rakstnieks nebūt negrib, lai lasītājs tam burtiski noticētu. Pasaka viņam ir līdzeklis izteikt savas domas un atzinumus. Tā "Kaķīša dzirnavās" kaķītis izsaka

visas pasakas pamatdomu, ka nevajaga vairot sāpes un ļaunumu, labāk lai vairojas prieks. "Pasaka par vērdiņu" rāda, ka cilvēks var kļūt par nožēlojamu kalpu savai mantai. "Milzī" rādīts, ka cilvēks ir īsti laimīgs tikai tad, kad ir savā vietā un godīgi pilda savu uzdevumu.

Teikas ir brīnumaini nostāsti, kas saistās ar kādu noteiktu vietu vai arī mēģina izskaidrot kādu dabas parādību. Tā teikas stāsta, kāpēc zaķim šķelta lūpa, kā Dundagas pils cēlusies un taml.

Tāpat kā tautasdziesmas, arī pasakas un teikas sistēmatiski sāka krāt, kārtot un izdot tautas atmodas ietekmē. Te godam minams skolotājs un tautas darbinieks Ansis Lerchis-Puškaitis. Viņš savācis un sakārtojis 7 sējumus pasaku un teiku. Pēc tam, jau Latvijas laikā, šim darbam daudz pūļu veltījis prof. Pēteris Šmits. Viņa sakārtotā "Latviešu pasaku un teiku" krājumā ir 7895 pasakas un teikas, kas izdotas 15 sējumos laikā no 1925. līdz 1937. gadam. Daļa pasaku te ir no agrākiem krājumiem, bet vairāk nekā puse (4655) nākušas klāt no jauna. Ar to blakus tautasdziesmām celts otrs krāšņs mūsu gara kultūras piemineklis.

* * *

Mīklas ir īsi izteicieni, kur uzrādītas kāda priekšmeta zīmīgas īpašības, bet pats priekšmets jāuzmin. Piemēram: "Ielāps uz ielāpa, ne adatas dūriena" (kāpostu galviņa), "Pērnie kauli, šā gada miesa" (siena kaudze), "Balti lauki, melni lopi, gudram ganam jāgana" (grāmata). Te uzrādītas raksturīgas priekšmetu pazīmes, pēc kurām jāuzmin pats priekšmets. Senatnē mīklas tā arī uzskatītas ne vien par laika kavēkli, bet arī par gara asināšanas līdzekli un cilvēka attapības rādītāju. Tā pasakās princese, lai izraudzītu no daudziem preciniekiem vērtīgāko, liek viņiem minēt mīklas. Kā pasakas stāstīja, tā arī mīklas minēja garajos ziemas vakaros.

Līdz šim iespiests ap 5000 mīklu, bet Folkloras krātuvē savākts 450. 313 mīklu variantu. Mīklu vācējos un kārtotājos minami A. Bīlenšteins, Fr. Brīvzemnieks un P. Birkerts.

* * *

Sakāmvārdi ir īsi, kodolīgi izteicieni, kas pauž kādu raksturīgu dzīves vērojumu vai gudru atzinumu. Tādi, piemēram, ir: mazi bērni spiež klēpi, lieli - sirdi; mūžu

dzīvo, mūžu mācies; kā sauc, tā atskan; ko mute nopelna, to mugura samaksā; muļķi peŗ arī baznīcā.

Parunas mazāk tiecas izteikt kādu atzinumu, bet iegājušas tautā sava valodas zīmīguma un rotaļības dēļ. Piemēram: Abi labi, bāz tik ,maisā; Dieva rīkste, paša griezta; kuļas kā pliks pa nātrēm.

Augšējie piemēri jau rāda, ka sakāmvārdi un parunas tiecas uz ritmisku formu. Dažreiz tiem ir arī atskaņas: labāk zīle rokā, nekā mednis kokā; pats labais draugs - kā caurais trauks.

Sakāmvārdu un parunu ir ap 5000.

Par sakāmvārdiem un parunām kļūst zīmīgi pasaku, tāpat arī jaunlaiku rakstnieku izteicieni. Piem.: bāz pats savu asti āliņģī - no pasakas par lapsu un vilku. Uz otra nelaimi izstiepies, uz savu - saraujies; iekšā ir, bet ārā nenāk, - ņemts no "Mērnieku laikiem". Gūt var ņemot, gūt var dodot; dodot gūtais neatņemams - ir Raiņa; un: dzīve ir laba, ja mērķis ir labs - ir Ed. Veidenbauma izteiciens.

* * *

Buŗamiem vārdiem senāk domāja piemītam noslēpumainu, pārdabisku spēku. Ar tiem cerēja novērst vai dziedināt slimības, novērst vai apturēt ugunsnelaimi, pērkonu, sausumu, ļaunu cilvēku nodomus. Buŗamos vārdos piesauc Laimu, Māŗu, Jodu u.c. senlatvju dievības, arī Jēzu un apustuļus. Buršana parasti saistījās ar kādām izdarībām - masēšanu, krusta mešanu, arī zāļu lietošanu.

Buŗamos vārdus pētī tautas gara mantu pētnieki (folkloristi), vēsturnieki un valodnieki.

H. Kr.

LATVIEŠU RAKSTNIECĪBAS SĀKUMI

GARĪGO RAKSTU LAIKMETS

Pirmās grāmatas.

Pirmās latviešu grāmatas iznāk 16. gadu simtenī. Vecākā līdz šim atrastā latviešu grāmata, kas uzglabājusies līdz mūsu dienām, ir katoļu katechisms (Catechismus Catholicorum), kas iznācis 1585. gadā. Viens šīs grāmatas eksemplārs atrodams Zviedrijā, Upsalā. Gadu vēlāk latviešu tulkojumā iznāk Mārtiņa Lutera mazais katechisms (Enchiridion,① 1586). Šo grāmatu tulkotāji ir vācieši. Latviešu valoda šais grāmatās ir neveikla un kļūdaina, arī rakstība nenoteikta un juceklīga.

Tātad latviešu rakstniecība sākas ar reliģiska satura grāmatām, un tādēļ arī vecāko laikmetu mūsu literātūras vēsturē mēdz dēvēt par Garīgo rakstu laikmetu.

Garīgo rakstu uzplaukums.

Garīgo rakstu laikmetā ļoti ievērojams ir 17. gadu simtenis, kad darbojas trīs izcili autori, kuŗu darbi ir likuši pamatu gan mūsu rakstu valodai, gan sekmējuši latviešu ieaugšanu kristīgās reliģijas un ētikas pasaulē. Arī šie autori ir vācu tautības, bet viņiem ir labas latviešu valodas zināšanas, viņi ir apdāvināti un izglītoti sava laikmeta vīri, lielas personības, un tādēļ viņi varēja veikt darbus, kam ir liela nozīme latviešu kultūras dzīvē.

Vecākais no šiem autoriem ir mācītājs Juris Mancelis (1593.-1654.). Viņa izcilākais darbs ir pirmā latviešu svētrunu grāmata (Langgewünschte lettische Postill, 1654). Arī Manceļa svētrunu grāmatā ir vēl daudz valodas kļūdu, bet viņa valodā un rakstībā var jau vērot zināmu likumību. Viņa svētrunās jūtam jau autora personību un stilu. Manceļa svētrunu valoda ir tēlaina un dzīva, tajā ir daudz piemēru no tā laika latviešu dzīves, tādēļ šī svētrunu grāmata ieguva lielu cieņu latviešu zemnieku sētās un tika lietota vairākās paaudzēs. Arī rakstnieka Vidzas tēlotajās Straumēnu mājās mēs to redzam plauktā - nosū-

① Enchiridion: enchīridijs, rokas grāmata.

bējušu, ar ādu apvilktos dēļu vākos. Rakstnieks tēlo, ka svētdienas rītos, "desmit lapas garo sprediķi lasot, visi stāvēja kājās, un istabā ilgāku laiku cits nekas nebija dzirdams kā Manceļa stingrie un sulīgie vārdi."

Otra izcila personība latviešu 17. gadu simteņa literātūras vēsturē ir Kristaps Fīrekers. Par viņa dzīvi ir maz ziņu. Nav pat droši nosakāms viņa dzimšanas un miršanas gads. Domājams, ka viņš ir mācītāja dēls, dzimis Neretā un arī pats studējis Tērbatā teoloģiju. Bet Fīrekera darba spožums sniedzas tālu pāri viņa gadu simtenim.

Fīrekers ir sacerējis un tulkojis latviešu valodā pirmās garīgās dziesmas, kam bija ritms un atskaņas. Viņa garīgajām dziesmām ir arī nenoliedzama dzejas vērtība, un tās ir tam laikam labā latviešu valodā. Fīrekers ne tikai labi zināja latviešu valodu, pazina latviešu tautasdziesmas, bet viņš prata arī savās dziesmās ietvert latvisku garu un latvisku izjūtu. Evaņģelija mācību par skaidrās sirds cilvēku Fīrekers pratis izteikt latviešu zemniekiem tik skaistā veidā:

"Mums bij skaidriem graudiem būt -
Zaļot, augt, uz augšu cerēt,
Lieti derēt,
Augļus nest un svētiem kļūt."

Lielāko daļu viņa sacerēto un tulkoto dziesmu mēs atrodam 1685. gadā izdotajā Kurzemes dziesmu grāmatā. Bet tās ir atrodamas arī vēlāko laiku dziesmu grāmatās, un dažas viņa tulkotās dziesmas dzied vēl mūsu dienu dievkalpojumos (Dievs Kungs ir mūsu stipra pils, Gods lai ir Dievam augstībā, No debesīm es atnesu).

Izcilākais notikums šī gadu simteņa latviešu literātūras vēsturē ir bībeles tulkojums latviešu valodā. Šo lielo darbu ir veicis Ernests Gliks (1652.-1705.). Viņš ir dzimis, uzaudzis un studējis Vācijā, bet pēc studiju beigšanas darbojies Latvijā un Krievijā. Viņš ir iemācījies labi latviešu valodu un kādu laiku bijis mācītājs Vidzemē, Alūksnes draudzē, kur daudz rūpējies arī par latviešu skolām. Šai laikā astoņos gados veikts arī viņa lielais darbs - bībeles tulkojums latviešu valodā. Glika bībeles valoda jau maz atšķiras no mūsu dienu rakstu valodas. Jaunā derība izdota 1685. gadā un Vecā derība un līdz ar to visa bībele 1689. gadā. Ar bībeles tulkojumu ir nostiprinātas latviešu rakstu valodas tradicijas. Sākot jau ar pirmajām grāmatām, lat-

viešu rakstu valodas pamatā ir vidus dialekts.① Bībeles tulkojums pilnīgi nostiprina vidus dialektu kā rakstu valodas pamatu. Bībelei bija liela nozīme arī latviešu reliģiskajā dzīvē, un tā bija arī grāmata, kas izglītoja latviešu zemnieku, pavērdama tam skatu plašākā pasaulē. Tā ar savu darbu Gliks ir izcilā vietā gan latviešu kultūras, gan literatūras vēsturē.

VECĀ STENDERA LAIKMETS

Ļoti nozīmīgs latviešu rakstniecības attīstībā ir bijis mācītājs Gothards Frīdrichs Stenders (1714.-1796.), ko mēdz dēvēt par Veco Stenderu. Viņš ir ne vien devis pirmos laicīga satura literāros darbus latviešu valodā (Jaukas pasakas un stāsti, 1766; Jaunas ziņģes, 1774), bet ar saviem uzskatiem un darbiem ietekmējis latviešu rakstniecību veselu gadu simteni.

Vecais Stenders atzina, ka dzejas darbs bez labas pamācības ir kā skaists, bet akls zirgs. Tādēļ visiem Stendera sacerētajiem un tulkotajiem dzejas darbiem - gan viņa īsajiem stāstiem, gan dzejoļiem, kuŗus viņš dēvēja par ziņģēm un ar kuŗiem gribēja izskaust latviešu tautasdziesmas, ir kāda pamācība. Dzīvot tikumisku un pieticīgu dzīvi,paklausīt kungam (18. g. s. bija smagākais dzimtniecības laiks latviešu vēsturē) un censties pēc izglītības - bija galvenās pamācības viņa darbos.

Visos savos darbos Stenders augstu vērtē gara gaismu. Šiem viņa uzskatiem ir ciešs sakars ar tā laikmeta - 18. gadu simteņa - domātāju uzskatiem. Tie atzina, ka cilvēka gara dzīvē nozīmīgākais ir skaidrais saprāts. Attīstot prātu, vairojot zināšanas, cilvēks spēs uzvarēt arī pasaules ļaunumu, jo visa ļaunuma sakne ir nezināšana. Tādēļ arī Vecais Stenders mudina latviešus:

"Cik spēdams lasi grāmatas,
Tās prātu uzcilā,
Tās ved pie augstas gudrības
Un godu sataisa."

Latviešu izglītošanai Stenders sarakstījis arī ābeces un "Augstas gudrības grāmatu no pasaules un dabas" (1774), kuŗā ļoti vienkāršā veidā mēģina latviešus iepazīstināt ar dažiem ģeografijas un dabas zinātņu jautājumiem. Šiem

① Dialekts: izlokšņu apvienojums, kam kopējas valodas īpatnības; izloksne kāda pagasta valodas īpatnības.

Stendera izglītības veicināšanas centieniem bija liela nozīme latviešu kultūras vēsturē.

Vecā Stendera ievadīto didaktisko① dzeju, kuŗas mērķis ir celt latviešu tikumisko dzīvi un veicināt latviešu prāta attīstību, turpina viņa pēcnācēji - citi vācu mācītāji gan tai pašā 18. gadu simtenī, gan 19. gadu simteņa sākumā.

Arī pirmie latviešu tautības dzejnieki un rakstnieki, kas parādās 19. gadu simteņa pirmajā pusē, ir izauguši Vecā Stendera ievadītās rakstniecības ietekmē. Tādi ir Neredzīgais Indriķis (1783.-1828.), Ansis Līventāls (1803.-1878.), Ansis Leitāns (1815.-1874.) u.c. Viņiem ir maz savas īpatnības, viņi ir pazemīgi un čakli atdarinātāji. Tikai dziļāk ieklausoties, mēs sadzirdam viņu darbos arī dažas jaunas skaņas: par latviešu grūto dzīvi, par ilgām pēc tiesībām, kas ir citām tautām. Tā Līventāls pareģo:

"Pēc simts gadiem latvju dziesmas
Augstā pulkā skandinās."

Un kāds cits šī laikmeta latviešu dzejnieks Jānis Ruģēns (1817.-1876.) jautā: "Kad atnāks latviešiem tie laiki, ko citas tautas tagad redz?"

Šos ideālus varenā spožumā pauž nākošais laikmets - Tautas atmodas laikmets.

I. C.

Tautas atmoda

19. g. s. Eiropā uzplaukst nacionālisms.

Ar nacionālisma uzplaukumu cilvēks sāk apzināties piederību savai tautai. Tautas savukārt apzinās sevi vienotu saimi ar kopīgiem kultūrāliem, saimnieciskiem un politiskiem mērķiem. Šie mērķi vislabāk īstenojami nacionālā valstī. Tā no daudzām atsevišķām italiešu valstiņām izveidojās viena Italijas valsts. Tāpat Prūsija, Saksija, Tīringija, Bavārija un citas vācu valstis apvienojās Vācijas valstī.

Ap gadsimta vidu nacionālisms sakustina arī latviešus. Līdz tam vācu autori raksta par zemniekiem, iedzimtajiem,② vietējiem, bet maz par latviešiem vai igau-

① Didaktisks: pamācīgs, audzinošs.
② Iedzimtie: tautas locekļi, kas kādā zemē (šai gadījumā Latvijā) dzīvo paaudžu paaudzēm.

ņiem: iedzimto tautība viņus neinteresē. Arī tautasdziesmas daudzina gan vidzemniekus un kurzemniekus, min atsevišķus pagastus, bet nedaudzina latviešus. Nacionālisma ietekmē arī latvietis sāk apzināties savu piederību latviešu tautai, tās kopīgos likteņus un mērķus. Sākas tā saucamā tautiskā kustība jeb tautas atmoda.

Saimnieks vai rokpelnis,① amatnieks vai muižas kalps - visa tauta gadu simteņus bija kalpojusi nelielam kungu virsslānim. Tas saņēma tautas darba augļus, kamēr pati tauta vilka nabadzīgu dzīvi. Tauta vēl nebija sadalījusies saimniekos un kalpos, uzņēmējos un strādniekos, ierēdņos u.c. nogrupējumos, ar atšķirīgām interesēm. Tauta vēl bija viengabalīga, un tautiskajā kustībā izpaudās visu tautas slāņu ilgas un ieceres.

Kad atnāks latviešiem tie laiki,
Ko citas tautas tagad redz?
Kad zudīs tumsība kā tvaiki,
Kas ļaužu acis cieti sedz?
Kad pūtīs vējš, kas spirdzina
Un tautas kroni mirdzina?

(J. Ruģēns.)

"To laiku", t.i., kad latvieši varēs dzīvot pilnvērtīgu dzīvi, atraisīt radošos spēkus, strādāt paši sev, bet ne svešiem kungiem - ilgojās visa tauta.

Sākas lauku māju iepirkšana. Tapis pats savas mājas īpašnieks, neatkarīgs no muižas, zemnieks kļūst arī pašapzinīgāks un vairs tā neliec muguru kungu priekšā. Un kaut ar par to māju jāmaksā liela izpirkšanas nauda, vairojas viņa turība. Arī pilsētās spējīgi un centīgi latviešu strādnieki un amatnieki top uzņēmēji un turīgi vīri. Latvieši jau var atļauties savus bērnus skolot.

Līdz tam latviešu students kungu dēlu vidū bija kā balts zvirbulis, nu to skaits strauji aug. Rodas latviešu inteliģence.② Daļa tās ieprecas vācu ģimenēs un pārvācojas. "Pēc dzimuma latvietis, caur izglītību - vācietis", tā kāds studējis latvietis par sevi raksta. Tā saucamie kārklu jeb skalu vācieši tolaik gadījās. Tāds ir "Mērnieku laiku" Švauksts. Kopš tā laika ākstīgus cilvēkus mēdz saukt par švaukstiem. Pret latviešu studentiem un skolotiem latviešiem kungi izturējās vīzdegunīgi un uzņemšanu savā pulkā uzskatīja par lielu laipnību, jo izglītots cilvēks un latvietis esot - neiespējama lieta.

① Rokpelnis: strādnieks, kas pārtiek tikai no savu roku darba.
② Inteliģence: izglītotā sabiedrības daļa, izglītotie.

Liela daļa latviešu studentu tā nedomā. Viņi gan nevar svaidīties ar naudu kā kundzēni, bet spējās un centībā tos bieži pārspēj. Viņi nekaunas savas zemnieku tautas. Krišjānis Valdemārs uz vizītkartes zem sava vārda raksta "Latvietis". Viņi top dedzīgi tautas atmodas sludinātāji un darbinieki.

Tautas atmodas darbiniekus sāk saukt par jaunlatviešiem; kungi tos uzskata par bīstamiem dumpiniekiem un sirdīgi apkaro.

Tērbatā studenti - jaunlatvieši - pulcējas tā saucamos latviešu vakaros, kur referē un spriež par latviešu vēsturi, valodu, kultūrāli sabiedriskiem jautājumiem. Viņi raksta avīzēs, izdod rakstu krājumus, piem., "Sētu, dabu, pasauli." Lai latvieši sāk skatīties tālāk pasaulē!

Vēlāk (1862.) tie paši darbinieki grupējas ap "Pēterburgas avīzēm." Tās iznāk Pēterpilī, reizi nedēļā. Valdemāram ir labi sakari ar augstiem krievu kungiem, tāpēc avīze var atļauties brīvāku valodu, nekā tas būtu iespējams vāciskajā Rīgā. Tur ir raksti, kādu līdzšinējā gaudenajā① vācu kungu vadītajā latviešu presē nav bijis: par vēsturi, filozofiju, tautsaimniecību. Satiriskais pielikums "Dzirksteles", vēlāk "Zobu gals" izsmēja kārklu vāciešus un veco laiku piekritējus, tā saucamos bizmaņus (no atpalikušiem ķīniešiem, kas valkāja bizes.) Avīzei drīz bija 4000 abonentu - līdz tam laikam nepieredzēta tirāža.

Zināms, vācu kungus avīze ļoti kaitināja. Tie sūdzējās, ka tā musinot tautu uz dumpi. Sūdzības panāca to, ka avīžu cenzūru pārcēla uz Rīgu. Ar to uzbrukumi nemitējās, un 1865. gadā avīzēm bija jāapstājas.

Bet tautiskā kustība neapstājās, tā bija iededzinājusi latviešu sirdis.

Sākas latviešu biedrošanās. 1868.g. nodibinās Rīgas Latviešu biedrība, saukta māmuļa, kam latviešu kultūras dzīvē liela nozīme. Arī citās pilsētās un laukos dibinās labdarības, viesīgas, dziedāšanas, bibliotēkas u.c. biedrības. Tās rīko teātŗa izrādes, t.s. jautājumu un izskaidrošanas vakarus u.taml. pasākumus. Tie lielā mērā atvelk tautu krogiem un iesaista kultūras dzīvē.

Nāk kārta tautas gara mantu vākšanai. Studenti, skolotāji u.c. talcinieki tās uzraksta un iesūta Fricim Brīvzemniekam. Kad vākums ir kopā, pašiem brīnums, kādu bagātību tauta saglabājusi. To pārņem Kr. Barons un

①Gaudens: nīkuļojošs.

kārto gadu desmitus.

Visu tautu saviļņo 1873. g. Rīgas Latviešu biedrības rīkotie 1. dziesmu svētki. Atkal latvietim jābrīnās, kādu kuplumu un daiļumu var kopīgā sajūsmā panākt. Te pirmo reizi atskan "Dievs, svētī Baltiju", vēlākā Latvijas himna. Svētku laikā notiek arī skolotāju un lauksaimnieku sanāksmes. Svētku sarīkojumos sparīgas runas saka dedzīgais Kronvalda Atis, un to pamatskaņa ir - uz priekšu, uz jaunu, gaišu rītu!

Tā pati pamatskaņa ir atmodas laika rakstniecībai. Juris Alunāns (1832. - 1864.) darbojās jau Tērbatā. Kādu laiku ir "Pēterburgas avīžu" redaktors. Viņš ir arī spējīgs valodnieks un darinājis daudz jaunu vārdu, kas iegājuši tautā: apziņa, attīstība, burtnīca, pētnieks, veikals, dziesminieks u. c.

1856. g. iznāk viņa "Dziesmiņas". Tur ir gan tulkojumi, gan paša dzejoļi. "Dziesmu no čeķu valodas", kā viņš nosaucis "Nevis slinkojot un pūstot", dziedam vēl šobaltdien. Viņš aizrāvīgi sludina latviešu rītu ("Rīts"), aicina nenoniecināt savu valodu ("Vācinātājiem") un kaunas no tautas, "kas savu brīvību sev neizkaro."

Auseklis (Krogzemju Mikus, 1850. - 1879.) ir skolotājs, bieži darba vietu maina, jo skolu priekšniecība viņu dedzīgā tautiskuma dēļ necieš. Beidzot pārceļas uz Pēterpili par vācu valodas skolotāju, kur saslimst ar tīfu un beidz savu īso mūžu.

Auseklis ir tautisks romantiķis. Viņš daudz kavējas latviešu senatnē, un tā viņam šķiet kā daiļa, laimīga sala. No ideālizētās senatnes viņa sapņi iet uz gaišu nākotni, kad latvji atkal būs brīvi. Latvijas brīvību simbolizē nogrimusī "Gaismas pils", kas atkal celsies.

Auseklim pieder vācu dzejnieka Fr. Šillera dzejas atdzejojums "Pie tēvu zemes dārgās ķeries klāt", ko arī tagad bieži dzied.

Andrejs Pumpurs (1841. - 1902.) pēc pamatskolas beigšanas neatlaidīgi cīnās paplašināt savu izglītību. Izstrādājies dažādus darbus, nokļūst serbu un turku karā. Beidzis kara skolu, top krievu armijas virsnieks. Tāpat kā iepriekšejie, arī viņš visu mūžu deg savai tautai.

Viņa dzejolī "Tautai" ("Šo domāja, to domāja, Sveši ļaudis daudz domāja") ir ietverta, var teikt, latviešu kultūras un sabiedriskās dzīves programma. Latviešiem, kas dzīvo ārpus Latvijas, viņš veltījis dzejoli "Tautiešiem svešumā", kur aicina tos atpakaļ. ("Daugaviņa, Daugaviņa Tālumā jūs sveicina. Laiki grozās, tādēļ viņa Atpakaļ jūs

aicina".) Zem Zilā kalna snauž viņa "Imanta", bet reiz "gaismas laiku balsis Imantu ārā sauks". Pumpura ir arī pazīstamā dziesmiņa "Stāsti manim, Daugaviņa".

Latviešiem nav varoņu eposa. Pumpurs to rada: no tautas teikas izveido "Lāčplēsi". Krietnais varonis sader mieru ar igauņiem un cīnās pret vācu iebrucējiem. Cīņa ar Melno bruņinieku beidzas neizšķirta, bet reiz varonis gūs galīgu uzvaru.

Lāčplēsis ir mūsu tautas spēka un varonības simbols. Viņa vārdā nosaukts mūsu kara varoņu ordenis.

Tāda ir mūsu tautas atmoda - skaists, brāzmains① pavasaris. Tāda, pavisam īsi raksturota, ir atmodas laika rakstniecība - dedzīgs aicinājums uz gaišu, bagātu nākotni. Tie rakstnieki nav bijuši nereāli sapņotāji, bet apgaroti zintinieki② un reģi.③ Viņu ilgu piepildījums bija brīvā Latvija.

H. Kr.

Liriskā dzeja

Liriskā dzeja izteic cilvēka jūtas un pārdzīvojumus - priekus, sāpes, mīlestību, godbijību u.t.t. Savu nosaukumu tā dabūjusi no liras, sengrieķu mūzikas instrumenta, ar ko pavadīja dziedāšanu. Arī tagad mūsu koŗa un sōlo dziesmu teksti ir liriskā dzeja jeb, kā tos bieži saucam, dzejoļi. Parasti dzejoļus baudām, lasīdami vai klausīdamies to daiļu, izteiksmīgu norunāšanu - deklamēšanu. Mūs tad aizrauj dzejnieka pārdzīvojums, mēs dzīvojam tam līdz.

Dzejoļu pazīme ir ritms: uzsvērtās un neuzsvērtās zilbes④ saliktas grupās, kas pēc zināma likuma atkārtojas. Tas dod vijīgu valodas plūdumu. Parasti dzejoļi rakstīti pantos, kam vienāds ritms. Atsevišķiem pantiem var būt arī dažāds ritms, taču bez ritma labu dzejoļu nav.

Dzejoļiem palaikam ir atskaņas: divas vai vairākas rindas no vietas vai arī pamīšus beidzas ar vienādām skaņām.

① Brāzmains: vētrains.
② Zintinieki: pravietiski cilvēki, kas izprot nākotnes zintes (zīmes).
③ Reģi: pareģi.
④ Zilbe, arī balsiens: vārds vai vārda daļa, ko izrunā ar vienu balss izdvēsumu.

Pūtiet, taures, skaniet, zvani, saule, plašu gaismu lej!
Karogs sarkanbalti sarkans, vējos atraisījies, skrej.

(Edv. Virza)

Vai

Autiem klāta baltu baltiem,
Daba maigu miegu snauž;
Ziemas saule stariem saltiem
Tumšās sila priedes glauž.

(R. Blaumanis)

Var būt daiļi dzejoļi arī bez atskaņām. Tādas, piem., ir mūsu tautasdziesmas. Taču ritms un atskaņas ir līdzekļi, kas liriku dara daiļskanīgu, tīkamu dzirdei un reizē ar to pastiprina dzejoļa iedarbību.

Cilvēka pārdzīvojumi, jūtu uzplūdumi un noskaņas ir mainīgi; vienu nomaina otrs; tie nevelkas ilgi. Arī to izpaudēji dzejoļi ir īsi. Liriskā dzeja ir īsākā no visiem dzejas veidiem.

Atkarībā no tā, kādus pārdzīvojumus lirika pauž un kas tos radījis, tā ir diezgan dažāda. Dabas lirika apdzied dabu un dabas norises, kas cilvēkā rada dažādus pārdzīvojumus - pavasaŗa trauksmi, vasaras krāšņumu, pamiršanu rudenī, balto ziemas stingumu, upju, ezeru, mežu, kalnu, mākoņu, zvaigžņotas debess daiļumu u.t.t. Dabas lirika ir ļoti plaša, jo nav neviena dzejnieka, kas būtu pagājis gaŗām dabai, to nekad neapdziedājis. Dabas lirikā daudz tēlojuma: rakstnieks uzbur dabas gleznas. Paraugam noder Blaumaņa dzejoļi "Ziema", "Vasaras nakts" un daudz citu.

Ļoti plaša ir arī mīlestības lirika. Cilvēks meklē sev draugu otrā dzimumā, to ideālizē,① priecājas, to atradis, un skumst, ja to zaudē. Tas viss ir dziļu pārdzīvojumu avots un kopš senseniem laikiem izpaužas arī dzejā.

Kā zagšus, tik lēnām, tik klusītiņām,
Bez puteņiem un bez vētras
Ir pavasaris atnācis, -
Zied lazdas, zaļo jau mētras.

Kā zagšus, tik lēnām, tik klusītiņām,
Tā pašam nemanoti
Pret tevi iedegusies sirds
Un kvēlo nu ļoti ļoti.

(R. Blaumanis)

① Ideālizēt (piem., senatni): attēlot pilnīgāku, labāku, nekā patiesībā bija.

No tā saucamās ikdienas dzīves pelēcības, no savām vājībām, niecības un nīcības cilvēks tiecas uz savu Dievu - augstāko, varenāko, mūžīgo. Šī tiekšanās izteicas *reliģiskajā lirikā*.

Šauras mums tekas,
Grūti mūsu ceļi;
Tumšas šīs dienas,
Kādas nāk un aiziet.
Gaismu kur meklēt,
Ceļa rādītāju,
Kur atrast mieru?

Tikai, kad cilvēks
Savā Dievā glābjas,
Ierodas sirdī
Miera svētais klusums;
Tikai, kad Tēva
Laipnā roka vada -
Bērns nenomaldās.

(R. Blaumanis)

Reliģiskā dzeja tiek dziedāta dievkalpojumos baznīcās. Tie ir tā saucamie korāļi. Ārpus korāļiem mūsu dzejniekiem ir diezgan daudz daiļu reliģisku dziesmu - Brigaderei, Saulietim, Porukam, Fr. Bārdam, Blaumanim, Skalbem.

Patriotiskā lirika pauž patriotiskās jūtas - tēvzemes daiļumu, tautas kopības apziņu, prieku par tautas un tēvzemes uzplaukumu un bēdas par tās ļaunām dienām. Lai nu kāda kuŗam tā tēvzeme, bagātāka vai nabagāka, daiļāka vai vienmuļāka, cilvēks tanī ieaudzis un labāk par svešu tautieti redz un izjūt tās daiļumu. Tāpat viņš ir arī savas tautas loceklis, viņam tuvas savas tautas ieražas un dzīves veids. Katra tauta grib palikt savā dzimtenē, to izkopt, būt brīva, attīstīt pilnīgi savas spējas. Tas viss atspoguļojas patriotiskajā lirikā. Katrai tautai ir dziesma, kas izteic viņas patriotiskās jūtas un tiek dziedāta svinīgos gadījumos. Tā ir tautas himna. Kopš tautas atmodas laika arī mums saplaukusi krāšņa patriotiskā dzeja. Paraugi - Virzas "Karogs", Plūdoņa "Latvju himna" un "Svešumā klīstot", Breikša "Svēts mantojums" un šai grāmatā ievietotie patriotiskie dzejoļi.

Pavisam īpata ir *humoristiskā* un *satiriskā* lirika. Visa līdz šim apskatītā lirika ceļ lasītāja sajūsmu. Humors un satira saceļ smieklus, jo nostāda smieklīgā apgaismojumā cilvēku vājības - iedomību, muļķību, mantkārību, lielību u.t.t., piem., R. Blaumaņa "Brenča pavasara vēstneši" u.c. Salīdzinot ar pārējo liriku, ši nozare ir maza.

H. Kr.

Episkā dzeja

Episkās dzejas pamata ir vēstījums, stāstījums par vienu vai vairāk notikumiem. Ja notikumu vairāk, tad tie cits citam seko, savā starpā saistīdamies vai cits citu izraisīdami. Bez vēstījuma episkās dzejas darbos mēdz būt arī apraksti - kādas vietas, laiku vai cilvēku ārējā izskata notēlojumi. Tie dod notikuma vidi. Bet, kā teikts, bez lielāka vai mazāka notikuma episkās dzejas darbs nevar būt.

Lielum lielais episko darbu vairums rakstīts nesaistītā valodā, t.i., bez ritma. Ir arī izņēmumi, kur episks darbs ir saistītā valodā. Tādus sauc par episkiem dziedājumiem. Episkus dziedājumus, kas radušies senos laikos, uzglabājušies tautas atmiņā un tikai vēlāk uzrakstīti, sauc par tautas eposu. Tādi ir somu "Kalevala", igauņu "Kalevipoegs", vācu "Nībelungi" u.c.Mēs, latvieši, esam ļoti bagāti ar liriskām tautasdziesmām, bet tautas eposa mums nav. Episkais dziedājums "Lāčplēsis" nav tautas eposs, bet A. Pumpura sacerējums.

Izplatītākie episkās dzejas paveidi ir: balāde, fābula, novele, poēma, romāns un stāsts.

Balāde.

Balāde ir neliels episks dziedājums, parasti par kādu drūmu notikumu. Bieži šajā notikumā darbojas līdz kādi pārdabiski spēki. Balādes viela bieži ņemta no vēstures vai vēsturiskām teikām. Mūsu pazīstamākās balādes: R. Blaumaņa "Tālavas taurētājs", Ed. Virzas "Nakts parāde".

Fābula.

Fābula ir īss saistītā valodā rakstīts nostāsts, kurā var darboties ne vien cilvēki, bet arī dzīvnieki, stādi un pat nedzīvi priekšmeti. No fābulas allaž izlobāma kāda atziņa vai pamācība, tā saucamā fābulas morāle. Dažreiz tā izteikta fābulas sākumā vai beigās, dažreiz jāizloba pašam lasītājam. Parasti fābula rakstīta jauktā ritmā, atjautīgā, rotaļīgā valodā. Fābulās daudz humora.

Mūsu lielākais fābulu rakstnieks ir Pērsietis.

Novele.

Novele stāsta par kādu vienu notikumu, kur izpaužas tā dalībnieku spilgti, asi, dziļi pārdzīvojumi - sāpes, prieks, mīlestība, greizsirdība, naids, bailes, drosme, varonība. Cilvēka pārdzīvojums ir raksturīgākā mūslaiku noveles pazīme. Novele nerāda raksturu veidošanos, tapšanu, bet dod tos jau gatavus, nobriedušus. Novele atsedz cilvēka dvēseles lielākos dziļumus. Laika ziņā noveles notikums parasti nevelkas ilgi. Tā R. Blaumaņa novele "Salna pavasarī" ilgst tikai dažas stundas, "Nāves ēnā" - piecas dienas. Tāpēc noveles nemēdz būt garas.

Mūsu novelu vecmeistars ir R. Blaumanis. Viņa noveles "Nāves ēnā", "Salna pavasarī", "Andriksons", "Raudupiete", "Purva bridējs" ir lieliski sniegumi šai nozarē; tās tulkotas arī citās valodās. No rakstnieku jaunākās audzes ar savām novelēm izceļas Jānis Ezeriņš. Viņš valdzina lasītāju ar vieglu, rotaļīgu valodu un interesantiem, dažreiz negaidītiem notikumiem.

Poēma.

Jaunlaiku poēmas sniedz noapaļotu, nobeigtu kāda cilvēka vai vairāku cilvēku (pat veselas sabiedrības) dzīves posmu un lielāko tiesu rakstītas saistītā valodā; bet tās var būt arī nesaistītā valodā. Tāda ir, piem., Ed. Virzas poēma "Straumēni", kur gada laiku secībā notēlota Zemgales lauku māja un tās ļaudis darbā, svētkos, izpriecās. Jaunlaiku poēmās reizēm daudz liriskā elementa. No mūsu rakstniekiem visvairāk poēmu devis V. Plūdonis - "Atraitnes dēlu", "Divas pasaules", "Uz saulaino tāli". Sevišķu vērību guvis "Atraitnes dēls", kur daudz izjustu un daiļskanīgu vietu.

Seno laiku jeb tā saucamā klasiskā poēma radusies senajā Grieķijā un apdzied lielus notikumus tautas dzīvē (Homēra "Iliāda" un "Odiseja").

Romāns.

Romāns ir ne vien plašākais episkās dzejas veids, bet vispārī plašākais daiļliterātūras veids. Romāna centrā var būt tikai viena vai samērā nedaudz galveno personu jeb tā saucamo varoņu, bet parasti tur darbojas daudz blaku personu, tā ka šinī ziņā romāns top par veselas sabiedrības notēlotāju. Tā Kaudzīšu

"Mērnieku laiki" notēlo latviešu zemnieku sabiedrību. Laika ziņā romāns var ilgt cauri gadu desmitiem un tā notēlot veselu laikmetu. Parasti romānā ir daudz notikumu, kas ietekmē romāna varoņus; tie veidojas. Dažreiz autors tēlo galvenos varoņus no viņu bērnības līdz nāvei, rādīdams pat viņu vecākus un tālākos senčus. Ir romāni 2-ās, 3-jās (t.s. triloģija) un 4-ās daļās. Te redzam romāna atšķirību no noveles, kas tēlo vienu vai nedaudzus jau izveidotus raksturus un vienu vai nedaudz notikumu īsā laika tecējumā.

Romāna plašajos apmēros kā sastāvdaļas var ietilpt citi daiļliterātūras veidi.

Ir romānisti, kas guvuši pasaules ievērību: Zelma Lagerlefa ("Gesta Berlings"), Knuts Hamsuns ("Bads", "Augusts pasaules apbraucējs" u.c.), L. Tolstojs ("Karš un miers", "Anna Karēņina", "Augšāmcelšanās"), F. Dostojevskis ("Noziegums un sods", "Brāļi Karamāzovi" u.c.), Senkēvičs ("Quo vadis?"), Dikenss ("Olivers Tvists"), Flobērs ("Salambo") un daudz citu.

Arī mūsu literātūra var uzrādīt prāvu labu romānu skaitu - brāļu Kaudzīšu "Mērnieku laiki", A. Niedras "Līduma dūmos", J. Jaunsudrabiņa "Jaunsaimnieks un velns", Aijas triloģija, A. Brigaderes "Kvēlošā lokā", A. Grīna "Dvēseļu putenis", Anšl. Eglīša, V. Kārkliņa, J. Klīdzēja romāni.

Stāsts.

Stāsts pēc sava rakstura vistuvāks romānam, tikai krietni mazāks apmēros - tēlots mazāk cilvēku, notikumu, īsāks laiks. Brāļi Kaudzītes paši "Mērnieku laikus" nosaukuši par stāstu, kaut gan patiesībā tas ir romāns. Tas rāda romāna un stāsta lielo līdzību. Apmēru ziņā stāsts atgādina noveli, bet atšķiras ar to, ka neizceļ cilvēka pārdzīvojumu asumu un darbībai nav tā spraiguma, kas novelē.

H. Kr.

Drāmatiskā dzeja

Drāmatiskā dzeja nav domāta tikai lasīšanai, bet vairāk skatuves uzvedumiem. Tad drāmas vērtības atklājas vispilnīgāk. Autors pats te nestāsta nekā, bet liek lugas varoņiem runāt un darboties. Tad atklājas viņu raksturi, to veidošanās, pārdzīvojumi. Lugas personas tēlo aktieri. Tie iedzīvojas lugā tik pilnīgi, ka bieži vairs netēlo, nespēlē, bet, kā mēdz teikt, dzīvo uz skatuves. Viņi izrādē arī piemēroti ģērbjas, grimējas,① pieskaņo lomai izrunu, izturēšanos, vaibstus, kustības. Vienu un to pašu lomu dažādi aktieri var dažādi veidot, atkarībā no tā, kā kuŗais to uztvēris.

Ārējam izskatam, valodai, žestiem② atbilst cilvēka iekšējais saturs. Iekšējais izpaužas ārienē.

Lugas uzvedumā vişnozīmīgākais ir aktieris. Bet ir arī citi līdzekļi tā kuplināšanai. Tādas ir dekorācijas, kas attēlo vietu, kur darbība notiek - pili, klosteri, cietumu, pilsētas laukumu vai ielu, mežu, lauku sētu u.t.t. Bieži tās jau pašas par sevi ir krāšņs mākslas darbs, ko mākslinieks -dekorātors pieskaņojis lugas raksturam. Iespaida pastiprināšanai kalpo arī skatuves apgaismojums, radīdams piemērotu noskaņu, tāpat uzvedumā iepītā mūzika un un dažreiz arī dejas. Labi saskaņots, viss tas liek skatītājam dzīvot līdzi uzvedumam un panāk dziļu iespaidu.

Ilgāk par 4 stundām izrāde nevar vilkties, jo tad skatītājs ir noguris. Drāmatiskos darbus iedala cēlienos; lielākais cēlienu skaits mēdz būt 5. Darbības spraigums pieaug ik jaunā cēlienā, notikumi arvien vairāk samezglojas. Tas ir tā saucamais kāpinājums. Labiem drāmas meistariem, piemēram, Blaumanim, kāpinājums pieaug arī atsevišķos cēlienos - katrs cēliens beidzas ar sasprindzinājumu. Pēdējā cēlienā nāk tā saucamais lūzums un atrisinājums: notikumi beidzas, pārpratumi noskaidrojas.

Sarunu starp diviem aktieŗiem sauc par dialogu. Viena paša aktieŗa runu sauc par monologu.

Jaunākā laikā drāmatiskie darbi rakstīti nesaistītā valodā; agrāk liela daļa rakstīta saistītā valodā.

Drāmatiskās dzejas veidi ir: traģēdija, drāma un komēdija.

① Grimēties: pārveidot seju (ar krāsošanos, liekām bārdām, matiem u. c. līdzekļiem), lai to tuvinātu tēlojamās personas sejai.

② Žesti: kustības runājot, domu izteikšana kustībās, sevišķi rokām.

Traģēdija un drāma.

Traģēdijas varoņi ir apbalvoti lielām spējām, dziņām un kaislībām - godkāri, varas kāri, neatlaidību, mīlestību - vai arī iedegušies par augstiem ideāliem, piemēram, par tautas brīvību. Viņi tiecas pēc lieliem mērķiem - ķēniņa troņa, tautas atbrīvošanas no jūga un tamlīdzīgi. Ceļā stājas lieli kavēkļi - tik lieli, ka varonis cīņā pret tiem iet bojā. Iespējams, ka varoņa mērķi ir savtīgi vai nelikumīgi, piemēram, varas sagrābšana valstī. Var būt arī tā, ka mērķis ir cildens, bet cīņā varonis ķeras pie tumšiem, netīriem līdzekļiem (blēdībām, slepkavībām), zaudē savu sākotnējo skaidrību un cēlumu un tā apkrauj sevi un iekāroto mērķi it kā ar lāstu. Tad viņa bojā eju skatītājs izjūt it kā liktenīgu sodu. Bet var būt arī tā, ka, cīnīdamies par cēliem mērķiem, arī līdzekļu izvēlē varonis patur savu cēlumu. Lielie kavēkļi, tumši, ļauni pretspēki viņu salauž, viņš iet bojā. Tad viņš ir ziedojies cēliem mērķiem. Skatītājs paliek pārliecībā, ka upuris nav bijis veltīgs: varonis pats gan salauzts, bet viņa darbs un idejas dzīvos un uzvarēs.

Traģēdijās bieži darbojas ķēniņi, augstmaņi vai arī personas, kas par tiem tīko tikt. Viņu mērķi parasti saistās ne vien ar viņu personisko, bet arī valsts un tautas likteni. Dažreiz traģēdijas rakstītas saistītā valodā, piem., t.sauc. klasiskās traģēdijas.

Bet var būt arī mazāki mērķi, kas nesaistās ar plašāku sabiedrību, bet attiecas uz mazāku ļaužu kopu, piem., tikai vienu ģimeni. Tā tas ir Blaumaņa "Indrānos" cīņā starp Indrānu tēvu un viņa dēlu Edvartu. Lugas izskaņa bēdīga. Tādas lugas sauc par drāmām.

Jāpatur vērā, ka par drāmu plašākā nozīmē mēdz apzīmēt visus drāmatiskos sacerējumus.

Komēdija.

Komēdija ir traģēdijas pretstats. Sīki ļautiņi pilnā nopietnībā te cīnās par sīkiem mērķīšiem, gan neapzinādamies to sīkumu. Komēdija atsedz cilvēka vājības: muļķību, iedomību, ākstību. Visa viņu cīņa patiesībā ir smieklīgs pārpratums, joks. Tāpēc komēdiju bieži sauc par joku lugu. Traģēdija skatītāju aizrauj ar savu diženumu, lieliem pārdzīvojumiem un idejām. Komēdija liek smieties par cilvēku niekkalbību, sīkumainību, liekulību, muļķību.

Drāmatiskiem darbiem var tikt izmantota arī pasaku un teiku viela. Tās ir tā saucamās pasaku lugas. Tur darbojas ne vien cilvēki, bet arī fantastiskas būtnes - velni, raganas, laumas. Paraugam minamas A. Brigaderes pasaku lugas ("Sprīdītis", "Princese Gundega un karalis Brusubārda", "Maija un Paija", "Lolitas brīnumputns"), kur darbojas senlatvju ticējumu tēli (Vēja māte, Meža māte, milzis Lutausis, Nelabais, Laima, Velēnu vecīši). Pasaku lugās ir gan traģiskais, gan kōmiskais elements.

* * *

Kā teikts, drāmatisko darbu vērtības vispilnīgāk izteicas teātrī. Reti kāda tauta ir tā pievērsusies teātrim kā latvieši. Gandrīz katrā neatkarīgās Latvijas pagastā bija vietējā teātŗa trupa (kopa). Protams, tā nevarēja sniegt tik krāšņus un vērtīgus uzvedumus kā lielie pilsētu teātŗi, kur darbojās profesionāli① aktieŗi, taču tie bija nozīmīgi kultūras② kopēji. Arī trimdas kultūras dzīvē teātrim ir svarīga vieta.

H. Kr.

TEODORS ZELTIŅŠ

T. Zeltiņš dzimis Rīgā, Zaķusalā, 1914.g. 27. oktōbrī. Tēvs jūrnieks ir iesaukts karā, un to viņš redz tikai pēc kara. Rūpes par dēlu gulst uz māti, un agrā bērnība rakstniekam ir diezgan nabadzīga. Taču Daugava un Zaķusala ir viņu tā valdzinājusi, ka vēlāk vairākkārt atspoguļojas viņa darbos.

1933.g. beidzis vidusskolu, Zeltiņš sāk studēt baltu valodniecību. Jāpelna arī iztika, un viņš iesaistās laikrakstā "Jaunākās Ziņas" par virskorrek-

① Profesionāls (aktieris): kas pēc sava aroda (profesijas) ir teātŗa spēlētājs.

② Kultūra: tiekšanās un darbība, kuŗas mērķis ir pasaules izpratne un veidošana, kā arī paša cilvēka dvēseles un gara izglītība. Pie kultūras pieder, piem., reliģija, zinātne, māksla.

toru. Viņam jāseko, lai avīzē būtu pareiza un laba valoda. Šis darbs ne vien prasa pareizrakstības zināšanu, bet liek iedziļināties rakstnieku stila īpatnībās.

Komūnistu iebrukums Latvijā spiež arī Zeltiņu doties trimdā, vispirms uz Vāciju, vēlāk ASV. Tagad viņš mīt Ņujorkā un brīvo laiku veltī rakstniecībai.

Rakstniecībai Zeltiņš pievērsies jau ģimnazista gados. Viņa līdzšinējais sniegums ir 1 dzejoļu krājums, 1 balāžu krājums, 2 lugas, 5 romāni un stāstu krājums "Dvēseļu glābēji", ko godalgojis ALAs Kultūras fonds.

Zinaīda Lazda (1902. - 1957.)

Zinaīda Lazda ir izcilākā mūsu laikmeta latviešu dzejniece. Viņas dzejā ir dziļi, patiesi pārdzīvojumi, domu skaidrība, īpatnējs dzejas ritms un īpatnēji izteiksmes līdzekļi. Gan Z. Lazdas pirmais dzejoļu krājums "Zaļie vārti," gan pēdējais "Saules koks" rāda, ka viņai ir mākslinieces vienreizīgums. Viņai ir sava īpatnība, un tā piemīt arī viņas radītajai dzejas pasaulei.

Z. Lazdas tēva mājas Spēliņi atrodas Ērgļu pagastā. Bērnībā viņai ļoti tuva bijusi vecmāmiņa, kas zinājusi daudz senu ticējumu un teiku. Vecmāmiņā klausoties, nākošā dzejniece pārdzīvojusi teiksmainos stāstus par veļiem① un vadātājiem② kā īstenību. Vēlāk mēs jūtam šo seno stāstu skaistumu viņas dzejā. Mēs redzam, kā Laima klusu staigā un apsēžas sūnās, kā no bērzu birztalas iznāk senais latviešu Dieviņš ar smilgām rokās, kā mulķa velns stiepj pār purvu smilšu maisus, lai apbērtu Rīgu.

Turpat Ērgļos sākās arī Lazdas skolas gaitas. Meitenei likās, ka skola ir jaukākā vieta pasaulē, un tādēļ viņa pēc Ērgļu draudzes skolas beigšanas ilgi cīnījās ar savu tēvu, lai tas viņu sūta augstākās skolās. Beidzot 1919. gadā viņa aizbrauca uz Rīgu un iestājās Draudziņas ģimnazijā. Pēc

① Veļi: mirušo gari.
② Vadātājs: ļauns gars, kas (īpaši naktī) ceļiniekus un gājējus maldina.

tās beigšanas viņa studēja baltu filoloģiju① Latvijas universitātē. Ilgus gadus Z. Lazda bija latviešu valodas skolotāja. 1944. gadā, bēgot no lieliniekiem, viņa kopā ar daudziem citiem latviešiem devās trimdā uz Vāciju un no turienes izceļoja uz ASV, kur dzīvoja Oregonā un pēc tam Kalifornijā.

Kā dzejā, tā dzīvē Z. Lazda bija dziļi latviska un līdz mūža beigām nevarēja samierināties ar savu trimdinieces likteni. "Uz tevi, Latvija, iet visas mūsu domas," saka kādā dzejolī Z. Lazda. Kad dzejniece, smagu slimību ciezdama, zināja, ka vairs neizveseļosies, viņa vēlējās, lai viņas pelnu urnu nogremdē Baltijas jūrā, lai viņa būtu tuvāk savai dzimtenei, kur bija vēlējusies dzīvot, strādāt un nomirt. Šo viņas vēlēšanos tuvinieki un draugi arī izpildīja.

Z. Lazdai ir pieci dzejoļu krājumi. Gandrīz visi no tiem ir godalgoti. Daži viņas dzejoļu krājumi iznākuši vairākos izdevumos.

Raksturīgs Z. Lazdas dzejai ir viņas pirmā dzejoļu krājuma nosaukums - "Zaļie vārti." Pa šiem vārtiem viņa mūs ieved dabā, kas ir viens no galvenajiem tematiem viņas dzejā. Viņa liek mums pārdzīvot gan krāšņumu, gan dzīvības brīnumu un mūžīgumu, kas izjūtami dabā. Sīkais kukainītis un stādiņš tāpat kā cilvēks nes sevī lielo dzīvības noslēpumu. Dabā viss ir saskaņā, un pēc šīs saskaņas ilgojas arī cilvēks. "Kad būs cilvēks rimis un kļuvis labs un tīrs kā stāds?" jautā dzejniece kādā dzejolī.

Z. Lazda dzejo arī par savu tautu un dzimto zemi. Viņai ir mīļa latviešu senatne ar tās pilskalniem, teiksmām, ar tautas dzeju. Tautas dzejas gars jūtams visās Z. Lazdas grāmatās. Arī savas dzejas ritmos, izteiksmē un uzbūvē viņa izmantojusi tautas dzejas elementus.

Viņai mīļa ir latviešu valoda. Kādā savā dzejolī viņa saka: "Pret nākotni tā tauta uzlidos, pret tālo mūžību tā valsts, kas liela ir ar savu valodu." Z. Lazdas dzejā mēs dzirdam skaidru un skaistu latviešu valodu.

Z. Lazdai ir mīļa latviešu zeme ar tās ezeriem, upēm, mežiem un laukiem. Šai grāmatā ievietots viņas skaistais dzejolis "Mans ezers."

Daudz dzejoļu Z. Lazda veltījusi latviešu varoņiem, kas drosmīgi saka:

① Baltu filoloģija: baltu valodu un literātūru zinātne; pie baltu valodām pieder: latviešu, lietuvju, senprūšu valoda u. c., no kurām šobaltdien dzīva tikai latviešu un lietuvju valoda.

"Zobena galā man spīdi,
Latvija, Latvija!"

Pēdējos dzejoļu krājumos, kas radušies svešumā, viņa runā par ilgām pēc dzimtenes un savas tautas brīvības.

"Aiz zemes apaļuma ir tā vieta,
Kur manas domas iet.
Kad saule riet, kad saule riet,
Man visai zemei apkārt jāapiet.

Z. Lazdas grāmatās ir arī daudz dzejoļu, kur viņa līdzīgi Rainim kāpj augstu domu kalnos un vaicā, kas ir cilvēks, dzīvība un nāve. Kaut arī dzejniece pazina dziļas sāpes un postu, viņa ticēja, ka viss ir kādā lielā un mūžīgā saskaņā.

I. C.

Anna Brigadere (1861. - 1933.)

Anna Brigadere dzimusi un augusi Zemgalē - Tērvetes pagastā. Rakstnieces vecāki bija kalpu ļaudis, kam nebija pašiem savu lauku māju. Viņa uzauga ģimenē, kur pazina grūtu darbu un rūpes, bet tajā bija saskaņa un mīlestība.

Savu bērnību un jaunību rakstniece attēlojusi trīs atmiņu grāmatās: "Dievs, daba, darbs", "Skarbos vējos" un "Akmeņu sprostā". Šais grāmatās Brigadere rāda, ka jau bērnībā viņa pazinusi dzīves skarbos vējus - dzīves grūtumu, bet arī iemīļojusi trīs lielas vērtības: Dievu, dabu un darbu. Tās bija spēka avoti, kas palīdzēja viņai izaugt par lielu cilvēku un lielu rakstnieci. "Kur darbs liek, tur jābūt," mācīja viņai tēvs, un jau agri viņa pazina prieku, ko izjūt cilvēks pēc labi padarīta darba ("Dzimšanas diena"). Tēlojumā "Ganu diena" rakstniece skaisti parāda, ka jau agri bērnībā viņa izjutusi dabas skaistumu un Dieva tuvumu.

Skolā Brigadere varēja iet tikai dažus gadus. Viņa mācījās Kalnmuižas pagastskolā un vēlāk Auces skolā. Kad nomira rakstnieces tēvs, ģimenes apgādnieks, mācības bija jāpārtrauc. 13 gadu vecumā Brigadere jau pati sāka pelnīt sev maizi. Kopā ar māti viņa pārcēlās uz Jelgavu pie mā-

sas Līziņas, kas bija izmācījusies par šuvēju. Un Annelei, kā rakstniece sevi dēvē atmiņu grāmatās, bija jāpalīdz māsai. Pilsētā viņai pietrūka mežu un lauku skaistuma. Tā likās kā akmeņu sprosts. Bet bija vēl citas - lielākas bēdas. Redzot Jelgavas ielās skolniekus, viņai sāpēja sirds, ka tai ir liegtas skolas gaitas. Bet viņai bija liela apņemšanās - mācīties, izkaļot to, ko citiem bērniem liktenis dāvinājis. Jelgavas laikā mostas arī pirmā vēlēšanās rakstīt. Kad mācītājs kādā iesvētīšanas stundā piemin vācu dzejnieka Šillera vārdus: "Man deva Dievs to izteikt, ko es ciešu," tie paliek kā iededzināti Anneles sirdī. Kaut arī viņa piederētu pie šiem izredzētajiem - bija meitenes vēlēšanās.

Kad Līziņa apprecējās un pārgāja dzīvot Ventspilī, viņai līdzi aizgāja arī Annele. Vēlāk viņa pārnāca uz Rīgu pie sava brāļa. Kādu laiku viņa bija audzinātāja Krievijā. Lai iegūtu pilnas mājskolotājas tiesības, viņa nobeidza skolotāju kursus Rīgā un pēc tam daudzus gadus strādāja par mājskolotāju bagātās vācu tirgotāju ģimenēs.

Brigaderes brālis un svaine bija pazīstami latviešu aktieri. Viņu mājās nākošā rakstniece sastapās ar mākslinieciem un saņēma literāras ierosmes, līdz beidzot pati pievērsās literāram darbam. Viņas pirmos darbus iespieda ap 90. gadu vidu, bet 1903. gadā viņa ieguva lielu atzinību ar savu pasaku lugu "Sprīdītis".

1922. gadā Brigadere jau varēja svinēt savu 25 gadu literārās darbības atceri. Lai godinātu iemīļoto rakstnieci, viņai kā tautas balvu piešķīra lauku mājas Tērvetes pagastā. Vēlāk tās nosauca par Sprīdīšiem.

Turpmākajā mūža posmā rakstniece ziemās dzīvoja Rīgā, bet vasarās Sprīdīšos. Viņas mājās vienmēr bija daudz viesu. Ar sevišķi lielu sirsnību Brigadere gaidīja un uzņēma jaunatni.

1933. gada vasarā visus pēkšņi pārsteidza skumjā ziņa, ka lielā rakstniece Jāņu naktī Sprīdīšos pēkšņi mirusi. Viņu pārveda uz Rīgu un apbedīja Meža kapos, piedaloties lielam pavadītāju pulkam.

No Annas Brigaderes darbiem visiemīļotākās ir viņas pasaku drāmas: "Sprīdītis", "Maija un Paija", "Princese Gundega un karalis Brusubārda", "Lolitas brīnumputns". Divas Brigaderes lugas ir izlietotas operu tekstiem. Tā Jānis Mediņš ir komponējis operu "Sprīdītis" un Jānis Kalniņš operu "Lolitas brīnumputns". Pazīstamākie Brigaderes prozas darbi ir jau pieminētās atmiņu grāmatas un romāns

"Kvēlošā lokā".

Brigaderes darbi rāda, ka viņa bijusi liela māksliniece, kas prata tēlot dzīvi un cilvēkus. Dievs viņu bija izredzējis izteikt to, ko viņa juta un domāja.

Brigadere pieder pie tās paaudzes rakstniekiem, kam lauku sēta deva līdz nesatricinātas un stipras tradicijas. Tās bija gan mantojums no mūsu tālajiem senčiem, gan kristīgās baznīcas veidotas. Brigaderes darbos mēs redzam lielā saskaņā apvienotu latviešu tautas dzejas tikumu pa: auli ar kristietības dzīves uzskatiem. Viena no visrakstu-rīgākajām Brigaderes darbu iezīmēm ir tā, ka tajos ir izceltas ētiskās vērtības cilvēku dzīvē. Līdz ar to Brigadere ir kļuvusi par ievērojamu latviešu jaunatnes un visas tautas audzinātāju. Savos darbos Brigadere mūs aicina tiekties pēc bagātas un vērtīgas dzīves, ticēt gaišo spēku uzvarai. Arī dzīves grūtumā un bēdās rakstniece atrod kaut ko pozitīvu. Tās ir vajadzīgas, lai cilvēks kļūtu labāks un dziļāks. Bieži viņa savos darbos tēlo, kā cilvēks ciešanās atdzimst un iegūst jaunu sirdi. Viņas varone Gundega no savtīgas princeses ciešanās izaug par sievieti, kas mīl cilvēkus un visu dzīvo radību. "Viss, kas dvašo, ir man rada", saka viņa drāmas beigās. Arī izlutinātajai mātes meitai Paijai jāiet ērkšķu ceļš, lai trejdeviņās dienās iegūtu jaunu vaigu, jaunu sirdi.

I. C.

OLAFS STUMBRS.

Olafs Stumbrs ir mūsu jaunās paaudzes dzejnieks, dzimis 1931.g. 26. februārī Rīgā. Tur arī paiet agrā bērnība un pamatskolas gadi. Tad nāk trimda Vācijā, kur viņš mācās vidusskolā. 1945.g. Vācijā nomirst viņa tēvs, un nu viņš ar māti paliek divi vien svešā pasaulē.

1950.g. viņi pārceļas uz ASV, apmetas Los Andželosā, kur mīt arī tagad. Olafs strādā fabrikā, studē socioloģiju un - raksta. Raksta visvairāk dzejoļus, gan latviski, gan angliski.

Viņa pirmais dzejoļu krājums "Etīdes" uzrāda labu varēšanu un dod cerības, ka viņš vēl sniegs daudz laba.

H. Kr.

Aspazija (1868. - 1943.)

Aspazija (Elza Pliekšāne, dzimusi Rozenberga) dzimusi un uzaugusi Zemgalē, Zaļenieku pag. Daukšās, turīga saimnieka ģimenē. Jau bērnībā Elza uzrāda lielas spējas. Tās ievēro turienes mācītājs, pēc to laiku paraduma pārklaušinādams mājas bērnus. Žēl, ka viņa neesot vīrietis, tad no viņas iznāktu lielas lietas, viņš domā. Beigusi pagastskolu, Aspazija mācās Jelgavā Dorotejas vāciskajā meiteņu skolā. Jau šais gados viņa dzejo, daudz lasa un sapņo par augstskolu. Bet viņas enerģiskā māte ir citos ieskatos: ja meitene prot vācu valodu un rokdarbus, tad pietiek. Tāpēc Elzu no pēdējās klases izņem un nodod mācībā pie šuvējas. Kad arī te meitene jau ko iemācījusies, tad jānāk mājā.

Drīz gadās pieņemams precinieks - turīgs lauksaimnieks un ķieģeļnīcas īpašnieks, un jaunava tiek izdota pie vīra. Vīrs bija dzērājs un izputināja ne vien savus īpašumus, bet arī dzejnieces vecāku mājas Daukšas. Bēgdams no lielajiem parādiem, vīrs atstāj jauno sievu un viņas vecākus trūkumā un aizceļo uz Ameriku. Ar šūšanu Aspazija nu pelna maizi sev un vecākiem. Vēlāk viņa dažus gadus darbojas par mājskolotāju, papildina pašmācības ceļā savu izglītību, daudz lasa un - dzejo; taču iespiest savus darbus viņai vēl neizdodas.

Tad viņa pārceļas uz Rīgu. Te sākas viņas uzvaras gājiens literārajā laukā. 1893. gadā Rīgas Latviešu Biedrības teātris uzved Aspazijas lugu "Vaidelote". Lugai ir lieli panākumi.

Vēlāk viņa top Raiņa mūža biedre, un turpmāk visi ceļi dzejnieku pārim ir kopēji: kopīga trimda Urālos un Šveicē, kopīga dzīve brīvajā Latvijā, kopīga sabiedriski politiskā darbība. Pēc Raiņa nāves viņa atraujas no sabiedriskās darbības, dzīvo vientuļi un nododas tikai literāram darbam. 1943. g. rudenī beidzas Aspazijas zemes gaitas.

Aspazijas literārā darbība visvairāk izpaudusies drāmā un lirikā. Īsi pirms 1905. g. drāmatiskiem notikumiem varenu sajūsmu revolūcionāri noskaņotajā sabiedrības daļā izraisīja Aspazijas simboliskā drāma "Sidraba šķidrauts". Tagad Aspazijas lugām vairs tik liela iededzinātāja spēka kā toreiz nav. Tomēr viņas "Vaidelote" ar lieliem panāku-

miem tiek izrādīta brīvdabas uzvedumos vēl tagad.

Viskrāšņāk Aspazijas talants ir izplaucis liriskajā dzejā. Ar varenu revolūcionāru spēku viņa raujas ārā no dzīves šauruma, sīkumainības, mietpilsonības, pelēcības, pieticības, padevības un aizspriedumiem. Viņu valdzina vētras, aukas, ugunis, kas grauj veco, šauro pasaulīti un atver jaunus neiežogotus plašumus. "Ak plašums, ak brīvās āres!" - "Es eju tur, kur vētra nāk un iet, es eju pati sevī piepildīties." Kur tas ir? Patiesībā tādas vietas nav, tā ir tikai dzejnieces iedomu un sapņu pasaule, kas ar tādu spēku rauj laukā no sastinguma un miegainības. Šai ziņā viņai mūsu literātūrā maz līdzinieku.

Bet šī nav vienīgā Aspazijas kokles skaņa. Viņa var būt arī ļoti maiga, vāra un trausla. Dzejoļu krājumi "Saulains stūrītis" un "Ziedu klēpis" pilni tādu liegu dzejoļu, kas plaši iegājuši tautā, piem. "Aijaijā", "Pasaciņa", "Mēness starus stīgo".

Mūža pēdējos gados, pēc cīņām un ciešanām bagāta mūža dzejniece pieņem un svētī dzīvi tādu, kāda tā ir - ar visām tās kļūmēm, trūkumiem, cīņām, laimi un nelaimi.

Ak, šī negantā dzīve, cik tā skaista,
Trīs reiz mirt nav par daudz, lai vienreiz dzimtu!

Tā ir brieduša gara dzeja, kas daudz pārdzīvojis, pārvērtējis un beidzot izkristallizējies.

H. Kr.

Augusts Saulietis (1869. - 1933.)

Augusts Saulietis dzimis saimnieka ģimenē Grašu pagasta Sauliešos, Vidzemē. Audzis tolaik parastos lauku mājas apstākļos - dabā un lauku darbos, sākot ar gana gaitām. Mācījies turienes skolās un vēlāk daudz papildinājis savu izglītību pašmācībā. Nolicis skolotāja pārbaudījumus, viņš kādu laiku ir skolotājs savā dzimtajā pagastā, tad pāriet uz Kaukazu ierēdņa darbā. 1902.g. pārnāk uz Rīgu par ticības mācības un latviešu valodas skolotāju A. Ķeniņa privātajā ģimnazijā un reālskolā. Brīvās Latvijas laikā uzturas savos Sauliešos, kādu laiku būdams arī latviešu valodas skolotājs tuvējā Cesvaines ģimnazijā.

Saulietis atstājis lugas, dzejoļus un stāstus, pie kam pēdējos viņa talants izteicies vispilnīgāk.

Pēc literārā virziena reālists, Saulietis vielu saviem stāstiem ņem no lauku dzīves. Viņš daudz notēlojis tā saucamos mazos ļaudis, neievērojamos cilvēkus - ganus, graudniekus,① rentniekus,② lauku sievietes. Viņa stāstījums pagauss, tēlotā vide parasti pelēcīga, vienmuļa. Taču cilvēku pārdzīvojumu asums viņa stāstus dažuviet tuvina novelēm. Tā ir, piemēram, "Purvā", kur jaunais saimnieks Liepa izcīna asu iekšēju cīņu: nodot tiesā nepatiesu liecību, lai iegūtu iecerēto meža līci, vai atteikties no līča un paturēt savu skaidrību. Mātes un krietnā kalpa Gaiļa ietekmē Liepa izšķiras par pēdējo un jūtas kā no lāsta atbrīvots.

"Nelaimē" ir trīs nelaimīgie - panīkušais pusgraudnieks Krauklis, viņa sieva un nodzītais zirdziņš. Lai nabadzīgajai saimniecībai piepelnītu ko klāt, Krauklis ved uz dzelzceļa piestātni vietējā tirgotāja linus. Būdams nedrošas, padevīgas, viegli ietekmējamas dabas, viņš, tirgotāja pierunāts, uzkrauj pārāk smagu vezumu. Vājais bēris ceļā cīnās pēdējiem spēkiem, beidzot pakrīt un vairs neceļas. Krauklis sadusmojas un to neganti sit, bet zirgs nobeidzas. Krauklim nu žēl„ ka zirdziņu pēdējā brīdī vēl sitis. Līdzpaņemtā degvīna pudele gan dod īslaicīgu aizmiršanos, bet postu tikai pavairo. Sieva un dēlēns gaidīja, ka viņš pārvedīs dažus iepirkumus, bet nu to nav. Pusgraudnieka nabadzība un labsirdīgais, bet vājais Kraukļa raksturs "Nelaimē" notēlots dzīvi un zīmīgi.

Vēl vājāka rakstura ir mūrnieks Mistris "Soda dienā." Nonācis pilnīgi alkohola varā, viņš dažreiz kādu nieku arī pazog. Nozadzis ganu zēna Pēterīša nelielo naudas krājumiņu, viņš izjūt sirdsapziņas pārmetumus un apņemas sākt jaunu dzīvi. Bet ir par vēlu: paģirās viņš nokrīt no sastatnēm ③ un mirst.

Saulietim tuvi arī tā saucamie šķīstsiržu ļaudis, kādus tēlojis Poruks. Dažos darbos pavīd arī Saulieša humors, bet ar rūgtuma pieskaņu. Jūtams, ka rakstniekam sāp cilvēku muļķība, niekkalbība, blēdība.

Saulieša lirikai nav spilgtu krāsu. Vispārīgā noskaņa

① Graudnieks, arī pusgraudnieks: lauksaimnieks, kas saimnieko uz svešas zemes, bet ar saviem zirgiem, darba rīkiem u.c. inventāru. Par zemes lietošanu viņš nodod īpašniekam daļu ievāktās ražas (1/2 vai 1/3).

② Rentnieks: lauksaimnieks, kas saimnieko uz cita zemes ar savu darba spēku, par to atlīdzinādams īpašniekam naudā (rentē).

③ Sastatnes, arī stalažas: būves vai remonta laikā (piem., mūrējot vai krāsojot) ap ēku uzceltas ierīces, uz kurām pakāpties un strādāt.

grūtsirdīga. Viņš ir dzīvnieku draugs. Tas vērojams jau stāstā "Nelaime." Dzejolī "Meža drāma" viņš rāda nošautu stirnu, pie kuŗas nesaprašanā stāv viņas bērni. Vēl viņa lirikā skan reliģiskas izjūtas un ilgas pēc skaidrības. "Ziemas rīts", "Dzied cīrulītis" un "Dzimtenes diena" pauž spirgtu noskaņu, ko izraisījis dabas daiļums.

H. Kr.

Jānis Poruks (1871. - 1911.)

J. Poruks dzimis saimnieka ģimenē Druvienas pagasta Prēdeļos, Vidzemē. Viņa vectēvs ir sacītājs turienes brāļu draudzē, un mājā vispār valda kristīgs gars. Tas ietekmē nākamo dzejnieku, tā ka arī viņa literārie darbi pauž brāļu draudzes ideālus.

Pirmās skolas Porukam ir Druvienas pagastskola un Liezēres draudzes skola. Pēdējā jau saskatāms nākamais rakstnieks: tas ir kluss, atturīgs zēns, domātājs un sapņotājs. Draudzes skolas iespaidi vēlāk izpaužas stāstos "Romas atjaunotāji" un "Kauja pie Knipskas".

Beidzis draudzes skolu, Poruks iestājas Cēsu apriņķa skolā. Te jau sākas rakstnieka darbība.

Beidzis apriņķa skolu, viņš nonāk Rīgas politechnikas① priekšskolā, lai pēc tam varētu studēt. Līdzekļu viņam nav. Skolotājs Vestermanis, kam šis smalkjūtīgais jauneklis iepaticies, sagādā viņam privātstundas turīgās vācu ģimenēs. Poruks mācās arī mūziku un bieži klausās koncertus. Beidzis politechnikas priekšskolu, Poruks tomēr nejūt dziņu studēt un, Vestermaņa atbalstīts, aizbrauc uz Drēzdeni (Vācijā), lai turienes konservātorijā② mācītos mūziku.

Šis laiks ir ļoti nozīmīgs viņa dzīvē: viņš gūst daudz jaunu iespaidu. Viņa interešu loks top plašs: viņš klausās lekcijas literātūrā un filozofijā, cītīgi apmeklē arī gleznu galerijas,③ iestājas mūziķu un gleznotāju pulciņā, mēģina sarakstīt vācu valodā liela apjoma drāmu. Tad izsīkst nauda, un viņš atgriežas dzimtenē.

① Politechnika: augstskola ar dažādām technikas nozarēm (fakultātēm).
② Konservātorija: mūzikas augstskola.
③ Galerija: mākslas priekšmetu izstādes zāle (mākslas mūzejs).

Nu viņš iestājas Rīgas politechnikā un dažus gadus studē ķīmiju, vēlāk tautsaimniecību.

Šai laikā rakstnieks nodibina ģimenes dzīvi. Drīz viņš sāk slimot ar nerviem un laiku pa laikam viņam jāārstējas. Starplaikos, kad veselība uzlabojas, viņš daudz raksta. Taču slimība neatlaižas, un Poruks 1911. g. 25. jūnijā mirst Tērbatā nervu klīnikā. Viņu apglabāja Cēsīs Lauciņu kapos, bet brīvās Latvijas laikā pārveda uz Meža kapiem Rīgā.

Literārā mantojumā, ko Poruks atstājis, ir stāsti, dzejoļi, romāns "Rīga", drāma "Hernhūtieši" un filozofiski raksti.

Stāstu viņam ļoti daudz. Drēzdenes laiks radis atspoguļojumu "Pērļu zvejniekā", kur Ansis Vairogs nepārprotami ir pats dzejnieks. Ansis Vairogs ir sapņotājs, un pērles, ko viņš meklē, ir dzīves augstākās vērtības.

Poruks mūsu literātūrā ir spilgtākais tā saucamo šķīstsiržu ļaužu tēlotājs. Viņi ir pazemīgi, izpalīdzīgi, saudzīgi, skaidras sirds cilvēki. Viņiem līdzīgi ir tā saucamie bālie zēni: Silenieku Jānis "Romas atjaunotājos", Cibiņš "Kaujā pie Knipskas" un Matīsiņš "Asarās".

Poruka darbos daudz atziņu. Viņa domu un izjūtu pasaule ir daudzveidīga un dziļa.

Mūžam augstā kalnā
Raugās cilvēka skats,
Mūžam dziļā lejā
Nogrimst cilvēks pats.

"Kalnā" ir skaidrība, patiesība un gaišs, tīrs prieks. "Lejā" - cilvēka vājums, niecība un ļaunums. Kā "ubagi gada tirgū" cilvēki "lejā" dzenas pēc mantas, varas un goda. Taču cilvēka labākajai daļai tas nedod mierinājuma, un tā tiecas un ilgojas "augstā kalna". Šīs ilgas Porukam visai raksturīgas.

Daudzi Poruka dzejoļi visai populāri. Visumā tā ir subjektīva dzeja, kas pauž paša dzejnieka pārdzīvojumus. Tur izskan slāpes pēc skaidrības un gaiša iekšēja miera. Daudz Porukam reliģiskas noskaņas dzejoļu. Diezgan daudz viņu nodarbina nāve. Gaiša sirsnība staro no viņa bērnu dzejoļiem. Daudzi Poruka dzejoļi komponēti un tiek bieži dziedāti.

H. Kr.

JĀNIS KLĪDZĒJS

Jānis Klīdzējs ir Latgales dēls, dzimis 1914.g. 6. maijā, Sakstagala pagastā, saimnieka ģimenē. Jānim ir tikai daži mēneši, kad tēvu aizsauc karā, un to viņš dabū skatīt tikai pēc 6 gadiem, kad kari izkaroti. Līdz tam laikam rūpi par zēnu tur vectēvs, ar ko viņš sirsnīgi sadzīvojas, un māte.

Ar skolas gadiem zēnam jāuzņemas pirmie pienākumi: ziemu skolā un vasaru ganos. Viņš ir liels lasītājs, un grāmatas pirmās paver pasaules plašumus un uzdod pirmās dzīves mīklas.

Beidzis pamatskolu, Jānis mācās Rēzeknes komercskolā. Skolai, skolas biedriem un skolotājiem viņš piekeras ar sirsnīgu jaunekļa jūsmu. Mājās rocība ir maza; tēvs un māte nodod as smagam darbam, lai celtu saimniecības ienākumus. Arī dēls brīvlaikos ar pilnu jaudu metas viņiem palīgā. Viņš pat domā, vai nepamest skolu, lai vecākiem nebūtu tik grūti jānopūlas. Bet tēvs tam nepiekrīt, un Jānis skolu beidz. Jau komercskolā viņš pievēršas rakstniecībai, kaut gan nedomā kļūt rakstnieks.

Tā paša 1933.g. rudenī viņš iestājas Latvijas universitātē studēt lauksaimniecību. Viņš domā, ka mācīts lauksaimnieks visvairāk noderēs tēva sētai, dzimtajam novadam un visai Latvijai.

Rīgas kultūras dzīve jauneklim sniedz, kā viņš pats saka, daudz "patiku" - teātri, koncerti, satiksme un domu izmaiņa ar draugiem. Pavaļas brīžos viņš nodod as rakstniecībai, publicējas, top pazīstams, ieiet literātu① saimē. Pamazām rakstniecība pārņem viņu savā varā, viņa darbus vairākkārt godalgo Kultūras Fonds, un tā agronoma② vietā no viņa iznāk - rakstnieks.

① Literāts: izglītots rakstnieks, profesionāls (ar arodu saistīts, aroda-) rakstnieks, labs literatūras pazinējs.
② Agronoms: zinātniski izglītots lauksaimnieks.

Kā visai mūsu tautai, arī jaunajam rakstniekam ar komūnistu iebrukumu sākas ļaunas dienas. Viņš zaudē 2 brāļus, tuviniekus un draugus un beidzot dodas trimdas ceļos.

Klīdzējs devis tautai vairākus stāstu krājumus un romānus. Viņa darbos daudz Latgales dzīves ainu un cilvēku, starp tiem laba tiesa bērnu un jauniešu. Viņa darbi pauž mīļumu, draudzību un jūsmīgu piekeršanos cilvēkam un dzīvei.

Patlaban rakstnieks mīt ASV un brīvo laiku veltī rakstniecībai. No viņa varam gaidīt vēl daudz jauka.

H. Kr.

Aleksandrs Grīns (1895.)

Aleksandrs (īstajā vārdā Jēkabs) Grīns dzimis saimnieka ģimenē Biržu pagasta Ziedos. Skolas gadi viņam raibi: viņš mācās Biržu Muižgala skolā, Jēkabpils tirdzniecības skolā, Rūjienas proģimnazijā un beidzot Millera reālskolā Cēsīs, ko arī beidz. Skolas laikā daudz interesējas par dabas zinībām un ir liels lasītājs.

Pirmais pasaules karš viņu ierauj krievu armijā. 1915. gadā viņš beidz Maskavā kara skolu un tiek nosūtīts uz fronti Galicijā. No turienes viņš drīz pārceļas uz latviešu strēlniekiem, jo viņu vilina iespēja cīnīties latviešu pulkos un uz latviešu zemes. Kara gaitās strēlniekos paiet laiks līdz kara beigām. Kaujā viņš tiek ievainots. Šis laiks Grīnam dod daudz iespaidu, kas vēlāk atspoguļojas viņa darbos.

Pēc krievu armijas sabrukuma 1918. gada rudenī viņš iestājas Tērbatas universitātes medicīnas fakultātē. Studijas pārtrauc lielinieku iebrukums. Vēlāk, kad organizējas neatkarīgās Latvijas armija, viņš sāk kalpot Armijas virspavēlnieka stābā. Atsāk arī pārtrauktās studijas Latvijas universitātes medicīnas fakultātē. Šai laikā Grīns sāk pievērsties rakstniecībai. Arvienu vairāk nododamies rakstniecībai un žurnālistikai, viņš vēlāk pārtrauc studijas un paliek tikai rakstnieks un žurnālists. Ilgus gadus viņš ir "Brīvās Zemes" redakcijas loceklis un Latvijas neatkarības pēdējos gados - laikraksta "Rīts" redaktors.

1941. gadā komūnisti Grīnu aizved uz Padomju Savienību kopā ar vairākiem desmittūkstošiem.

A. Grīns rakstījis stāstus un romānus. Savu darbu lielākai daļai vielu viņš ņēmis no vēstures; viņš - spilgts vēsturisko romānu un stāstu devējs. Gandrīz visi viņa darbi saistās ar karu, kara laikiem, kara dēkām. Šai ziņā viņam mūsu rakstniecībā nav līdzinieka.

Slavu Grīnam sagādāja plašais romāns (3 daļās) "Dvēseļu putenis". Tas aptver laiku no 1915. līdz 1920. gadam. Tur notēlots vācu iebrukums Kurzemē, tā izraisītā bēgļu kustība, latviešu strēlnieku cīņas, lieliniecisma laiks ar partizāniem un beidzot Latvijas atbrīvošanas cīņas. Vecais Vanags, viņa dēls, Konrads un Miķelsons, romāna galvenās personas, ir drosmīgi karotāji, kuŗus no sākuma dzen vēl dziņa norēķināties ar vācieti, kas gadu simteņiem ilgi bijis latviešu kakla kungs un tagad iebrucis mūsu zemē. Arvienu vairāk viņos pavīd atziņa, ka arī ar krieviem nav īstas draudzības, un tā cīņu beigās viņus spārno neatkarīgās Latvijas doma. Bez šiem romānā ir liels blaku personāžs un karotāju masu skati. Tur mēs viņus skatām niknos kaujas dārdos un spītējam briesmām un nāvei, tur atpūtā kauju starplaikos skan viņu atjautības, parupjais karavīru humors, tur pārgalvības, tur viņu klusās domas par māju un tuviniekiem.

Romānu triloģija "Sarkanais jātnieks", "Melnais jātnieks" un "Pelēkais jātnieks" aizved lasītāju Ziemeļu kara laikos.

"Zemes atjaunotāji"savukārt kavējas zviedru un poļu kara laikos.

Tie ir varonīgi, stipri un godprātīgi latviešu vīri un jaunekļi, ko atveido A. Grīns. Viņi cīnās ar zemi, vērsdami līdumus un atmatas druvās, celdami ēkas, pēc kara, sērgām un bada no postažas veidodami jaunu pārtikušu, pilnestīgu dzīvi. Vēl spilgtāk Grīnam vedas viņus rādīt drošus un attapīgus kara gaitās gan mūsu pašu zemē, gan svešumā. Daudzi no viņiem gulda savus augumus kauju laukos; zeme tiek dedzināta, postīta, izlaupīta, taču visur izmanāms viens: tautas sīkstā dzīvot griba, drosme un izturība to izvedīs cauri visām kļūmēm un nedienām. Tauta laiku pa laikam gan tiek smagi pārbaudīta, bet nezudīs!

H. Kr.

8. klasei

Teiciet man zemi plašajā pasaulē,
Kuŗa būtu tik mīļa kā tu, mana dzimtene.

V. Plūdonis

KURZEMES KRASTS

Iznira jūŗas krēslainā klajā
Rēgains① kuģis, vientulīgs masts;
Sen bij apvārsnis dūmakā placis,
Pēkšņi sāpēs satumsa acis:
Liesmās atblāzmo Kurzemes krasts!

Tur tā palika, cerību zeme,
Mūsu slavas un ticības riets.
Tu, kas trimdai celies un aujies,
Svešiem viļņiem un ūdeņiem ļaujies, -
Uguns zīmi atmiņā liec!

Miera zvani modina tautas,
Mūsu miers kad beidzot būs rasts?
Visos ceļos un likteņos kļūmos②
Jutīsim: asinīs, mokās un dūmos
Māj mums degošais Kurzemes krasts.

Veronika Strēlerte

① Rēgains: spokains.
② Kļūms: briesmīgs, drausmīgs.

Sniegavīrs un Svētais Nikolajs

Pret vasaru, kas turpinās cauru gadu, man nav nekādu iebildumu. Vienīgi, kad tuvojas Ziemsvētki, kļūst drusku ērmoti ap dūšu. Radio spēlē Ziemsvētku dziesmiņas, skandina kamanu zvārguļus, veikalu logi greznoti mākslīgām ledus tilkām,① mākslīgu sniegu un sarmu, pāri bulvāriem zvārojas② spīduļainas svētku rotas, un ielas malās pārdod eglītes, īstas un mākslīgas, no nailona, ar garantiju uz pieciem gadiem, bet es - pastaigājos basām kājām pa sava pagalma mauru un brīnos, cik lieliski zied sārtās ģeranijas, vesela plaša ģeraniju nogāze pie trešās mājas augšup pa Monumenta ielu.

Tas ir tiešām lēvenīgs③ ziedu klājiens, jo arī Kalifornijā ziemas mēnešos puķes zied mērenāk, it kā piesardzīgāk nekā vasarā. Es labprāt mieloju acis pie skaistās, koptās nogāzes un, dārza zvilnī④ apsēzdamies, allaž iekārtojos tā, lai šad tad varētu uzmest nogāzei pa skatienam. Kādu rītu es jo ērti izlaidos zvilnī ar vislabākajiem nodomiem pārlasīt un izlabot veselu žūksni pirmrakstu. Saulīte sildīja, vējš vēsmoja tik rēni,⑤ ka snaudiens māktin mācās virsū. Es vilku dziļu dvašu, ar varu plētu acis vaļā un piepeši ieraudzīju ģeraniju nogāzē lielu spoži baltu sniegavīru ar klasiskajām melnajām ogļu acīm, sarkanu burkāna degunu un zaru slotu padusē. Brīdi man likās, ka esmu aizmidzis un sapņoju, bet sniegavīrs izrādījās tikpat reāls kā ģeranijas un nebija nekas cits kā Ziemsvētku rotājums.

Tas likās darināts ļoti rūpīgi no baltas drānas, piebāzts ar kaut ko mīkstu un novietots ļoti izdevīgā vietā - ielas līkumā, kur to, augšup braucot, varēja redzēt jau pa lielu gabalu. Tiešām, tas izskatījās dīvaini - sniegavīrs ziedošā ģeraniju laukā. Isti kaliforniski.

Pēcpusdienā sastapu kaimiņa mazo meiteni. Viņa stāvē-

① Tilkas: lāstekas.
② Zvārojas: šūpojas.
③ Lēvenīgs: bagātīgs.
④ Zvilnis: dīvāns ar atzveltni.
⑤ Rēns: mīļgs, lēns.

ja, atspiedusies pret ratu palievņa stabu, un lūkojās sniegavīrā.

"Skaists sniegavīrs," es piezīmēju.

"Ļoti skaists. Villems to uzstāda katru gadu."

"Viljams?" es pārprasīju. "Kas tas par Viljamu?"

"Villems," uzsvēra meitene. "Viņš kaujas, ja to sauc par Viljamu. Viņš ir holandietis. Viņš atbrauca no vecās zemes kādu laiku pirms jums."

Tas nozīmēja, ka viņš bija apmeties Monumenta ielā pirms manis. Nu es atcerējos, ka kaimiņš reiz pieminēja holandiešu zēnu, kas atsūtīts šurpu, lai dzīvotu tēvoča ģimenē un izmācītos par amerikāni. Biju viņu pat pāris reizes manījis, klusu gadus divpadsmit vecu zēnu. Viņš pavisam reti rādījās uz ielas, un man bija pirmā dzirdēšana, ka viņš kaujas.

Pēc pāris dienām blakām sniegavīram ģeraniju laukā parādījās arī varens Ziemsvētku vecis - mēļi① sarkanā zīda vamzī,② gaļu, platu vates bārdu, smailu cepuri galvā un kažokādas strēmelēm apšūtiem zābakiem kājās. Pār muguru viņam bija pārmests sarkans mantu maiss un padusē žagaru sauja. Nu es biju izpētījis no kaimiņu meitenes, ka Villems sāk strādāt pie šiem Ziemsvētku simboliem③ jau vasarā, ieguldīdams lielāko daļu savas kabatas naudas. Toties, kas gan bija visu apkārtējo namu Ziemsvētku greznojumi - nieka spuldzīšu virknes, zvaigznes, zvaniņi, mākslīgu skuju pušķi - pret šiem monumentālajiem④ ziedos sēdētājiem?

Kalifornijā nav ne viesuļvētru, ne spēju negaisu. Pareizāk sakot, tie atgadās visai reti. Bet ja pūš, tad tiešām spēcīgi, un, ja līst, tad liekas, ka no debesīm gāžas vesels ezers kā balts, blīvs⑤ ūdens stabs.

Es devos uz viesībām jaukā, rēnā pievakarē, bet pēc pusnakts, kad braucu mājās, palmas zemu locījās, varena vēja plosītas, zari un lapas lidoja pa gaisu, spuldzes virs ielām izmisīgi svaidījās savās saitēs, likdamas ēnām un gaismām dejot spocīgu kankānu.⑥ Iebraucot atklātā ōkeana krastā, vējš triecās pret ratiem ar tādu sparu, ka tie šū-

①Mēļš: tumši zils, violets.
②Vamzis: kamzolis, jaka.
③Simbols: Zīme, vārds vai attēls, kas atgādina kādu notikumu, īpašību vai piederību. Piem., krusts ir kristīgās ticības, lauva - spēka, sirds - mīlestības simbols.
④Monumentāls: lielisks, varens.
⑤Blīvs: biezs, saspiests.
⑥Kankāns: trakulīga deja.

pojās kā laiva viļņos un brīžam cēlās augšup, it kā atraudamies no ceļa. Brīdi pa brīdim pret vēja stiklu nošalca lietus brāzieni, vēstīdami tuvo, īsto lietus gāzi.

Kad braucu augšup pa stāvo Monumenta ielu, lielas, smagas piles triecās pret mašīnas jumtu kā zemlidotāja ložmetēju kārtas. Iegriežoties ratu palievenī, starmetēji pārslaucīja kaimiņa ģeraniju nogāzi, un es ievēroju, ka tur kaut kas balts vareni plandās un svaidās šurpu turpu. Es apturēju mašīnu un pieliecos vēja stiklam. Nu man likās, ka ap balto, kustīgo, it kā kūpošo masu lēkā un dejo mazs pelēks ķipars,① izmisīgi mētādamies rokām pa gaisu. Ziņkārības dzīts, es izgriezu ratus atkal atpakaļ uz ielas, pabraucos augšup līdz trešajai mājai un apstājos pie ģeraniju nogāzes.

Izstīdzējis puika ķerstīja un staipīja milzīgu, vējā plandošu drānas gabalu, mēģinādams ar to apsegt sniegavīru un Ziemsvētku veci. Sedzējs nevarēja būt neviens cits kā kauslīgais holandietis Villems. Vētra pūta tik spēcīgi, ka zēns nekādi nespēja savaldīt drānas gabalu. Tagad es ievēroju, ka tā bija veca "salokāma garāža" no caurspīdīgas plastikas, kādu gādīgi īpašnieki uzmauc automobiļiem, kad tie jāpamet bez pajumtes. Izkāpu no ratiem, iebridu slapjajās ģeranijās un satvēru salokāmo garāžu pie otra stūŗa. Tā piepūtās kā bura, kā milzīgs starmetēju gaismā mirdzošs plastikas pūslis un rāvās kalnup ar tādu spēku, ka mēs abi ar Villemu nostiepāmies rāpus. Nogāze bija jau samirkusi, kājas slīdēja, un mēs kārpījāmies labu brīdi. Sataustīju zemē iedzītu mietiņu ar saiti un sāku siet tam klāt plastikas buras stūri.

"Vai atradāt mietiņu?" sauca Villems, pakritis atmuguriski un ķepurodamies ģeraniju ceros kā liels zirneklis.

"Atradu," es atsaucos. "Vai mietiņi ir arī citos stūŗos?"

"Es tos tur iedzinu. Tagad vilksim segu uz augšu un pāri..." rīkoja Villems, bet tik viegli tā lieta negāja. Vispirms atspruka vaļā Villema sietais stūris, to vajadzēja notvert un piesiet par jaunu. Lietus jau kapāja it spēcīgi. Tad notverām trešo stūri. Visgrūtāk veicās ar ceturto, kas allaž izrāvās mums no rokām un iešāvās debesīs kā mirdzošs balts trīsstūris. Beidzot to tomēr savaldījām, pārvilkām plastikas garāžu abiem večiem un nostiprinājām, kā pienācās.

① Ķipars: maziņš "ampelmanis", jokdaris.

Sviedriem pārplūdis, Villems smagi elsoja, starmetēji rēgaini no apakšas izgaismoja viņa lieso seju, viņa acu baltumi fosforiscēja.①

"Vai tu zini, cik pulkstenis?" es vaicāju. "Divi. Tev jau sen vajadzēja būt gultā."

"Es jau biju. Bet, kad sacēlās viesulis, es zināju, ka būs lietus. Pēc kā tad rīt no rīta izskatītos sniegavīrs un Svētais Nikolajs?"

Es ievēroju, ka viņš neteica amerikāniski īsi Santa Klauss vai vienkārši Santa, bet - Svētais Nikolajs, kā Ziemsvētku vecīti mēdz dēvēt Holandē.

"Vai tev nebija neviena ko pasaukt palīgā? Tēvocis?"

Zēns atmeta ar roku:

"Tēvocis negrib, ka es viņus uzstādu. Sevišķi sniegavīru. Tas izskatoties pagalam muļķīgi. Puķēs. Bet bez sniegavīra nav nekādu Ziemsvētku. Mēs mājās vienmēr savēlām sniegavīrus, tikko uzsniga sniegs."

Lietus gāza spēcīgi, un mēs iebēgām ratu nojumē.② Es biju bargi nobridies un nodubļojies. Bikses katrā ziņā vajadzēja nest uz tīrītavu. Tas mani neiepriecināja.

"Cik ilgi tu jau esi Amerikā, Villem?"

"Divi gadi."

"Kāpēc tevi atsūtīja šurpu?"

"Leidenē mums nepietika vietas. Tēvs un māte, vectēvs un vecāmāte, divas māsas, četri brāļi, divas istabas. Es te iešu skolā un mācīšos par inženieri."

"Un brauksi atpakaļ?"

"Saprotams!" iesaucās Villems, nemaz nepielaizdams citas domas. "Es sapelnīšu naudu un nopirkšu mums Leidenē māju ar daudzām istabām."

Villems bija tievs, trausls zēns un savās samērcētajās un notrieptajās drānās izskatījās pavisam nožēlojams, bet viņš runāja tik apņēmīgā un pārliecinošā balsī, ka man nebija ne mazāko šaubu par to, ka viņš īstenos visus savus nodomus.

"Vai tavs tēvocis nedomā atgriezties?"

"Tēvocis ir amerikānis," Villems sacīja ar manāmu rūgtumu. "Viņš saka, ka tikai galīgs ģeķis③ brauktu atpakaļ."

Nu lietus gāzās zemē kā balts stabs, laistīdamies automobiļa spuldžu staros. Tas nebija pārejošs brāziens. Šā-

① Fosforiscēja, fosforescēja: tumsā spīdēja.
② Nojume, pajumte: zem jumta; kur jumts pārsniedz ēkas sienu.
③ Ģeķis: muļķis, nelga.

das gāzes parasti turpinājās stundām. Nebija nozīmes gaidīt. Es uzsitu apkakli.

"Jūs arī neesat amerikānis," piepeši teica Villems.

"Hm. Laikam jau neesmu."

"Vai jūs arī pelnāt naudu?"

"Cik varu, tik pelnu."

"Vai jūs arī brauksit atpakaļ?"

Tas bija neērts jautājums. Nevarēja jau puisim izstāstīt, ka mūsu stāvokļi nebija gluži vienādi.

"Ja vien varēs," es teicu. "Ja vien varēs, es braukšu."

Ierāvis galvu plecos, es jau pieliecos, lai nirtu① lietū. Zēns atkal ierunājās:

"Tēvocis lamā Holandi."

"Par to neraizējies. Ļaudis lamājas. Par visu ko. Gan jau Holandē būs atkal kāds, kas lamā Ameriku."

"Ō, tādus es zinu vairākus," pievienojās Villems.

"Nu, redzi. Un nevienam no tā nekas slikts nenotiks. Ar labu nakti."

"Ar labu nakti. Paldies par palīdzēšanu. Viens pats es vēl nebūtu ticis galā."

Es metos baltajā ūdenī uz saviem ratiem.

Otrā rītā atkal spīdēja koša, silta saule. Liega vēsma lēni un ērti staigāja pa rasainajiem mauriem, ēfeju audzēm un citronkoku zariem. Un augšā ģeraniju laukā es redzēju sēžam sniegavīru un Svēto Nikolaju, vienu spoži baltu, otru koši sarkanu, svaigus, kā nule uzstādītus. Villems jau bija paguvis novākt salokāmo garāžu.

Anšlavs Eglītis.

Kāpēc vesela kāja sāp

Līdz skolas sākumam dažas dienas Diegs ar Bumbiņu bija vēl brīvi. Šoreiz viņi nolēma izsprukt uz pilsētu. Sargs vēl stāvēja pie vārtiem, bet tagad zēni zināja slepeno caurumu. Viņi ielīda aizliegtajā rajonā un izšmauca veikli kā kaķi caur žogu.

①Nirt: ieiet, pazust ūdenī, lietū.

"Nu esam brīvībā!" otrā pusē abi uzelpoja.

Pie upes zēni vispirms meklēja vietu kur peldēties. Pie tilta bija sekls, un tik dzīvā vietā arī nevarēja.

"Mums nav peldbikšu," Bumbiņa teica. "Jāšaujas kādā dziļumā aiz krūmiem."

Kad tāda vieta bija atrasta, zēni metās upē ar lielu troksni. Ūdenim jau bija rudens dzestrums.

"Ja ziepju nav, berzies ar smiltīm!" Diegs mācīja draugu. Pats viņš no upes dibena bija izrāvis krietnu sauju un nu trinās sprauslodams.

"Tā var saskrāpēt muguru," Bumbiņa vairījās, bet tūlīt tika apsēts ar smiltīm kā ar skrotīm.① Vajadzēja berzties un gāzties ūdenī, lai noskalotu.

Tīri un sārti zēni izkāpa no upes.

Nu viņi joza② uz pilsētu.

Pa ielām klīda bēgļi, saiņiem un paunām apkrāvušies. Bet visvairāk tos redzēja stacijas laukumā. Sabumbotās sliedes jau bija izlabotas. Vilciens pienāca kārtīgi. Bet stacijas ēkas vietā bija uzcelta tikai tāda būdiņa. Ļaudis sēdēja uz saspridzinātajiem mūra bluķiem un nīka zem klajas debess.

Zēni soļoja gar bēgļu pulciņiem, vēroja un klausījās, kādā valodā sarunājās.

"Skan visādas mēles kā pie Bābeles torņa," Diegs teica.

Tālumā nopūta.

Konduktors③ nostājās pie kontroles④ vārtiņiem. Bet tad atkal tūlīt aizgāja.

"Vai šoreiz biļetes neprasīs?" zēni brīnījās un veikli uzmanījās uz perona.⑤ Vilciens pienāca. Bet no tā negāzās ārā ļaužu bari, kā tas tagad bija parasts. Neviens arī nesteidzās šajā vilcienā iekāpt.

"Jocīgi," zēni raustīja plecus. "Prečinieks tas nav, nav tādi vagoni. Bet kur tad palikuši pasažieri?"

"Liekas, šis vilciens iet uz kādu miroņu valsti," Bumbiņa ierunājās dobjā balsī. Par noslēpumainiem un spocīgiem braucieniem viņš bija šo to lasījis.

Bet tad zēni manīja, ka no vilciena galu platformām⑥ bija nolēkuši sargi ar šautenēm. Viņi sāka staigāt pa peronu.

① Skrotis: mazas, apaļas lodītes.
② Joza: skrēja.
③ Konduktors: vadītājs, vilciena pavadonis, biļešu pārbaudītājs.
④ Kontrole: pārbaude.
⑤ Perons: gaŗš, gluds laukums stacijās, pie kuŗa piestāj vilcieni.
⑥ Platforma: preču vagons bez virsdaļas.

"Iekšā laikam gūstekņi," Bumbiņa čukstēja.

Tiešām, nu zēni ievēroja, ka pie nosūbējušajām vagonu rūtīm bija saspiedušās sejas.

Daži gūstekņi iznāca arī durvīs. Sargam viņi rādīja ūdens muciņu, lai atļauj padzerties.

Kad sargs pamāja ar galvu, no visiem vagoniem sāka birt ārā izslāpušie. Daži gūstekņi likās vēl jauni kā zēni.

"Diez, vai kādi nav arī mūsējie?" Diegs paskaļi iemināsies. Bet tie, kas bija tuvumā, latviešu valodu nesaprata.

Sarunādamies zēni sāka staigāt visgarām vilcienam. Viņi pat uzlēca uz dažām kāpnēm un palūkojās vagonos. Bet sargi tad sāka kliegt un gaiņāja projām.

Pamazām drūzma pie ūdens muciņas saplaka. Gūstekņi lēni kāpa atpakaļ vagonos. Arī zēni gribēja jau doties no stacijas projām. Bet tad viņi aizmugurē izdzirdēja latviešu valodā sakām: "Tas labi, ka palīdzat arī man tikt pie ūdentiņa."

Diegs ar Bumbiņu kā rauti apsviedās. No pēdējā vagona pūlējās izkāpt kāds gūsteknis ar apsietu kāju. Divi pie padusēm viņu balstīja.

Zēni steidzās klāt:

"Mēs arī esam latvieši. Kur jūs brauksit?"

No pārsteiguma gūstekņi brīdi nevarēja parunāt, tikai ieplēstām acīm skatījās uz abiem zēniem, kas tik negaidīti viņus uzrunāja. Tad visi trīs reizē iekliedzās:

"Puikiņas, kā jūs šai drupu valstībā gadījāties?"

"Mēs no nometnes."

"Kas par nometni?"

"Bēgļu."

"Vai tādas arī ir?"

"Jā, daudz... Un mūsu nometnē vien ir kāds tūkstotis latviešu," zēni steidzās stāstīt.

Bet gūstekņiem acis dusmīgi iezibējās:

"Nolādētie franči, mūs viņi turēja kā mucā. Un nu sūta atpakaļ pie Ūsainā,① lai ejam Sibirijā mežus cirst."

"Nebrauciet! Neviens latvietis nedomā atgriezties pie komūnistiem. Nāciet uz nometni!" zēni aicināja.

Labi jau būtu, ja varētu no šī zārka nolēkt, bet ko teiks tur tas ar ieroci?" gūstekņi paskatījās uz sargu, kas gabaliņu tālāk kūpināja cigareti.

"Vajadzētu kaut ko izgudrot," Diegs sāka pētīt apkārtni. Tūlīt aiz vilciena bija pastāva nogāze, kokiem apaugusi.

① Ūsains: kam ir ūsas, šai gadījumā Staļins.

Ja tur varētu iebēgt, tad paslēpties nebūtu vairs grūti. Bet kā lai sargu acis uz brīdi padara neredzīgas? Tas bija jautājums, par kuŗu arī gūstekņi sāka lauzīt galvas.

Tad Diegs paskatījās uz ievainotā kāju, un viņam radās ideja. Klusu viņš to pačukstēja gūstekņiem, kaut sargi nekā nebūtu sapratuši, ja arī skaļi sacītu. Kad gūstekņi ar galvu mājieniem plānam pievienojās, zēni tūlīt sāka iet uz lokomotīves pusi, pa zemi kaut ko cītīgi meklēdami. Pie izlauztas ķieģeļu kaudzes Bumbiņa pēkšņi paklupa un sāka sāpīgi vaimanāt. Kam vien ausis bija dzirdīgas, tas juta, ka kāja ir vai nu izmežģīta, vai lauzta. Bet Diegs vēl nelaimi pastiprināja, līdzi vaimanādams un aicinādams palīgā. Saskrēja no stacijas vācu dzelzceļnieki, strādnieki un publika. Arī abi sargi steidzās uz nelaimes vietu.

Gūstekņi nu uzņēma slimo uz pleciem un steidzās aiz vilciena, lai nozustu gravā. Bet tad viņi pamanīja trešo sargu, kas stāvēja otrā pusē un caur vagonu spraugu skatījās uz kliedzējiem. Gūstekņi mirkli sastostījās, Tad, redzēdami, ka arī šīs puses sargs vēl viņus nav pamanījis, strauji bruka pa krauju lejā, balstīdami slimo cik varēdami. Vēl viņi nebija gravas dibenā, kad sargs pēkšņi šāva. Gūstekņi krita aiz krūmiem un vēlās lejā. Kad nonāca apakšā, slimais palika guļot, un nevarēja zināt, vai viņš dzīvs vai miris.

Par laimi augšā pie stacijas šai brīdī rupji kā vērsis iemāvās lokomotīve, un šāvieni apklusa. Lokomotīve šņākdama sāka raut vilcienu projām. Dunēdams un šalkdams tas izzuda tālumā.

Gūstekņi uzelpoja.

Trāpīts par laimi neviens nebija, tikai slimā apsēji uz zariem atplēsti. Gūstekņi ieslēpās krūmos, cik vien varēja, un vēroja, vai tomēr vēl kāds nenāk viņus meklēt. Pašreiz nekur tālāk viņi nevarēja aizbēgt. Aiz stacijas sākās klajums.

Kad labu brīdi neviens nenāca, gūstekņi sāka klusu sarunāties.

"Tas zēns tik īsti vaimanāja, ka man bailes, vai viņš tiešām krītot nepārlauza kāju," ierunājās slimais.

"Nevar zināt, kā viņiem vispār tagad klājas," noraizējušies bija arī veselie. "Tracis iznāca lielāks, nekā paredzējām."

"Jā, kur ellē gadījās otrā pusē tas šāvējs."

"Bet atpakaļ bēgt mēs vai.s nevarējām. Šī bija pēdējā iespēja uz brīvību."

"Liekas, lielākās briesmas tomēr nu ir garām. Ja tik zēni rastos sveiki un veseli!"

Iebrīkšējās krūmi, un pieminētie nāca, galvas izcēluši kā brieži. Bet Bumbiņam kreisā kāja bija satīta resna kā stabs.

Gūstekņi izlīda pretī.

"To man stacijā dežūrējošā māsiņa tā satuntuļoja," zēns skaidroja. "Viņa nezināja, ka vesela kāja arī kādreiz sāp."

Gūstekņi pasmējās, bet tūlīt aprāvās:

"Vai mūs nemeklēja?"

"Nē, visi noņēmās tikai ar mani," Bumbiņa lielīgi pakliboja.

"Bet pēc tiem šāvieniem?"

"Vai tie blīkšķi bija šāvieni?" zēni brīnījās. "Mums tanī ļembastā① izklausījās tikai kā pātagas plīkšķināšana."

"Ō, jūs esat gan varoņi, ja šautenes rībiens jums tikai tāds plīkšķītis," karavīri brīnījās.

"Varbūt vagoni un grava lielo troksni noslāpēja," Diegs nu, mazliet sakaunējies, taisnojās.

Bet karavīri tā kā tā zēnus uzlielīja.

"Frontē par tādu numuru, kā šodien izstrādājāt, jūs dabūtu Bruņinieku krustu② ar ozollapām, šķēpiem un briljantiem," viņi sacīja.

Tāda atzinība zēnus ļoti iepriecināja.

Bet slimais sāka taustīt ievainojumu.

"Te jums būs tīras saites," Bumbiņa sniedza apsējus, ko raisīja no savas kājas. "Man vairs nevajadzēs," viņš teica.

"Droši," Diegs apstiprināja. "Viens sargs pēc tiem blīkšķiem patiesībā pieskrēja gan un kaut ko uztraucies pārējiem stāstīja. Bet tad lokomotīve sāka pūst un kustēties. Tie atmeta ar roku, visi uzlēca uz savām platformām un aizbrauca. Kas jūs vairs meklēs?"

Gūstekņi, kas bija dienējuši gaisa izpalīgos, pateicīgi paskatījās uz zēniem. Viņi nu bija brīvībā.

Nikolajs Kalniņš - Ciems uz riteņiem.

①Ļembasts: tracis.
②Bruņinieku krusts: goda zīme vācu armijā.

LAIKS

Šūpojiet mani, Daugavas viļņi;
Krastā dziļi es ievelku elpu,
Dzerdams vēso rudeņa① gaisu.
Vēja sagrieztas, vītušas salnā,
Peld man gaŗām ozola lapas.
Daudz, ak, daudz ir vītušu lapu,
Kuŗas atrautas dzimtenes kokam!
Tālu klīst mūsu dēli un brāļi,
Sūri vergojot svešajā zemē.

Kad tos dzimtenē atpakaļ vedīs
Saulē vērsta likteņa straume?
Laika upi skrienot es dzirdu,
Minūtes saduŗas gaisā kā smiltis,
Pildot tāles ar sīcošu skaņu.
Laika upe, varena upe,
Aiznes valstis un karaļu troņus...
Bet pēc ziemas tā vasaru atved:
Pavasar's māj mums ar pūpolu zaru.

Kārlis Skalbe.

① Rudeņa - rakstu valodā: rudens

- Kurš spēj atdot sevi visu,
Savu dzīvi, savu gribu.

Rainis

Zelta zirgs

SAULGRIEŽU[1] PASAKA
PIECOS CĒLIENOS

(Fragmenti)[2]

PIRMAIS CĒLIENS

Kalpa vīra istaba. Soliņi, galds; kreisajā pusē gulta ar galvgali pret sienu, aiz gultas paliek telpa. - Gultā guļ slimais tēvs. Trīs dēli, Bierns, Lipsts un Antiņš, nodarbojas ar ziemas māju darbiem: auklu vīšanu, skalu plēšanu u.t.t. Logs. Durvis uz ķēķi.[3] Vakars. Vāja skalu uguns.

(Tēvs ar dēliem: Biernu, Lipstu un Antiņu.)

TĒVS (gultā gulēdams):
Es jau jūtu, ak, jau jūtu
To, ko nevēlos vēl sajust.
Vēsums pūš no durvju puses,
Vecais dēls, vai durvis vaļā?
BIERNS:
Durvis cieti aizbultētas,
Ko tu velti iedomājies?
TĒVS (pēc brītiņa):
Kājas salst caur biezām segām,
Otrais dēls, vai logs ir vaļā?
LIPSTS:
Logi cieti aizslēģēti.[4]
Ko tu niekojies un muldi?
(Uz Biernu.)
Ak, kur untumains tāds vecis!

[1] Saulgrieži: kad saule viszemāk (ziemā) vai visaugstāk (vasarā) pie debesīm un līdz ar to dienas visīsākas vai visgarākas.
[2] Fragmenti: daļas, atsevišķi gabali.
[3] Ķēķis - rakstu valodā: virtuve.
[4] Logi aizslēģēti: slēģi aizvērti.

BIERNS:
To vairs ilgāk nevar paciest;
Kad jau reiz nu būtu beigas!
TĒVS (pēc brītiņa):
Mitrums auksti krīt uz krūtīm,
Jaunais dēls, vai krāsne① kuŗas?
ANTIŅŠ:
Krāsne kuŗas kvēlodama,
Salst tik tavas vārgās miesas.
Es tev uzsegšu vēl svārkus,
Jaunam man i tā būs silti.
(Novelk savu kažociņu un uzsedz tēvam.)
TĒVS:
Ak, es jūtu, es jau jūtu, -
Vai tik nav jau atnākusi
Mana aizejamā diena?

* * *

(Tie paši; parādās Melnā māte.)

MELNĀ MĀTE (ģērbusies melnās segās un plīvurā aiztinusies, paceļas aiz tēva gultas).
ANTIŅŠ:
Tētiņ, nelaidīs to dienu,
Priekšā stāsies tavi dēli.
MELNĀ MĀTE (uzpūš tēvam dvašu).
TĒVS:
Kas man vaigā vēsi dvašo?
MELNĀ MĀTE (pakrata viņu aiz pleca).
TĒVS:
Kas aiz pleca mani krata?
MELNĀ MĀTE (parausta viņu aiz kājām).
TĒVS:
Kas aiz kājām mani rausta?
ANTIŅŠ:
Tētiņ, še tik tavi bērni.
TĒVS:
Būs gan tomēr ienākusi
Nelūgtā un vēlā viešņa,
Slepu iekšā iezagusies -

① Krāsne - rakstu valodā: krāsns.

Vai pa šķirbiņu gar logu,
Vai pa atslēgcaurumiņu,
Vai pa skursteni pret dūmiem.

ANTIŅŠ:

Krūts tev vāja, saudzies, tētiņ!

MELNĀ MĀTE (pēc brītiņa ņem tēvu aiz rokas).

TĒVS:

Kas tik auksti ņem man roku?

ANTIŅŠ:

Tētiņ, es tev aukstām rokām
Uzpūtīšu siltu dvašu.
(Pieliecas un pūš uz rokām dvašu.)

MELNĀ MĀTE (pēc brītiņa liek roku tēvam uz krūtīm).

TĒVS:

Lūk, nu spiež un ņem man elpu!

ANTIŅŠ:

Tētiņ, ņem šo manu elpu!
Viņa spēcīga un jauna.
(Pieliecas tēvam pie mutes.)

MELNĀ MĀTE (atsēžas uz gultas malas, tad spiež tēvam uz ceļiem, tad uz krūtīm).

TĒVS:

Lūk, tur lūk! Kāds sēž uz gultas.
Lūk, nu gulstas man uz ceļiem!
Nu vēl augstāk, augstāk rāpjas -
(Pēc brītiņa, elpu atņemdams.)
Pagaidi nu, mana diena,
Atlaidies vēl mazu brīdi!
Nu jau iešu tevim līdzi,
Es jau redzu, neizbēgšu.
Ļauj man tikai vienu vārdu
Teikt uz dēliem, projām ejot!

ANTIŅŠ:

Neej, neej, mīļo tētiņ!
Neatstāj mūs vienus pašus!
Paliksim mēs kā bez galvas.

BIERNS:

Pats jau tiešām ir bez galvas.

LIPSTS:

Plecos cepure bez prāta.

TĒVS:

Ak, es eju, mani bērni -

ANTIŅŠ:

Tētiņ, neej, mīļo tētiņ!

Gluži viens tu būsi iedams.
Visi nāks no bērēm mājās,
Atstās tevi vienu guļam.
Kas tev uzsegs kažociņu?
Kas tev pacels pagalvīti?
Kas tev paladziņu kārtos?
Kas tev sacīs mīļu vārdu,
Kad tev mitrums kaulus lauzīs?

TĒVS:

Sen man kaulus salauzīja
Rudzu maisi, kviešu kūļi;
Arkls, zemi drupinādams,
Drupināja manas miesas.
Viešņa ved, lūk, miera mājās,
Iešu līdzi atdusēties.

BIERNS:

Ko tu, tēvs, tik daudz nu tērzē?①
Domā labāk mantu skaitīt,
Ko tu atstāsi mums, dēliem.

LIPSTS:

Ko nu tēvs tev steigsies skaitīt?
Daudz jau nav tās mantas krājis,
Nav jau domājis par bērniem.

TĒVS:

Ak mans dēls, ko nabags sakrās?
Jūs jau paši viss mans dārgums.
Un tas vārds, ko es jums teikšu,
Kas tā lielākā no mantām -

BIERNS (klusi uz Lipstu):

Klausies, klausies! Ko tu domā!

LIPSTS (tāpat):

Kad nu ašāk būtu teicis!

TĒVS:

Neauglīgs mans zemes stūrīt's,
Vēl tas pats nav mana paša,
Tikai vien jums abiem diviem
Gudras galvas, stipras rokas...

BIERNS:

Jā jel, jā! Bet runā ašāk!
Saki nu to savu vārdu,
Kur tā lielākā no mantām?

LIPSTS:

Kur tev viņa paglabāta?

①Tērzē: plāpā, daudz runā.

TĒVS:
Klau tad: - vienība tā manta,
Tā ir paglabāta sirdīs;
Jo kurš vājāks ir un vārgāks,
Jo tam vienība ir dārga.
Visi, kam nav citas mantas,
Esiet viens un būsit stipri -
BIERNS:
Labi, zinām! Saki lietu!
TĒVS:
Palīdziet šim nabadziņam!
(Rāda uz Antiņu.)
Spēkos vājš kopš mazām dienām,
Neiztura① smagos darbus:
Dzīvē nav kā jūs tik veikl(i)s
BIERNS:
Labs jau ir, - bet kur tā nauda?
TĒVS:
Apkopiet un mīliet viņu!
Viņš ir labsirdīgs, jums klausīs.
Vecais dēls, es tevim došu...
BIERNS:
Aši saki, ko man dosi?
TĒVS:
Vai man! Aizraujas jau dvaša -
Otrais dēls - ak vai - jau beigas.
LIPSTS:
Teic jel! Nemirsti jel! Pagaid'!
TĒVS:
Sveiki, - mani - mīļie bērni -
(Mirst.)
MELNĀ MĀTE (nozūd).
LIPSTS:
Pagaid'! Teic jel! - - Vilcinājās,
Nevarēja ātrāk beigties,
Nu, kad jāteic, mirst par ātru!
BIERNS:
Spītnieks bijis, spītnieks paliek.
ANTIŅŠ (iekliedzas):
Vai man! Vai man! - Mīļo tētiņ!
Aiziet - - Brāļi, nu mēs vieni!
BIERNS:
Aiziet, mantu neizšķīris.

① Neiztura - rakstu valodā: neiztur.

LIPSTS (vēl krata aiz pleca tēvu):
Saki! Saki! Vai tu dzirdi!
ANTIŅŠ:
Mīļais tētiņš aizver acis,
Tās pār mums vairs nelūkosies.
(Noskūpsta acis.)
Lai šie skūpsti spiež jūs cieti,
Nelaizdami smiltīm iebirt.
Dusi nu līdz jaunai saulei!
(Nometies ceļos pie tēva gultas, sāk raudāt un tur, rokām apskāvis, tēva galvu.)

* * *

(Tie paši bez Melnās mātes.)

BIERNS:
Raug' nu vien, raug' nu vien! Beigts ir, un zini nu, ko viņš gribēja man vēl novēlēt.
LIPSTS:
Ak tu! - Vai dzirdi? (Nogriežas no tēva.) Citkārt nevarēja beigt plāpāt, - nu šis mēms kā koks!
BIERNS:
Labi, ka vēl paspēja to pateikt, ka visu došot man.
LIPSTS:
Kā tā? Visu došot tev? Ko tu muldi? Vai tu mani par muļķi turi kā to nelgu tur? (Rāda uz Antiņu.)
BIERNS:
Vai tad tu nedzirdēji, ka tēvs teica: "Vecais dēls, es došu tevim." Es esmu vecākais dēls, un, ko vien viņš dod, tas man. Man pirmdzimtās tiesības.
LIPSTS:
Kas tev par tiesībām? Viņš mani tāpat piesauca un būtu man visu atstājis, ja nebūtu aizrāvies. Visu uz pusēm, visu uz pusēm!
BIERNS:
Tev viņš teica: "Otrais dēls, ak vai, jau beigas!" Tas taču nozīmē: ir jau beigas došanai, jo viss jau ir atdots pirmdzimtajam, tas ir, man. Un trešo nemaz nepieminēja, jo tam tā kā tā nekas nepienākas, tas tikai puika.
LIPSTS:
Tam nekas, tam nekas! Visu uz pusēm, visu uz pusēm! Bet melnā govs man; es viņu slaucot aiz ragiem turēju.

BIERNS:
Kāda govs tev? Kādi ragi? Tu manu mantu gribi ņemt nost? Še tev ragi! (Iedur viņam sānos.)
LIPSTS:
Vai, vai, re, kāds nu ir!
ANTIŅŠ (paceldams galvu no tēva pagalvja):
Ko nu jūs, brāļi, rājaties, tikko tēvs acis aizdarījis! Ko viņš teica kā dārgāko mantu? - Vienību turēt!
BIERNS:
Ko tu muldi? No miegiem pamodies, šis runās te starpā? Turi labāk muti nekā vienību!
LIPSTS:
Vai dzi'?① Ko šis tur tā noliecies sēž pie tēva gultas pagalvja?
BIERNS:
Mēs godīgi cīnāmies par taisnīgu mantas dalīšanu, un viņš varbūt paklusām izvilcis no pagalvja naudas zuti?②
LIPSTS:
Kas godprātīgs, tas vienmēr paliek bešā. Cik tālu tiksi ar taisnību?
BIERNS (uz Antiņu):
Ko tu tur izņēmi no pagalvja?
ANTIŅŠ:
Nekā es neesmu izņēmis. Es tik pie tēva pagalvja tiku raudājis.
LIPSTS:
Pag, pag, puisi! Dod šurp, izmeklēsim, vai nav ko paņēmis.
ANTIŅŠ:
Brāļi, brāļi! Ko jūs darāt! Vai jums nav kauna no tēva?
BIERNS:
Tu redz! Šis vēl kauninās mūs.
LIPSTS (izvelk no Antiņa azotes naudas vīšķīti):
Kas tad tas ir? Te jau vesels kušķis naudas! - Viens, divi, trīs - pag! (uz Biernu, kas arī sniedzas pēc naudas) - Veseli desmit rubļi!③
BIERNS:
Kur tad tu tos ņēmi? Kas deva?
ANTIŅŠ:
Tas ir atlikums no manas šī gada algas, ko tētiņš at-

① Dzi: dzirdi.
② Naudas zutis (zutnis, zutenis): garš naudas maks, dažkārt gatavots no zuša ādas.
③ Rublis: krievu naudas vienība.

stāja man pašam; jūs jau to arī zināt paši.

BIERNS:

Tu izvilki no pagalvja. Kas tev, nejēgam, dos tādu naudu rokā? Dod tik vien šurp!

LIPSTS:

Jāpārmeklē pagalvis. (Pieiet pie gultas.)

BIERNS:

Nekā, laid mani! Tas pieder man!

LIPSTS:

Uz pusēm, uz pusēm! (Atgrūž brāli.)

ANTIŅŠ:

Mīļie brālīši, ak vai! Ko jūs darāt!

BIERNS:

Ej nost, neveikli! Ko tu jaucies? (Uz Lipstu.) Un tu, jaunākais brāli, iedrīkstēsies vecāko grūst?

ANTIŅŠ:

Brāļi, ļaujiet jel tētiņam atdusēties šo pirmo dienu!

LIPSTS: (izvelk ko no pagalvja):

Mans, mans, mans!

BIERNS:

Nekā, tas mans ir un paliek!

LIPSTS (aplūkodams atradumu):

Ak, tas tik tēva tabakas maks!

BIERNS:

Nu, tā lai ir tava mantojuma daļa. Viss, kas nu vēl nāk, tas ir mans.

LIPSTS:

Man puse, man puse!

BIERNS: (izvelk no pagalvja):

Ak, tas tik ir suseklis!①

LIPSTS:

Paturi tad ar visu! Es atsakos no savas likumīgās puses.

ANTIŅŠ:

Mīļie brālīši, apkopsim pirms tētiņu! Nonesīsim viņu siltā ķēķī, nomazgāsim un uzvilksim viņam jaunu kreklu un labās drēbes.

BIERNS:

Ko nu? Ir vēl laiks.

LIPSTS:

Labāk ir gan tagad. Būs ērtāka meklēšana arī te gultā. Ķeramies klāt un nesīsim viņu ķēķī! (Antiņš ar Biernu paceļ mironi; Lipsts paliek iepakaļ.)

① Suseklis: matu suka.

BIERNS (Lipstam):
Kur tu paliec? Nāc vien līdzi! Citādi tu vēl viens paņemsi visu naudu.
LIPSTS (nākdams):
Eju jau, eju! Celsim visi reizē.
ANTIŅŠ:
Nabaga tētiņ! Nabaga tētiņ!
(Ienes mironi ķēķī; pa atvērtajām durvīm redz viņus ķēķī noliekam nastu. Abi vecākie brāļi ienāk atkal istabā, kamēr Antiņš paliek ķēķī.)

* * *

(Bierns un Lipsts.)

BIERNS (runādams atpakaļ uz ķēķi):
Tā! Apkop nu tu, Antiņ, mūsu mīļo tēvu! Tu esi jaunāks un paradis tādus darbus. Apmazgā labi un apvelc viņam jaunu kreklu!
ANTIŅŠ (pienāk pie durvīm):
Palīdziet, brālīši, jūs arī; būs ātrāk.
BIERNS:
Es nevaru. Man nav laika, būs jāiet pie ķesteŗa.①
LIPSTS:
Man jāiet pie kaimiņiem lūgt, lai nāktu vāķēt② šo nakti. Tev laika diezgan. - (Uz Biernu.) Un tev, veco brāli, būs jāsteidzas ātrāk, kamēr tiksi pie ķesteŗa; labs gabals ceļa. Man pie kaimiņiem tuvāk. Ģērbies tūlīt, es piekopšu vēl istabu.
BIERNS:
Jā, jā, piekopsi - naudu! Es tevi pazīstu. (Aizdara ķēķa durvis un tad metas pie tēva gultas.) Man pieder viss, kas būs tēva gultā! Es esmu pirmais klāt!
LIPSTS:
Tā nemaz nebija izlīgts. Viss lai iet pa likumam un pa taisnībai.
BIERNS:
Ko es saku, tas ir likums; es esmu stiprākais.
LIPSTS:
Un es esmu gudrākais. Viss lai iet uz pusēm!

①Ķesteris: baznīcas kalpotājs.
②Vāķēt: būt nomodā pie mirušā.

BIERNS:
Lai uz pusēm! - Mana būs nauda, tavs būs maks.
LIPST :
Nu - es visu naudu glabāšu savā makā, tā es esmu ar mieru.
BIERNS:
Ej nost no gultas! Es celšu maisu ārā.
LIPSTS:
Cel jau, cel! (Paņem spilvenu, paārda to vaļā un kaut ko izņem, un iebāž sev kabatā.)
BIERNS (maisu nolicis uz grīdas un tausta):
Ko tu tur okšķerē① pa to spilvenu? Vai tu tik neiebāzi sev ko kabatā?
LIPSTS:
Nekā, paskat' pats.
BIERNS (apskata kabatu):
Kas tad tas?
LIPSTS:
Tas pats tabakas maks.
BIERNS:
Dod to ar šurp.
(Abi aizgriežas katrs uz savu pusi; Lipsts izvelk naudas maciņu, Bierns tabakas makā atrod arī naudu. Abi smejas.)
LIPSTS (atgriežas atpakaļ):
Ko tu smejies? Ak tu, ak tu! Neģēlis, briesmonis! Būs tur tabakas makā arī bijusi nauda! - Dod man atpakaļ manu mantu.
BIERNS:
Ha, ha, ha! Te nu bija tava gudrība, tu gudrākais! Tu tāds pats muļķis kā Antiņš. Es tas stiprākais un gudrākais.
LIPSTS:
Ačē, ačē! Neģēlis,② ļaundaris! Edz,③ k... man ir!
(Rāda savu atrasto maku.)
BIERNS:
Dod šurp, blēdis tāds!
LIPSTS:
Pag, pag; meklēsim še! Vai tad še nekā nebūs? (Paārda maisu un atrod.) Vai redz', kas te vēl ir!

① Okšķerēt: slepeni meklēt.
② Neģēlis: nelietis, nekrietnelis.
③ Edz!: redzi!

BIERNS:
Kas tur uzrakstīts! (Lasa.) "Jaunākajam brālim!"
LIPSTS:
Tas ir man, jo trešais neskaitās līdzi.
BIERNS:
Nē, tas jaunāks, kas žiglāks bijis pie rokā dabūšanas. (Izbirst sudraba nauda un ripo pa visu istabu; abi brāļi lasa kopā un grūstās.)

* * *

(Tie paši; ienāk no ķēķa Antiņš.)

ANTIŅŠ:
Mīļie brālīši, es gribēju jūs lūgt - (Skatās uz izbirušiem sudraba gabaliem.) - Kas tie par skaistiem sudraba spīdeklīšiem pa visu grīdu, it kā zvaigznītes pa debesīm izkaisītas! Kādi tad šie izskatās? (Paceļ vienu gabalu.)
BIERNS:
Neķeries klāt! Met to zemē, ko pacēli! Dod man atpakaļ!
LIPSTS:
Vai redz', neveikli! Viņš arī gribēs še naudas sagrābties!
BIERNS:
Ko tu nāc šai istabā? Kas tev vajadzīgs? Tu redzi, ka še notiek nopietnas lietas; tev, puikam, te nav nekādas darīšanas.
LIPSTS:
Vai nevari darīt, kas tev bija uzdots? Vai tik ātri, tikko tēvs aizdarījis acis, tu jau sāksi slinkumu lāpīt?
ANTIŅŠ:
Es jau apmazgāju un nācu pie jums lūgt, lai dodat man jaunu kreklu un jaunas drēbes, un arī jaunu paladziņu. Vajag apģērbt mūsu mīļo tētiņu un uztaisīt viņam mūža gultiņu.
BIERNS:
Nav man tagad laika meklēt kreklus un palagus. Man jādomā par augstākām lietām.
LIPSTS:
Ej, daries, kā zini! Taisies tikai ātrāk no ceļa.
ANTIŅŠ:
Bet, brālīši, kā tad nu tētiņš - -?

LIPSTS:

Kad tu vienmēr tā runā par mīļo tētiņu, tad parādi reiz ar , ka tu viņu mīli. Ko tu nāc pie mums prasīt kreklu un labas drēbes? Dod pats savu kreklu un drēbes!

ANTIŅŠ:

Es jau neprasu, lai jūs dodat savus kreklus un drēbes; es tik lūdzu tēvam viņa paša atstātās drēbes un kreklu, ko viņš nēsāja, dzīvs būdams.

LIPSTS:

Āreče! Ko viņš nēsāja, dzīvs būdams, tas tagad pēc viņa nāves ir mantojums un pieder mums. Ko tu prasi, lai mēs dodam no sava laba? Kad esi tāds labiņš, dod pats no sava mantojuma!

ANTIŅŠ:

Bet man jau nav nekāda mantojuma, jūs jau man neesat nekā atstājuši.

BIERNS:

Kas tad tev tavu ir ņēmis? Vai tev nav krekls mugurā? Vai nav vēl skaidrs lādē?① Gudrinieks tāds tu arī!

LIPSTS:

Ej vien ašāk pie darba, nelieti!

ANTIŅŠ:

Neesiet tik bargi pret mani, mīļie brālīši! Es jau labprāt laidīšu tētiņu viņpasaulē ar savām goda drēbītēm, bail tik, vai tās būs viņam diezgan labas ko rādīties tur tai lielajā spožumā, kur redzēs katru šuviņu, katru ielāpiņu? Man jau būtu liels prieks, ka tētiņš staigātu tur ar manām mantiņām mugurā, tad jau viņš arī vairāk domātu par mani, tāpat kā es par viņu.

BIERNS:

Ej, ej! Domājiet viens par otru, mums jādomā, kā iekārtot visu mūsu un tavu dzīvošanu; jo tu jau ne pats par sevi, ne par saimniecību nedomā, tāds, kāds tu esi. (Antiņš aiziet atkal ķēķī, abi brāļi paliek, pa zemi naudu lasot.)

* * *

(Tie paši; ienāk ķēķī Baltais tēvs, ģērbies kā nabags; istabas durvis uz ķēķi stāv vaļā.)

NABAGS:

Sveiki, mani mīļie bērni!

① Lāde: kaste, šķirsts. Parasti - pūra lāde, kur jaunava vai sieva glabāja veļu, cimdus, zeķes, gultas segas.

BIERNS:
Kas tad šis par tādu tēvu?
LIPSTS:
Viens te miris, cits jau klātu!
NABAGS:
Lai jel visi labie gari
Žāvē jūsu asariņas!
Nu jums lielas bēdas, bērni:
Miris jūsu mīļais tētiņš,
Aizgājis kā vecais gadiņš.
BIERNS:
Ko tu gribi? Ko tu staigā?
Ej jel pats kā vecais gadiņš!
NABAGS:
Iešu, dēliņ, tūliņ iešu,
Tā kā gāja jūsu tētiņš.
Dod tik maizītes man drusku,
Ūdens malciņu ko padzert,
Brīdi atpūsties no ceļa!
BIERNS:
Te nav nekāda patversme nabagiem! Ej strādāt, tad tev būs ko ēst. Ko slaisties te un tērzē?
NABAGS:
Esmu par vecu, bērni.
LIPSTS:
Par ganu jau vēl vari kalpot, vai ej nabagu mājā. Ko stāvi un virini durvis? Aukstumu vien laid iekšā, ej vien!
ANTIŅŠ (paklusu):
Še tev, vecīt, kumosiņš maizītes, un nāc še naminā① apsēsties.
NABAGS:
Iešu jau, iešu, dēliņ. Varbūt karaļa mielastā man atkritīs kāda drupatiņa.
BIERNS:
Kas tas par mielastu? Kas tev atkritīs?
NABAGS:
Eju jau, eju, ko es jūs traucēšu ar savu tērzēšanu.
LIPSTS:
Pagaid', kur nu skrej? Kas par mielastu? Kāds spītīgs ubags, nevīžo nekā pastāstīt!
NABAGS:
Nu, karalis sataisījis lielu mielastu un salūdzis visus,

①Naminš: priekštelpa.

lai nāk, kas vien vēlas. Vai tad nu jūs paši nezināt? Visi ļaudis jau pošas. Tik tālu jau nemaz neesat nost, nebūs ne desmit kaļķa brēcienu ceļš.

LIPSTS:

Mēs jau, vecīt, esam bēdu sagrauzti ļaudis, mēs jau kopš nedēļām nekā nezinām, kas notiek pasaulē. Vecais vārga, vārga, nemaz negribēja mirt, nevienas stundas nevarējām atiet no viņa gultas nost.

BIERNS:

Bija taču jābūt klāt, kad mirst, ka kāds svešs nenoņem mantu. Nekā nezināms, stāsti, stāsti! Atsēdies tur uz sliekšņa.

NABAGS (apsēžas):

Kā tad, būs liels mielasts. Karaļa meita, lūk, jau septiņi gadi kopš mirusi un guļ ielikta stikla zārkā -

LIPSTS:

Zināms, zināms. To katrs zina, stāsti par to mielastu!

NABAGS:

Nu, lūk, guļ ielikta stikla zārkā un uzcelta augšā stikla kalnā, kur neviens nevar pietikt klāt, ne uzkāpt, ne uzjāt, ne uzrāpties. Tā daiļā princese pa laikam nopūšas, kad rudens vēji pūš, pa laikam noraudas, kad saulīte uzspīd virsū.

ANTIŅŠ (nabagam blakām apsēdies, arī nopūšas).

NABAGS:

Kas tad tev, dēls, tu jau arī pūt?

BIERNS:

Ak, ko nu uz to skaties! Viņš jau mums ir tāds vientiesīgais. Par visiem viņš iežēlojas un raud. Kad vistu kauj, viņš mirkst vienās asarās. Par to mirušo princesi viņš vienmēr žēlojas un sapņo.

LIPSTS:

Ko nu niekus! Stāsti par mielastu!

NABAGS:

Tā karaļmeita nu guļ septiņus gadus -

LIPSTS:

Kad tevi ar tiem septiņiem gadiem! Kas nekait princesēm gulēt septiņus gadus? Kad nomodā, tad jau arī nekā nedara. Mēs nevaram vis gulēt septiņus gadus, mums jāstrādā un jāpelna maize. Kas bija ar to mielastu?

NABAGS:

Tā princese nav vis mirusi, viņa celsies augšā. Rīt būs pagājuši septiņi gadi un septiņas dienas, tad nāks cēlējs. -

BIERNS:

Būtu tūliņ pirmajā dienā nācis krietns cēlējs, būtu iedevis drusku sānos vai sakratījis labi aiz pleciem, gan jau nebūtu gulējusi tos gadus, būtu tūliņ cēlusies.

ANTIŅŠ (ar asarām cīnīdamies, uztraukts):

Tu nedrīksti viņai roku likt klāt, ne kratīt aiz pleciem! Viņa tik smalka kā zirnekļa audums, visi locekļīši tik trausli un caurspīdīgi kā ledus, vaidziņi balti kā sniegs, mati zeltīti kā saules spīdums. Viņai nedrīkst ne dvašu uzpūst, tad jau tūlīt sadrebas un raud.

BIERNS (smejas līdz ar otru brāli):

Vai tu re! Vai tu re! Klusais circenis![1] Bet tāds jau viņš ir, to princesi nedrīkst neviens aizkart ne domās, - tā jau viņa līgava.

ANTIŅŠ:

Kā tev nav kauna tā runāt, brāli?

ABI BRĀĻI (atkal smejas).

NABAGS:

Tev taisnība, dēls, tāda tā princesīte tiešām ir, tik smalka un vārīga. Kur tad tu viņu esi redzējis?

ANTIŅŠ (klusi):

Sapnī redzēju.

LIPSTS:

Un tu, ko niekojies, ubags? Ko kājas tā izstiepi?

NABAGS:

Iešu, iešu.

BIERNS:

Kur tad nu palika tavs mielasts?

NABAGS:

Jā, kad jūs dzenat, nedodat ne gaļas, ne maizes.

BIERNS:

Paliec vien, nāc istabā, dabūsi maizi un gaļu un visu. Sēdies uz ši soliņa!

NABAGS:

Rīt, kad pulkstenis sitīs divpadsmit, princese celsies augšā no gaŗā miega. Bet viņa var tik tad celties, kad kāds uzkāpj stikla kalnā un nones viņu lejā. Kas viņu nonesīs, tam karalis dos viņu par sievu un iecels to par savu mantinieku, un atdos visu valstību. - Bet, kad neviens nespētu uzkāpt, tad princesei uz visiem mūžiem būtu jāpaliek stikla kalnā, un viņa nekad neceltos augšā.

[1] Circenis: sisenu dzimtas kukainis, mīt siltās vietās (aizkrāsnē).

ANTIŅŠ:
Ak vai! Ak vai! Kad jel nu rastos kāds princis, kas spētu uzkāpt kalnā!
NABAGS:
Un tad nu rīt uz to princeses augšāmcelšanos un uz to sacenšanos pēc viņas rokas karalis liek sarīkot lielus svētkus un aicina uz mielastu visus, kas vien vēlas nākt un ēst pie viņa galda.
BIERNS:
Tad jau nu gan apēdīs uzreiz vai visu vērsi un izdzers vai visu mucu alus!
NABAGS:
Ko nu! Mielastam ir jau nokauti trīs simti un sešdesmit pieci vērši un septiņi simti cūku un savārīts pieci simti mucu alus. Bet desas ir sakrautas kopā kā siena kaudzes, un maizes klaipi sacelti kā akmeņu grēdas!
BIERNS:
Vai dzi! Tad nu gan būs atēšanās!
LIPSTS:
Ak tavu daudzumu! Tur jau nu gan dažs labs vērsītis tiks aizvests arī gar malu. Ko, veci? Tur tu jau arī vari kādu vistiņu pabāzt zem mēteļa. - Bet vai tad mūs tur arī laidīs, vai tik kungus?
NABAGS:
Katrs ir aicināts un var nākt uz karaļmielastu; zināms, kas nebūs labi apģērbies, tam būs jāpaliek viņpus žoga.
ANTIŅŠ (dziļi nopūšas).
NABAGS:
Kas tev kait, dēls? - Jūs jau arī varat nākt; esat taču abi braši puiši; par kaunu jau nebūs arī karaļmeitai. Klētī jau jums būs goda svārki.
BIERNS:
Nāc šurp tuvāk, vecīt, apsēdies te uz šī krēsla. Kā tad nu mums lai nebūtu goda svārku?
NABAGS:
Tad jau jūs varētu, dēli, dot man arī kādus vecus svārciņus; lūk, šie man gluži nodiluši.
BIERNS:
Būs, būs! - Vai tad ir jau daudzi kungi sanākuši?
NABAGS:
No malu malām; no kaimiņu valsts tas niknais princis, tas gribētu par varu dabūt princesi.
ANTIŅŠ:
Ak, kad viņš tāds nikns, tad lai viņš nedabū nabaga

princesīti!

LIPSTS:

Ko tu, muļķa Antiņ, jaucies te starpā? Te jau tev nav daļas, te nav sapņi. Ej labāk atnes manu zaļo šalli; būs klētiņā.

NABAGS:

Brauc kungi arvien vēl klāt; ir jau mēģinājuši uzbraukt braukšus un jāšus, gan ar zirgiem, gan ar briežiem, un suņiem, un elefantiem. Bet nevienam nav izdevies. (Brāļi sāk posties.)

BIERNS:

Nu, kas jau stiprāks, tam izdosies.

LIPSTS:

Ko vēl spēks nespēj, to spēj gudrība. Vajag nu steigties un posties. Tu tagad varētu jau arī iet; kļūst vēls, un mums vēl ir daudz darba.

ANTIŅŠ:

Vai tie, kas nav glīti ģērbušies, drīkst no tālienes skatīties, kā princesi nonesīs zemē?

NABAGS:

Aiz žoga var skatīties, cik tīk, tikai tur ļaužu drūzmā tevi atgrūstu nost. Bet brāļi jau tev dos jaunus svārkus un ievedīs tevi iekšpus žoga. Tu redzi, viņi jau labi, man, svešam nabadziņam, pasolīja svārkus un maizi, un gaļu, cik varu panest.

LIPSTS:

Kam tad šim vajag jaunu svārku? Nupat vēl gribēja mirt līdz ar tēvu.

ANTIŅŠ:

Es priekš miršanas gribētu tik vēl redzēt, kā princesīte zemē atmostas un uzzied kā pļava pavasarī, kā baltam bērziņam metas zaļi pumpuriņi. Es jau jums tad atstāšu tos svārkus.

LIPSTS:

Zinām tavu atdošanu tā kā tavu miršanu! Kas tev dos svārkus? Pelni pats!

NABAGS:

Dodiet jau nu ar puikam, lai paskatās un pamēģina arī sacensties.

LIPSTS:

Vai tu redz, kāds aizrunātājs atradies! Taisies tik pats projām! Ko še traucē ar savu tērzēšanu?

NABAGS:

Bet kur tad mani svārki, ko solījāt, un maize, un gaļa,

cik varu panest mugurā?

LIPSTS (grasās viņu sist):

Pag, es tev gan došu mugurā, cik vari panest! Ārā!

(Nabags aiziet.)

* * *

Lipsts, Bierns un Antiņš.)

LIPSTS (uz Antiņu):

Un tu, nabagu gādnieks, vari arī iet ceļu rādīt savam biedram! Visādus klaidoņus salaiž mūsu mājā!

BIERNS:

Tik daudz ļaužu vienā mazā istabiņā; tu vari it labi iet uz kūtsaugšu.

LIPSTS:

Bet tur jau ir mūsu mantas. Viņš salaidīs tur visādus vazaņķus un zagļus, kas vēl aiznesīs mūsu labumu. Lai pārguļ salmu kaudzē; jaunam cilvēkam nesals.

BIERNS:

Bet kad nu sāks pīpēt un nodegs kaudze?

LIPSTS:

Lai tad iet sev tālāk pameklēt vietu. Pļavā jau ir siena kaudzītes samestas. Bet tā kā rīt agri būtu klāt pie darba! Un pusdienā tu vari aiztecēt uz karaļa pagalmu saēsties krietni, tā ka nevajadzēs ne brokasta, ne vakariņu. Tur jau dos nabagiem, cik atliks no labo viesu galda. Ko lai mēs tevi velti barojam? Labāk barojam cūku, to var uz Ziemsvētkiem nokaut.

BIERNS:

Kad jau nu es uzkāpšu stikla kalnā un tikšu par karaļa znotu, tad man nevajadzēs turēt nekādus Antiņus par kalpiem un viņus barot. Strādnieks jau nav nekāds. Man būs tad visa valsts, un tad es gan zināšu dancināt citādus kalpus. Tu, Antiņ, esi brīvs cilvēks un vari iet, kurp gribi!

ANTIŅŠ:

Tik šonakt atļaujiet vēl pārgulēt še, mīļie brālīši! Es gribu redzēt, kā jūs uzceļat princesīti. Kur lai es palieku sniegā un salā? Es nomiršu, viņas neredzējis. Bet, mīļie brālīši, nesiet viņu vārīgi, vārīgi! Kad es viņu redzēšu, tad aiziešu ar mieru.

LIPSTS:

Ārā! Ārā! Ej ar mieru.

(Priekškars.)

① Vazaņķis: klaidonis, diedelnieks.

OTRAIS CĒLIENS

Mežs. Celiņš. Vēls rudens vakars.

(Antiņš. Nabags.)

NABAGS:

Mīļo dēliņ, es jau esmu piekusis no iešanas; manas vecās kājas negrib klausīt. Apstāsimies un atpūtīsimies; pārdomāsim, kur nu mēs paliksim šo nakti.

ANTIŅŠ:

Tu, tētiņ, ej vien pa šo celiņu tālāk un turies tik pa labi; nonāksi pie meža mājām. Tur ir labi ļautiņi.

NABAGS:

Un kur tad tu paliksi, dēliņ? Vai iesi atpakaļ uz tēva mājām?

ANTIŅŠ:

Manas tēva mājas ir kapsētā. Drīz es turp iešu, bet šonakt es vēl palikšu tepat, lai no rīta būtu agrāk augšā un ātrāk aizietu uz pili.

NABAGS:

Es nu gan būtu labāk palicis pie taviem brāļiem. Bet viņi tādi neganti.

ANTIŅŠ:

Ko nu, tēvs, viņiem tagad daudz rūpju pēc tēva nāves; nevar viņi gar tevi nodarboties.

NABAGS:

Viņi jau tevi arī padzina no mājām.

ANTIŅŠ:

Viņi ātri iekaist dusmās, bet gan jau brāļi salīgsim. Nav jau arī tā istabiņa diezgan liela visiem; viņi grib arī sievas apņemt, un tad es esmu tikai pa kājām.

NABAGS:

Tev, dēls, arī būtu laiks precēties. Kas tevi, nabadziņu, apkops? Kur tu piemetīsies? Es tevi iepreciņāšu bagātās mājās, tu man dosi kādu kukulīti, kādu drēbīti.

ANTIŅŠ:

Es negribu precēties, tētiņ.

NABAGS:

Ko tad tie brāļi tevi smēja ar to princesīti, kas stikla kalnā? Vai tad tu esi viņu redzējis?

ANTIŅŠ:

Neprasi, tēt, neprasi nekā!

NABAGS:
Kādēļ, dēliņ, lai es neprasu par viņu? Man prātā ļaužu dziesmiņa:

Zili stikli, zaļi ledi -
Vidū balti sniega svārki;
Zili stikli, zaļi ledi -
Vidū bāli mēness vaigi;
Zili stikli, zaļi ledi -
Vidū gari saules mati.

ANTIŅŠ:
Nemini viņu, nemini, mīļo tētiņ! Nemini ne vārdiņa.
NABAGS:
Kādēļ lai es neminu, dēliņ? Viņa tik skaisti guļ savā zārciņā. Visi ļaudis nāca un skatījās, un nožēloja viņu tik jaunu un skaistu.
ANTIŅŠ:
Ak tētiņ, ko tu dari! Ko tu dari! - Tu manu dvēseli šķetini① laukā; tu manas sirds saknītes plēs no zemes ārā!
NABAGS (pusdziedot):
Zili stikli, zaļi ledi -
Vidū stinga dvēselīte.
ANTIŅŠ (sāk skaļi raudāt).
NABAGS:
Mīļo puisīt, ko tu raudi?
Vai tev žēl ir princesītes?
ANTIŅŠ:
Žēl man ir tās princesītes,
To es raudu, mīļo tētiņ.
NABAGS:
Vai tu redzēji, ka žēlo
Stikla kalna princesīti?
ANTIŅŠ:
Ko tu runā, svešo tēti,
Kā es viņu nepazīstu?!
Katrs cilvēks, maziņš bērniņš
Pazīst mūsu princesīti;
Visi ļaudis viņu žēlo,
Kā es viens lai nežēlotu?
Visa zeme noskumusi,
Ak, kopš viņa projām gāja,
Ak, kopš stikla zārka sienas
Slēdza viņas augumiņu!

① Šķetināt: attīt, šai gadījumā - sāpināt

NABAGS:
Bet vai pazīsti i vaigā?
ANTIŅŠ:
Kā es viņu nepazītu!
Visi ļaudis raudādami
Gāja lūkot viņu guļam,
Tētiņš, nelaikis, ir mani
Līdzi aizveda uz pili,
Notālēm es noskatījos,
Priekšā bija lielie ļaudis,
Tuvu nelaida mūs klātu.
Vienu mirkli uzlūkoju -
Spīdums aizsita man acis;
Otru mirkli uzlūkoju -
As'ras aizklāja man acis;
Trešu mirkli uzlūkoju -
Pušu lūza mani skati.
Ne vairs redzu, kas man apkārt,
Ne vairs redzu gaišu sauli,
Nav man miera kopš tās dienas,
Viņas sāpes nesu līdzi.
Aŗu lauku - vienas domas:
Sāpes aŗ tā viņas krūtīs;
Pļauju sienu - vienas domas:
Sāpes pļauj tā viņas prieku;
Griežu rudzus - vienas domas:
Sāpes griež tā viņas sirdi!
Neveicas man mani darbi,
Brāļiem pāri nodarīju,
Iežēlodams princesītes.
NABAGS:
Ko tu, dēls, tā iežēlojies,
Vienu mirkli lūkodamies?
ANTIŅŠ:
Ak, šīs vien ir manas ilgas,
Kopš no bērna gadiem modos!
Man ir kauns, ka runāt sāku
Es, ko slēpu visu mūžu
Dziļā krūšu pagrabiņā,
Bet tu labs pret mani biji,
Un man sirds kā acs tik pilna,
Nu tev teicu, un tu smejies.
NABAGS:
Nesmejos es, mīļo dēliņ,

Negaudies tik princesītes,
Rītu beigsies viņas bēdas!
ANTIŅŠ (klusi nopūzdamies):
Rīt, ak, beigsies viņas bēdas!
NABAGS:
Rītu atnāks saules dēli,
Uzjās stāvā stikla kalnā,
Uzmodinās princesīti,
Uzcels viņu zelta zirgā,
Nonesīs mums vizēdami!
ANTIŅŠ (nopūzdamies):
Nonesīs, ak, vizēdami!
NABAGS:
Ko tu nopūties tā, dēliņ?
Nu būs labi princesītei.
ANTIŅŠ:
Nu būs labi princesītei!
(Pēc brītiņa.)
Tētiņ, kas tai kalnā uzjās?
NABAGS:
Kurš tik skaidrs būs kā saule.
ANTIŅŠ:
Tētiņ, kas to uzmodinās?
NABAGS:
Kurš tik mīlīgs būs kā saule.
ANTIŅŠ:
Tētiņ, kas to zemē nesīs?
NABAGS:
Kurš tik stiprs būs kā saule.
ANTIŅŠ:
Ak, kas līdzīgs būtu saulei?
NABAGS:
Kurš spēj atdot sevi visu.
ANTIŅŠ:
Ak, lai ņem jel manu dzīvi,
Es jau miršu labu prātu,
Viņu redzēt tik vēl gribu.
NABAGS:
- Kurš spēj atdot sevi visu,
Savu dzīvi, savu gribu.
ANTIŅŠ:
Tētiņ, ak, ir savu gribu?
Ak, tik vienu pašu skatu!
Viss mans mūžs tik viņai dzīvots.

Tūkstoš tūkstoši to redzēs,
Un tik man tas būtu aizliegts?
Tūkstošiem ir viena alga,
Manim ir tā visa dzīve!

NABAGS:

- Kurš spēj atdot sevi visu,
Savu dzīvi, savu gribu.

ANTIŅŠ:

Tētiņ, tēt, ak, sirds man pagurst!
Nava tāda, kas to spētu.

NABAGS:

Ir, mans dēls, un tas to uzcels.

ANTIŅŠ:

Es, ak, nespēju to, tētiņ!
Es vēl gribu viņu redzēt,
Es vēl gribu viņai līdzēt,
Teikt, ka nesu viņas sāpes,
Varbūt tas tai sirdi veldzēs.
(Izmisis sāk raudāt.)

NABAGS:

Nebēdā nu, manu dēliņ,
Gan būs labi princesītei,
Gan tai līdzēs saules dēli.
Kas man līdzēs, vecam vīram?
Kas dos paēst, kas dos padzert,
Kas dos drēbes gabaliņu?

ANTIŅŠ:

Ej vien, tēt, uz meža mājām,
Dos tur paēst, dos tur padzert.

NABAGS:

Tāli ceļi, lieli vēji,
Auksti top man, mīļo dēliņ.
Tev ir labi paklausīties,
Ko par princesi tev stāstu;
Stāsti silda tavu sirdi,
Man sniedz sala① ledus roku.

ANTIŅŠ:

Še tev, tētiņ, mani cimdi,
Tie tev sildīs ledus rokas.

(Nomauc savus cimdus un atdod nabagam.)

Gan jau laidīs mani galmā,
Kad i nebūs rokā cimdu.

① Sala, sals: aukstums.

NABAGS:
Man ir auksti, mīļo dēliņ,
Drebul's lien gar kaklu gaŗām,
Skudriņas pa pleciem skraida.
ANTIŅŠ:
Še tev mana vilnas šalle,
Vai nu nelaidīs bez šalles?
(Noraisa sev šalli no kakla un atdod.)
Tā vēl ir no mīļās mātes;
Šalle mani sildījusi
Tā kā mātes mīlestība.
NABAGS:
Vēl man auksti, mīļo dēliņ.
(Apliek sev šalli.)
Lēni rit(ē) vecās asins.
Kamēr kakls silst no šalles,
Mugura jūt vēja dvašu.
Svārki, lūk, ar sadiluši
Līdzi manām vecām miesām,
Drēbe šķidriņa kā sietiņš,
Siltumiņš kā pelus① izbirst.
ANTIŅŠ:
Ak tu, tētiņ, svešo tētiņ,
Vai tad ielaidīs bez svārkiem?
Pilī būs tik lepni ļaudis,
Līdzi sacensties man neļaus,
Neļaus kāpt uz stikla kalna.
NABAGS:
Vai tad tu jel domā censties
Tur, kur kāps tik augsti kungi?
Neielaidīs tevi pilī,
Vari lūkoties aiz žoga.
ANTIŅŠ:
Ņem tad, tētiņ, arī svārkus;
Tie tev turēs siltumiņu;
Tie vēl austi mīļās mātes.
Metos② likti mīļi vārdi,
Audos③ silti vēlējumi.
(Novelk savus svārkus un atdod nabagam, kas tos uzvelk plecos.)

① Pelus, pelavas: labības vieglās, smalkās daļas, ko vētījot atdala no graudiem.
② Meti, velki: aužamajos stāvos (stellēs) ievilktas dzijas, starp kuŗām ieauž audus.
③ Audi: dzijas, ko ieauž šķērsām starp metiem.

NABAGS:
Vēl man auksti, mīļo dēliņ,
Siltumiņš līdz kājām nesniedz,
Lejā tekot, sastingst gurnos;
Ikri čokurā vēl raujas,
Lieli mēmi, pirksti stīvi,
Nenes tālāk vecās kājas.
ANTIŅŠ:
Ak tu, tētiņ, svešo tētiņ,
Kā es aiziešu bez kurpēm?
Kad es nepaliktu ceļā?
NABAGS:
Aiziesi, velc manas vīzes. ①
ANTIŅŠ (noaun sev kurpes un uzvelk nabaga vīzes):
Ņem tad arī manas kurpes,
Gan tad nesīs vecās kājas!
Kurpes deva raibaliņa,
Tētiņš šuva nopūzdamies:
Nebūs piena devējiņas.
NABAGS:
Vēl man auksti, mīļo dēliņ,
Sala knaiba liesos vaigus,
Vējiņš plūkā plānos matus,
Cepurītes caurumiņos
Sniegs ar lietu rotaļājas.
ANTIŅŠ:
Ak tu, tētiņ! Ak tu, tētiņ!
Vai tik laidīs ir pie žoga?
NABAGS:
Laidīs, - teic, ka tev par karstu,
Mati tev kā stārka lizda.
ANTIŅŠ:
Še, tad ņem i cepurīti!
(Atdod cepuri.)
To man deva baltais incis,
Atstādams par barojumu.
NABAGS:
Nu es paglābts, mīļo dēliņ,
Nu es varu atkal staigāt.
Lai tev atdodas tavs devums
Simtkārtīgi jaunā saulē!
ANTIŅŠ:
Man gan nebūs jaunas saules,

① Vīzes: no liepas vai kārklu mizas pīti apavi.

Rītu gan vairs neredzēšu.
Mani pieņems Sniega māte,
Aizvedīs pie mana tēva.

NABAGS:

Nebēdā vēl, mīļo dēliņ,
Jaunas asins pārcieš salu.

ANTIŅŠ:

Jā, tēt, jā, vēl nebēdāšu,
Uzkuršu sev uguntiņu.

NABAGS:

Es nu eju.

ANTIŅŠ:

Labu ceļu.

NABAGS (atgriežas vēl atpakaļ):

Vienu vēl tev teikšu, dēliņ:
Tu man nežēloji drēbju,
Es tev arī nežēlošu.
Atnāks laiks, tev vaj'dzēs drēbju,
Kādu nav ne karaļdēliem,
Klaudzē tad ar papēdīti,
Saki tikai sakumiņu - ①'
Zviegdams atnesīs tev zirdziņš
Vaļa, sudraba un zelta.
Saki tikai sakumiņu:

Klau, klau, klaudzinu,
Atskrej, zirdziņ!
Drēbes ir vējā,
Atnes man jaunas,
Vilnaino vietā
Atnes man vaļa!

ANTIŅŠ:

Labi, labi, ej nu, tētiņ!

NABAGS:

Es nu eju.

(Aiziet.)

ANTIŅŠ:

Labu ceļu.

* * *

① Sakumiņš: teikumiņš, zināmi vārdi.

TREŠAIS CĒLIENS

Stikla kalna pakāje. Pa abām malām stāvas klintis, vidū līdzenums. Klintis zilganas un zaļganas, stikla un ledus krāsās, ar baltiem sniega plankumiem; tāpat sniegs arī uz kokiem. - Kalna nokāres ① priekšā laukums. Pa labi domātas karaļa teltis kulisēs;② pa kreisi laukums, atžogots ar virvi, - žoga iekšpusē, laukumā, stāv glīti ģērbti ļaudis, ārpusē vienkāršie. - Rīta agrums priekš azaida.③ Kalns bālas gaismas apspīdēts.

(Ļaudis stāv un gaida, dzirdama klusa runāšana. Sargi bīda nost no kalna un žoga.)

VIENS NO ĻAUDĪM (laukumā, uz kalnu rādīdams):
Spīd kā ledus saulē, nemaz nevar virsū skatīties!

KĀDS SAIMNIEKS:
Un kāds slidens! Ak tad te nu būs visiem jākāpj augšā, lai dabūtu to karaļa meitu!

OTRAIS:
Tev jau nebūs jākāpj; tev naudas diezgan, tu varēsi atpirkties no tā sloga.

SAIMNIEKS:
Āreče! Es jau taisni gribēju kāpt, lai tiktu par karaļa znotu.

PIRMAIS:
Nez , vai tev pašam tik nav sieva mājās? Ko tā teiks, kad tu kāpsi pēc svešām princesēm?

KĀDS JAUNEKLIS:
Ak, cik skaists tas stikla kalns! Un tur augšā tā princesīte!

NABADZĪGS VĪRS:
Kad jau nu ar reiz nonāktu lejā no augstā kalna tā princesīte, kas ir pati laimīte zemes virsū! Gaidām jau nu mēs, gaidām sen!

ĻAUDIS:
Gaidām sen, gaidām sen.

PIRMAIS:
Kad jel šodien kāds spētu uzkāpt tur! Kad šodien neuz-

① Kalna nokāre: nogāze, nokalne.
② Kulises: pārvietojamas sienas, sānu dekorācijas teātros.
③ Azaids: brokastis.

kāpšot, tad jau mūžam nenākšot vairs ne princesīte, ne laimīte.

OTRAIS:

Ak, kalns tik stāvs un tik augsts! Kas tur var uzkāpt? Būs velta gan gaidīšana. Viss paliks pa vecam.

ĻAUDIS:

Būs! Būs! Nepaliks!

PIRMAIS (skatās uz kalna galu):

Kalnam var tikko saredzēt galu. Diezin vai līdz azaidam paspētu uzkāpt?

OTRAIS:

Nekāp labāk vis! Kad nu līdz azaidam netiksi atpakaļ, tad citi apēdīs, un pats paliksi bešā.

* * *

(Tie paši; ienāk taurētājs ar pavadoņiem.)

SARGI:

Nost, nost no ceļa! Atkāpties no kalna! Nāk taurētājs! Nes jaunas ziņas no karaļa.

TAURĒTĀJS (ar pavadoņiem pūš taurēs):

Mūsu kungs un valdnieks, visužēlīgais karalis...

ĻAUDIS:

Klau, klau, klausait jel!

PIRMAIS:

Klausaities, ko mums labu pavēstīs no jauna.

OTRAIS:

Ko jaunu pavēstīs? Visiem jau labi zināms. Lai kāpj kalnā un nolauž sev kaklu, kas grib precēt karaļmeitu.

ĻAUDIS:

Klusu! Klusu!

TAURĒTĀJS (liek pūst no jauna):

Mūsu kungs un valdnieks liek sludināt visiem sapulcētajiem un visiem saviem pavalstniekiem, un visām zemēm, un tautām, lai nāk katrs uz karaļmeitas kāzu svētkiem. Šodien ir piepildījies laiks, kad princesei jāceļas augšā no sava stikla zārka un kad viņa tiks nonesta lejā no stikla kalna. Tādēļ lai pieliekam visus savus spēkus glābt viņu sev par laimi. Lai nāk visi karaļdēli un augstmaņi! Lai nāk visi, kas ir spējīgi, lai kāpj stikla kalnā un nones princesi. Kas to spēs, tam karalis dos princeses roku, iecels to par savu znotu un dos tam savu valstību. Bet visus sanākušos karalis žē-

līgi pacienās pie sava galda.

(Aiziet.)

SARGI:

Bēdziet nost! Dodiet ceļu! Nāk pats karalis ar visu pilsgalmu.

ĻAUDIS:

Lai dzīvo mūsu karalis! Lai dzīvo!

* * *

(Tie paši; ienāk karalis ar ministru un pavadoņiem, princis no ziemeļiem un citi prinči. Atskan taures, mūzika un ļaužu apsveicieni.)

KARALIS (apsēžas un māj ar roku).

MINISTRS:

Mūsu visužēlīgais kungs un valdnieks pavēl uzsākt sacīkstes.

(Pūš taures. Prinči un galminieki nostājas karaļa krēsla priekšā un paklanās.)

KARALIS:

Jūs, sapulcētie prinči un augstmaņi, un visi, kas esat parādījuši man godu un atnākuši par preciniekiem manai meitai, ejiet un lūkojiet uzkāpt stikla kalnā, kur viņa guļ stikla zārkā. Es jums novēlu labākās sekmes un, kas uzkāps un nonesīs princesi lejā, tam došu viņas roku.

PRINČI (paklanās vēlreiz un atkāpjas).

KARALIS (uz bagāto princi):

Bet tev, mans mīļais dēls, manas draudzīgās un bagātās kaimiņvalsts mantinieks, tev es došu savu sevišķu svētību un sevišķas priekšrocības, kādas piemērotas tavam augstajam stāvoklim.

BAGĀTAIS PRINCIS (lepni paklanās).

CITI PRINČI (sačukstas).

KARALIS (uz princiem):

Un jūs, mani godājamie viesi, visi, visi baudāt vienlīdzīgas tiesības, katrs pēc sava stāvokļa. Tad ejiet nu un lūkojiet savu laimi.

(Visi paklanās un iet pie kalna. Sulaiņi rīko princiem pakāpenes, trepes u.t.t. Bagātais princis dod pavēles saviem ļaudīm. Daži prinči pakāpjas un atslīd; pēc katra kritiena pūš taures. Piepeši atspīd sarkanīgs gaišums pār visu ska-

tuvi kā rīta blāzma. Kreisajā pusē uz klintīm pusskatuves augstumā redz jau pakāpušos jātnieku zirgā; zirgs un jātnieks vara krāsā; jātniekam liels vairogs,① tas atgādina sauli, kas uzlec pār kalniem. - Ļaudīs saceļas liels troksnis, pūš taures, atskan prieka saucieni.)

ĻAUDIS (cits caur citu):
Vai redzat? Redziet! Redziet!
PIRMAIS:
Sarkans kā rudens saulīte uzlēca kalnā.
OTRAIS:
Sarkans zirgs un vara vairogs.
TREŠAIS:
Cik lēni un mierīgi jāj tas bruņotais vīrs! Zirgs nemaz neklūp un nepūlas kāpjot. Jāj kā pa līdzenu pļavu!
PIRMAIS:
Kas tas jājējs tāds ir? - Seja aizsegta ar bruņu cepuri. - Tā mirdz, ka sarkans top priekš acīm.
BAGĀTAIS PRINCIS (sauc):
Viņš priekš laika izjāja! Neļaujiet viņam jāt! Pavēliet griezties atpakaļ! (Iet pie karaļa.)
KARALIS:
Apmierinaities, mans dēls. Viņam nav tiesības pirmajam jāt. Bet lūk, kā viņš uzjājis pa to stāvāko vietu, kur neviens nevarēja ne iedomāties!
MINISTRS (uz sargiem):
Lai nejāj! Lai griežas atpakaļ tas jājējs! Ejiet to viņam pateikt.
(Sargi aiziet.)
KARALIS (uz ministru):
Kas tas jājējs tāds ir?
MINISTRS:
Neviens to nezina, augstais kungs! Tas ir svešinieks; kāds patvaļnieks, kas nemaz, kā pienākas, nav rādījies jūsu priekšā pirms sacīkstes. Es likšu viņu tūdaļ sagūstīt un atvest šurp. (Uz citiem sargiem.) Un jūs skrejiet apkārt pa kreisi un neļaujiet viņam aizbēgt. (Tie aiziet.)
(Sargi, kas bija sūtīti uz kalnu, klūp, kalnā rāpdamies.)
ĻAUDIS (sauc un vaimanā):
Laižas zemē! Laižas zemē! Vai! Vai!
(Jātnieka parādība kalnā apdziest un noslīd lejā; top atkal

①Vairogs: senāk lietāts koka vai metalla aizsargierocis sitienu, cirtienu un dūrienu atvairīšanai.

bāla gaisma kā apmāktā ziemas dienā.)

PIRMAIS:

Noriet atkal kā saulīte sarkani noraudātām acīm!

OTRAIS:

Sarkana kā ugunsgrēka blāzma paspīdēja un atkal nodzisa! Tur sēdēja mūsu laimīte!

TREŠAIS:

Saules vedējiņš nespēja uzvest mums augšā saulīti.

PIRMAIS:

Bet varbūt vēl nāks atkal!

ĻAUDIS:

Nenāk, nenāk vairs augšā!

PIRMAIS:

Ko, saules jātnieks nerādās vairs? Ko, nozuda? Kā saulīte iznāca no jūriņas un atkal iegrima.

KARALIS (uz ministru):

Lai pacienā visus ļaudis!

(Karalis aiziet līdz ar pilsgalmu; paliek tikai sargi un daži galma ierēdņi, kam ministrs dod pavēles.)

MINISTRS:

Lai ļaudīm dod ēst! Bet lai pielūko, ka par daudz nesanāk tādu, kas nav vīžojuši pieklājīgi apģērbties.

SARGI:

Kā pavēlat.

* * *

(Ļaudis. Uz laukuma sulaiņi izklāj segas, uz tām liek virsū ēdienus un dzērienus, pūš taures un aicina uz mielastu. Sargi rīko. Ārpus žoga nedod ēst, caur žogu lūko spraukties cauri; citus sargi laiž iekšā, kukuļus ņemdami.)

PIRMAIS:

Nu tik stiprināsimies krietni! Kas ir centies, tam arī pienākas atspirdzināties.

OTRAIS (viņpus žoga):

Ko tad šis centies? Tikai spraucies tuvāk klāt pie galas podiem.

PIRMAIS:

Ko tu runā nevalodas?① Katrs redzēja, ka es dzīvi līdzi jutu. Tu viens pats spriedelēsi!

TREŠAIS (uz pirmo):

Ko tu ar to runā, kas ārpus žoga? Vai tādam var būt

① Nevalodas: plāpāšana, neslavas celšana, apmelošana.

saprašana? Vai tad par velti viņu nelaida iekšā? Labāk iekodīsim mēs.

* * *

(Tie paši; ienāk Antiņš ar nabagu pa kreisi ārpus žoga.)

ANTIŅŠ (ģērbies tāpat kā otrā cēlienā, bez svārkiem un cepures, reizē bailīgi un strauji velk veci līdzi; klusi):
Mīļo tētiņ, iesim tuvāk,
Vienu aci ļauj man pamest!
Še var redzēt kalna galu,
Jājot sedza stāvās klintis.
(Abi pieiet pie žoga un grib tikt cauri; sargs nelaiž.)
SARGS:
Ē, veci! Kur tu lien, skrandaini? Atpakaļ abi ar savu dēlu. Te nav nekāda ubagošana.
NABAGS:
Mēs arī nenākam ubagot, dēls; mēs nākam palūkoties uz princeses kāzu svētkiem.
SARGS:
Te nav nekāda nākšana. Lūkoties var turpat aiz žoga.
ANTIŅŠ (uz sargu):
Kad tu man ļautu tikai uz vienu mirklīti paskatīties kalna galā! No šejienes nevar tā saredzēt kā no turienes. (Rāda uz laukumu.)
SARGS:
Kas tad tur ko lūkoties? Kalna gals kā daždien kalna gals. Paliec vien.
NABAGS (uz sargu):
Dēls, uz princeses kāzu svētkiem karalis lika visus aicināt, bagātus un nabagus, un lika visus pabarot pie sava galda. Bet tu, dēls, mūs nelaid iekšā ne paskatīties.
SARGS:
Kāds es šim dēls? Ko tu mani pielīdzini savam plikadīdam?① Zinām mēs tavu paskatīšanos. Ielaidīs iekšā, tūliņ metīsies pirmie klāt pie bļodas, abi badmiras② tādi!
NABAGS:
Karalis aicināja visus mielastā un sacīkstē. Man būtu pieticis ar maizes riecentiņu, bet mans dēls būtu gājis

① Plikadīda: tukšinieks, nabags.
② Badmira: bada cietējs; negausis, rīma.

arī sacensībā.

SARGS:

Vai redz, ēdēji un sacensoņi! Pie sacensības un mielasta laiž tikai godīgus ļaudis. Kādi tad jūs esat atnākuši? Vienās skrandās, ka kauns visiem karaļa viesiem. Nevīžojat ne šo svētku dienu pieklājīgi apģērbties. Tavs dēls, lūk, pat vienos kreklos un bez cepures!

PIRMAIS (ārpus žoga):

Viņš cepuri un svārkus nometis, lai tūliņ liktu kroni galvā un vilktu purpura mēteli plecos. (Smejas.)

SARGS (paklusu uz nabagu):

Vai tev ir kapeika?① Tevi laidīšu, bet to tur nevar. (Uz Antiņu rādīdams.)

NABAGS:

Nav man kapeikas, un, kad būtu, nedotu; par svētu lietu naudu nedod.

ANTIŅŠ (paved nabagu tālāk, paklusi):

Iesim, tētiņ, iesim projām!
Neredzēt man kalna gala!

NABAGS (tāpat klusi):

Iesim, jājāj otru reizi,
Sauc to sudraboto zirgu!

ANTIŅŠ:

Otrreiz nejāšu vairs, tētiņ,
Velti cerības man devi,
Raug, kā ļaudis mani izsmej.

NABAGS:

Kritīs, kas uz runām klausās,
Kritīs, kas no mērķa vēršas.
Saki, dēls, vai nenovērsies,
Ka tu mērķi nesasniedzi?

ANTIŅŠ:

Sirds kā vējš uz augšu cēla,
Šalkdama tā mani nesa,
Ceļā domāju tik vienu -
Domāju - par laipniem smaidiem.

NABAGS:

Laipni smaidi nav priekš tevis,②
Alga novērš nost no mērķa,
Domā vien par augsto tāli!
Ej un seglo sudrabzirgu,
Vēl tik paliek divas reizes.

①Kapeika: krievu naudas vienība, 1/100 rublja.
②Nav priekš tevis - rakstu valodā: nav tev.

Cilā savu sirdi, cilā,
Sirds tik viena tevi pacels!
ANTIŅŠ (uz nabagu, klusi):
Iešu, tētiņ, vēlreiz raudzīt.
NABAGS (tāpat):
Runas, dēls, kā vēji grozās,
Tici ugunij, ne vējam!
(Abi lēni virzās caur ļaužu drūzmu uz izeju.)

* * *

(Ārpus žoga ceļas liels troksnis. Sudraba bruņinieks jāj kalnā augšā. Skatuvi apspīd arvien vairāk sudrabota gaisma.)

ĻAUDIS (ārpus žoga):
Vai dieniņ! Lūk, lūk, lūk!
CITI:
Saulvedis! Saulvedis!
PIRMAIS:
Vai es neteicu, nebēdājiet, atnāks!
PIRMAIS (no ļaudīm iekšpus žoga):
Ko šie kliedz! Badakāši![1] Grib tik mūs nomānīt no ēšanas, lai viņiem paliktu!
OTRAIS:
Nav vēl bijis neviens taures pūtiens.
TREŠAIS:
Vai dzi', ir gan atkal jātnieks!
PIRMAIS (ārpus žoga):
Ak tavu skaistumu, tavu skaistumu! Baltāks nekā mēness!
OTRAIS:
Sudrabs vien laistās kā ziemu balta saulīte.
TREŠAIS:
Tas ir cits jātnieks. Tas ir vēl lepnāks! Zirgs arī lielāks. Tas uzjās pašā galā.
PIRMAIS (iekšpus žoga):
Patiesi, patiesi! Kas to būtu domājis? Vēl nebija nevienas taures!
OTRAIS (uz taurētājiem, kas izskrien laukā):
Pūt nu ašāk! Ko tu gulēji?
TAURĒTĀJS:
Kas tev daļas? Nebija vēstītāja pavēles. Ko mēs zinām?

[1] Badakāši: badmiras.

TREŠAIS:
Vai tad paši neredzat, ka jātnieks jau ir gabalā?
TAURĒTĀJS:
Ko tu pats ēzdams ātrāk neteici?

* * *

(Izskrien viss pilsgalms līdz ar karali juku jukām.)

VISI:
Skatait, skatait, skatait!
MINISTRS:
Kādēļ nepūta taures laikā?
KARALIS:
Vai redzat? Vai redzat? Ko jūs uz to sakāt?
PRINCIS:
Es saku, ka viņš būs drīz zemē, kalna galu nesasniedzis.

(Liels troksnis.)

ĻAUDIS (ārpus žoga):
Vai manu! Vai manu! Vai manu!
PIRMAIS:
Arī šis sudraba vīrs nesasniedza.
OTRAIS:
Ak, kas nu būs? Kas nu būs?

(Taures.)

TREŠAIS:
Ko nu pūš taures, kad jau riet zemē sudraba saulīte!
ĻAUDIS:
Vai, vai, vai!
KARALIS:
Lai tūdaļ rīko sacīkstes. Mēs drīz nāksim atkal šurpu. Lai laiž visu tautu klāt. (Paiet ar princi sānis. Klusāk uz princi.) Mēs liksim pielikt jums augstākas pakāpenes pie kalna, samērā ar to, par cik pakāpenēm jūs stāvat augstāk par citiem.
PRINCIS:
Bet kad tas arī nepalīdzētu?
KARALIS:
Tad arī nav nekas zaudēts. Cits jau gan neuzkāps kā varbūt tas nepazīstamais, un tas nav izpildījis pavēles.
PRINCIS:
Bet kad tas arī nepalīdzētu?

KARALIS:
Kad tikai viņš nones princesi zemē, tad jau gan redzēsim tālāk.

(Abi aiziet līdz ar galmu.)

* * *

(Tie paši bez karaļa, prinča un galminiekiem.)

TAURĒTĀJS:
Sacīkstes turpinās. Lai nāk, kas vien ir spējīgs, augsts un zems, bagāts un nabags! Lai žogu atņem nost un visus laiž iekšā!

PIRMAIS (ārpus žoga):
Ko nu mēs iesim ar saviem vājajiem spēciņiem, kad pats sudraba vīrs nespēja uzjāt kalnā!

OTRAIS:
Nu jau vairs neviena nebūs, kas spēj.

(Žogu atņem nost. Ļaudis pieiet tuvāk pie kalna un aplūko kalnu un tos, kas gatavojas kāpt augšā. Nāk sulaiņi, nesdami segas un spilvenus, ko noklāj zemē piekalnē. Citi rīko trepes un liek klāt dažādus soliņus. Tad vēl nāk citi, kas pie kalna pieliek ļoti garas trepes un tad dažādi izmēģina un nostiprina. Ļaudis uz visu nolūkojas un klusu savstarpīgi murmina. Murmināšana top klusa, kad skatuves priekšpusē norisinās kāda saruna vai kāds ievērojamāks skats.)

* * *

(Tie paši. Ienāk nabags un Antiņš pa kreisi.)

NABAGS (aizturēdams Antiņu):
Nenāc, aizej, es tev saku!

ANTIŅŠ:
Gribu redzēt, gribu redzēt!
Tagad žoga nav vairs priekšā.
Stāvās klintis liedz tur skatu!
Skats no jauna iedegs sirdi!
(Izraujas no nabaga un aizskrien uz skatuves vidu, skatās augšā.)
Vai! Cik augstu ir līdz galam!
Galva apreibst lūkojoties,
Sirds tur sadegs nesniegusi!

NABAGS:
Saki man, vai nenovērsies,
Ka tu mērķi nesasniedzi?
ANTIŅŠ:
Sirds kā uguns augšā cēla,
Vīdamās tā mani nesa,
Ceļā domāju tik vienu,
Domāju - par vizbulīti.
NABAGS:
Vizbulīte nav priekš tevis.
Košums novērš nost no mērķa,
Domā vien par augsto tāli.
ANTIŅŠ:
Nogurst acis, tukšā skatot,
Tētiņ, ļauj man tvirtu① mērķi!
Stikla zārka princesītei
Pilnas acis lielu as'ru -
Tur viss skaistums līdz ar sirdi.
NABAGS:
Steidzies, sēdies zelta zirgā!
(Abi aiziet steidzīgi.)

* * *

(Tie paši bez Antiņa un nabaga.)

ĻAUDIS:
Re, re, re, tur nāk pats resnais kungs!
KUNGS (grezni ģērbies, pienāk ar pavadoņiem pie kalna, kur viņa pavadoņi jau klājuši segas): Paklājiet segu še! (Viņi to dara un arī turpmāko, ko tiem liek.) Palieciet tur spilvenus! Nu celiet mani augšā! Turiet cieti! Palaidiet! Nu es pats kāpšu (Slīd zemē.) - Marš! Atpakaļ! Ņemiet kopā segas un spilvenus! (Aiziet ar visiem sulaiņiem; ļaudis smejas un sauc urrā!)
VIENS (no skatītājiem):
Āre nu! Bija atnācis ar visu kāzu gultu un nu brauc mājā!
OTRAIS:
Lūk, mūsu ogļu deģis!② Ar darvotām③ rokām lipinās klāt pie stikla. Iet ar . (Ogļu deģis pakāpjas kalnā, bet citi to norauj zemē.) - Te nu bija, pašu ļaudis norauj ze-

① Tvirts: ciets (pretstats šķidram); šai gadījumā - noteikts.
② Ogļu deģis: dedzinātājs, kas iegūst no koka ogles.
③ Darvots: darvains; darva ir melna, šķidra, lipīga viela, ko iegūst no oglēm.

mē. (Ļaudis atkal sauc urrā! un smejas.)

DZĒRĀJS (pienāk pie kalna un noskatās):

Pag, nu tik būs, kad es nākšu! Vajag tik stiprināties. (Iedzer no pudeles.) Nu, tad nu ar ! Dodiet ceļu! (Grib atskrieties, sacel rokas gaisā, bet streipuļo.)

PIRMAIS (uz dzērāju):

Tev kājas pavājas, streipuļo. Stiprinies vēl drusku!

DZĒRĀJS:

Labi teikts. Vajag stiprināties (Iedzer.) Urrā! (Streipuļo atkal, viņu notur.) Ē, lai paliek uz rītu, lai princese vēl pagul vienu dienu. (Aiziet; ļaudis smejas.)

PIRMAIS:

Ej pats arī vēl atpūsties.

ZĒNI UN JAUNI PUIŠI (smiedamies pienāk pie kalna, dažiem ir ragutiņas līdzi): Zēni, kāpsim nu mēs! Tu ries! Aidā! Laidies zemē ar ragutiņām! (Kāpj, citi noslīd, citi nobrauc ar ragutiņām.)

NOSLĪDĒJUŠIE:

Mēs kāpsim atkal! Aidā! (Kāpj atkal un noslīd atkal lejā, ļaudis pavada viņus saucieniem.)

PIRMAIS:

Kas šiem bēdas? Nokrīt, kāpj atkal. Tiem viss ar smiekliem. Tie jau gan var. Lai top par vīriem.

* * *

(Tie paši; ienāk Bierns ar Lipstu.)

BIERNS (ar kuli pār pleciem):

Laid mani pa priekšu, es esmu vecākais!

LIPSTS:

Ej, ej! Kāp tu tur, es kāpšu še.

(Abi kāpj.)

BIERNS (jau labi pakāpies):

Lipst, kule velk mani zemē; tas labums ir smags.

LIPSTS:

Met zemē kuli!

BIERNS:

Vai tev prāts, lai citi paņem naudu! Ņem tu, nes tālāk, bet pēc godīgi atdod!

(Ļaudis kliedz: "Met, met!" un smejas.)

PIRMAIS:

Met, met mums naudu zemē! Ha, ha, ha! (Uz otru.) Tas tev gan metīs! - Bet kas kalna galu grib sasniegt,

tam vajag visus zemes labumus nomest zemē!

BIERNS:

Aši, aši, Lipst! Ņem, es kritīšu! - Vai! Vai! (Nokrīt zemē, ļaudis sauc urrā! un smejas.)

LIPSTS (kalnā karājoties):

Nu redz, kam nemeti zemē? Nu tevi pašu novilka!

BIERNS:

Pag, tu pagāns! Kam tu neņēmi! - Redz, šis kādu viltību izdomājis un turas! Man, savam brālim, neteica. Pag, es tev!

LIPSTS:

Ha, ha, ha! Vai nu redzi, ka es gudrāks par visiem! Man asi lapsas nagi, nogriezu lapsai kājas!

BIERNS:

Nolādētais viltnieks! Tu esi jaunākais brālis, man tiesība uz princesi!

LIPSTS:

Ha, ha, ha! Es no sava augstuma tik smejos par visām tavām tiesībām.

BIERNS:

Lai tevi divi deviņi! Lai tev pērkons un zibens nāk uz tavu krāpnieka galvu! Kaut tev acis apžilbtu no tā kalna spožuma! Kaut tu nogāztos no paša stāvuma un sašķīstu gabalos! (Ļaudis smejas.)

PIRMAIS:

Šķīsta brāļu mīlestība!

LIPSTS:

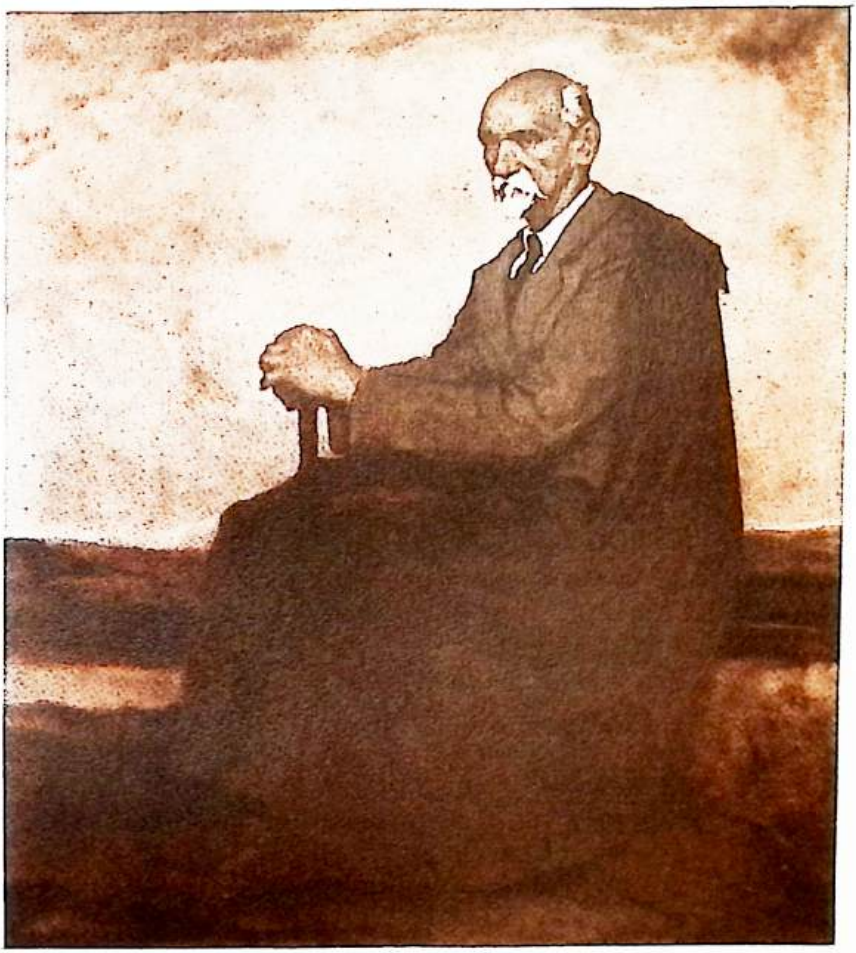
Ha, ha, ha! Pārplīsti tu pats uz līdzenas vietas no skaudības! Tu pret mani tikai mēsls! Ha, ha, ha!

(Piepeši Lipsta priekšā parādās Melnā māte un ar kāju uzmin viņam uz rokas. Lipsts stipri iekliedzas no bailēm un nokrīt. Ļaudis apkārt uztraukti murmina un vicina rokām; reizē atskan otrs - Bierna kliedziens un no ļaužu vidus: vai, vai!)

PIRMAIS (piesteidzas tuvāk pie ļaudīm ap Lipstu, runā atkal uz citiem, kas skatuves priekšpusē): Abi divi pagalam! Uzkrita taisni brālim virsū! Brāli nosita, un pats pagalam!

OTRAIS:

Vai, vai! Abi viens otram novēlēja nāvi, un abu vēlējums piepildījās uz vietas!

J. Tillbergs *Jānis Rainis*

PIRMAIS:

Bet kas nu vairs uzdrošināsies kāpt, kad šiem tik ļauni izgāja?

OTRAIS (norādīdams uz labo pusi, kur dzirdama stiprāka ļaužu runāšana): Kas tad tur ir? Ko tur ļaudis saskrēja? Ā, tur lielas trepes uzceltas! Tās bagātajam princim. Ar tādām jau citi nedrīkstēja. Bet lūk, tomēr viņam dūša ir kāpt; briesmu diezgan arī ar trepēm.

PIRMAIS:

Tas jau tā kā tā karalim ir izredzētais znots, citam jau savas meitas nedos, lai tas būtu vai pats saules dēls. Viņš nedrīkst, bailes no prinča, ka neuznāk ar savu karaspēku un neizposta visu valsti.

OTRAIS:

Tad jau princis arī dabūs mūsu princesi. Bet tad gan mums visiem uznāks nebaltas dienas. Princis ir negants kā pats nelabais, to saka viņa paša ļaudis. Kas būs? Kas būs?

* * *

(Tie paši, ienāk princis ar pavadoņiem. Princis pieiet pie trepēm. Ļaudis sauc: skat! Tikmēr ir parādījies uz klintīm zelta jātnieks zelta zirgā ar zelta vairogu.)

ĻAUDIS:

Vai redzat tur, vai redzat, redzat?

PIRMAIS:

Ā! Pats zemes dēls uznāk kā pilns pusdienas spīdums! Zelta pats! Zelta zirgs, zelta vairogs!

PRINCIS (sauc dusmās, bet viņu pārkliedz ļaužu gaviles):

Stāvi, jātniek! Stāvi! Mana ir princese!

PIRMAIS:

Saulvedis paņem princesi! Saulvedis! Nu visas bēdas beigtas! Gavilējiet, gavilējiet! Lieldienas!

ĻAUDIS (ar lielām gavilēm):

Saulvedis! Saulvedis! Uzjāja, uzjāja! Lieldienas! Lieldienas!

(Priekškars.)

Rainis

KALNĀ KĀPĒJS

... Tad klūsi vientulīgāks, gads pēc gada,
No tevis atšķelsies pēc drauga draugs,
Rets ceļotājs, kas būs tev dvēslē radas,
Un reta puķe, kas tev klintīs augs.

Tad zudīs arī tie, - un kalnu tālēs
Bez gala klusums sirdi tevim žņaugs;
Tev nebūs dusas atrast ledus gālēs:[1]

Visapkārt tevi ledains vairogs segs,
Bet visas zemes ilgas krūtīs degs.

Rainis

Pulkveža Kalpaka nāve

Tas bija grūts laiks. Zem uzbrūkošo lielinieku ēnām, kas ātri virzījās uz priekšu, Latvija bija sadilusi kā šaura mēness maliņa. Lielinieki stāvēja jau pie Ventas. Tikai divas latvju vienības varēja iziet cīņā līdzās Landesvēram[2] - Cēsu rota un Studentu rota. Tautai nebija paļāvības uz saviem spēkiem. Un tomēr es varētu stāstīt par ticību, kas kalnus spēj pārbīdīt. Reiz, sajūsmas nesti, mēs trīs - Akurāters, Virza un es - devāmies pie Studentu rotas ciemā. Pelēkā ziemas diena jau gāja uz galu, kad nobraucām Priekulē, kur tā stāvēja. Atceros sardzes mājiņu dzelzceļa malā un studentu brūnā puskažociņā, kas ar šauteni pār pleciem staigāja, sargādams dzelzceļa staciju. Vakarā mūs sirsnīgi uzņēma Studentu rotas komandieris kapteinis[3] Grundmanis. Pie galda atskanēja dedzīgas runas un dziesmas. Mums nekas vairs nelikās neiespējams. Lielā sajūsmā viens no mums sauca: "Šaujiet Latvijai par godu zem ziemas zvaigznēm!" Tā beidzās runa par jauno Latvi-

1) Gāle: plāna ledus kārta.
2) Landesvērs: Baltijas vāciešu karaspēka vienības.
3) Kapteinis: virsnieka dienesta pakāpe.

ju, kuŗas liktenis rakstīts mirdzošās zvaigznēs. Tūdaļ visi ķēra šautenes, skrēja ārā, un pār iemigušo pilsētiņu nodārdēja visbrīnišķīgākie salūta① šāvieni, kas tik gaiši atbalsojās mūsu dvēselēs. Tā nebija vaļība, bet jūsmīgs ticības apliecinājums - tik lielas, tik spožas bija zvaigznes! Bet šāvieni bija uztraukuši nomigušo pilsētiņu. No Vācu komandantūras② pieprasīja, kādēļ šauts. Tika atbildēts, ka kapteinim Grundmanim dzimšanas diena. Tūliņ arī parādījās apsveikšanas telegrammas, kas gan bija pieņemtas turpat Priekules stacijā...

No maza pulciņa izgāja atmoda un cēla kājās visu zemi. Bet īsti atmodināja mūs un darīja stiprus tikai pirmais smagais likteņa sitiens - pulkveža Kalpaka nāve.

Pulkvedis Kalpaks ar saviem vīriem stāvēja frontē pret lieliniekiem. Neviens no mums nebija viņu redzējis. Liepājā, toreizējo politisko notikumu centrā, viņš ieradās miroņa šķirstā. Viņu nepavadīja nekādas lielas uzvaras slava. Viņš bija kritis aiz traģiska pārpratuma, aiz kļūmīgas kļūdas nejaušā sadursmē ar vācu nodaļu. Un tomēr viņš bija atnesis uzvaru, lielu morālisku uzvaru pār šaubām un gļēvumu. Ar neizsakāmām sāpēm mēs saņēmām ziņu par Kalpaka un viņa krietno biedru kapteiņa Grundmaņa un virsleitnanta Krieva nāvi. Šīs sāpes bija jo lielākas tādēļ, ka viņi bija krituši nožēlojamā nelaimes gadījumā, ka šos cēlos vīrus bija izrāvusi no mūsu vidus akla, nežēlīga likteņa roka, ka viņu upuris bijis nevajadzīgs. Bet visu mutē bija pulkveža Kalpaka vārds. Tikai pēc savas nāves kā vadonis viņš nostājās tautas acu priekšā. Līdz ar kopējām sāpēm sajutām, ka viņš bija mūsu tuvinieks un ka mums visiem ir liels kopējs uzdevums.

Liepājā gan vairs neredzējām viņa vaiga, avīzē neparādījās arī viņa ģīmetne, bet gan redzējām, kā viņš mūsu acu priekšā pārvērtās par dzīvu leģendu.③ Tad piedzīvojām patiesu brīnumu, ka kaŗavīrs, kas jau kritis kaujā, pulcē ap sevi tautu un neredzams vada to cīņā.

Viņa bēŗu dienā Liepājas Annas baznīcā tālu aiz ļaužu galvām redzējām altārī starp zaļiem lauru kokiem un plīvojošām sveču liesmām tikai brūnu ozola šķirstu. Bet mēs jau zinājām, kas mums bija Kalpaks. Abi ar dzejnieku Virzu sēdējām vienā solā un dziedājām bēŗu dziesmas,

① Salūts: kaŗavīru sveiciens, šaujot vai ieročus paceļot.
② Komandantūra: kaŗaspēka (militāra) pārvalde (parasti kaŗa laikā), kas dod rīkojumus arī privātiedzīvotājiem.
③ Leģenda: teiksmains stāsts par varoņiem, svētajiem, mocekļiem.

uzšķīruši vecā dziesmu grāmatā nodzeltējušu lapas pusi, kas jau varbūt daudzreiz bija slacināta asarām. Ērģeles, Alfrēdam Kalniņam spēlējot, izbrēca aizgrābīgu sēru maršu, kad virsnieki pacēla šķirstu uz pleciem un to lēni iznesa caur baznīcu. Laukā varēja redzēt, ka ļaudis kārtojās bēru gājienā un atrada sev vietu: citi kā gājiena vadītāji, citi kā pavadītāji slēgtās rindās aiz šķirsta. Tauta bija atradusi kopēju gaitu. No šī brīža sākās atmoda. Tauta bija ieguvusi paļāvību uz saviem spēkiem. Viņa vairs neskatījās apkārt, gaidīdama svešas palīdzības. Tā juta, ka viņa pati ir spēks, kas spēj veidot savu likteni. Straume bija sakustējusies. Bet aiz Ziemeļu kapsētas vaļņiem, kur Kalpaku paglabāja, dauzījās nemierīgā jūra, it kā stāstīdama par vētrām, kas vēl priekšā.

Kārlis Skalbe

PULKVEŽA ATGRIEŠANĀS

Stāv ļaužu pulks atsegtām galvām,
gods atdots no kareivjiem tiek. ①
Viens otrs pie nodurtām acīm
sev roku trīcošu liek.

Un komanda atskan, rīb zalves, ②
un spēlēt mūzika sāk,
Jo, nobeidzis uzvaras savas,
uz mājām nu pulkvedis nāk.

Caur pilsētu trokšņainu, skaļu,
kur ļaužu uz laukumiem daudz,
Viņš lēnajos triumfa ③ *ratos*
pa prospektu ④ *svinīgi brauc.*

Raud, pulkvedi, kareivji tavi.
Ak, neļauji taurēm vairs pūst
Un piecelies, runā uz tautu,
lai klusums par gavilēm kļūst!

① Atdots no kareivjiem tiek - rakstu valodā: kareivji atdod
② Zalve: kad visa karaspēka vienība šauj reizē, piem., godu parādot.
③ Triumfs: uzvaras gājiens.
④ Prospekts: taisna, plata iela.

Bet neatbild pulkvedis vairāk
ne kareivjiem, tautai, nekam:
Sedz karogs sarkanbaltsarkans
ir seju, ir augumu tam.

Jel noņemiet apsegu svēto,
lai vadon's veŗ acis un redz
Ir sauli uz kareivju pierēm,
ir to, kuŗa noriet un lec.

Viņš klus. Tik ar Latvijas zemi
vēl sajaukties nesas tam prāts:
Šis karogs sarkanbaltsarkans
pār kritušu pulkvedi klāts.

Edvarts Virza

VAROŅA KAPS

Zem slapjas zāles,
zem birušām lapām,
Zem pelēka akmens
varonis dus.

Pūš vēji salti,
put sniegi pāri,
Nāk laiks un paiet,
zūd paaudzes.

Kas tevi piemin,
kas tevi zina? -
Nav tevis paša,
tik pelēks kaps.

Nāk veca māte
un stāsta teiku.
Mazs puisēns līdzi,
tas klausās kluss:

"Zem slapjas zāles,
zem birušām lapām,
Zem pelēka akmens
še varonis dus.

Pret simtiem gājis,
pret tūkstošiem cēlies,
Par tautu kritis,
par brīvību."

Un vecā stāsta,
un puisēns klausās;
Un kapa akmens
sāk spulgot spulgs.

"Tā tauta vējos
pa zemi klejo,
Tās tēvuzemi
svešinieks māc."

Un puisēns klausās
un zina cīņu,
Kas viņam jāveic,
un izaug liels.

Pie kapa stāvot,
bez gadu skaita
Viņš izaug pēkšņi
un vērties top.

Un vecā raugās
un stāsta tālāk,
Tai blakus bruņās
*kareivis spīvs.*①

Viņš traucas projām,
viņš zina savu,
Kas viņam veicams,
lai kļūtu kaps.

Bet vecā paliek
un runā tālāk
Ne pašas vārdus,
bet pazemes:

"Zem slapjas zāles,
zem birušām lapām,
Zem pelēka akmens
varonis dus."

Zinaīda Lazda

KAĻAVĪRS

Liec zobenu zem galvas
Un dziļi neiemiedz,
Tavs gods un tēvuzeme
Tev cieši dusēt liedz.

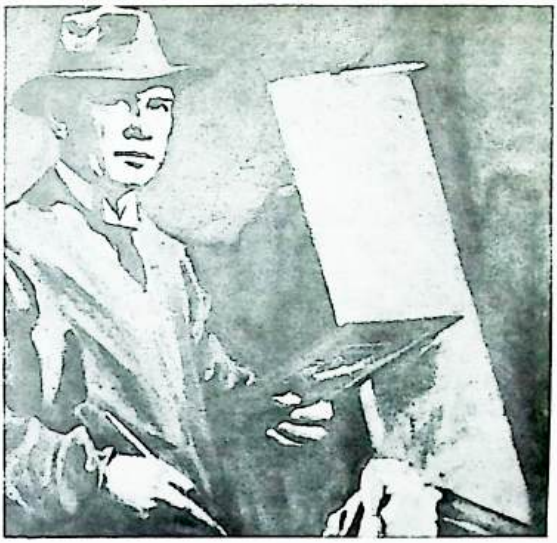
Liec zobenu zem galvas,
Kad naktī jāatdus,
Lai nomodā un sapņos
Tu redzi apvāršņus.

Liec zobenu zem galvas,
Liec to pa cirtienam -
Tas pēdējais, kas teicams,
Būs jāpasaka tam.

Liec zobenu zem galvas
Un dziļi neiemiedz,
Tavs gods un tēvuzeme
Tev cieši dusēt liedz.

Andrejs Eglītis.

① Spīvs: nikns.

Jāņa Tilberga pašportrets.

Jānis Tilbergs dzimis 1880. gadā Rīgā. 1909. gadā, beidzis Pēterpils mākslas akadēmiju, mākslinieks atgriežas dzimtenē. Tilbergs pazīstams gdl venokārt kā portretists, taču viņš gleznojis arī ainavas, klusās dabas un žanrus, zīmējis karikatūras un ilustrējis grāmatas. Tilberga darinātas altāŗa gleznas ir Rīgas Pāvila, Siguldas un Kabiles baznīcā.

Ilgus gadus Jānis Tilbergs strādājis par paidagogu: gan mākslas skolās, gan pats savā privātajā studijā. Kopš 1947. gada Tilbergs ir Latvijas mākslas akadēmijas portretu klases vadītājs.

Tilberga darbi bijuši izstādīti latviešu mākslas izstādēs Rīgā, Kaunā, Stokholmā, Oslo, Kopenhāgenā, Maskavā, Parīzē un Londonā.

Jāņa Tilberga mākslu labi raksturo šinī grāmatā ievietotais populārais dzejnieka Jāņa Raiņa portrets.

Man vienmēr liekas dīvaini,
Ka tālumā kāds mani gaida.

K. Skalbe

Kalpa zēna vasara

Manu logu te ir aizaudzis liels akmens nams, un ik rītu, kad mostos, es redzu viņa kaulaino muguru un aizkvēpušās logu acis. Saule ir diezin kur augstu pār jumtiem, un pie manis ienāk tikai dūmu smaka un ieskrien rejošs troksnis, kad vārtus vai durvis aizcērt.

Pametu acis uz sienām: arī tās ir no akmens un izdveš saltumu pat vasaras dienās.

Un es jautāju pats sev: kur es esmu? Un liekas man, ka es mūžam svešumā esmu; reiz esmu savu dzimteni atstājis un nevaru vairs atgriezties tajā.

Savu dzimteni? Jā, kas tad ir mana dzimtene? Sapņi apņem savas rokas ap mani, un es redzu tad savu dzimteni. Ievas sāk smaržot, un es eju atkal pa zaļām ielejām un klausos, ka kviešu druvas malā grieze griež.

Un plašums atveras liels un bezgalīgs, un es esmu tur, kur vēji plīvo un balti padebeši dienvidu guļ, un koki sīc bišu pilni, un liepas zied aizaugušu upju malās.

Un kalpa zēns pelēkās drēbēs iet pa lauka malu, un es viņu sveicinu... Tas esmu es.

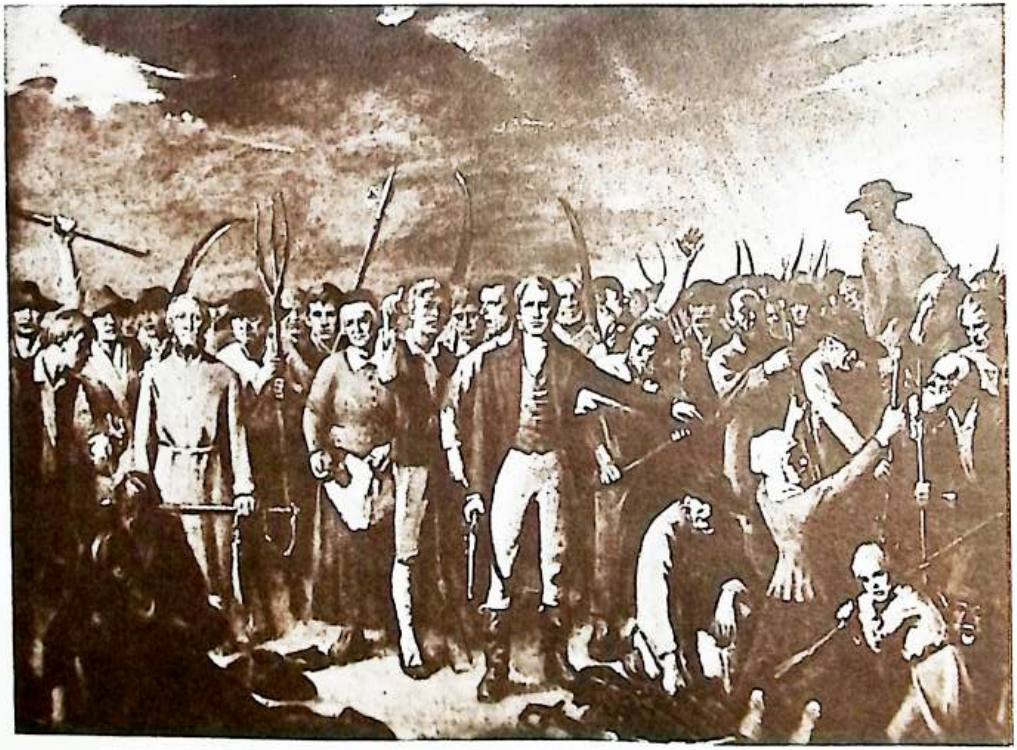
Mana kalpa zēna vasara, kad es laimīgs biju! Mana kalpa zēna līgava!

Atmiņas šaujas kā bezdelīgas ap mani, un augstu balta saule uzaust. Un lejas pilnas puķu, un tās klanās man, un es eju atkal un staigāju pa tām, balts, mierīgs un skaists, un tās klanās un smaržo, un saka: "Esi sveicināts, esi sveicināts!"

* * *

Es sēžu uz klētiņas sliekšņa un skatos uz savām kājām: vīzes ar jaunām auklām ir apautas, un auti① vēl balti un tīri.

①Auti, kājauti: drāna, ko aptina ap kājas pēdu zeķu vietā.

J. Tillbergs *Kaugurieši*

Klētiņas durvis ir atvērtas, un iekšā ir kluss. Tur ir mana gulta un manas drēbes, tintes pudelīte un drusku papīra; es nezinu, kāpēc to visu vadāju līdz jau no skolas laikiem. Un vairāk nekā tur nav.

Slieksnis ir cirvja cirtumu izrobots; tur kaut kas ir kapāts, un palikušas tikai dobes. Tas kustas un klaudz, kad paliecos atpakaļ, un es to klaudzinu tīši. Es šūpojos un jūtos kā apreibis no jauniem iespaidiem.

Es tikko šodien te atbraucu, un man rīt būs jāsāk darbs.

Meitas iet pār pagalmu ar ūdens nēšiem① un runā skaļi un dusmīgi. No govju kūtīm nāk troksnis: kāds kliedz un stāsta ko; aitas blēj nemitīgi, un cūkas rukšina un nedod miera agrajam vakaram.

Bet man zirgi jau pabaroti un stallis aizslēgts. Es pats arī gaidu tikai vēl vakariņas, lai ietu gulēt; tad diena būs aizgājusi, un nāks otra un nebūs daudz ko citāda kā šī.

Savādas sajūtas mani pārņem, tā sēžot un domājot. Zinu, ka neesmu mājās un esmu atšķirts no visiem. Neparastas mājas, svešums, jauni cilvēki, jauni skati.

Bet es neesmu noskumis. Es vēl esmu par daudz jauns. Man patīk visur lūkoties un visu redzēt. Man patīk arī sveši cilvēki, jo katrs no tiem ir savāds un katram ir tas, kā otram nav.

Iznāk saimnieks Pēteris Grants pīpi zobos un saka man: "Jān', nāc nu vakariņās."

Es eju lielajā saimes istabā. Galds ir istabas vidū. Liela bļoda baltas putras ir uz galda un kukulis maizes, no tās var griezt katrs pats, cik patīk un cik var apēst.

Piecas koka karotes noliktas blakus bļodai, un es paņemu, kāda gadās, bet otrs puisis Mārtiņš ir precējies vīrs un jau gudrāks par mani: viņš meklē starp atlikušajām un izmeklē sev stiprāko. Tad tikai ieraugu, ka esmu kļūdījies. Mana karote ir izdilušu galu, un man nāk domas prātā - cik ēdiena gan nav ar to ēsts, kamēr tāds robs izdilis?

Mēs esam pieci ēdēji: divas meitas, es ar Mārtiņu un ganu zēns, zems, dūšīgs puika sarkaniem vaigiem un sasprēgājušām rokām.

Saimnieks ienāk pie mums, bet tikai runā šo un to. Viņš ir pazems vīrs, pliku pakausi un nodzītu bārdu. Viņš ievelk pa dūmam no baltās pīpes. Mārtiņš plāpā ar viņu par laukiem un aršanu un pastāsta arī, ka Eglenieku saimnieks Zveja jaunus staļļus sacēlis, cik tie maksājot un ka

① Nēši: uz pleciem uzliekama ierīce spaiņu nešanai.

tā meitai neesot daudz ko cerēt uz preciniekiem, esot jau cilvēks pāri pusmūžam.

Saimnieks man prasa, vai klētiņā būšot laba gulēšana; te istabā pa vasaru esot karsts.

Es atbildu jā vai nē un atkal esmu kluss. Man ir tik savādi, ka visi uz mani skatās svešā vietā, un es kaunos pat ēst. Meitas arī beidz, un mēs pieceļamies no galda.

Saimniece iznāk no dibenistabas un, kad es jau gribu iet, iedod man veļas vīstokli.①

"Te tev krekls, Jān', balts jāuzvelk jaunā vietā. Un to melno iedod meitām, rīt izvelēs."②

Paņemu kreklu un gribu kaut ko teikt, bet mute kā aizaugusi. Nosarkstu tikai un izmetos pa durvīm.

Klusums ārā ir lielāks pieņēmies, un katra mazākā skaņa ir dzirdama.

Vakara pusē dzeltensarkans loks ir pār mežu, bet lejā gar upi, cik var saredzēt, viegla migla sacēlusies. Tā ir vēsa un viegla, tagad pavasarī tā nekad nav biezāka.

Mājās, kas pāris kilometru③ aiz kalna, runā ļaudis, bet skaņas atnāk tik nedalītas, it kā būtu izteiktas tepat aiz sētas. Ja klausītos, vārdus varētu sadzirdēt.

Varžu kurkšana ir skaļāka, un zemesvēzis urbj kā ar svārpstu,④ gaŗi un trīcoši. Viņš dzied tik tuvu, ka liekas tepat dārza malā. Es pieeju tur - viņš urbj pavisam citā pusē.

Divas lielas ievas olnīcas⑤ malā tagad ir sirmas kā vecmāmiņas. Bet, kad tikko manāma vēsma atnāk no tās puses, gaiss pieplūst ar smaržu. Tā ir smaga un neatšķaidīta, un es topu tik mierīgs, to ieelpojot. Zzzinks, zzdings! laižas vaboles pār pagalmu, apgriežas atkal un laižas no jauna. Viss gaiss pilns.

Laukā kliedz kāds putns ātri, kā zirņus bērdams, un bez apstājas, bet kliedziens ar miglu apvēlies mīksts, apaļām, vieglām skaņām.

Aiz lauka kalna birzis satinušās krēslā, pilnas jaunu pumpuru un lapu, un man gribētos tur aiziet. Tik jauks tagad vakars.

Mēness, pavisam sadilis, sēro vakara pusē. Liekas, tas gulēt grib un par zemi bēdā maz.

① Veļas vīstoklis: kopā satīti veļas gabali.
② Izvelēt: mazgājot veļu, velēt (sist) to ar sevišķu koka vāli.
③ Kilometrs: gaŗuma mērs (0.621 jūdzes).
④ Svārpsts: rīks caurumu urbšanai.
⑤ Olnīca: (oļiem nokaisīts) ganu ceļš, kam abās malās (kāršu) sēta.

Es aizeju gar dārza malu pa vēso jauno zāļu asniem un pienenēm līdz olnīcas galam pie ziedošajām ievām un nolaužu pilnu sauju - un tad aizeju uz klētiņu.

* * *

Sākas sējas laiks, un dienas man paiet vienīgi uz lauka. Mēs izejam agri no rīta, kad tikko var saredzēt vagu dzīt.

Saimnieks ar Mārtiņu sazvelk miežus vezumā no klēts, uzliek sētuvi① uz maisiem un jūdz sarkano priekšā. Es sakrauju otros ratos arklus, un mēs braucam uz druvu.

Arī saimnieks tagad tik darbīgs. Viņš velk birzes② ar kāju un sviež sēklu kā steigdamies, ar platu, bagātu sviedienu, un mēs to tikpat steigšus iearam.

Beidzis sēt, saimnieks aizjūdz trešo zirgu un naigi③ dzen vagu④ pēc vagas. Zeme kūp, kaut gan tā stipri vēsa, un man salst kājas, jo aru basām. Gar pakalna slīpumu var redzēt citus laukus: visi ir sējēju un arāju pilni. Un, kad es tagad to atminos, man liekas, ka es kādu reliģisku kultu⑤ būtu līdzi svētījis agros pavasara rītos, arvien tad, kad saule kāpj.

Vienos sānos man dur sāpes, un es esmu priecīgs, kad redzu, nāk Minna ar brokastu. Viņa noliek to uz ežas,⑥ kur pienenes zied, un paklāj baltu drēbi.

Zirgus atjūdzam un laižam tepat ežmalā jaunā zālē. Un, kad brokastis apēstas, es atlaižos uz vēsās zemes, un man atkal ir labi...

Bites skrien pa ziediem, saule silda, un miegs, atkal miegs man uzklāj savu segu uz acīm. Ak, šis nebeidzamais miegs!.. Un, kad es pamostos un jāsāk strādāt, tad esmu apreibis.

Vakarā, kad nojūdzam, saimnieks reiz saka:"Jājāj pieguļā⑦ būs... Siena vairs nav."

Un pēc vakariņām mēs ar Mārtiņu sēžamies zirgiem mugurā. Mums līdzi ir segas. Mārtiņš bez tam vēl uzvilcis lielu, vecu ziemas mēteli. "Būs salti," viņš saka.

Ganības ir pusotra kilometra no mājām upes malā, kur sīkie kārkli un krūmi aug. Bet līčos ir pļavas, un zirgi

① Sētuve: kaklā uzkarams trauks sēklas iebēršanai un sēšanai.
② Birzes: zemē savilktas svītras, lai redzētu, cik tālu nosēts.
③ Naigi: ātri, mudīgi.
④ Vaga: arkla izarta sliede.
⑤ Reliģisks kults: dievkalpošanas veids.
⑥ Eža: druvas (tīruma) mala.
⑦ Pieguļa: zirgu laišana nakti ganībās; tos uzrauga pieguļnieki.

jāsarga, lai zāli nenobradātu.

Mēs uzkuŗam uguni; Mārtiņš pīpē un rūc, un lādas.

"Salsti un vāķē![1] Ne tev miera dienu, ne nakti. Un ko tas lopiņš te dabū! Zāles nekādas vēl nav. Un kustoņa... redz, kā lien acīs! I no dūmiem nebaidās. Iš, tu sātana radījums!" Viņš gaiņā ar roku pa gaisu.

Un kustoņas ir gan Dieva radījums! Viss gaiss dzied, kā ar tūkstoš stabulītēm kad pūstu. Liekas, no katras zāles un smilgas izlidotu viens ods pēc otra. Un mazās masalas[2] lec acīs ar lēcienu. Es gaiņāju rokām, grozos no vieniem sāniem uz otriem, bet miera nav.

Nakts uznākusi. Mēs pļāpājam, un es nejūtu, ka aizmiegu. Pamostos uz rīta pusi. Vēss. Man visi locekļi trīs. Uguns izdzisusi. Un vaigi vienās pumpās; laikam simtiem odu tur ganījušies šonakt. Mārtiņš guļ un elpo mierīgi.

Es uzkuŗu uguni, sasildos. Rīts. Jājāj mājās. Zirgiem zem kakla ir savilkti lieli bumbuļi kā āboli no knišļu dūrieniem. Man žēl nabaga lopiņu...

Pusdienā man ļauj gulēt dienvidu stundas divas. Bet tad vakarā būšot jājāj vienam. Mārtiņš jāšot otru nakti. Dienvidus atpūta pieder tam, kas naktī pieguļā gulējis.

Sēžu vakarā uz vidējā zirga, lielā meļņa, un katrā pusē man pa vienam vēl pavadā.[3] Vakara blāzma rāda ceļu, un gaiss ir mīksts un silts: ir maija pēdējās dienas.

Zirgi ir noguruši. Es jūtu caur drēbēm viņu sakarsušās miesas siltumu, un man pašam gurdenuma pilni locekļi.

No upes ir izkāpusi migla; tā ir šķidra un viegla kā balts zirnekļa tīkls. Es jāju pa pašu krastu. Lielās kalvas upē ir mierīgas, bet mazās zāles un stiebri klusi lokās virs ūdens straumes un nekad laikam nestāv mierā - visu gaŗu vasaru. No ūdens sit vēsums sejā un ūdens zāļu smaka, un visa upe liekas kā dzīva būte, pilna kustības un noslēpumu.

Es sapinu zirgus lieknā,[4] kur zāle lielāka, un pats uzkuŗu uguntiņu zem alkšņiem un biezās egles piekalnītē.

Dūmi kūp taisni kā no altāŗa, kad dievi pieņem upuri. Kokiem nekust ne zars, ne lapa. Es pielaužu vienu otru klēpi zaļi lapotu alkšņu zaru un nolieku guļas vietai. Bet gulēt es negribu, man bailes, ka zirgi nepazūd, ka neaizguļos: līdz ar saules lēktu man jābūt mājās un jāņem arkls rokā.

[1] Vākēt: uzraudzīt.
[2] Masalas: sīkas mušiņas.
[3] Pavada: auklas vai siksnas saite zirga vešanai.
[4] Liekna: mitra pļava, ieplaka, zema vieta.

Es pieceļos un aizeju uz upes malu, un skatos uz vienu un otru pusi. Upe kūp, un vietvietām rīņķi ir uz ūdens no zivju dejas. Platās lapas gul kā plaukstas virs ūdens, un baltās rozes ir staltas un tīras, un nesasniedzamas.

Nakts blāzma ir dzeltensarkana un klusām lien no vakariem uz rītiem, bet visa ziemeļpuse ir gaiša, un aiz pļavām var redzēt egļu virsotņu melnās kontūras① kā izrakstītas uz dzeltenām debesīm.

Pašos līčos, kur zāle jau liela, griež grieze, un liekas, naktspulkstenis tur būtu uzvilkts un ietu bez apstājas.

Bet tad mežs top gluži kluss, kā izmiris. Mazie putni dus, un viņu siltās, skaidrās dzeltenplakstainās acis ir aizvērtas.

Tikai odi sīc, un viņu ir tik daudz kā putekļu gaisā...

Mani soļi top smagi: nakts miegs ir klāt. Es aizeju un nogulstos uz alkšņu lapotiem zariem un apsedzos ar mēteli. Uguns deg lēnām, un lēnām man uznāk snauda... Tad es uztrūkstos - man bailes atkal aizmigt, ceļos un eju zirgus lūkot. Bet tie grauž steigšus reto zāli, un, kad atgulstos un pielieku ausi pie zemes,varu dzirdēt katru plūcienu un katru soli.

Zem uguns egles zari izskatās kā nedzīvi vai krāsoti. Es raugos tajos, un atkal man aizkrīt acis, un atkal es uzmostos, un tā tas ir līdz rītam vienās mokās, vienos uztraukumos.

Tad blāzma sāk plaukt un rīta puse dzeltēt. Grieze pļavā apklust, strazdi sāk atkal svilpēt, bet migla ir baltāka un smagāka izaugusi. Un debess viz kā zītars② zeltā.

Es sameklēju iemauktus un jāju atkal mājās; viena nakts no manas dzīves ir aizgājusi.

Bet, kad saule uzlec, es esmu tikpat jautrs un spēka pilns kā arvien... Manas briestošās dienas mani sarga.

* * *

Dienas iet un nāk, iet un nāk tik līdzīgas viena otrai, ka saplūst visas vienā garā dienā. Un tomēr starp tām ir dažas skaistas kā uzziedējušas saules puķes.

Mājas ceļus es jau eju mechaniski un ar nedaudzajiem cilvēkiem esmu kā saaudzis. Vēl šodien redzu tos tāpat kā toreiz.

Saimnieks praktiskuma un dzīves mācības piesūcies. Kā

① Kontūras: apveidi.
② Zītars: dzītars, dzintars.

ķirpis① viņš grauza savu dzīvi pamazām un prātīgi. Viņš brauc ik nedēļas pārdienām uz tirgu, ved cāļus, olas, pienu un ļabību, izdzeŗ degvīnu un pudeli alus un brauc mājās, un skaita naudu. Mājas un manta viņu ir sasējušas kā cietumnieku, un par katru nieku viņš rūc un lādas. Un svētdienās dzied pātarus.②

Saimniece ir klusa un cienīga, un nelaimīga drusku, kā liekas. Viņa vienmēr laba ar kalpiem un meitām un ļauna vārda nesaka.

Ganu puika ēd un dzeŗ un ir sarkans kā ābols. Reizēm viņam kājas uztūkušas un no mitruma sasprēgājušas. Tad viņš klusām raud, un saimniece iezież viņam vātis ar skābu krējumu vai kādu eļļu.

Viņš pats sev pin vīzes ganīdams un zemeņu laikā nes ik dienas smaržīgas ogas mazajai Annai, un laimīgi smaida, kad tā saņem.

No priedes koka viņš pats fleitu③ izdreijājis④ un pūš dažādas skaņas un īsas meldijas. Bet stabule skan tik bēdīgi un drūmi! Un mājās dzīdams vakaros, viņš arvien pūš dažas skaņas noejošai saulei un savai dienai, ko mežā apracis.

Trešdienās, kad Mārtiņa sieva iet ganos, un svētdienās viņš ir mājās. Tad viņš izguļas, plūc govīm zāles un dziedina savas kājas. Bet svētdienās mēs ejam peldēties, un viņš man stāsta par putniem mežā un par zaķiem, un par savu dzīvi. Un es par kustoņiem un stādiem: es daudz zinu, es nesen vēl skolā gāju. Un mēs esam draugi.

Minna ir gaiša un kaunīga meitene; viņa tikai otru vasaru pie saimnieka esot. Kad es viņai ko saku vai palūdzu, viņa dod tik ātri, ka priekšmets izkrīt no rokām, un viņa nokaunējusies un samulsusi aiziet tad prom.

Visi locekļi viņai glezni, un miesa nenobriedusi, bet viņa nes smagus nēšus un agri un vēlu rīkojas pa govju kūtīm. Tad es varu redzēt, gaŗām iedams, cik viņai mazas, glītas kājas un šmaugs augums, cik viņa lokana...

Viņa mīl puķes, un šad un tad viņa ir saimnieka dārzā un runā ar mazo Annu, un rokas pa puķu dobēm. Svētdien uz baznīcu ejot, par to viņai ir tiesība paņemt kādus ziedus līdz. Un reizēm saimniece viņai tad uzsien gaišu zīda lakatu, jo Minnai vēl nekā nav; viņa ir gluži nabadze.

① Ķirpis: tārpiņš, kas dzīvo kokā (baļķī) un, izgrauzdams aliņu, lēnām virzās uz priekšu.
② Pātari: lūgsnas, mājas dievvārdi.
③ Fleita, flauta: stabule.
④ Izdreijājis: izvirpojis; šai gadījumā - izgriezis.

Bet viņa iet un strādā tik daudz, ka es tiešām nesaprotu, kā viņas miesa to var izturēt...

Ieva, otra meita, ir jau tuvu pie trīsdesmitiem. Viņa ir drukna un sarkana, pilnām krūtīm un resnām gūžām. Viņa kliedz uz kustoņiem un cilvēkiem, tā ka tālu, tālu var dzirdēt, un reizēm ir ļoti dusmīga. Pēc pabeigta darba gultā, no gultas pie darba - tas ir viss, ko viņa prot. Bet dejot uz nebēdu arī viņa grib, reižu reizēm pat vakaros aizzogas uz kaimiņiem.

Ar Mārtiņu esam katru dienu kopā, un viņu es vislabāk pazīstu. Viņš mani māca nesteigties ar darbu: laika esot diezgan. Viņš ir mašīnas cilvēks: ne darbu mīl, ne nīst; viņš strādā bez sajēgas. Bet viņš tomēr ir vairāk nekā mašīna, jo viņš ir ļoti māņticīgs un pilns spoku. Un tas man ļoti patīk. Simtiem šausmīgu spoku stāstu un parādību viņš zina un arvien pierāda, kur un kad tas patiesībā noticis. Es nekam lāga neticu, bet, klausoties Mārtiņa stāstos, man reizēm salts noiet gar mugurkaulu. Dievs to zina, varbūt tas arī taisnība? Un Mārtiņš tad man nav vairs vienkāršs darba cilvēks, bet orākuls.①

"Par ko tā maizīti liec! Lai Dievs nedod! Tas nav labi," viņš saka izbijies. Es, protams, nogriezdams riecienu no kukuļa, nebiju skatījies, vai nolieku apakšgarozu vai virsējo uz zemi.

Reizēm es to daru tīši, bet tad Mārtiņš kļūst ļauns un nerunā ar mani.

"Nevajag piesaukt nelabo."

Kad viņa govij sāk piens rauties, viņš tic, ka lietuvēns② piesities, un uzvelk tai uz ragiem lietuvēna krustu.

Piere Martiņam līdz acīm ar matiem apaugusi un kāju pirkstiem nagi kā zirgam. Viņš ir kentaurs,③ man nāk prātā, zemes stampātājs, pasaules nesējs, vērsis.

Rītos viņš zina īsto laiku, kad celties, un pie darba mani pamāca katru dienu: es vēl esmu dzīves nepratējs.

Jā, Mārtiņš zināja daudz.

Bet bez tiem ļaudīm, ar kuŗiem es ik dienas kopā dzīvoju, bija vēl daudz citu, kas mani pavadīs vienmēr. Andris Kārkliņš, piemēram, ak, kas par zēnu bija! Viņš to-

① Orākuls: senos laikos vieta, kur izlūdzās dievu padomu vai pareģoja nākotni. Arī dievu padoms, tāpat zīlētājs vai padomu devējs.

② Lietuvēns: ļauns gars senlatvju ticējumos, kas miegā jāj, spiež, māc cilvēkus un lopus.

③ Kentaurs: pasakaina būtne sengrieķu ticējumos; galva un viducis cilvēka, apakšējā daļa - zirga.

reiz dzīvoja pusotra kilometra no mums. Atnāk sestdienas vakaros, kad jau krēsla krietni liela, un ilgi kaujas ar suni mūsu sētā, tīši to kairinādams. Slaidi zābaki kājās, jaunas drēbes, pats pilns spēka un svaiguma, melniem matiem, vienmēr nosvīdis un sārts.

Mēs pazīstamies no pagastskolas. Viņš visu atminas, un viņam prieks par mani. Mēs ilgi sēžam manā klētiņā un runājam par saimniekiem un darbiem, un par ļaudīm, un par vasaru, un arī par meitenēm.

Mēs kļuvām ar Andri draugi un svētdienās kopā uz ballēm gājām, un kopīgas dziesmas dziedājām. Un dažu labu rītu melna sliede bija baltajā rasā gar lauka malu un pār aploku:① es vēlu nācu mājās, es mīlēju trokšņainas naktis, deju un daudz ļaužu, es negulējis gāju pie darba un biju priecīgs un jauns kā lokans bērzs pirmajā zaļumā.

Ak jūs mīļās, negulētās vasaras naktis! Dzeltenas un karstas, un neprāta pilnas - sveicinājums jums no kalpa zēna lielajā akmens namā!

* * *

Ievas un ceriņi, un ābeles ir apziedējušas, un pašlaik zied rudzi uz lauka. Kā dzelteni kumeļi joņo dažreiz ziedu pulki no vienas druvas uz otru. Un dārzā gar saimnieka istabas logiem ir jasmīni, pusplaukuši un pumpuros.

Mēs ar Mārtiņu no agra rīta ieziežam ratus: mēsli jāved uz lauka.

"Saņemies nu, Jān'," saka Mārtiņš,"jaunkundze mājās."

"Kas par jaunkundzi?" es prasu.

"Meita pašam. Vai tad nezini? No skolas atbraukusi pa vasaru pasavaļoties."②

Tad atbraukusi, es domāju pats pie sevis un nesaku nekā. Un man liekas, ka mājās būtu kaut kas pārgrozījies. Almu viņu sauc... Un es aizmirstu stiprās sāpes mugurā, kas mani līdz ar grūto darbu sāk mocīt. Es domāju par vienu jaunu cilvēku manā diendienas dzīvē...

Kāda gan viņa ir, šī Alma?

Un negaidot es satieku viņu. Es braucu pa olnīcu gar dārzu tukšā no lauka un ieraugu viņu tepat aiz sētas, gluži klāt. Es samulstu, nezinu, ko darīt, tad paceļu cepuri un sveicinu.

Viņa skatās, paloka galvu un ātri aizgriežas prom - -

① Aploks: sētas nožogots laukums lopiem.

② Pasavaļoties, pavaļoties: brīvi, vaļā padzīvot.

un es esmu gaŗām.

Viņa ir slaika un lokana meitene. Melnas drēbes viņai ir un biezi brūni mati...

Kāds es gan izskatos? es domāju pēc tam.

Viss netīrs. Viņa laikam saskaitās. Kam man vajadzēja sveicināt?

Es viņu vairs neredzēju līdz sestdienai. Bet sestdien pēc pusdienas man atliek drusku laika, un saimnieks man liek nest melno kūdras zemi no lieknas dārzā: vajagot puķēm.

Es paņemu vecu muldu① un lāpstu un uzloku bikses līdz pusceļiem. Lieknā aiz dārza ir mitrs, un kūdra melna kā ogle. Es piemetu muldu un nesu dārzā. Šī zeme sastāv vienīgi no satrūdējušu stādu atliekām un tāpēc ir tik auglīga. Tā smaržo pēc vēsuma un pagraba.

Es ieeju ar nastu lielajā dārzā. Puķes zied šur un tur, un jasmīnu krūmi smaržo, un zem ābelēm ir tāds miers.

Un pie jaunas puķu dobes stāv Alma un saka man:

"Izberiet te, lūdzu..." un pati jūtas neomulīgi. Es apgāžu melno zemju nastu viņai pie kājām.

"Jāizrušina būs," viņa saka.

Es pasteidzos un izlīdzinu ar lāpstu zemes. Bet sirds man savādi dreb, un es nevaru ne acu pacelt uz viņu, kas te stāv.

Pulks jaunu asteŗu stādu gul tepat - tātad tām tā dobe jātaisa.

Vēl zemes nav diezgan, un es eju otrreiz un trešo reizi. Pa tam Alma ir nometusies un stāda asteres, kur vienu, kur otru.

Kad es nolieku trešo nastu, viņa saka: "Nu būs diezgan... Ir smagas, zemes..."

"Nē, nekas, jaunkundz," es saku, "es varu vēl atnest, ja vajag."

"Nē, nē, nu ir diezgan. Pietiek papilnam."

Brīdi mēs stāvam viens pret otru, un es nezinu, ko teikt. Es apķeŗos un gribu iet, kad viņa saka:

"Vai jūs, Jāni, jau sen par puisi ejat?"

Tad es paceļu acis un uzlūkoju viņu skaidri un gaiši, un redzu viņas augumu, slaidās rokas un acis, un gandrīz aizmirstu, ka man jāsaka kaut kas.

"Otru gadu... Vienu gadu es strādāju pie radiniekiem."

"Jums tas gan par grūtu," viņa saka un nolaiž plakstī-

① Mulda, arī abra: garens koka trauks mīklas iejaukšanai un raudzēšanai.

ņus, un skatās uz puķēm.

"Jums vajadzētu kaut ko citu darīt," viņa saka tālāk.

"Kāpēc citu? Es jau varu arī tā."

"Jums tāds savāds liktenis, tāpēc es tā teicu..."

Savāds liktenis! Ak tā. Tad pat viņa zina par manu likteni, es domāju, un manī saaug dusmas un lepnums. Nē, kas tad cilvēkiem daļas par manu likteni! Es izmēģināju spēkus, un tie bija par vājiem, un lūdzu nejaukties manās darīšanās! Neaiztikt manus sapņus!

Labi, es esmu kalps, vergs, es gribu tāds būt, es domāju. Un man dusmas un lepnums aug, un es gribu viņu ievainot par tiem vārdiem.

"Nu, par manu likteni nav nevienam nekādas daļas. Es dzīvoju, kā es varu," es saku uzbudinājumā.

Es manu, ka asinis man saviļņojas galvā, un es eju. Bet viņa ir tumši sārta, nokaunējusies un noliekusi galvu pie puķēm.

Es steigšus aizeju un manu, ka esmu kaut ko ļaunu teicis, kā nevajadzēja teikt. Briesmīgs žēlums mani sagrābj, un man nav vairs nekādas citas domas galvā kā tikai par to, ko es teicu.

Manas rētas ir uzplēstas, un žēlums pārņem visu būti. Es gribu noslīcināt savu mūžu dumbrājā,① es domāju; bet es gribu lepns būt un negribu nožēlošanas. Mierā ar nožēlošanu! Mierā!..

Bet vakarā, kad dienas darbi ir beigti un mākoņi nogulst gar debess malām, un nakts nāk, norimst arī mana sirds. Un man tad ir žēl notikušā, un es gribu būt priecīgs un labs ar visiem. Man ir samaitāta dvēsele: es ātri varu būt ļauns un ātri labs... Un tad es mīlu Almu un varētu raudāt viņas priekšā. Jā, viņa ir tik laba...

Šī svētdiena man brīva.

Diena viz un kvēlo, un ir pilna saules spēka. Es uzvelku labākās drēbes un zābakus un eju baznīcā - kilometrus piecus.

Baznīcā ir gleznas virs altāŗa un ērģeles. Kad tās sāk dūkt un dziedāt, es manu savādu saldumu caur locekļiem ritam. Un dažas dziesmas ir skaistas - tās par lielo skaidrību un mieru.

Un daudz svešu cilvēku es redzu no malu malām. Jaunas meitenes vieglās drēbēs un ar puķēm un pazīstamus, vienu otru...

① Dumbrājs: purvs; purvaina, iegrimstoša (staigna) vieta.

Visi man atgādina pasaules plašumu un tālumu. Visi aizbrauc kaut kur, pa ceļiem, un viņi mājās būs priecīgi un laimīgi, es domāju, un man būs daudz domu jādomā. Man gribētos būt ar visiem kopā un visur.

Es pārnāku mājās. Sirds man ir atkal pamodusies, un man jāiet kaut kur. Neviens nenāk pie manis šodien - tad ilgas nāk...

Es aizeju gar lauka malu, kur sarkanais dābols[1] saplaucis un smaržo, un dūc pilns zemes bišu. Rudzu druvas stāv kā nosvētītas un sāk nemanot briest. Uz ežām aug smilgas un smagas baltas puķes.

Es nonāku mežmalā, paklausos vasaras šalkoņu eglēs... smaržo pēc sveķiem un nogurumu dveš.

Es aizeju pa pļavām uz upmalu, kur gaļa zāle jau sniedzas līdz gurniem; tā ir pilna puķu un kukaiņu.

Upe gul saules satveicēta. Siseņi tik lido no vienas malas uz otru. Savāds miers nāk no siltā ūdens.

Ozoli otrā krastā stāv kā priesteŗi domās un ir zaļi un spēka pilni.

Putni skrej no viena koka uz otru, un gaisā augstu plivina vanags. Viss ir noslīcis pirmajā spēka reibumā.

Es pārnāku mājās. Saule laižas uz debess malu, un es atminos, ka rīt vajadzēs atkal liekties darbā, rīt un parīt, un bez gala, dienu pēc dienas...

Istabas priekšā sēž Mārtiņš ar meitiešiem un stāsta kaut ko, un visi plāpā.

Vakars ir skaists un rāms. Bezdelīgas laižas augstu, tikko acis var saredzēt, un viņu baltās krūtis ir sārtas no noejošās saules. Veseli kamoli odu un mušu dej gaisā, visa debess ir pilna dzīvības.

Vakariņas ir paēstas, un visi iet gulēt. Bet man gulēt negribas.

Es eju gar ābeļdārzu un apstājos pie sētas. Es atminos Almu, un man gribētos viņu redzēt.

Dārzā zied jasmīni, kupli un vēl pumpuru pilni, un viss dārzs smaržo no viņu ziediem. Naktstauriņi lido kā mazi putni, mīkstiem, vilnainiem spārniem.

Pār nakts debesi ir divas sarkanas svītras un starp tām zvaigzne kā izkususi. Un briesmīgi man iegribas būt prom pie citiem cilvēkiem un just citu dzīvi. Jā, mīļā Alma, tev taisnība! Man vajag darīt ko citu. Es darītu ko lielu, es būtu liels mākslinieks vai zinātņu vīrs un pārspētu

[1] Dābols: ābolinš.

citus visus - viņas dēļ.

Es atspiežos uz sētas un stāvu, un domāju, kamēr nakts uznāk un visi priekšmeti top bez kontūrām un bez tēla. No lieknām nostiepjas atkal migla, lauks un dārzs ir klusi, un visur rasa.

Es ieeju klētiņā. Durvis čīkst, kad pieveŗu. Nometu virsdrēbes, ievelku uguni... Krūzē uz galdiņa ir atkal puķes... Es apgulstos - miega nav, un es nesaprotu, kāpēc.

* * *

Tecīla① švirkst, un izkapts dzied... Es griežu, un Mārtiņš trin izkaptis un rauga ar pirkstu, vai diezgan asas. Izkaptis ir jaunas un labi jāiztrin, lai zāle krīstu.

Zilais tērauds mirdz uz akmens riepas kā līdaka, un mēs ar Mārtiņu runājam par siena plauju, tālu kur lukstos② zāle līdz kaklam un upes līči zied kā pasakā.

Tad mēs drāžam grābekļu zarus un kātus un iesienam izkaptis, un izmēģinām, cik pareizi iegriezta pēda.

Un, kad viss ir gatavs, tad svētdienas pēcpusdienā kraujam visu ratos: darba rīkus un katlus, un bļodas, cirvjus un ēdamas lietas; plavas esot tālu mežos.

Es iesēžos piekrautajā vezumā, un Mārtiņš jāj pa priekšu; viņš zina ceļu. Mēs braucam pa meža ceļiem, kur veselu gadu nav ritenis vēlies un pusizžuvušās dangās③ dzīvo odu leģioni.④ Rati šūpojas un klaudz, pār pusnodilušajām egļu saknēm krītot, stipra sveķu smarža reibina galvu, mežs ir sakarsis no saules un pilns uguns dvašas... Egles, sveķu pierietušas, kā dzintarā noraudājušās, un bērzi un citi lapu koki mirdz neredzētā zaļumā. Dunduri dūc ap zirgiem un metas man uz rokām, un dzeļ; lielas mušas šūpojas saulē, un zirnekļi auž tīklus šķērsām pār ceļu. Un augstu pār galotnēm skan zilais gaiss, pilns karstuma un skaidrības, un baltu, briestošu debešu... Mēs braucam un braucam, saule jau laižas, kad no melnā meža izpeldam klajumā.

Tie ir upes līči; acis tikko var pārredzēt zālaino līdzenumu. Upe guļ dziļi mitrajos krastos, kalvām un niedrām pieaugusi un saules sasilusi. Melnie atvari klusi kā miroņa

①Tecīla: no cementveida masas gatavota ripa cirvju, izkapšu u.c. metalla rīku asināšanai.
②Luksti: plavas zemā vietā; plavas pie upes.
③Dangas: bedres, grambas (izbrauktā ceļā).
④Leģioni: senromiešu karaspēka vienība. Šai gadījumā: neskaitāms pulks

acs, tikai gar malām zied baltas ūdens līlijas, atvērušās saulei.

Es laižu melni braucamā vietā un pats pieceļos kājās. Bet upe ir izsikusi, ūdens tikko iet pāri rumbām.① Viss zālēm aizaudzis.

Un atkal mēs braucam gar melnu mežu un birzīm, un, kad nonākam galā, ir jau dziļš vakars.

Mežmalā zem apsēm un eglēm es apturu zirgu un izkāpju. Ō, auglība un krāšņums visapkārt!

Smaržīgs vēsums un miers apskauj no visām pusēm. Upe kūp tāli līčos, sienāži sibina augstajā zālē, un mežs klausās. Bet ziemeļos nakts vēl mīlinās ar mākoņiem.

Man liekas, ka nu pasaule ir kaut kur aiz otra krasta un mēs jaunā zemē, kur tikai putni un koki, un zāle, un klusums.

Mārtiņš ir uzkūris uguni, piesējis zirgus pie ratiem, un mēs noliekamies gulēt. Bet šoreiz man miegs nenāk, es ilgi skatos dzirkstīs, kas skrien pret nakts debesīm un izdziest ātri un nejauši... Mežā kaut kas nobrīkšķ, man liekas, ka kas smags, liels un baigs ietu caur kokiem un lūkotos manī. Bet tā ir tikai nakts un koki - vairāk nekas, un tomēr es aizturu elpu un klausos, un dzirdu - savu sirdi...

Vēsums ir ielīdis man zem svārkiem un segām, un es salstu. Pavēris acis, redzu, ka rīts. Mārtiņš sēž pie uguns un aun kājas.

Pļavas pilnas ar baltu miglu, bet koku galotnes mežmalā ir sārtas: saule ir uzlēkusi.

Žāvādamies un drebēdams es arī sagērbjos, un mēs ņemam izkaptis, un drīz zāle sāk švirkstēt un veļas vālā② - izkaptis ir asas.

Saltums pāriet pēc pirmā vāla, un drīz es nometu svārkus.

Migla sāk zust, un saule sedzas ap mums un jau no paša rīta ir karsta, spiedīga.

Kad ap šķūni ir appļauts riņķī, Mārtiņš saka savu pazīstamo: "Ietaisīsim pīpi."

Viņš pīpē, es sēžu un atpūtinu rokas. Vienos sānos atkal sāp, un delnās ir sarkanumi.

"Vai pļava te liela?" prasu Mārtiņam.

"I Dieviņ! Te tu i paliksi šovasar. Ja labs laiks būtu,

① Rumba: ratu ritepa vidējā daļa, kurā iestiprināti spieķu gali un kuras vidū ir caurums asij.

② Vāls: strīpa, kurā nogulst nopļautā zāle.

bez lietus pilītes, tad divās nedēļās varētu beigt. Bet nu mēs vēl tikai divi vien."

Mārtiņš mierīgs, bet man ir domas par to, vai varēšu izturēt to lielo pļāvienu diendienā.

Saule ir augstu, kad ejam brokastīs. Es esmu mīksts kā lūks① un aiz noguruma tikko varu paiet.

Izkapts atgriezta, jo es arvien laižu zemē, nemācēdams pļaut. Visas locītavas sāp. Mēs apsēžamies ēst sausu maizi ar pienu un sviestu. Upes ūdens, ko piedzeŗam no bļodiņas, ir dzeltens un silts kā tēja.

Un, kad paēdis es augšpēdu atlaižos, vienā minūtē esmu aizmidzis...

Dienvidū sanāk meitas un saimnieks, un vēl kāds pļāvējs. Uguns tiek iekurta, un katls vārās. Sākas meža dzīve starp debesi un kokiem, un zālaino klajumu.

Kad vakara vēsums pūš, mēs saejam visi ap šķūni un izkaptis pakaŗam aiz spāres② rindā. Visa miesa man sūrst no sviedriem, un rokas sāp. Es aizeju tālu uz upes malu, kur melni atvari un niedras, un metos ūdenī. Ūdens ir kā sasildīts, kūp un garo tāpat kā es. Ilgi man netīk iet ārā, bet, kad izeju, esmu kā atjaunots un viegls nāku atpakaļ.

Uz nopļautās zāles ir melnas putras bļoda, un visi ēd, riņķī uz zemes izlaidušies.

Zāle nav izžuvusi vēl, un mēs nesam katrs lielu nastu pie uguns un taisām vietu. Stipra vītuma smarža reibina galvu. Nakts ir vēsa, un kustoņi sīc ap ausīm. Zirgi stāv dūmos un gaiņājas ar astēm, un viļājas. Mežs klusē atkal, un upe atkal tin miglu, un es aizmiegu kā šūpulī.

Kādā dienā tad atnāk Alma uz pļavu. Balta blūze un strīpoti raibi svārki, un viņa liekas tik viegla kā mazs putns. Nekad viņa neesot uz tālo pļavu ņākusi, šogad pirmoreiz ... Viņai pat grābeklis ir savs, un viņa strādās kopā ar citām meitām.

Sirds man tiek pilna ar to pašu karsto plūdu, kas arvien mani pielējis, kad viņas tuvumā esmu. Es liekos, ka neredzu viņas, bet patiesībā redzu katru soli no darba gaitas.

Pēc pusdienas, kad svelme ir visstiprākā, siens jābāž šķūnī. Viss pirmo dienu pļāvums ir sakaltis par tēju, kā Mārtiņš saka, un karsts kā uguns.

Man jāiet šķūnī paņemt no dakšām, kuŗas valda Mārtiņš. Ieva dibenā: tai siens jānoliek, citi visi pieved un

① Lūks: liepas vai kārkla miza.
② Spāres: jumta slīpumā nostiprināti koki, kas tur jumta segumu.

piedzen pie durvīm lielus blāķus sakaltušas sausas zāles.

Mārtiņš gāž vienmuļķīgi bez apstāšanās, kaut gan gausi, bet lieliem blāķiem. Es metu uz dibenu un pajumtēs un apmetu lielo meitu pavisam ar savām nastām. Sviedri mani ēd kā sālījums, un gruži birst azotī① un aiz pleciem. Rīkle aizkaltusi no putekļiem, bet apstāties nav laika. Es esmu dzīva mašīna, kas nekā vairs nejūt no darba grūtuma. Spiedīgs karstums sažņaudz visu miesu, acis tumst, mute ir sausa, un elpa kā svelme. Pa lūku② redzu, ka zirgi pievelk smagus blāķus, ir slapji no darba un kaujas ar dunduriem; asinis veļas pār kaklu, viņi sprauslā un sit ar kājām, bet saule svilina tāpat kā arvienu.

Pēc divām stundām tikai lielums ir paveikts, un es varu atsēsties uz groda③ malas un atelpot. Minna pasniedz man trauku ar ūdeni, kam arī vairs nav vēsuma, bet es izdzeru ļoti daudz.

Vakarā es esmu viegls un noguris un priecājos pats par lielo darba daudzumu, kas padarīts. Minna vāra putru mežmalā un runā kaut ko ar Almu.

Bet diena grimst, un kā liels balts spārns augšā stiepjas mākonis pār visu debesi. Mežs klusē, dūmi iet taisni gaisā kā kvēpeklis, sienāži dzied, un klusām ir atnākusi atkal liela, skaista un visuvaldītāja nakts. Debess un zeme dreb zem miera soļiem, un ilgas būt kur prom, manas lielās ilgas atkal mani apciemo, un tad man miega nav.

Vēlu es ieeju šķūnī, kur tagad visi guļ sienā, un nometos jumtmalā.

Ir pagājis liels laiks, kad pļava ir nokopta, kaila. Sestdien iznāk mājās braukšana. Sievas un meitas jau aizgājušas; mēs ar Mārtiņu atkal esam pēdējie un saliekam visu ratos.

Es apeju vēl ap šķūni un savāktām siena gubām, kur tik daudz sviedru liets, un tad sēžos uz vezuma. Ir žēl aiziet no upes miglāja un pļavu zaļuma. Paliek mežā augstās egles un trīsošās apses, un mitrs sūnu klusums... Es aiziešu atkal pie cilvēkiem, bet apses paliks vienas un rudenī nobirs un tā gadu no gada. Un kur tad es būšu? Sveicināts, virsaiti④ mežs!

Ceļā uznāk vakars. Gaiss pilns tvaiku un spiedīgas kvē-

① Azots: svārku vai krekla krūšu šķirtne, ko senāk izlietoja kabatas vietā.
② Lūka: vaļums, caurums šķūņa gala augšējā daļā.
③ Groda mala (šķūnī): šķūņa sienas augšējais baļķis.
④ Virsaitis: cilts valdnieks, priekšnieks; šai gadījumā - varenais.

les. Pa malām gul pērkona debeši, un visa zeme dimd no spērieniem, tālu, tālu vēl ir negaiss, bet kā aplis slēdzas arvien cietāk zilie, miglainie mākoņi. Rūsa① mētājas pa malu malām, gausa un sarkana, un tad zibens, arvien biežāk zibinādams, kā liels palags nokrīt zemē. Atspīdumā es redzu ceļmalas smilgas un briestošos laukus, kur rudzi jau sirmdzelteni, un tālas mājas kā melnus tēlus.

Cik labi, kam tagad ir mājas tādā laikā!

Reizēm zibens ir gaiši zils, un acis man satumst no tā. Liekas, visa zeme degtu uguns plīvos, un tālu pie pamalēm dimd pērkona graujas.

Tad krīt lielas un retas lietus lāses, un vēl pēc brīža gāžas šņākdams negaiss pār mums.

Mārtiņš ved zirgu pie rokas, un, kad zibens met krustiski, viņš krusto arī sevi un noņem cepuri. Viņa pelēkie mati ir salijuši, un viņš ir tik dīvaini liels un noslēpumains zibeņu gaismā.

Mēs esam uz lauka un negaisa varā. Lietus šļakatas cērt man taisni sejā un gāžas pār drēbēm, un īsā brīdī es esmu slapjš kā peldināts. Siltas straumes tek pār krūtīm kā asinis... Zirgs garo un iet lēni, galvu noliecis, un nakts kļūst tik melna kā kaps. Ugunis plīvo pār mūsu galvām pa gaisu... un tad man kļūst viss mīļš, kas notiek. Jūs mierīgie cilvēki zem pajumtes - es neskaužu neviena. Debess straumes mani mazgā, un dievība runā tagad ar mani. Es gribu būt dabas dēls, es esmu viņas elpojums. Brāziet, spēki, pār mani, audziniet mani cietu un vienaldzīgu, cietu un neievainojamu, un mierīgu kā debess un zeme.

Putnu nav tagad gaisā, un kukaiņi ir alās, un suņi guļ palievenēs un būdās. Bet kalpa zēnam tad pieder nakts un zibeņi, un to stiprums!

Negaiss sāk mitēties, kad mēs iebraucam mājās. Drīz gaisma aust. Mēs atstājam ratus nojumē un zirgus vedam stallī. Un tad es eju uz klētiņu un novelku slapjās drēbes. Tukšs un vēss ir klētiņā, bet es esmu mierīgs un mierīgs aizmiegu, izmocīts un izmazgāts, un vienalga man, ko rītdiena nesīs: es visu varu nest.

* * *

Lauki ir smagi un sirmi kļuvuši karstajās dienās, un rudzu vārpas guļ cita uz citas.

①Rūsa: tāli zibens atspīdumi.

Saimnieks atnāk no druvas ar vārpām, berž graudus un mēģina briedumu.

Mēs pārsienam izkaptis īsos kātos: drīz sāksies pļauja.

Mēs savāksim zemes briedumu, un tūkstoši ēdīs no tā.

Dārzos ābelēs ir redzami zaļi, briestoši āboli, ķirši ir sen gatavi, un puķes zied lielākā pilnībā. Vasara guļ laukos un dārzos.

Un mēs visi esam tik mazi un niecīgi tās priekšā.

Tad visi ļaudis, cik mājā, iet uz lauka, tikai saimniece pati nes ēdienu.

Es cērtu ar spēku resnos rudzu stiebrus, izkapts atsitas un lec atpakaļ, un roka man pagurst.

Sviedri tek kā ūdens pār seju, un pats esmu nosarcis tumši sārts. Bet saimnieks, garām iedams, nosaka:

"Nu, Jān', saņemies, saņemies! Kas ar tevi ir?"

Visi dzird to, es sakožu zobus no sāpēm, un briesmīgas dusmas mani pārņem. Vai tad šis cilvēks neredz, ka es vairāk nevaru darīt? Vai viņš mani tur par zirgu, ko nopircis dzīšanai? Labi, es saņemšos, lai viņam būtu diezgan no manis.

Minna iet manā rindā kūļus siet. Viņa visu dienu iztur, noliekusies pie zemes. Un, kad paceļas, viņa aplūko savas rokas, tās ir vienās rētās sadurtas pret cietajiem rugājiem; sarkanas, asiņainas strīpas ir pār sārto ādu.

Vakarā mēs pļaujam, kamēr pilnīga tumsa. Pēc vakariņām visi guļ; es esmu klētiņā un nevaru aizmigt, mana labā roka ir uztūkusi, rīt es laikam nevarēšu izkapti turēt.

Nē, tas nedrīkst būt. Man vajag izturēt! Es lieku slapju dvieli ar aukstu ūdeni ap roku un domāju par nākošajām dienām. Cik ilgi man tā vajadzēs laist manas dienas? Un atbilde ir: bez gala, visu mūžu.

Asaras sariešas acīs, un es padodos sērām, tagad es to varu, jo es viens esmu. Lēnām es aizmiegu un rītā mostos dziļā miegā atspirdzināts un gandrīz izdziedināts.

Dienas nozied kā dzeltenās saules puķes, kuŗu Almas dārzā tik daudz. Viss aiziet kā miglā... Rīti vēsi, un reizēm vējš klabina logu slēģus, un slēģi dzied... Tā ir rudens meldija.

* * *

Ir svētdiena, un es guļu uz siena augšas uz zirgu staļļa. Tur ir šīs vasaras āboliņš un smaržo tik viegli pēc

vītušiem ziediem. Tas manu roku plauts un savākts.

Pa lūku es redzu dārzu. Vējš šalko caur ābelēm un loka augstos, platos zarus. Debess ir zilu dūmaku pilna, un viss liekas nobriedis un līdz ar to miera pilns.

Āboli krīt no kokiem, un es varu dzirdēt, kā tie atsitas pret zemi ar mīkstu, smagu troksni.

Es redzu, ka Alma iet caur dārzu, lēni, kā bez vajadzības. Atkal viņai ir tās pašas melnās, vieglās drēbes, kas pavasarī, kad pirmoreiz to redzēju, un viņa ir skaista. Viņa iet, pieliecas, paņem ābolus un atkal nomet. Un tad viņa domā...

Vai viņa varbūt domā par mani? Viņa ir vienīgā, kas domā par mani un kas gribēja, lai man citādi būtu. Mīļā Alma! Tu esi tik laba kā saule vārgstošai puķei. Un kāds es vienmēr ļauns esmu bijis. Es sāku visu atminēties... Jā, viņa nezina, cik mīļa man ir. Viņa negaidot paceļ acis un skatās no tālienes manā lūkā, it kā būtu dzirdējusi, ko es domāju. Jā, viņa mani mīl!

Plūstoši sapņi par nākotni mani pārņem, un man liekas, saule savu spožumu pār mani izlietu. Es sapņoju ilgi un, kad atmostos, esmu atkal kalpa zēns, un man nav vairāk nekā kā manas darbā uztūkušās rokas un pelēkie svārki, ko diendienā valkāju... Un skumjas nāk.

Bet es aplūkoju savas stiprās rokas un zvēru pie visa, kas man svēts, ka es izlauzīšu to dambi, kurš mani šķir no plašās dzīves. Es loloju lielas domas, nepiepildāmas domas un saku: redzēsit, ko es izdarīšu - to, ko vēl neviens!

Kad vakarā es eju gar dārzu un esmu atkal savās domās, mani pārtrauc viegla balss.

"Jāni, pagaidiet!"

Tā ir Alma. Viņa stāv un skatās manī, un nezina vairāk, ko teikt. Tad nokaunējusies atjēdzas un lasa ābolus. Viņa pienāk pie sētas un sniedz man pāri lielu, smaržīgu, sārtu un baltu. Pilns priekšauts ir, un viņa spiež man visus ņemt.

Es tikai klusām saku paldies un redzu, ka viņas mazā roka meklē vēl pa klēpi.

Kad es gribu iet, viņa saka:

"Es braukšu prom drīz, uz skolu. Jums būs jāpaved mani līdz pilsētai... Vai jūs gribat braukt?"

Es nevaru nekā atbildēt.

"Otrdien man jābrauc. Un es teikšu tēvam, lai jūs laiž... Es vēl gribēju ar jums izrunāties. Jūs esat lepns.

Jūs esat gan ļauns uz mani?"

"Nē, es neesmu ļauns. Es uz jums nekad..."

Es esmu notvīcis un, nezinādams vairs, ko darīt, kožu ābolā un ēdu.

Visa nakts un diena man paiet kā pa sapņiem. Es izdomāju visu, ko man runāt, atkārtoju pie sevis un smaidu. Alma...

Pirmdienā pie vakara, kad pārnāku no lauka, saimnieks liek man sagatavot ratus, ar kuŗiem viņš brauc uz pilsētu. Kad rati gatavi, redzu, ka Alma staigā pa dārzu un lasa ābolus.

"Gribat ābolus?" viņa smejas atkal draudzīgi un mīlīgi. Es pieeju, un mēs esam divi vien lielajā dārzā. Viņa pasniedz man ābolu un gaida, ko es vēl teikšu. Es esmu samulsis kā arvien.

Viņa pasmaida un skatās ābeles zaros, un rauga sasniegt kaut ko.

"Tas ir liels ābols, bet es nevaru sasniegt," viņa saka.

Es paskatos un arī nevaru aizsniegt.

Viņa stāv un domā gluži tuvu pie manis. Viņa liekas tik nogurusi un pamet acis apkārt.

Un atkal viņa sniedzas pēc ābola.

"Paceliet mani... es tad sasniegšu to," viņa saka ātri un paskatās uz mani no sāniem.

Man rokas dreb, un viņa gaida.

"... Es nevaru," saku kā apreibis.

Negaidot skrien mazā Anna pa dārzu un taisni pie mums. Alma stāv, kā nekā neredzēdama. Tad viņa kļūst bāla un salta un sāk rāt Annu.

"Samin visus ābolus! Nekrietnā! Vai neiesi prom!"

Meitene nokaunas. Nokaunos arī es un gribu ko teikt; Alma aizgriežas un aiziet lēniem soļiem, un vairs ne vārda, ne atskatīšanās.

Bet rītā, kad es izeju pagalmā un gaidu, kad liks jūgt, iznāk saimnieks un saka:

"Tev, Jān', jāiet rudzu zeme ecēt. Mārtiņš brauks uz pilsētu."

Es noklausos, ko viņš saka, un tad eju. Un esmu tik nabags un viens šinī pelēkajā rītā kā vēl nekad.

* * *

Es sviežu linu saujas mārkā[1] pļavas malā, un Mārtiņš pieved. Laiks tagad ir lēns un mierīgs kā glāstīdams. Šis

[1] Mārks: neliels dīķis, kur mērcē linus vai kaņepājus, lai stiebri sapūst un paliek šķiedra.

un tas ir nobriedis, un kokiem ir dažas dzeltenas lapas.

Kad mārks ir pilns pēcpusdienā, mēs ņemam to noslodzīt, apklājam linu saujas ar lapu meijām un veļam virsū smagus bluķus... Cik zili skaisti ziedēja laukā šie lini, un tagad mēs tos pūdēsim.

Darbs ir grūts, un Mārtiņš nogurst vēl vairāk par mani. Viņš sāk runāt klusi, pazemīgi, it kā sūdzēdamies, un pēc tādām reizēm tad nāk dažādi stāsti par senām dienām.

"Vēl viens otrs mēnesis - i vasara pagalam," viņš saka. "Cik tāli nu vairs Miķeļdiena."

Jā, ātri tomēr ir gājusi šī vasara, domāju arī es. Un man liekas, ka zem šiem slogiem dziļā melnā dīķī es noslogu arī šo savu vasaru un tā noslodzīšu arī citas. Sirds arī man top klusa.

"Tad jau mierīgi uz vietas varēsi strādāt ar liniem pa riju," saka atkal Mārtiņš. "Visu veļu laiku... Tad jau nevar tālu no mājas iet."

"Par ko?"

"Veļi staigā. Tad arī cilvēkam jābūt mierīgākam."

"Vai tad veļi ir dzīvi?" es prasu.

"Ikkatra dvēsele ir dzīva un nāk atpakaļ veļos. Sasildīties meklē..."

Un Mārtiņš stāsta par veļiem.

Savādi, dīvaini ir tie stāsti, un man nemaz neliekas, ka Mārtiņš melotu. Viņa seja ir nopietna, pat svēta.

"Vecie ļaudis, tie bija draudzībā ar veļiem, tad redzēja tos. Nu jau nav tie laiki, tagad nerādās vairs tā.

Jā, nu tad velsim tos slogus atkal. Pienāks ir mūsu veļu stunda," saka tad viņš, un mēs liekam krūtis pie smaga, piemirkuša bluķa un veļam uz zaļiem liniem un lapām.

Un, kad lini guļ dīķa dibenā, mēs sarīkojam kuļamo mašīnu: rudzi ir ievesti pilns šķūnis un nojume, un uz lauka arī ir vēl skaidras dienas: ir jāpasteidzas.

Es esmu mašīnas meistars, es izlietoju skolā iegūto mechaniku praktiski, un visi strādnieki stāv un brīnās, ka es visus riteņus un skrūves tik labi pazīstu.

Darbu sadala; katram sava zināma vieta. Man ir jāielaiž mašīnā, Mārtiņš noņem salmus, un Minna man padod. Vēl pieci cilvēki ir aizņemti, un darbs sākas.

Švirkstēdami salūst resnie salmi mašīnā, un no pelavām un putekļiem vesels mākonis sitas man acīs. Mašīna gaudo un dzied, cilvēki uzsauc cits citam, visi kustas kā izvilkti mechanismi bez liela aprēķina. Un stundām il-

gi man nav nevienas minūtes brīvas. Kakls man putekļiem aizaudzis un nāsis cieti, es tikko velku elpu. Rokas pilnas skabargām. Brīžam viss izliekas pēc elles, kur klaudz un dārd, un mokās. nosvīduši cilvēki. Bet zemes zelta raža birst graudos, un mēs pabaļosim simtiem cilvēku...

Vakarā es eju mājās, melnu spļaudams. Visas krūtis kā kvēpu pilnas. Es ilgi mazgājos, bet galva deg kā ugunīs: manas plaušas nespēj tīrīt putekļus no manis.

Vēl ir daudz darba uz lauka, kas jādara dienās, tāpēc mēs ejam kult naktīs, agri, agri.

Sietiņš un tūkstoš zvaigznes mirdz, un naktis ir vēsas. No zvaigznēm mēs redzam, cik agri kuļu rītu esam cēlušies.

Uz riju ejot, dzirdam, ka zosis kliedz, pa nakti laizdamās, un viņu dziesma mūs pavada, mūs, kam nav nekādas laišanās, kamēr zeme mūs paņem.

Kad labība ir iztīrīta un milzīgas gubas skaistu graudu gul kulā,① atnāk saimnieks ar grāmatu un pieraksta katru pūru, ko mēs iemērojam. Viņa acis kārīgi skatās uz graudiem, un viņš klusībā rēķina, cik viss tas ienesīs. Tad viņš paliek pelēko grāmatu padusē un iet uz klētīm, un skatās, kā mēs sastiepjam smagos maisus un izbeļam grodos.②

Dienas ir zeltainas un klusas, mieži dzeltē un no tālienes zeltoti mirdz vēlā saulē.

Dārzs ir pilns augļu, āboli gul vēsi un sārti zālē, un nav, kas tos uzlasītu.

Rudzu zelmenis③ jau iezēlis, kad kādā rītā Anna un saimniece, un Minna stāv dārzā pie puķu dobēm, kur skaistās ģeorģīnes ziedēja. Balta salna ir šonakt bijusi, un puķes ir noliekušas ziedus un izskatās bezkrāsainas un melnas - nav nekas vairs glābjams.

Tikai saknes izraus un noglabās pagrabā jaunam pavasarim.

Es skatos Minnā. Viņa vēl ir kā jauna ģeorģīne, un arī viņas pūrā ir ielocīta viena zaļa vasara, pilna grūtu nastu un baltu dienu, un meža zaļumu, un puķu smaržas, un klusu nepiepildītu gaidu, un retums tikai pa starpām ir līksmi prieka brīži kā dzelteni ieloki.

Un tā krāsies vasara pēc vasaras visu šo ļaužu mūžā, un reiz arī man un jaunajām meitām būs zelta rudens.

Jānis Akurāters

① Kuls, klons: māla vai ķieģeļu grīda (piedarbā) labības kulšanai un vētīšanai.
② Grodi, apcirkņi, arodi: nodalījumi klētī labības glabāšanai.
③ Zelmenis: sadīdzis, bieziem asniem klāts rudzu (vai kviešu) lauks.

JAUNĪBA.

Kur kungam tādi vīri
Kā tie mani bāleliņi?
Ar krūtīm kalnus stūma,
Rokā nesa ozoliņus.

Ai Dieviņi, ai Dieviņi,
Par meitiņu viegla dzīve!
Dzīvo bites vieglumiņu,
Ābeļziedu baltumiņu.

Balta nāca tautu meita
Kā ar sniegu apsnigusi;
Nav ar sniegu apsnigusi,
Nāk ar savu tikumiņu.

Patīk man tā meitiņa,
Patīk viņas valodiņa:
Kā niedrīte tā meitiņa,
Kā skujiņa valodiņa.

Es mutīti nomazgāju
Āboliņa rasiņā,
Lai zied mani vaigu gali
Kā sarkanis āboliņš.

Es savos bāliņos
Skanēdama vien staigāju:
Skan zīlītes, skan krellītes,
Skan vizuļu vainadziņš.

Cauri gāju bērzu birzi,
Rokā nesu vainadziņu;
Cauri gāju puišu pulku,
Rokā nesu dvēselīti.

Skrej, bitīt, tai zemē,
Kur aug mans arājiņš,
Aiznes manus mīļus vārdus
Savu spārnu galiņā.

Sargies, linu cielaviņa,
No pelēka vanadziņa,
Kā es zinu sargāties
No dzērāja tēva dēla.

Tautasdziesmas

ŌDA[1] *PASAULES KRĀŠŅUMIEM*

Pasaule, es bijīgs skatos
tavos lielos krāšņumos.
Dod man, dod tik gaišu prātu,
ka es spētu aptvert tos!

Ūdens stabi šļāc no zemes,
uguns kalni dubļus spļauj.
Spoži, smagi padebeši
klinšu drūmās egles skauj.

[1] Ōda: svinīga slavas dziesma.

Marmorkalni, granītkalni
paceļas pār ielejām,
Un ne plašu vīna dārzu,
kuplu druvu netrūkst tām.

Straujas upes bezdibeņos
kūpēdamas lepni krīt,
Un sev līdz tās priedes aizrauj,
ozolus, kas ceļā mīt.

Bet pār magnoliju ① *mežiem,*
zelta smilšu avotiem
Un pār sālsezeriem ziliem,
prērijām, ② *kas zeļ ap tiem,*

Košsarkana saule lēni
iegrimst miglas mākoņos,
Platām purpurainām malām
mirkli greznodama tos.

Ai, šis rietš ir pārāk dižens!
Cilvēks ir tik mazs pret to,
Kad zem simtgadīga ciedra ③
tas šos vārdus atkārto:

- Pasaule, es bijīgs skatos
tavos lielos krāšņumos.
Dod man, dod tik gaišu prātu,
ka es spētu aptvert tos! -

Oranžkrāsas ziedus viegli
nopurina vilnas koks,
Un tos jaukt ar firziķziediem ④
zēnam šķiet it tīkams joks.

Tulpju koki, ciprešmeži
zemes glītums ir patiesi!
Bet vismaigāk bērzu birzīm
uzsmaidījis reiz ir Dievs.

①Magnolija: košuma koks ar tulpei līdzīgiem ziediem.
②Prērija: plašs zālains klajums Ziemeļamerikā.
③Ciedrs un ciprese: skuju kokí.
④Firziķis: Persijā un citur pazīstams koks un tā auglis.

Krāšņu ziedu smagās smaržas
kad pirms pērkoņlaika tvan,
It kā noslēpums šī zeme
baigi guļ pie kājām man.

Pasaule, es bijīgs skatos
tavos lielos krāšņumos.
Dod man, dod tik gaišu prātu,
ka es spētu aptvert tos!

Apceļot es tevi vēlos
suņiem jūgtās kamanās
Vai uz kamieļa, vai arī
roņu ādas laiviņās.

Zivīm bagātajos sēkļos,
jūŗas līčos siltajos,
Ōkeanu klusās salās
aizceļot es ilgojos,

Ōkeanos bezgalīgos
doties svētlaimīgs un kluss,
Traukt pār ūdeņiem un redzēt
ziemeļus un dienvidus.

Tur, kur kāvi ① *bārsta sniegos*
sarkanzaļas ugunis
Un kur puteņiem un birdām ②
aizklāts apvārsnis ir viss;

Vai kur dzeltensārtas smiltis
tuksnešus visnotaļ ③ *klāj*
Un tik stāvzvaigzne pār galvu
gurda karstā naktī māj.

Bet vai nepietiek, ka redzu
es - tik nevarīgs un mazs -
Rudzu druvas, varavīksni,
bērzu birzis mīlīgas?

①Kāvi jeb ziemeļblāzma: ziemeļu apgabalos naktīs redzama gaisma, kur krāsas mainās no bāli zaļas līdz sarkanai.
②Birda: smalks lietus vai sniegs.
③Visnotaļ: viscaur.

Pasaule, es tevi redzu,
lai drīz neredzētu vairs,
Bet pat mirkli tevi redzēt
prieks ir visulielākais.

Pazemīgs un bijīgs skatos
tavos lielos krāšņumos,
Bet es zinu, ka ne mūžam
nespēšu es aptvert tos.

Ēriks Ādamsons

Tik miers, tik miers mums dvēselē
Dod apskaidrotu dzīvi.

Ē. Ādamsons.

Andriksons

"Viens saimnieks ar jums vēlas runāt, baronlielkungs."
"Kas tas ir?"
"Klaucēns."
"Tā. Es iešu... Ko viņš grib?"
"Es nezinu, baronlielkungs. Viņš nestāsta."
"Labi."

Slaikais sulainis nedzirdami nozuda no kabineta, un barons avīzē vēl brītiņu lasīja tālāk. Tad lapa nočaukstēja, un viņš piecēlās. Bāls aiz karstuma viņš piegāja pie augstā loga, kura markīze① bija dziļi nolaista, un atvēra to mazdrusciņ. Gluži vai krāsns svelme viņam no ārienes vira pretim. "Briesmīgi," viņš nomurmināja, aizvēra logu

①Markīze, markīze: audekla jumtiņš virs loga saules staru atvairīšanai.

atkal ciet un piegriezās dārgajam barometram, kas jau nedēļām uz "sausu" vien rādīja. Arī tagad ne mazākās cerības! Barons savieba seju un tuvojās lēniem soļiem galdiņam, uz kura melnā marmora virsus stāvēja plata sudraba bļoda ar caurspīdīgiem ledus gabaliņiem un sifona① pudeli. Šņākdams vēsais zelteņa② ūdens ietecēja slīpētā glāzē, un barons dzēra.

Tad viņš iegāja ēdamistabā.

Pilī nebija sevišķas runājamās istabas zemniekiem, un tādēļ barons ar tiem satikās koridorā. Tā tas bija noticis viņa tēva, tā viņa tēva tēva laikos. Barons gan nāca no galvaspilsētas, zemes smalko ieražu augstskolas, un viņa pašcieņa viņam iesākumā nebija atļāvusi pa pus un pa veselām stundām sarunāties ar saviem zemniekiem ejā, kur vējš vilka cauri un istabas meitas un sulainis katru vārdu varēja noklausīties. Bet ēdamistabā, kurp viņš pirmajā laikā zemniekus bija licis aicināt, tie atstāja grūti aizdzenamu zābaku ziedes, siena un mitrā vietā stāvējušu drēbju smaku, tā ka līdz sevišķas istabas ierīkošanai bija jāpaliek pie tēva un tēva tēva paraduma. Tā viņš arī šoreiz gribēja iziet koridorā, kad atminējās dzirdējis, Klaucēns piederot pie viņa paskolotajiem saimniekiem. Tas tad laikam gan jau bija atsvabinājies no trāna③ smakas. Jaunais lielkungs piedūra pirkstu pie zvana pogas, pēc kam slaikais sulainis atkal parādījās.

"Ved viņu šurp ēdamistabā!" viņš pavēlēja.

"Jā, baronlielkungs," sulainis atbildēja, viegli palocīdamies, un izgāja ārā.

Barons aizvirzījās aiz garenā ēdamgalda. Šim vīram galu galā tomēr ar trānu ieziesti zābaki varēja būt kājās, un tādā gadījumā četri soļi attāluma nebija bez labuma. Tad viņš arī vēl ļaudīm ar kaut cik necik izglītības sev neļāva skūpstīt roku. Tātad galds nozīmēja mēmu rokas skūpsta atraidījumu, ja saimniekam bija tik daudz smalkjūtības to saprast. Koridorā barons mēdza roku aizlikt aiz muguras, pie tam laipni sacīdams: "Nevajag, nevajag." Bet viņš allaž sajuta kaut ko nepatīkamu un pagrūtināja tādēļ cik spēdams šādu skatu atkārtošanos.

Pēc maza brīža atvērās durvis, un vienkārši, bet godīgi ģērbies vīrs ienāca un palika pie durvīm stāvam.

"Labdien, cienīts baronlielkungs!"

①Sifona pudele: p. ogļskābiem dzērieniem un to izlaišanai pa caurulīti.
②Zelteris: ar ogļskābi bagāts ūdens.
③Trāns: eļļa, ko iegūst no valzivīm un dažām jūras zivīm.

"Labdien!"

Sveicinājums skanēja ļoti pieklājīgi, tā atņemšana laipni. Kungs un nomnieks ieskatījās viens otrā. Barons raudzījās saules nodegušā, veselīgā, glītā zemnieka sejā, kurā bija lasāms spēks un pašapziņa, saimnieks - smalkos baltos vaibstos, lielās, laipnās acīs un uz muti, kas lāva noģist,① ka tā radusi pavēlēt.

"Jūs esat Klaucēnu saimnieks Andriksons?" sacīja barons.

"Jā, cienīts baronlielkungs."

"Man prieks jūs redzēt, Andrikson. Esmu jau par jums dzirdējis. Jūs esat krietns, uzcītīgs saimnieks."

Andriksons nokaunējās un nomurmināja kaut ko pie sevis. Tad viņš sacīja:

"Jāstrādā ir, baronlielkungs, citādi šais laikos neiet."

"Jā, iet grūti," barons atbildēja. "Ir grūti laiki tikpat maziem, kā arī lieliem zemkopjiem... Vai jūs jau ilgi Klaucēnus valdāt?"

"Mans tēvs nomira priekš divi gadiem, cienīts baronlielkungs."

"Nu, tad jums ir diezgan laika bijis, tad no viņa labi esat varējis iemācīties saimniekot. Kā tad jums iet?"

"Cienīts baronlielkungs man atlaidīs atbildi uz šo jautājumu."

"Par ko?"

"Tādēļ, ka es baronlielkunga priekšā negribētu būt... rādīties par nepateicīgu. Baronlielkungs mums šopavasar atlaidis divi rubļi no dālderļa,② tad jau jūsu priekšā nedrīkst sūroties par sliktām cerībām uz rudens pļauju."

"Vai tad jūsu lauki stāv slikti, Andrikson?"

"Lietus nelīst, baronlielkungs. Un man ..rklāt gandrīz māla zeme vien ir."

"Tā, tā... hm. Bet lauki vēl var atž Mums tagad ir ilgi sauss un karsts laiks bijis, ka katr lienu pērkonu drīkstam sagaidīt. Šodien, zināms, tas vēl neuznāks," viņš nobeidza smaidīdams, barometra pareģojumu atcerēdamies.

"Derēt jau tas lietus gan derēs, bet visu atlabot tas vairs nespēs, baronlielkungs."

"Tas ir slikti," barons atteica. "Tas ir slikti, Andrikson. Bet jūs sakāt, jūs neesat nācis, lai tādēļ pie manis

① Noģist: nojaust, noprast.

② Dālderis: ..... vērtības vienība, kas ietver ne vien zemes platību, bet arī tās labumu.

sūdzētos. Kas tad jums cits ir ko teikt, mīļo Andrikson?"

"Cienīts baronlielkungs..." sacīja saimnieks, norāva valodu un pārtvīka vispār sejai.

"Runājiet tik gluži droši, Andrikson! Esmu tak saviem saimniekiem jau rādījis, ka man labi nodomi ar visiem. Bet jūs, kā tā vīra dēlu, tā saimnieka, ko mans tēvs vienmēr pieskaitījis pie saviem labākajiem ļaudīm, jūs es katrā laikā it sevišķi aizstāvēšu. Tas ir, ja jums kādas aizstāvēšanas vajadzīgs. Man liekas, jūs esat savā tēvā atsities.① Vismaz jūsu izskats to liecina. Kas jums ir? Runājiet bez kaut kāda ļieka... runājiet bez bailēm!"

Saimnieks bija vienas rokas pirkstus savilcis dūrē un berzēja to mechaniski pie otras rokas delnas.

"Cienīts baronlielkungs," viņš sacīja, "man jāžēlojas par jūsu mežkungu."

"Par mežkungu? Ko tad tas?... Vai viņš liedzas jums kaut ko dot, kas jums vajadzīgs?"

"Viņš draud, ka mani apsūdzēšot pie tiesas."

"Nu, nu! Kāpēc tad?"

"Tādēļ, ka es nelikumīgā kārtā esot cirtis ozolus."

Barona stāvs gandrīz par nemanāmu mazumu tapa stingrāks.

"Ko? Ko?" viņš prasīja. "Jūs esot ozolus cirtis! Kā viņš pie šāda apgalvojuma nācis? Vai tad jūs esat cirtis?"

"Cienīts baronlielkungs... jā. Bet ne nelikumīgā kārtā."

"Klausait, klausait, Andrikson! Kur tad jūs tos ozolus esat cirtis?"

"Kur citur kā sava paša tiesā."

Barons pacēla savas skaidrās acis pret zemnieku un paskatījās viņā vienu acumirkli jo cieti.

"Savā paša tiesā? Un tad jūs sakāt, tas neesot nelikumīgā kārtā noticis?" viņš tad lēnām runāja. "Jūs tak pazīstat savu kontraktu.② Jūsu kontraktā nav neviena punkta, kas jums atļautu vienu vienīgu apsīti nocirst bez muižas atļaujas. Kā nu vēl ozolus! Tādēļ, ja jūs esat cirtis, tad jūs to esat pret likumu darījis."

"Cienīts baronlielkungs, tā gan tā lieta izliekas. Bet ja jūs man atļaujat to izskaidrot... tad... tā baronlielkungam rādīsies pavisam citāda."

Pār barona seju nolaidās it kā ēna.

① Tēvā atsities: izskatā vai raksturā līdzīgs tēvam.
② Kontrakts: rakstveida līgums, abām pusēm vienojoties par tiesībām un pienākumiem.

Labāko, šķīstāko nodomu vadīts, viņš ierēdņa karjēru① bija atstājis un atnācis uz zemēm, lai saviem simt piecdesmit saimniekiem būtu priekšzīme, padoma devējs, palīgs, apsargātājs. Slimodams viņa tēvs bija vairāk gadu uzturējies svešās zemēs, pa tam muižas pārvaldīšanu uzticēdams kādam neapzinīgam radiniekam. Ko šis vīrs ar savu pārliecīgo stingrību pret zemniekiem bija noziedzies, to jaunais dzimtkungs② bija apņēmies griezt par labu. Viņš nebija klausījies brīdinošās balsīs, kuŗas viņam Baltezera pagasta ļaudis bija tēlojušas par stūrgalvīgiem, patvarīgiem, par tādiem, kas ar vecā dvēseļu gana③ pārāk lielu laipnību un paļāvību izlutināti. Viņš bija turējis prātā līdzību, kuŗā stāstīts par saules un vētras derību, un bija atnācis uz savu tēvu pili ar uzvarētāja apziņu. Nu viņš cīņu redzēja iesākamies. Nē, tā jau bija sākusies. Tais pāra mēnešos, kopš viņš savu mantojumu saņēmis, viņam bija uzrādīta viltota kvīts par nomaksātu nomu, un viens mežsargs bija pienākts kukuļu ņemšanā. Tad arī vēl kāds saimnieciņš no cepļa bija nozadzis divus vezumus ķieģeļu. Nu viņa labvēlībai laikam atkal bija gaidāms jauns pārbaudījums.

"Runājiet!" barons sacīja, laipnu balsi paturēdams.

"Cienīts baronlielkungs man atļaus, ka iesāku ar veciem laikiem."

"Runājiet, runājiet!"

"Man jāpiemin klausības④ laiki. Kad tos norūķēja⑤ un rentes⑥ maksāšana uznāca, tad Klaucēniem bija vairāk mežu un krūmu nekā tīrumu. Tā tas bija gandrīz visur, un tā tas nevarēja palikt. Bija jāmaksā rente. Bet no tik maziem laukiem - kur to ņemt! Tādēļ mirušais baronlielkungs saimniekiem mežus atļāva nocirst un druvas palielināt. Ik pavasaŗus cirta un dedzināja līdumus, un sēja miežus. Tā tas notika daudz gadu. Tad līšanu aizliedza."

"Jā," barons piemetināja, "līdumu līšanu, kā arī nociršanu pa vienam kokam."

"Tā ir, cienīts baronlielkungs. Bet līdumu laikos mans tēvs savos līdumos visus ozolus atstājis nenocirstus. Ne-

①Ierēdņa karjēra: cenšanās gūt panākumus ierēdņa darbā.
②Dzimtkungs: muižas īpašnieks, kas to mantojis no tēva.
③Dvēseļu gans: mācītājs.
④Klausības (klaušu) laiki: kad zemnieki gan bija ieguvuši brīvību, bet zeme viņiem nepiederēja. Par tās lietošanu bija jāiet muižas darbos (klaušās), jādod arī nodevas vai jāmaksā nauda.
⑤Norūķēja: atcēla, izbeidza.
⑥Rente: naudas atlīdzība par zemes lietošanu

atminos - toreiz gan biju vēl tāds mazs puika - ka viņš arī vienu vienīgu būtu nocirtis, kaut gan tas bija atļauts. Daži bija vēl diezgan tievi. "Tie lai dēlam aug," viņš sacīja. Atgadījās arī resni. "Tie pušķo tīrumu," viņš smējās. "Lai stāv vien, kad vajadzēs, gan paņems." Tā tie koki ir palikuši dzīvi, un dažs no maniem tīrumiem tagad izskatās kā ozolu dārzs."

"Un no šiem ozoliem jūs esat cirtis?"

"No šiem, cienīts baronlielkungs. Visi tie jau sen būtu sadedzināti malkā vai citādi kā izlietoti, ja mans tēvs tos nebūtu aiztaupījis. Es lūdzu neļaunoties, kad uzdrīkstos sacīt, ka es... tādā kārtā... sava paša ozolus uz jūsu zemes esmu cirtis. Es tos no sava tēva esmu mantojis."

Barons atspiedās viegli pret spīdošās bufetes① stūri, un stingruma līnijas ap viņa muti tapa vairāk redzamas. Ko šis cilvēks darīja? Vai viņam bija tik aprobežots zemnieka prāts, ka tas sava tēva sen zudušās un noilgušās tiesības vēl turēja par dzīvām un sev derīgām? Jeb vai tas bija tikai zemnieku viltus, kas viņam tā lika runāt? Un kāpēc viņš taisni tagad ozolus bija nocirtis? Vai viņš Baltezeru īpašnieku maiņu nebija gribējis izlietot sev par labu? Tādi gadījumi allaž savienoti ar mazām jukām un nenovēršamu nolaidīgāku saimniecības un vispārēju uzraudzību.

"Kādēļ jūs tos kokus necirtāt, kamēr mans tēvs vēl bija dzīvs?" barons jautāja. "Viņš to lietu zināja. Kāpēc jūs taisni tagad cirtāt?"

"Man to koku taisni tagad vajadzēja, baronlielkungs."

"Kādam nolūkam?"

"Esmu sev ratus Rīgas braukšanai un divi darba ratus pasūtinājis."

"Tātad jūs tik daudz vien esat cirtis, cik šiem trim ratiem nepieciešami vajadzīgs. Ko tad šādiem ratiem taisa no ozola? Sānu galdus tak liek no dēļiem, no egles."

"Galdus un dibenu no dēļiem, cienīts lielkungs, spieķus,② rumbas, ratu lokus turpretim no ozola, oša un gobas."

"Tā. Un jūs tikai šiem trim ratiem vajadzīgo materiālu esat nocirtis?"

"Cienīts baronlielkungs... man jāsaka... tur... ir vairāk koku nocirsts."

"Vairāk?"

Barona bālajos vaigos sakāpa smalks sārtums. Tātad vienkārša, bezkaunīga koku zādzība! Un tas cilvēks tur vi-

①Bufete: šai gadījumā - ēdamistabas skapis trauku glabāšanai.
②Spieķi: šai gadījumā - koki, kas iet no ritepa centra (rumbas) uz loku.

ņa priekšā ar goda vīra seju negribēja atzīties un stāstīja tādēļ labi izdomātu pasaku... Barons iegāja savā kabinetā un izdzēra lēnām glāzi zeltera. Kad viņš atgriezās atpakaļ, sārtums no viņa sejas bija nozudis.

"Klausaities, Andrikson, mēs abi esam prātīgi cilvēki! Kādēļ tad nu tādus līkumus? Atzīstieties klaji, ko esat darījis! Es zinu, zemnieks mežu arvien vēl uzskata par tādu... tādu vispārīgu īpašumu, no kura tas bez soda drīkst savu daļu ņemt. Jūs esat skolā gājis, bet vecais Ādams, tas ir vecais ieradums, gul arī pa daļai jums vēl kaulos. Šāda lietas uzskatīšana jūs ir novedusi pie padarītās nepareizības. Nepatais..it to manā priekšā vēl lielāku, gribēdams to aizstāvēt un apsegt! Izsakait skaidri, jūs esat tos ozolus zadzis!"

Bija tā, it kā barona pēdējais vārds nebūtu bijis vārds vien, bet vārds un sitiens reizē. Ar manāmu rāvienu saimnieka galva atrāvās atpakaļ, un viņa seja tapa ļoti bāla.

"Baronlielkungs," viņš pēc brītiņa sacīja stomīdamies un skatījās cieti baronā, "baronlielkungs... tas ir... vārds... ko es... nevaru pieņemt."

"Tur es jums nekā nevaru līdzēt, mīļo Andrikson. Viss jāsauc īstā vārdā... Par cik rubļiem tad mežkungs nocirstos kokus novērtējis?"

Andriksons klusēja.

"Par trīs simtiem," viņš tad lēnām atbildēja un pielika: "Ja tā lieta iet caur tiesu."

"Ā! Trīs simti!... Nu, es ceru, mēs tiksim arī bez tiesas galā."

"To es arī ticu, cienīts baronlielkungs."

Barons pārdomāja. Kā viņam šai gadījumā vislabāk bija jāizturas? Pēc takses sodīt viņš negribēja. Saimnieks galu galā tomēr varbūt bija bijis pārliecināts, ka viņam uz tiem ozoliem tiesības. Barons tik daudz laba par veco Andriksonu bija dzirdējis, un dēls izskatījās tik godīgs. Vai šai gadījumā samaksa pat pēc vienkāršas takses nebija par daudz? Bet pārāk mīksts viņš gan arī negribēja izrādīties - principa dēļ. Bez tam viņš acumirklī nezināja, cik pēc vienkāršas takses Andriksonam būtu jāmaksā.

"Nu, ko jūs domājat, Andrikson, kā lai es jūs sodu?" vaicāja barons un skatījās savām skaidrajām acīm zemniekā, kura uzaču starpā bija ieraudušās divas dziļas grumbas.

"Cienīts baronlielkungs būs tik žēlīgs un uzskatīs šo lietu tā, kā es to jums priekšā liku. Es pazemīgi baron-

lielkungu lūdzu."

"To es nevaru, to es nevaru, Andrikson. Apdomājiet jel pats! Ja jūs vēl trim ratiem vien būtu cirtis. Bet jūs esat vairāk cirtis! Par ko un kādai vajadzībai jūs cirtāt vairāk?"

Barons nenovērsa acu no Andriksona, un šis par velti nopūlējās nenosarkt. Viņš nodūra uz acumirkli acis, bet sacīja tad cietā balsī:

"Es negribētu baronlielkungam nekā slēpt. Gribēju tos citus kokus pārdot. Paslepšus es to tādēļ darīju, ka baronlielkungs man tak ne mūžam arī neviena vienīga kociņa nebūtu atļāvis nocirst."

"Tā... Tā, tā. Kā tad jūs to tik skaidri varat zināt, Andrikson?"

"Lai cienīts baronlielkungs man atļauj pretim vaicāt: vai jūs būtu man tos ozolus devuši?"

Barons tapa nervōzs. Viņš tā tik jauki bija izdomājis, kā ar zemniekiem apieties. Ar "vienkāršajiem" tēvišķīgi, ar "izglītotajiem" kordiāli.① Pie tam viņš droši sagaidāmo formu un takta② trūkumu augstsirdīgi bija gribējis laist pār galvu. Patiesībā viņam tas nācās grūti. Viņš savā muižā jutās kā lielkungs, kā grandseņors,③ ko dziļi aizkāra viņa cieņas neievērošana. Teōrijā viņš intelliģento muižnieku nostādīja līdzās intelliģentam zemniekam, īstenībā gadu simteņos sakrātais, no tēvu tēviem mantotais lepnums un no šī lepnuma dzimusī nicināšana runāja stiprāk nekā prāta balss. Barons savilka pieri.

"Jūs nerunājat ar mani pieklājīgi, Andrikson," viņš sacīja stingri. "Kas būtu noticis vai nebūtu noticis, par to mums tagad nav jāstrīdas. Mums tagad jārunā par to, kas ir noticis. Nenoklīstiet, lūdzu, no lietas ar nevajadzīgām jautāšanām!" Barons izrunāja pēdējos vārdus gandrīz ar dusmām, kuŗu iemesls pa daļai bija meklējams dabiskā saīgumā par Andriksona vārdiem, pa daļai neskaidrajā sajūtā, ka viņš kokus laikam nebūtu vis devis.

"Es lūdzu baronlielkunga piedošanu, es baronlielkungu nebūt negribēju sadusmot," saimnieks sacīja. "Bet man tak savā labā jārunā. Mežkungs man tos ozolus nebūtu nozīmogojis,④ ja es būtu prasījis. Tēvs tos man aiztaupījis un līdz ar māju atstājis. Tātad man slepeni bija jācērt.

① Kordiāli: sirsnīgi.
② Takts: smalkjūtība, pieklājība.
③ Grandseņors: spāņu dižciltīgais.
④ (Ozolus) nozīmogot: apzīmēt ar sevišķu zīmi, ka tie atļauti ciršanai.

Man tas ir jāsaka, un pie tā man jāpaliek."

"Tātad jūs neatzīstaties, ka esat vainīgs?"

"Cienīts baronlielkungs, kas man mana tēva aiztaupīts, man mana tēva atstāts, tas ir mans - tāpat kā tas ir jūsu, ko jums mirušais baronlielkungs sakrājis un atstājis."

Šis drošais salīdzinājums baronam atņēma pacietību. Ātriem soļiem viņš iegāja kabinetā ar nodomu Andriksonam vairs neteikt ne vārda, pazvanīt un ar sulaini paziņot, lai viņš aiziet. Bet viņš apdomājās, izdzēra no jauna pusglāzi aukstā ūdens un meklēja pēc meža takses. Nevarēdams to atrast, viņš atkal izgāja ēdamistabā.

"Mežkungs tos ozolus novērtējis pēc soda takses par trīssimt rubļiem. Jūs man samaksāsit simt rubļu, Andrikson," viņš sacīja mierīgi un strupi.

Andriksons stāvēja turpat, kur stāvējis, stīvs un mēms, un spieda spēcīgi kreisās rokas pirkstus ar labās rokas pirkstiem.

"Cienīts baronlielkungs mani tiešām tur par zagli?" viņš sacīja drebošā balsī.

"Jūs tak dzirdat cenu!" barons izsaucās aizturētās dusmās. "Es jūs nesodu kā zagli. Es pret jums izturos kā pret pircēju. Jūs no manis tos kokus pērkat!"

"Cienīts baronlielkungs, kā es vēl kaut ko varu pirkt, kas manās rokās atrodas! Vai nu es drīkstēju tos kokus cirst, un tad man nekas nav jāmaksā, vai es tos nedrīkstēju cirst, un tad es esmu zaglis."

Barons soļoja pa ēdamistabu divreiz uz labo un divreiz uz kreiso pusi un palika tad atkal pie bufetes stāvam, tās vēsās plates malu ar saviem baltajiem, slaikajiem pirkstiem apņemdams.

"Klausaities, Andrikson, tagad man ar jums jārunā tā, ka jūs mani saprotat. Es jūs nevaru par tādu muļķi turēt, ka jūs nevarētu saprast, ko esat izdarījis. Ar nodomu jūs balstāties uz tiesībām, kādu jums nav. Jūs to it labi zināt. Jūs zināt ļoti labi, ka jūsu tēvam atļauja dota tikai vienai reizei un ne uz visiem laikiem. Ja jūsu tēvs tai vienā reizē, kad atļauja bija, kokus nav nocirtis, tad viņš šo atļauju velti dabūjis un pazaudējis. Jūs šo atļauju nekādi nevarējāt mantot. Tādas tiesības nepāriet no tēva uz dēlu. Jūs esat pret likumu darījis un, ja es jūs pēc likuma nelieku sodīt, tad nepateicieties nekādām tiesībām, bet vienīgi manai žēlastībai."

Pār Andriksona seju pārlaidās it kā zibsnis, viņš salika rokas un berzēja spēji īkšķus vienu pret otru. Tad viņš

sacīja lielā uztraukumā:

"Cienīts baronlielkungs nenodod mani likumam, bet pazemo mani tomēr. Zinu gan, ka likums ir pret mani. Tas ir visiem taisīts un nevar šodien tāds būt un rītu tāds. Bet ja likums pret mani, vai tad baronlielkungam arī pret mani vajag būt? Šai reizei baronlielkungs pats var likumu taisīt. Vai es baronlielkunga priekšā esmu vainīgs vai ne? Baronlielkungs saka, ka esot. Par ko? Tādēļ, ka baronlielkungs man netic. Citādi man nekas nebūtu jāmaksā... Ko lai daru? Varu tikai apgalvot, ka mans tēvs bija godīgs cilvēks, kas savu īpašumu ne ar kapeiku no svešas mantas nav pavairojis. Un es esmu apņēmies staigāt viņa pēdās. Jā, baronlielkungs, es jums varu apzvērēt, ka viss tā ir, kā jums esmu stāstījis! Es zināju, ka zogu. Jā, to es zināju. Bet es ticēju un ticēšu, ka sava paša esmu zadzis. Jo ne jums - nevienam citam kā vienīgi man vecais Klaucēns atstājis tos ozolus, kas citādi jau sen būtu sadeguši pelnu pelnos!"

Barons pagriezās, piegāja pie loga un skatījās laukā uz sarkani ziedošu pelargoniju dobi. Cilvēka balsī ir skaņas, kas, ja tās ietrīcas, piespiež ticēt. Šādā balsī Andriksons bija runājis. Barons bija pārliecināts. Bet vai viņš drīkstēja atzīties? Vai drīkstēja Andriksonu atstāt pilnīgi nesodītu? Kādas sekas šādai laipnībai būtu? Vai tas nebūtu pamudinājums pārējiem saimniekiem postīt savus mežus un tad atsaukties uz Andriksonu, tādu pašu žēlastību sev prasot? Nepārredzama virkne ķildu un likuma pārkāpumu stājās barona gara acu priekšā... Jeb lai viņš Andriksonam piedotu un piekodinātu klusēt? Tāda slepenība nesakrita ar viņa stāvokļa cieņu. Bez tam Andriksons soda naudas augstumu jau bija dzirdējis, un barona ieradums bija palikt pie reiz izteiktā vārda. Nē, neatlika tiešām nekā cita kā Andriksonam likt maksāt. Baronam bija žēl, bet tam tā vajadzēja notikt.

Ātri viņš atkal apgriezās.

"Andrikson, jūs man tagad atnesīsit piecdesmit rubļu. Tos otrus piecdesmit - pēc sešiem gadiem."

Šos vārdus runādams, barons nodomāja, ka seši gadi esot garš laikmets, kurā gan izdevība gadīšoties šo summu kaut kāda niecīga iemesla dēļ no parādu grāmatas izdzēst.

Andriksona druknais stāvs likās mazdrusciņ saplokam. Viņš uzmeta baronam nāvīgi aizvainotu mirkli un sacīja aizrautā balsī:

"Baronlielkungs, tātad jūsu priekšā esmu un palieku zaglis. Labi. Tad nododiet mani arī likumam. Tie pāra simti rubļu mani nespiedīs kārt ubagu tarbu savā kaklā. Lai tie aiziet, kur tik daudz citu simtu saguluši. Es atsakos no jūsu žēlastības, baronlielkungs."

Barons sašaurināja mazliet acu vākus, pacēla mazliet galvu un paskatījās runātājā ar skatu, kas skaidri sacīja: "Tārps." Nekas neatsaldē cilvēku no cilvēka ātrāk un pilnīgāk kā spītīgi atraidīta labvēlība.

"Kā jūs gribat, Andrikson, kā jūs gribat," viņš noteica vēsi un veikaliski un atstāja gausiem, cienīgiem soļiem ēdamistabu. Bet kabinetā viņš domās atkārtoja Andriksona vārdus: "Kur tik daudz citu simtu saguluši... Es atsakos no jūsu žēlastības, baronlielkungs... Nu, paga puis, es tev!..."

Barons nosēdās un paņēma atkal avīzi rokās. Bet viņš tur cita nekā neatrada iekšā kā: "Kur tik daudz citu simtu saguluši. Es atsakos no jūsu žēlastības, baronlielkungs..." Spēji viņš uzspieda uz zvana pogas un pavēlēja ienākušajam sulainim atsaukt mežkungu.

Pa tam Andriksons bija atstājis ēdamistabu, paņēmis ejā savu cepuri un izgājis ārā saules svelmē. Viņš bija tik pilns sāpīgu dusmu, ka nemaz neievēroja, kurp gāja. Tikai, kad viņu apņēma spēcīga sveķu smarža un panesams gaiss, viņš atjēdzās, ka bija Baltezeru muižas silā un ceļā uz māju.

Labu gabalu slaiko, garo egļu ēnā nogājis, viņš celmalā apsēdās uz kāda celma.

Tā tad nu bija barona daudzinātā laipnība... Trīs simti rubļu... Zaglis... Viņu, vecā Andriksona dēlu, sodīja kā zagli... Viņam neticēja... Viņš zvērēja, un viņam neticēja! Nē, tas nevarēja būt. Baronam vajadzēja ticēt, tā lieta tak bija tik skaidra. Bet viņam gribējās tās naudas, tas bija tas āķis. Viņš aizlīda aiz neticības, gribēdams tos simt rubļus dabūt. Bija jau tik viegli pasacīt: "Andrikson, tu esi pret likumu grēkojis," kad uz sava paša likumu krūtīs negribēja klausīties.

Viņš piecēlās un soļoja tālāk. Par spīti visam uzbudinājumam viņš sajuta izsalkumu. Viņam iekrita prātā, ka šorīt mājā sieva viņam bija piedāvājusi sieru un ka viņš to un pīpi uz galda bija aizmirsis, ka viņa bija brīdinājusi, lai nepārsteidzoties, un ka viņš droši bija atbildējis, lai nebīstoties, viss iziešot labi. Ko nu viņš mājā lai sacītu? Vai viņš nebija pārsteidzies? Vai nebūtu bijis labāk sa-

maksāt tos simt rubļus? Viņam ienāca prātā sakāms vārds: neej ar stipru lauzties, nedz ar bagātu tiesā! Vai tagad vēl visu nevarēja griezt par labu?... Nē, nu bija par vēlu, viņš baronu bija sakaitinājis, bija viņam ar lepnumu stājies pretim, un to nevarēja izdzēst no viņa atmiņas... Bet, ja arī barons būtu gatavs piedot, viņš tak nevarēja iet lūgties! Viņš jau tad būtu atzinies par vainīgu, un viņš nebija vainīgs! Itin nemaz ne?... Nē, jeb vai arī tikai tik daudz, cik vainīgs vīrs, kas savā vaļā sprukušo kumeļu izved no kaimiņu kūts, to nepaziņojis. Jā, tā tas bija, gluži tā. Andriksons nožēloja, ka viņam šis jaukais salīdzinājums barona priekšā nebija iekritis prātā. Bet to jau varēs iepīt tiesai dodamās atbildēs. Bet tur barons viņu nedzirdēs, un tiesa viņam tomēr nospriedīs sodu... Trīs simti rubļu... Liela nauda. Un, kad īsti apdomāja, tad Andriksons tos neņēma no savas kabatas vien, bet atvilka tos līdzīgā kārtā tikpat savai sievai, kā arī bērniem. Neizsakāms rūgtums pārņēma Andriksonu.

Andriksons gāja tālāk. Saule pa zaru starpām uzspīdēja uz ceļa, sveķi smaržoja, šad un tad ieskanējās kāda putna sauciens. Verstīm tālu izplatījās sils. Tas aptvēra sūnainas, purvīgsnējas vietas, vairāk alogu,① šauru, sirpim līdzīgu ezeru, lielus izcirtumus, pilnus dažādas sausas lauznas,② lazdu krūmu, avenāju,③ virsāju.④Varēja redzēt, ka arī silam ilgāku laiku bija trūcis kunga un pārrauga.

Andriksons silu pazina ļoti labi. Puika būdams, viņš ogu laikā gandrīz ik svētdienas uz to bija atnācis. Neatradās jau arī Klaucēni no sila nekādā lielā tālumā. Tagad bija mellenes, avenes un spradzenes⑤ gatavas, un viņa bērni viņa vietā apmeklēja silu.

Ceļmalā stāvēja kuplas mellenu mētras. Andriksons labprāt pa tām būtu paogojis, bet tās bija gluži pelēkas noputējušas. Viņa izsalkums auga, līdz ar to viņa saīgums. Apspiestas nožēlošanas jūtas urbtin urbās pa viņa dvēseli, un viņa domas tapa arvien netaisnākas pret baronu. Uzreiz viņa sirdī iedegās vēlēšanās: kaut es viņam varētu atriebties!

Bet tas nebija iespējams. Barons stāvēja par daudz drošs un par daudz augstu, lai viņš to kaut kādi sāpīgi varētu aizkert...

① Alogs: avots.
② Lauzna, lauza: vētras lauzti, izgāzti koki.
③ Avenājs: avenu krūms.
④ Virsāji: virši.
⑤ Spradzenes: ogu šķirne.

Lielam, platam izcirtumam ceļa kreisajā pusē gandrīz jau garām ticis, Andriksons apstājās. Še viņš, zēns būdams, bieži bija apkārt skraidelējis. Vai pa vecam ieradumam nebija jāaiziet un tur viņā galā jāapskatās, vai pie tā milzīgā lazdu krūma arvien vēl avenes neaug? Jeb vai tur pie tās gaŗās priedes ar plāno galotni un dīvaini izlocīto gaŗo, sauso zaru? Bet kas tas bija?... Dūmu mākonis piepeši pacēlās līdz priedei. Andriksons dzirdēja liesmu klusu švirkstēšanu un redzēja, ka vīrs no zemes uzlēca stāvus, pie lazdām noskrēja, vienu nogrieza, atskrēja atpakaļ un kā negudrs zemi sāka pērt. Dūmi izplatījās tālāk, un vīrs sita jo ātrāk. Stīviem mirkļiem Andriksons viņā nolūkojās. Tad viņš ātri pagriezās uz labo pusi, aizsteidzās ceļam pāri un nozuda aiz krūmiem. Viņš neparko negribēja tapt pamanīts vai palīgā saukts. Ja vīram vienam pašam neizdevās uguni nodzēst - lai tad mežs deg! Lai uguns izposta tā barona mantojumu, kā viņš Andriksona mantojumu iznīcināja!

Ar sīvāko uzmanību saimnieks noskatījās cīņā. Likās, it kā uguns ar savu dzēsēju ķēmotos. Drīz tā uzliesmoja pie viņa kājām, drīz daudz soļu tālumā no viņa, drīz viņa priekšā, drīz viņam aiz muguras. Vīrs skraidīja šurp un turp, krustām šķērsām un pēdīgi pēc lielām pūlēm likās uzvarējis. Sviedriem plūstot, viņš nostājās melnas, ērmoti izrobotas salas vidū un raudzījās visapkārt, vai vēl kur nekūpēja. Labu laiku tā stāvējis un skatījies, viņš nospļāvās, izvilka pīpi, uzpīpēja un nodzēsa sērkociņu rūpīgi ar pirkstiem. Vēl brītiņu stāvējis un skatījies, un nekā nepamanījis, viņš aizgāja pa ceļu, pa kuŗu Andriksons bija atnācis.

Šis savā paslēptuvē stāvēja kā sasalis. Vai tad tiešām ne mazākā dzirkstelīte vairs nebija palikusi dzīva? Nē, uguns bija beigta... Bet varbūt taču vēl kaut kur bija dzirkstis, no kuŗām varēja izperināties liesmiņa... Andriksons gaidīja, gaidīja - velti, uguns bija nodzēsta. Sasodītais vecis!... Apdomīgi visapkārt skatīdamies, Andriksons tuvojās ceļam un tad deguma vietai. Mežam vajadzēja degt! Nejaušs gadījums viņam bija rādījis, kā baronam par viņa cietsirdību varēja atriebties! Atriebties, pašam pie tam nemaz neiekļūstot nekādās briesmās. Jo vīrs, kas tur aizgāja, izplatīs līdz ar sadegušās zāles grūto dūmu smaku arī domas, ka viņš mežu aizdedzinājis. Viņš dzīvoja muižā, dabūja no barona mazu pabalstu un lasīja vasarā muižai ogas un sēnes.

Andriksons aplaida vēlreiz acis visapkārt, nolīkās,① uzrāva trīs sērkociņus ar reizi, piegrūda tos pie sausās zāles un aizsvieda tad sērkociņus tālu projām. Abās vietās liesmas plūkšēdamas uzšāvās gaisā, un Andriksons atkal pārskrēja pār ceļu un iebēga mežā. Viņš gribēja skriet tālāk, bet it kā magnētisks spēks vilka viņa skatus uz izcirtumu. Viņam vajadzēja redzēt, kā dzeltenais velns dzemdēja arvien vairāk dzeltenu, sarkanu, zilganu velniņu, kas ar lielu un aizvien lielāku ātrumu tālāk lēca, līda, lidoja. Taisni uz priekšu, uz labo, uz kreiso pusi viņi drāzās projām, arvien stiprāku rūkoņu un sprakšķēšanu saceldami. Nebija ne minūte pagājusi, un pusizcirtuma jau stāvēja liesmās. Putni bēgdami pacēlās gaisā, daži apsvildami iekrita ugunī, vārnas ķērca, viens zaķis lieliem lēcieniem pārskrēja pār ceļu... Drīz izcirtums kūpēja un dega. Gandrīz nemanāms vējiņš ugunij deva virzienu. Tā mudījās② aiz lielajiem kokiem aiz izcirtuma. Ja viss sils izdegtu... To jau viņš bija gribējis! Ar to vēlēšanos viņš uguni kūlai③ bija pielaidis. Lai viss sils izdegtu! Vai viņš to tiešām bija gribējis? Viss sils, kas atradās pa lielākai daļai vēja pusē, piecpadsmit kvadrātverstu diženu egļu! Viss sils, viss! Šausmīgi! Kas to varēja panest, visu silu redzēt degam! Nē, nē, to Andriksons nebija gribējis. Viņš tik baronu bija gribējis pabiedēt, viņu pamācīt, kā ir, kad sirds svešas netaisnības dēļ saplok, bet visu silu - paldies Dievam, tas jau arī nemaz nevarēja notikt. Jo tur aiz kokiem taisni izcirtumam pretim atradās sirpim līdzīgs ezers, tā līcī ugunij vajadzēja apdzist!

Bet ja liesmas apsitas ap ezera galiem! Tās izplētās tik neticamā ātrumā! Nu jau tās bija līdz izcirtuma vidum, un aizdegās švirkstēdama jaunā egļu ataudze, un nu - nu dzeltenais velns apkampa lielās egles... Nāvīga iztrūcināšanās kratīja Andriksona dvēseli. Viņam likās, ka viņa mati zem cepures slietos stāvu. Ko viņš bija darījis! Ko viņš bija darījis! Ko mežs viņam bija darījis, ka viņš to izpostīja? Skaistais, lielais mežs! Un barons! Vai tad viņš tiešām bija tik slikts, ka tas šādi bija jāsoda? Ak, kādēļ cilvēka roka tai acumirklī nesakalta, kad tā taisījās darīt negantu darbu!

Bet uguns izplatījās arvien tālāk.

Vai Andriksons tanī lai noskatījās, kamēr tā mežu bija

① Nolīkās: noliecās.
② Mudījās: steidzās.
③ Kūla: sausa zāle.

pārņēmusi visā tā platumā? Vai silu varbūt vēl nevarēja glābt?.. Glābt? Kas? Viņš viens?.. Viņš kopā ar daudz citiem. Kopā ar citiem? Viņš lai sauca palīgā pret ienaidnieku, ko pats bija modinājis? Ja viņš to darītu, tad domas, ka viņš tas noziedznieks, vēl mazāk pret viņu varētu sacelties... Tā būtu... Tuvākais cilvēku dzīvoklis bija viņa mājas. Tātad turpu! Tās pāra verstis viņš skriešus varēja noskriet. Un viņš iesāka skriet.

Drīz sila pēdējie koki viņam bija aiz muguras, un vasaras dienas svelme viņu atkal sāka tveicēt. Viņš to neievēroja, bet skrēja tālāk. Viņam sviedri aumaļām sāka plūst, un asinis dauzījās pa deniņiem, it kā tās viņam galvu gribētu pārplēst. Sāpīgs spaids spieda acu ābolus gandrīz vai no dobumiem laukā. Bet viņš skrēja tālāk. Mājas tuvumā viņam kājas aizmetās aiz maza akmens, un viņš palika guļam. Viņu pārņēma tādas patīkamas jūtas. Seju novītušā sila zālē spiezdams, viņš nodomāja: lai deg! Man tagad viss viena alga... Ko tur vairs... Esmu tā kā tā pagalam...

Pēc brīža viņš atdabūja savu enerģiju atpakaļ, pacēlās sēdus un skatījās uz silu. Balts, ļoti plats dūmu mākonis vira augšup. Andriksons uzlēca kājās. "Dievs Tēvs," viņš murmināja, "nelaid to liesmu aiz ezera galiem! Dievs Tēvs, Dievs Tēvs!" Tad viņš vilkās tālāk. Pēdīgi māja bija sasniegta.

Pagalmā stāvēja viņa jaunā, skaistā sieva un skatījās uz silu.

"Mežs deg!" viņa uzsauca vīram pa pusei jautātājas, pa pusei vēstītājas balsī.

"Mežs deg," Andriksons atkārtoja. "Kur puiši? Ātri! Un meitas un visi!"

"Visi? Vai tad lai visi?.. Kungs Tētīt, kāds tad tu izskaties! Par ko tu tā esi skrējis! Lai jel deg! Gan nodzēsīs. Vai baronam meža trūkums! Tavu skriešanu! Seja gluži zila... Būtu labāk paraudzījies, kur bērni."

"Kur bērni! Kur tad viņi ir? Nav mājā?"

"Nē. Aizgāja ogās. Man tāda nemierīga sirds, Kārlēns dažreiz paķer sērkociņus. Ka tikai viņi silā kaut ko nav izdarījuši?"

"Vai tad viņi uz silu aizgāja?" Andriksons iesaucās, un viņam bija tā, it kā viņš vairs nevarētu dvašot.

"Kur tad citur, teicās tak iet ogās," saimniece atbildēja.

"Ak Dievs, ak Dievs!"

"Kur tad šie! Sauc jel!" saimnieks kliedza, pie kam viņa balss pārcirtās un aizsmaka." Ē, puiši! Ē, meitas! Ē, cilvēki, palīgā, palīgā!"

"Dieva dēļ, nekliedz jel!" saimniece sacīja satrūkusies. Kas tev ir? Es gan visus sasaukšu. Vai nu viena egle mazāk apsvilst, tas tak viena alga. Ir jau grēks sacīt, bet tiesa ir: no šādas nelaimes ceļas savs labums. Būs ļaudīm kāda pagale lētākas malkas. Atpūties nu, Jāni, ej nu atpūties!"

Viņa aizgāja saimei pakaļ, un Andriksons soļoja pa pagalmu apkārt kā durns.① Viņš nolaidās uz sola istabas priekšā, piecēlās, nosēdās, piecēlās no jauna un iegāja istabā. Tukšas abas istabas! Tur istabas kaktā maza gultiņa - tukša! Ko viņš nebūtu devis, ja tajā tagad atrastos abi zēni! Baltās galviņas sabāzuši kopā, jaunākais rociņu satvēris dūrē ar īkšķīti uz iekšu... Saimnieks sāka drebēt... Nē, ak nē, - tās domas bija par briesmīgām!

Viņš izgrīļojās atkal ārā un pameta acis uz silu. Dūmu mākonis bija audzis. Kur gan viņa cilvēki kavējas! Ak Dievs, glābšana novilcinās, - tā jau novilcināta!

Beidzot visa saime bija kopā; sameklēja lāpstas un cirvjus, un visi devās, saimnieka pastāvīgi skubināti, uz silu. Saimniece viena pati palika mājā.

"Kad bērnus satiekat, sakait, lai tie neviena acumirkļa ilgāk nekavējas mežā, vai dzirdat? Vai dzirdi, Jāni!" viņa tiem nosauca pakaļ.

Pa tam uguns lieliski bija izplatījusies. Tā bija pār visu ezera līci izplētusies, ezera stūrus apņēmusi un ēdās tagad tālāk, divos zaros dalīta. Pilnīgā nesapratnē Andriksons ar saviem sešiem cilvēkiem stāvēja deguma malā. Ko viņiem ar lāpstām un cirvjiem bija iesākt? Liesmas augsti gaisā lēkāja no galotnes uz galotni, zemē dega sūna un lauza. Vai lai viņi nocirstu pāra koku? Vai lai izraktu kādas asis② garu grāvi? Tas būtu bijis smieklīgi. Bet darīt tak kaut ko vajadzēja. Un kur bija bērni?

"Steidzies uz muižu, Pēter, un paziņo, ka deg!" Andriksons pavēlēja saņemdamies. "Diezin, vai viņi šo nelaimi šodien citādi jel maz pamanīs. Mēs citi meklēsim bērnus."

"Bērnus meklēt? Bet bērni jau sen būs mājā."

"Ja viņi uz māju būtu aizgājuši, tad mēs tos būtu satikuši. Meklēsim vien!"

① Durns: apmāts, apdullis.
② Ass: garuma mērs; 1 ass = 7 pēdām.

Neviens vairs nerunāja pretim, jo bērnus tiešām ceļā bija vajadzējis sastapt, ja tie ar sevišķu līkumu uz māju nebija gājuši. Bet kur tos meklēt? Ja tie dziļāk silā bija ieskrējuši, tad viņi bija drošībā, uguns viņiem nevarēja aizsteigties priekšā. Bet ja viņi līcī bija liesmu aplenkti?

Šīs briesmīgās domas visiem likās iešāvās galvās, jo visi kā pēc klusas pavēles piegriezās ezera līcim. Andriksona seja tapa pelēka kā zeme. Tā tas varēja būt noticis! Citiem arī iekrita prātā, ka tas varētu būt noticis! Ja viens no viņiem kaut ko būtu iebildis pretim vai pasmējies, tad viņš to būtu sarājis, bet tomēr vēl cerējis, jo cerība smeļas sev spirgtumu pat no tukšākā mierināšanas vārda, bet nu viņam tā bija, it kā viņa kājai katru acumirkli būtu jāpieduras pie savu bērnu sagruzdušiem kauliem.

Ar apspiestu vaidu viņš iesāka meklēt. Puiši un meitas izvairījās apdomīgi no vietām, kas vēl kūpēja, Andriksons turpretim nevēroja, kur viņš gāja. Viņš nozuda starp apdegušajiem kokiem un atradās drīz ezera malā. Puikas no svelmes varbūt līdz ūdenim bija atdzīti - varbūt iedzīti ūdenī, jo vietām pat meldri bija apsviluši. Viņš raudzījās ūdenī, viņš apstaigāja visu ezermalu, līci - nekā! Viņš atstāja atkal ezeru un griezās atpakaļ pie saviem ļaudīm, kas kārtīgi gar izcirtumu bija izdalījušies un meklēdami tuvojās līcim. Pēdīgi arī viņi ezermalu bija sasnieguši, no bērniem ne vēsts neatraduši.

"Viņi tak būs aizgājuši uz māju," sacīja kāda meita. "Tik lieli puikas... Es nemaz nesaprotu... būtu jau arī bijis gluži brīnums, ja viņi nebūtu varējuši izglābties."

"Tad ej, Līz, uz māju un palūko, vai viņi tur ir, un nāc atpakaļ ar ziņu," saimnieks sacīja. "Ej, ej!"

Meita aizgāja, un citi prasīja, kas būtu darāms.

"Es nezinu," Andriksons atbildēja npguris. "Meklējiet! Dzesiet! Mekējiet taču vēl!..."

"Ak saimniek, bērni droši vien būs mājā. Nudie. Tu mūs gluži velti sabiedēji."

"Vai tu tā domā? Nu jā. Lai Dievs dod! Lai Dievs dod!.. Nez, vai viss mežs izdegs?"

"Kas to var zināt? Ja uguns tā trako un cilvēki nenāk, un vētra saceļas... vējš jau pūš."

"Iesim, iesim!" sacīja Andriksons. "Jālūko dzēst. Darīsim, ko spēsim!"

Viņi atstāja ezeru un uzsāka lielu gabalu lejpus deguma rakt grāvi. Vēl necik tālu netikuši, viņi izdzirda tālumā kliedzam un saucam. Racēji atsaucās, un troksnis tuvojās.

Ieradās mežkungs ar pulku muižas ļaužu. Ātri uguns gaitas žiglumu apsvēris, viņš visus ieveda vēl dziļāk silā un nu norādīja rokamo grāvi un cērtamos kokus. Viņš pats atkal aizsteidzās projām, lai ar atvestās ugunsšļūtenes palīdzību meža otrā pusē uguni apkarotu.

"Kur barons pats?" Andriksona otra kalpone prasīja kādam muižas puikam.

"Viņš palika ziņotājus rīkojam, uz kurieni tiem jājāj. Visu pagastu vēl šovakar grib sasaukt palīgā. Viņš drīz būs te."

Pēc neliela brīža nāca vēsts no muižkunga, lai viņam divi spēcīgi cilvēki nākot palīgā, zirgs ar ugunsšļūteni pa meža biezumiem nevarot tikt cauri, tā esot cilvēkiem jāvelk.

"Es iešu," sacīja Andriksons. "Kas vēl nāks?" Viņš skatījās apkārt, un, nevarēdams neviena spēcīgāka ieraudzīt par savu puisi Pēteri, viņš tam pamāja, un abi aizgāja.

Bet arī ar cilvēka spēku bija ļoti grūti šļūteni virzīt tālāk. Zemē gulēja tik daudz sausu zaru un kritumu, koki vietām stāvēja tik biezos pūļos, ka beidzot bija jāatmet domas ar šļūtenes palīdzību kaut ko izdarīt. Taisni, kad mežkungs pavēlēja, lai vairs veltīgi nenopūloties, barons piejāja. Viņš redzēja, ka cilvēki bija gluži slābani no vilkšanas, un ieraudzīja līdzās mežkungam Andriksonu ar sviedrainu, gandrīz pārvērstu seju. Visas dusmas pret viņu bija piepeši kā pūstin aizpūstas.

"Ā, Andriksons," viņš iesaucās un nolēca no zirga. "Un tik uzcītīgs. Pateicos, Andrikson, par ziņojumu. Tas bija teicami. Paldies." Un ātriem soļiem barons piegāja pie saimnieka, satvēra viņa nomelnoto roku un spieda to.

"Baronlielkungs... baronlielkungs," Andriksons stomījās, "es darīju... es darīju... kas... man..."

"To es neaizmirsīšu, Andrikson. Bet atpūtieties taču! Liekas, jūs par daudz esat strādājis."

"Ak, es nemaz neesmu piekusis, baronlielkungs, itin nemaz..."

"Na, na, na, nelielaities!"

Mežkungs tagad paziņoja, ka ar šļūteni nekas neesot izdarāms un ka otrā pusē mežam topot rakts grāvis.

Tad lai tur ejot palīgā, barons noteica, un Andriksons aizgāja atkal atpakaļ un raka ar tādu sparu, it kā viņa dzīvība no šī grāvja garuma atkarātos. Par brītiņu pienāca arī barons ar mežkungu.

"Deguma smaka te jau daudz stiprāka nekā pirmīt, ba-

rona kungs," sacīja mežkungs. "Mēs maz ko panāksim. Sarkanajai hiēnai① pārāk veiklas kājas."

"Mēs dabūsim drīz palīgus, ziņotāji tagad jau vairāk māju būs izziņojuši," barons atbildēja un skatījās koku galotnēs. Viņš bija bāls, un viņa smalkās lūpas raustījās nervōzi.

Tad viņš piegriezās strādniekiem, gribēdams tos vēl pamudināt. Te viņš ieraudzīja, ka vecs vīrs slābani bija atspiedies uz savas lāpstas. Barons piegāja pie viņa, paņēma lāpstu, pateica vecajam pāris laipnu vārdu un pats iesāka rakt.

Tas ļaudīm iedeva jaunu sparu. Tikai Andriksons it kā atlaidās. Viņš skatījās ar lielu nepacietību uz to pusi, no kurienes Līzei vajadzēja pienākt, un neredzēja vairs nemaz, kur viņš savu lāpstu dūra. Pēdīgi Līze parādījās starp kokiem. Viņa izskatījās sasarkusi un apjukusi.

"Bērnu nav mājā," viņa sacīja klusām, piegājusi pie Andriksona.

"Nav?" šis iekliedzās. "Mani bērni! Mani bērni!"

"Kas tur ir?" barons prasīja, un kāds viņam lietu paskaidroja.

Barons pagāja nomaļus un pasauca Andriksonu.

"Jūsu bērni izputējuši, mīļo Andrikson?" viņš vaicāja.

"Jā, baronlielkungs," saimnieks atbildēja, ar mokām savaldīdamies. "Šorīt viņi atnākuši šurp ogu lasīt un nu vēl nav mājā. Izdegušajā izcirtumā vienmēr bija daudz ogu."

"Jūs tak nedomāsit... nē. Andrikson, nevajag tūliņ sliktāko domāt. Bērni būs vēl tepat mežā."

"Bet tad tak viņus būtu kāds redzējis."

"Tas tak nav vajadzīgs. Viņi var būt dziļāk noklīduši mežā... Cik veci jūsu bērni ir?"

"Vecākais nupat palika desmit."

"Na, redziet! Desmit gadu. Zēns jau tagad ir krietns vecis. Tas jau prot ugunij griezt ceļu. Nē, nē, apmierinaities vien, Andrikson. Bērniem nekas nebūs noticis."

"Es to labprāt gribētu ticēt, bet... bet... vai cienīts baronlielkungs man neatļautu iet viņus meklēt? Es nevaru tālāk strādāt, iekām nezinu, kur bērni palikuši."

"Zināms, zināms, ejiet, ejiet un, ja gribat, ņemiet vēl kādu cilvēku līdzi," barons laipni atbildēja.

"Nē, baronlielkungs, es viens pats..."

① Hiēna: plēsīgs Afrikas zvērs; maitu vilks. Šai gadījumā - uguns.

Andriksons iedeva Līzei savu lāpstu un aizgāja. Vienatnē ticis, viņš labprāt savu bērnu vārdus skaļi būtu izkliedzis mežā, bet viņš kaunējās, ka viņu racēji varētu sadzirdēt. Tā viņš mēmās sāpēs maldījās apkārt, un, tikai tālu projām ticis, viņš pusbalsī vienu reizi par otru izsaucās:

"Jānīt! Jānīto! Kārlīto! Kārlīto!"

Bet veltīgi viņš gaidīja atsaucamies.

Pēc ilgas, baigas meklēšanas Andriksons griezās atpakaļ uz izcirtumu. Viņš satika cilvēkus, kas steidzās uz dzēšanu, un prasīja ikkatram, vai varbūt divu bērnu neesot redzējis. Neviens par viņiem nekā nezināja stāstīt. Viņš dzirdēja lielu troksni tai pusē, kur grāvis tapa rakts, un noģida no tā, ka jau daudz cilvēkiem vajadzēja būt sanākušiem. Tātad silu laikam gan izglābs. Bet kas viņam tagad vairs par to bija daļas!.. Viņš gāja tālāk un nokļuva pie garās degošās līnijas, kas nemitīgi virzījās uz priekšu. Apakšlūpu cieti iekodis zobos, plecus drusku sarāvis uz augšu, it kā no kaut kurienes būtu gaidāms sitiens, Andriksons starp melnajiem stumbriem līda uz izcirtumu. Līdzīgi rūsganam sarežģītam tīklam apsvilušie zari un zariņi izplētās virs viņa galvas. Saule taisījās uz rietēšanu, un silā šis tīkls radīja dīvainu krēslu. Savu zaļo apkārtni zaudējis, arī ezers izskatījās gluži svešs un savāds. Tā zilganais vidus spīdēja vāji kā acs, kas nāvē sastingusi, malas bija drūmi melnas ar rūsganiem laukumiem. Tapa klusāks un klusāks, un beigās Andriksonu apņēma kapsētas miers. Šur un tur kāpa gaisā tievs dūmu pavediens, aizdegās vēl piepeši kāds neapsvilis kūlas kušķis vai avenāju zars, liesmu it kā pats no sevis radīdams, šad un tad arī atskanēja no tālajiem strādniekiem pa neskaidram balsienam, bet tas darīja mieru un klusumu vēl jo vairāk sajūtamu. Izcirtuma malā viņš saļima un raudāja.

Mirt! Mirt!..

Saule norietēja, krēsla silā pieņēmās.

Andriksons pietrūkās! Vēlreiz uz māju, vēlreiz paskatīties, vai bērni nebija mājā!

Lēnām soļodams, viņš sasniedza Klaucēnus.

Viņa sieva tur sēdēja ceļmalā un paskatījās viņā stīvi. Tādiem pašiem mirkļiem viņš skatījās sievā. Tad viņa sāka kliegt.

"Beigti, beigti!" viņa izsaucās! "Vai tu viņus atradi? Ak mani bērniņi, mani bērniņi!"

Saimnieks stāstīja, ka velti esot izmeklējies.

"Tad es viņus atradīšu," saimniece vaimanāja. "Es at-

radīšu viņu sadegušos kauliņus. Ak mani bērniņi, mani dēliņi!"

Viņa iegāja mājā, ko jau pilnīgi bija apkopusi, un izrīkoja ganu zēnu un meiteni, lai tie neietu gulēt, jo viņi abi vien nu palika mājā. Tad viņi atstāja pagalmu un gāja pa krēslu projām, saimniece pa priekšu, saimnieks iepakaļ. Reizēm viņa ievaicājās, galvas nepagriezusi, par sila degšanas sīkumiem, bet, kā bija noprotams, tikai tādēļ, lai tos varētu vest sakarā ar nelaimi, kāda bērniem varbūt bija uzbrukusi. Pēdīgi viņa sacīja:

"Karstums viņus būs iedzinis ūdenī. Viņi būs noslīkuši."

Nu viņa vairs nerunāja ne vārda un uzmeta, ceļmalā atrazdama tievu kārtiņu, to uz pleca. Andriksons ļāva viņai nest. Viņš jutās tam par vāju. Viņam arī viss bija vienaldzīgi. Ja bērni bija beigti, tad bija tikpat daudz, vai tos atrada vai ne. Lai sieva meklē.

Ezera galā nokļuvis, Andriksons apstājās. Viņa ceļi nodrebēja, tumšo ūdeni ieraugot. Bet saimniece bez kavēšanās sāka pārmeklēt ezera dibenu līcī rūpīgi tik tālu, cik tā ar atnesto kārti varēja aizsniegties. Lēnām viņa virzījās uz priekšu, lēnām kā hipnotizēts① saimnieks viņai sekoja. Viņš nedomāja un nezināja, kādēļ viņš to darīja, bet viņš to darīja.

Pēdīgi pēc vairāk stundu ilgas meklēšanas saimniece kaut ko neglītu izcēla no ūdens. Andriksonam sāka reibt galva, un viņš manīja, ka viņam ģībonis tuvojas. Te sieva kārti atkal nolaida ūdenī un meklēja tālāk.

Andriksons novērsās. Viņš te ilgāk nejaudāja noskatīties. Ne vārda nesacīdams, viņš aizvilkās projām. Kā piedzēris viņš staigāja starp melnajiem stumbriem. Dzelzs roka viņa sirdi likās sakampusi, to cietāk un cietāk spiežot. Kaut šī nežēlīgā roka viņu pavisam būtu nospiedusi!... Viņš stenēja. Viņš nekā cita vairs nevarēja domāt kā tikai to vienu: - pagalam, viss pagalam!

Viņš gāja un gāja, apstājās, atspiedās pret kādu koku, lūkojās zemē un gāja no jauna. Pagalam, viss pagalam... Beidzot viņš atkal atradās uguns tuvumā. Izskatījās brīnišķīgi jauki, kā liesmas kokos šāvās augšā, kā zari aizdegās un neskaitāmas dzirksteles mirdzēdamas nolija uz visām pusēm zemē. Bija gluži tā, kā kad te notiktu lieliska uguņošana acīm par prieku un jautru baudījumu. Bet vai

①Hipnotizēt: iemidzināt īpatā miegā ar samaņas zušanu un pilnīgu paklausīšanos hipnotizētāja gribai.

tad tā arī nebija? Vai tur tālāk neklaigāja un nedziedāja jautri cilvēki? Andriksona uzmanība pamodās, viņš klausījās un sāka tad, pa pusei neviļus, troksnim tuvoties. Pēc brīža viņš nokļuva pie jaunizrakta grāvja, gar kuŗu pa jaunu, paplatu stigu sargi staigāja uz priekšu un atpakaļ. Tātad uguns bija ierobežota, sils glābts. Andriksons to domāja, bet viņš nesajuta ne mazākā prieka. Vai nebūtu bijis labāk, ja mežs būtu izdedzis un viņa mājas līdzi postā gājušas? Un līdz ar mājām viņa sieva, kas tur pie tā melnā ūdens līkājās, meklēja un zvejoja, un viņš pats arī - - vai nebūtu labāk, ja viņš pakārtos?... Tas varbūt bija pats labākais, bet viņam laika vēl bija diezgan to pārdomāt.

Viņš gribēja griezties atpakaļ, kad viens no sargiem viņu uzrunāja:

"Ē, tu! Vai jau uz māju?"

Andriksonam nepatika atbildēt, un viņš klusēja.

Bet vīrs kliedza no jauna:

"Vai jau uz māju ej?"

"Nē," atbildēja Andriksons.

"No kuŗām mājām tu esi?" sargs jautāja, laikam nodomājis uzsākt sarunu.

"No Klaucēniem."

"No Klaucēniem? Vai tu saimnieka neesi pamanījis?"

"Es pats tas esmu."

"Tā, tā! Barons tevi meklē. Ek, ej uz to lielo ugunskuru!"

"Barons? Ko barons no manis grib?"

"Es nezinu. Viņam tur ir pāris bērnu."

"Bērnu?! Mani bērni!"

"Tavi - es nezinu kā."

Andriksons drāzās projām. Maz minūtēs viņš nokļuva pie sārta, ap kuŗu liels pulks cilvēku stāvēja un sēdēja, sviestmaizes ēda un alu ar degvīnu dzēra. Nelielā attālumā dega mazāka uguns. Pie šīs sēdēja barons, mežkungs, muižas pārvaldnieks un - jā, tie bija viņi, tie bija viņi!

Andriksons viņiem tuvojās, kaut gan kājas vairs nemaz negribēja klausīt.

Saimnieku ieraudzījis, barons uzlēca stāvus.

"Kur jūs bijāt, Andrikson, kur jūs bijāt?" viņš jautri iesaucās. "Mēs jūs jau sen gaidām! Vai es nesacīju, ka tie zeņķi ir par daudz prātīgi, ka tie neļaus sevi tā par neko sadedzināt! Viņi tikai bija apmaldījušies. Bet tā nelaime nenotiek maziem ļaudīm vien. Nu, es viņus laimīgi atradu. Ņemiet viņus un vediet viņus drīzi uz māju, lai

jūsu saimniece apmierinās!"

Smaidīdams barons Andriksonam veda bērnus pretim, un šim tā bija, it kā viņš savu dzīvību no barona rokām saņemtu atpakaļ. Dobji iešņukstēdamies, ar kreiso vecāko zēnu apkampdams, viņš barona priekšā noslīdēja zemē.

"Mani dēliņi... baronlielkungs... mani dēliņi..." Viņš zēnus spieda pie krūts un satvēra tad barona roku.

"Baronlielkung ... baronlielkungs..."

"Nē, nē, nē, Andrikson. Ja jūs man gribat pateikties - nē, nesakait nekā. Es nekā neesmu darījis, par ko jums jāpateicas," barons atgaiņājās.

"Nē, baronlielkungs, jūs nezināt... Jūs atdodat man manus bērniņus, un es... un es..."

Viņš apklusa.

Bet svētlaimīgāko jūtu pārmērs necieta nekāda prāta ierobežojuma; ne pie kā vairs nesaistīta, gluži brīva gribēja būt viņa dvēsele, brīva, tīra, pestīta no nedarba grūtā noslēpuma! Sodu par savu vainu Andriksons šai acumirklī būtu saņēmis kā baudījumu!.. Un aizturētie vārdi viņam atkal ar varu spiedās pār lūpām.

"Un es... un es... Sitiet mani, baronlielkungs, sitiet mani..."

"Saņemieties tak, Andrikson, saņemieties, mīļo Andrikson!" sacīja barons un uzlika mierinādams savu roku uz saimnieka pleca...

"Ne tā, - sit mani, es esmu suns!"

"Ko?.."

Viņi saskatījās. Barons atrāvās atpakaļ.

"Es biju... es esmu..."

"Andrikson!" barons iekliedzās, saņēmās ātri un atkārtoja sāpīgi:"Andrikson, Andrikson!"

Rūdolfs Blaumanis.

Divas taisnības, divi viedokļi - latviešu zemnieka un vācu barona. Kāpēc Andriksons atzinās?

SAULES APSTAROTS UN APŅEMTS

Saules apstarots un apņemts,
Pieliets pilns ar siltu gaismu,
Gaišs un caurspīdīgs tu jūties:

Lielām, ziņkārīgām acīm
Pats tu skaties savās krūtīs
Līdzi ① *gaišā dzintarkrellē,*
Visos dvēsles noslēpumos.

Un tu brīnies: dvēsle skaidra,
Nav ne smaguma, ne tumsas,
Sirds bez ļauna, prāts bez naida,
Tikai ikdiena to žņaudza.
Viegla, cēla tava būte
Liegi gaisā peld uz sauli,
Apvilkusi baltu kreklu -
Balto spožo mākonīti
Ziliem debess atlociņiem.

Rainis

KAD GRŪTI.

Plēš arkls zemes krūti,
Lai augļus dotu tā.
Tu dzirdi: vaid tā grūti -
Iet sāpe dziļumā.

Bet kur zem dzelža salta
Reiz zemei bija ciest,
Plaukst puķe zila, balta,
Un zelta vārpa briest.

Plēš arkls zemes krūti,
Lai augļus dotu tā.
To, kad tev atkal grūti,
Sirds mana, iedomā!

Augusts Saulietis.

① Līdzi: it kā.

Skaista mana tēvu sēta
Tik cēlā vietiņā.

Tautasdziesma

Straumēni

(Fragments)

Ikviens būs rāmā vasaras dienā noraudzījies ezera, upes vai dīķa dziļumā. Kad viņš kaut mirkli tur būs skatījies, viņu aizgrābs velgā① atstaroto lietu skaistums, un ilgāk viņš pakavēsies to aplūkošanā nekā tad, kad viņš uz visām šīm parādībām raudzītos virs zemes. Jo ir liela izšķirība starp patiesām un atstarotām lietām. Jūs redzat velgā to atspīdumu: bērzs tur šūpojas un lokās vējā, bet bez trokšņa, putns dzied zaros, bet viņa dziesma nav dzirdama, un kalvju② gaŗie šķēpi gan krustojas, tikai viņu šalkoņu nemana tāpat kā spāŗu sauso zuzēšanu. Kādu lielu nāves līdzību mums rāda ši kustību pilnā, bet mēmā atspīdumu pasaule, kas redzama aiz visām lietām!

Atmiņa arī nav vairāk nekas cits kā pagājušās dzīves atspīdums mūsu prātā. Tāpēc iešana pa atmiņu pēdām ir iešana pa miroņu valstību. Apkārt mums izplešas daba vai nu savā zaļajā varenumā, vai baltajā sastingumā; cilvēks darbojas, raud vai smejas, bet Dievs ir atņēmis balsis visām šīm kustībām. Tikai dzejnieks, kas pastāvīgi ar Viņu sarunājas, var atmodināt aizmigušo valodu. Viņš nolaiž trepes no debesīm taisni kādu māju pagalmā, un pa tām nokāpj zemē viņu senie iemītnieki. Bet pirms mēs iepazīstamies ar viņiem, mums jāiepazīstas ar ceļu, kas ved uz šīm mājām, un sevišķi ar tām pašām. Un tas ir nepieciešami vajadzīgs. Mājas gan cilvēks ceļ pēc sava ģīmja un līdzības, bet uzceltas tās sāk dzīvot pašas savu dzīvi. Ikviens, kas tajās dzīvo, veidojas pēc tām. Jo vecākas tās ir, jo lielāks to iespaids uz iemītniekiem. Aizgājēju veļi, kas mīt istabas kaktos un sarunājas naktīs, sēžot pie pavarda plēnošām oglēm, novērš ar savu neredzamo un nejūtamo smagumu jaunos saimniekus no viņu

① Velga: šai gadījumā - ūdens.
② Kalves, kalmes, skalbes: augs ar gaŗām zobenveida lapām.

patvaļīgajām gaitām. Neskaitāmiem pavedieniem viņi tos piesaista pie mājas senām nelaimēm un seniem priekiem. Un, kad jūs redzat jauno saimnieci tekājam no istabas uz klēti vai kūti un pašu saimnieku dodamies uz stalli, kā viņas noliektajā galvā un mudīgajā gaitā vai viņa muguras līkumā atkārtojas mājas bijušo īpašnieku kustības! Kā no svešuma pārstādīts koks pārveido zarus pēc savas jaunās dzimtenes saules un vējiem, tā katras mājas pagājības vara izliec un pārveido cilvēkus. Mēs visi, saistīti pie rokām un kājām, paši pret savu gribu velkam sev līdz sen pagājušo dienu cēlās važas.

Ja jūs gribat šinīs mājās ietikt no ziemeļu puses, jums ilgi jāiet pa priežu mežu, ko šodien pusdienas saule karsē ar nesaudzīgu karstumu. Skābo smaržu, kas ceļas no pakrēšļos pūstošiem gružiem un nobirušām skujām, pārspēj sveķu smarža. Izkususi tie tek tievām strāvām lejup pa priežu brūnajiem stāviem un piepilda visu mežu ar brīnišķīgu vīrāka① garojumu, ko saule kvēpina debesīm par godu. Nav ne mazākā trokšņa visapkārt, ja neņem vērā čūskas, kas, ceļa karstajās smiltīs sildīdamās, jūsu soļus izdzirdušas, nočab sausajos viršos. Dažreiz var dzirdēt, ka priedēm vietām miza sagriežas vīstoklī, atraisās no stāva un nokrīt. Brīžam kaut kur ļoti tālu atskan baložu dūkšana, bet, kad iekūkojas nezināmā vietā dzeguze, liekas, ka piepeši jums nolaistos pāri lapu meža vēsā ēna.

Bet te jūs esat arī nonākuši krustceļos un nezināt, uz kuŗu pusi griezties. Jūs nosēžaties uz veca, plata celma, kas liekas še jau stāvējis no mēŗa laikiem, un uz brīdi tikai jūsu pašu sirds pukstēšana ir vienīgais troksnis, ko jūs dzirdat. Tad piepeši gluži tuvu atskan ratu dauzīšanās pret ceļa saknēm, un pēc brīža jūs redzat braucēju, kam salmiem aptīta izkapts ratos un gaŗa liekta pīpe zobos. Tas ir zemnieks, kas dodas uz pļavām, jo skāba putra dzirdama skalojamies no saulstariem rūpīgi apslēptā muciņā. Kad jūs viņam prasāt ceļu uz Straumēniem, viņš izņem pīpi no mutes, brīnīdamies jūs uzskata, kā var tādas mājas nezināt, un tad, ne vārda neteikdams, norāda uz platāko ceļu un aizbrauc.

Jūs atkal paliekat vieni paši, bet pēc kādas ceturtdaļstundas ilga gājiena uzreiz var just pārmaiņu. Sveķaina un sausa meža gaisa vietā jūs apdveš zāļu velgā② dvaša. Kad, mežam strupi nobeidzoties, jūs esat iznākuši malā,

① Vīrāks: smaržīgi sveķi, ko kvēpina katoļu un pareizticīgo baznīcās.
② Velgs, valgs: mitrs.

jūsu priekšā izplešas liels zāļains klajums, kura vidū stāv ar savu mieru no zemes nemiera atraisījušies ozoli. Tās ir Lielupes pļavas, kurās vēl neviens siena pļāvējs nav rādījies. Grīšļi① mirdz un laistās saulē, pīles brīžam uzskrien gaisā un tad atkal smagi nokrīt ūdenī meldru ēnā, puķes izbārsta savus ziedu putekļus, un jūsu kājas no tiem jau tapušas gluži dzeltenas.

Jums vairs nav kam ceļu prasīt, jo šinī stundā visi Zemgales ļaudis guļ vai nu klētīs, vai dārzu paēnās. Bet Straumēnus jau tāpat var pazīt bez prasīšanas. Augsts, žuburains ozols kā zaļš ercenģelis② sarga šo māju, un kļavas un liepas drūzmējas tam apkārt. Liela bērzu birzs tur silda saulē savas slaidās galotnes, un tās stāvi mirdz jums pretī spilgtā baltumā. No tālienes visi šie koki nav atsevišķi redzami, tie saplūst kopā apaļos puduros, aizsegdami ēkas, un tikai kaļķiem apmestās rijas sienas spīd tiem cauri. Jūs esat vienīgais gājējs šinī stundā zaļajā lauku ceļā, kura dziļās ēzes③ aizaugušas ar baltu āboliņu, un kurš ir tik šaurs, ka divi rudzu lauki savij tam pāri savas vārpas. Bet necik sen še kāds ir bijis, jo āboliņa laukā tikko plauts sēks,④ un āboliņa biezumā noliktā izkapts glabā uz sava asmens zaļās un vēl mitrās zāļu un ziedu lapas. Jūs gan esat gluži tuvu mājai, bet neviens nemana jūsu tuvošanos. Viss še ir ielaidies pusdienas snaudā, un aizmiguši liekas pat apīņi, kas vijas ap dārza sētu. Jūs tos pašķirat sāņus, un jums atveras dārzs un aiz tā sētsvidus. Ābeles ir lielas un vecas, un to zari augšā savijušies kopā. Garas un sulīgas zāles aug zem tām. Jūs paskatāties vērīgāk un ieraugāt zem vidējās ābeles uz muguras gulošu cilvēku. Pēcpusdienas miegs viņu ir pārsteidzis, un viņš nokritis zālēs un aizmidzis, savu uzvalku pagalvī palikdams. Kāds putns, ziņkārības dzīts, zemu zemu nolaidies pār viņu un dzied zaros savu dziesmu, saldinādams Dieva vispilnīgākā radījuma dusu. Skaidienā izstiepies guļ liels raibs suns un, acis neatvērdams, pa miegam ar kāju aizdzenā mušas, kas lien viņam purnā. Smagi nogulušās laidarā,⑤ kūts jumta un lielo ošu ēnā, gremodamas snauž govis, kaut kur nekustīgi raudzīdamās.

Tad piepeši jūs dzirdat kādu vienmuļīgu skaņu, kas ir daudz smalkāka nekā dzirnu rūkšana. Tā ir ātra un klusa

① Grīslis: asa, cieta zāle; aug purvainās, mitrās vietās.
② Ercenģelis: virsenģelis.
③ Ēzes, grambas: ritepu ceļā iespiestās sliedes.
④ Sēks: lopu barošanai tikko plauta zāle vai āboliņš.
⑤ Laidars: ar sētu nožogots lauks pie kūts.

un dzirdama tikai tāpēc, ka visapkārt nav manāms nekāds cits troksnis. Paskatoties vērīgāk, jūs ieraugāt pagraba priekšā zem lielas un tumšas kļavas uz soliņa sēžam sievieti. Klēpī viņa nolikusi toverīti① un ar kaŗoti ātri kuļ sviestu. Krējuma pods viņai stāv blakus, un viņa ir dziļi nogrimusi darbā. Galva, no kuŗas norisis lakatiņš, tai noliekusies uz priekšu. Mati tai ir melni, seja patumša, un dziļi iegrimušajās acīs spīd debesu laipnība. Skaistums viņas sejā ir atstājis tik dziļas pēdas, ka to nav paspējis aiznest sev līdz laiks. Tas tur tikai nometis žēlsirdību, piedošanu un visu lietu izprašanu - šīs brīnišķās puķes, kas uzplaukst cilvēka gara rudenī, piepildot to ar klusu saulainību. Kaut gan sviesta kūlēja sēž ēnā, bet kāds tievs stars, izlauzies cauri lapu biezoknim, krīt viņai uz galvas un padara to līdzīgu svētajām sievietēm, kas skatāmas gleznās. Mājās viss guļ, aizmidzis liekas pat pusatvērtais logs, bet viņa viena dara savu darbu pusdienas karstumā zem kuplajiem zariem, vēsuma apdvesta, kas nāk no pagraba. Kad lielā ozola ēna jau sniegsies līdz kūts mugurai, viņa aiznesīs āboliņa plāvējiem ar rasu apsvīdušu sviestu un labi nobriedušu un acainu rudzu maizi, un saime to ēdīs teikdama un slavēdama.

Jūs pārlaižat skatu visapkārt mājai, un, ja jūs esat pilns nemiera, jūs kļūstat tikpat mierīgs, cik mierīgs kļūst jūŗas braucējs, redzēdams no sabangotā plašuma kuģi ieslīdam ostas rāmajos ūdeņos. Celiņi, kas iet no istabas uz klēti, kūtīm un riju krustām un šķērsām pa pagalma mauru, ir gludeni un laistās kā galodas.② Gandrīz visas ēkas še ir no apaļiem baļķiem taisītas, un jumti, kas tās sarga, ir niedŗu vai kārniņu.③ Pie katras ēkas noliktas tai piederīgas lietas, un tām vajag būt ļoti vecām un ilgi lietātām, jo viņu roktuŗi spīd.

Bet lai šīs mājas nebūtu tikai ēku kopojums, tās cieši iežogo stipra egļu stāpiņu sēta.④ Tie visi jau ir apsūnojuši, un tie, kas bijuši satrunējuši, ir apmainīti pret jauniem. Zem nojuma⑤ stāv kārtīgi sakrauta malka; svešķainā, kas der piekuram,⑥ atrodas atsevišķi no tās, ko dedzina katru dienu. Lai jūsu skats apstātos pie kādas ēkas

①Toverītis: apaļš koka trauks.
②Galoda: rīks nažu, cirvju, ieroču asināšanai.
③Kārniņš: taisna vai liekta dedzināta māla plāksnīte jumta klāšanai.
④Stāpiņu sēta: egļu zaru sēta.
⑤Nojums: nojume, nojumte.
⑥Piekurs, aizkurs: skali vai kas cits krāsns aizkurināšanai.

apstādamies, jūs redzat, ka tāin vietām, kam postīdams gājis pāri laiks, pakaļ gājusi visu labotāja cilvēka roka. Un, kad jūs, neviena nemanīts, aplūkojat šīs mājas un izsekojat to saimnieka rīcībai, jums rodas pamats plašām domu būvēm. Kad dzejnieki runā par cilvēka darba mūžīgumu, tad tas nav velti sacīts. Mūžīga ir ne tikai dzeja un augsti debesīs ieaudzis tornis, bet mūžīga ir arī ēka un valsts, pār kuŗām nomodā stāv rūpīga saimnieka acs.

Jūs jau esat ilgi raudzījušies šīs mājas sētsvidū, un jums ir tā, it kā, skaidrā un dziļā akā skatīdamies, jūs būtu ieraudzījuši savas tautas jaunības seju. Jā, patiešām, tā ir tautas jaunība, kad jaunie neatšķeļas no vecajiem, bet kā zari pieaug viņiem klāt, un kopīgs viņiem ir klusums, un kopīga viņiem ir runāšana. Un šis gabaliņš kārtības, skaidrības un paklausības, ko jūs redzat šinī mājā, ir īsumā skatītas visas neizmērojamās debesis pāri manai vecajai latviešu zemei.

Tā pusdiena, ko guļ tagad Straumēnu māju ļaudis, līdzinās it kā lielajai Radītāja pusdienai, kad Viņa darbs bija galā. Bet, kamēr Viņš savu darbu ir nobeidzis ar mūžīgu un nemainīgu pilnību, šo ļaužu darbam nekad nav beigu, un Dieva mieru viņi var pieminēt tikai savās lūgšanās. Viņu augstākā gudrība un laime ir dievišķas kārtības izprašana un piemērošanās tai. Viņi to ir uzminējuši, un tāpēc viņi guļ tik laimīgi uz zemes, ļaudami, lai koki viņiem pleš pāri savus zaļos un platos vēdekļus, remdinādami dienas karstumu.

Tam, kas strādā, piemīt gaiļa, šī visdīvainākā putna, nojautas. Kā gailis nojauš aiz visbiezākās tumsas ausmas tuvošanos, tā šie ļaudis visciešākajā miegā zina savas celšanās laiku. Gandrīz reizē viņi atmostas - cits dārza zālē, cits istabā, cits klētī - un, plaši žāvādamies, dodas pagalmā, kur lielā saules gaisma viņiem apžilbina uz mirkli acis. Te ir sirmgalvji, pār kuŗu pagalvjiem dus svētums; meitas un puiši, kam asinis neaizmieg, kaut viņu acis arī cieti miegā aizvērušās, un bērni, pie kuŗu pierēm kā pie debesīm kādreiz uzlēks nekad neredzētas zvaigznes. Saimnieks noliec vindu① un nodzeŗas, un, ūdens pilieniem skaņi no spaiņa līstot akā, uz grodiem② zem kupla vītola sēdēdams, es klausos stāstu par veco Zemgales māju gadu gaitā, par manu zemi un tās mirušajiem.

Edvarts Virza

①Vinda: ierīce pie akas ūdens smelšanai.
②Grodi: akas sienu koki.

DAIĻA SĒTA ARĀJAM.

Daiļa sēta arājam
Pašā kalna galiņā:
Visapkārt liepu koki,
Vidū zied ābelītes.

Rudzīt's meta zelta vilni
Lielajā tīrumā;
Arājs prieka nevarēja,
Maliņā stāvēdams.

Arājiņ, bāleliņ,
Visas tavas kājas zied!
No kājām ziedi bira,
No rokām sudrabiņš.

Kā lācīši man zirdziņi,
Kā ozoli arājiņi;
Kā šūniņa man maizīte,
Kā bitīte cepējiņa.

Tautasdziesmas

BĒRZI.

Manas dzimtenes svētie bērzi
Stāv pulciņos zilgani bāli
Un klusi plaukstošām rokām
Svētī dīgstošo zāli...
Vēl puķu dvēseles viegli
Pa baltajiem mākoņiem līgo
Un pieauž ar ziedoņa ilgām
Debesi bezgalīgo.
Bet bērzi un dzimtenes lauki
Uz mākoņiem lūgšanas raida
Un viņas, tīmekļu① maigās,
Uz zemi laižamies gaida.
Iet tīrumā salīcis arājs,
Vecs, sirms jau, zūd locekļos jauda.
Bet puķu dvēseles viņam
Dzied ausīs un vaigus glauda...
Birzs malā tumšajām acīm
Viņš ilgi mākoņus pētī,
Un bērzi dzeltenām rokām
Viņa sirmo galvu svētī...
Manas dzimtenes svētie bērzi
Līgojas zilgani bāli,
Un dzimteni vienos ziedos
Tie redz jau, bet tāli vēl... tāli...

Fricis Bārda

①Tīmekļi: zirnekļu tīkli, īpaši laukā rudens laikā.

J. Rozentāla V. Purvītis

VILHELMS PURVĪTIS
(1872. - 1945.)

Vilhelms Purvītis, pazīstamākais latviešu ainavu gleznotājs, ir dzimis 1872. gadā Vidzemē, Zaubes pagastā. Kā lielais vairums savas paaudzes latviešu mākslinieku, Purvītis savai izglītībai pamatus lika Krievijā. 1897. gadā viņš beidz Pēterpils mākslas akadēmiju. Par gleznu "Pēdējie stari" Purvītis saņem stipendiju ceļošanai ārzemēs. Studēdams Pēterpilī, Purvītis sadraudzējas ar gleznotājiem Ādamu Alksni, Jani Rozentālu un jo sevišķi ar Jāni Valteru. Kopīgi tie piedalās latviešu mākslinieku kopas "Rūķis" sanāksmēs.

Vilhelms Purvītis bija viens no pirmajiem latviešu mākslinieciem, kas reizē ar izciliem panākumiem gleznie cībā ieguva atzītu stāvokli sabiedrībā. Jau pirms pirmā pasaules kara Purvītis bija Rīgas mākslas skolas direktors. Ilgus gadus Purvītis bija

Latvijas mākslas akadēmijas rektors un tās ainavu meistardarbnīcas vadītājs. Tāpat ilgus gadus Purvītis bija Rīgas pilsētas mākslas mūzeja direktors. Kad Latvijas valsts rīkoja mūsu gleznotāju izstādes ārzemēs, tās parasti pārzināja Purvītis.

Vilhelms Purvītis galvenokārt gleznoja Latvijas ainavas: birzis, mežus, upes, applūdušas pļavas, pilsētas skatus. Strādādams rēgulāri un ļoti daudz, mākslinieks bija sakrājis ļoti lielu gleznu klāstu, ko tas bija paredzējis novietot savā gleznu galerijā. Otrā pasaules kaŗa laikā daļa gleznu aizgāja bojā, Jelgavai degot. Līdzi lielajai latviešu bēgļu straumei Purvītis 1944. gadā devās uz Vāciju, kur 1945. gadā viņš mira.

Purvītis ir ietekmējis ļoti daudz latviešu gleznotāju. Saviem audzēkņiem mākslinieks teicis: "Turiet mākslā patiesību augstāk par visu! Panākumi gūstami tikai darbā! Nesamulstiet panākumu priekšā, neklausieties uz glaimiem, - tās ir tukšas lietas! Ticiet sev un darbam!"

MANS DIEVS

Es ilgi meklēju un minēju,
kur esi tu. Kur esi apslēpies,
mans Dievs?
Bet nu vēl ilgāk meklēju es jau,
mans Dievs, kur tevis nav.
Kurp skats mans slīd, kurp acis paveŗu -
es visur, visur tevi ieraugu.
Ar lietu tu uz zemi krīti,
ar zvaigznēm tumšā naktī spīdi.
Tu dīgsti zaļā velēnā, ①
tu smejies brūnā pumpurā.
Ar tārpu ābeles zargalā
tu šūpojies zaļajā paēnā.

① Velēna: zāļu saknēm cauraugusi un sasaistīta zeme.

V. Purvītis *Pavasaŗa palos*

V. Purvītis *Bērzi*

Pa plavu lido tu ar balto taurenīti.
No sūnas izlien(i) ar sārto bērzlapīti.
Kur vagas galā cīrulīt's
sēž ligzdiņā mīkstā - tu sēdi tam līdz.
Pa tumšajiem rugājiem ① rudenī
Tu ej(i) pelēkā mētelī
un raudi par nīkstošiem asniņiem,
un velēnu gultiņas sasildi tiem.
Tu bēdu ļaudīm pēd'jo sveci dzes(i),
tu laimes bērniem ziedu klēpjus nes(i).
Tev vienā rokā nakts un iznīcība,
bet otrā - visa zvaigžņu bezgalība.
Un velti meklēju es ilgi jau,
kur tevis nav. Kur tevis nav? -
līdz atzinu:
nav lietas, kurā tevis nebūtu!
Tik tie vēl tevi meklēt var, mans Dievs,
kas domā vēl: tu esi paslēpies!

Fricis Bārda

APMEŽOSIM ĻUJORKU

Kad iebrauksi kailajā Ļujorkā,
būsi ar mums tu vienis prātis:
tā jāapmežo -
un varētu apmēram tā:

ātraudžus bērziņus Taimsskvērā,
ozolus lepnākās avenijās,
Greničas ciemā pīlādžus, pīlādžus,
sēru vītolus Harlemā,
ostas rajonā priedes, egles,
kadiķu cerus ap lopkautuvēm,
uz ik vietu, kur latvieši pulcējas,
liepu, ošu un kļavu gatves, -
šķērsieliņas un priekšpilsētas
apsēsim beigās ar jauktu mežu.

① Rugāji: labības stiebru gali, kas paliek tīrumā pēc labības noplaušanas.

Mežam kuplojot, auto pazudīs
pazemē. Zaļajā Ņujorkā
skanēs vairs tikai tāšu① taures,
debesskrāpjos apīļi kāps.
Latviešu bērnus un vecmāmiņas
televīzija nesies vairs:
mūsu mežā tie vasaru ogos,
rudeni tecēs beku lauzt,
vīri ziemu ragavu ceļā
laidīs malkā - un bukus šaus.

Pavasaris kad Ņujorkā ienāks,
tavernas② pamazām bankrotēs:③
latvieši Taimsskvēra birzī aizurbs
bērzus - un vairs tikai bērzsulas dzers.
Jaunie pēcāk pa mežu klejos,
atstās latviskiem bērnu bērniem
koku mizās iegrebtas sirdis.
Netrūks Ņujorkā šūpulim līksts,④
egļu un ozolu dēļu namam,
ostas malā sausajā priedē
dzenis ikvienam iekals krustu,
sīki mazi putniņi pātarus skaitīs.

Tad nu posies! Tik nepiemirsti
paņemt līdzi - bez dēstiem un sēklām -
desmit kuģu ar melnzemi labu,
desmit ar ražena lietus mākoņiem,
desmit ar auglīgiem mēness griežiem,⑤
simtu - ar vējiem no Kurzemes krasta!

Gunārs Saliņš

Vai tāda lielpilsētas apmežošana iespējama? Daudz vairāk dotu apmežošana netiešā nozīmē - latviešu dzīvošana latviešu tradicijās un kultūrā.

① Tāss: bērza miza.
② Tavernas: dzertuves.
③ Bankrotēs: iznīks, jo nespēs maksāt parādus.
④ Šūpuļa līksts: kārts šūpuļa kāršanai.
⑤ Mēness griezi: mēness augšana un dilšana.

Mēs maza cilts,
Mēs būsim lieli tik, cik mūsu griba.

Rainis

Tornis

I

Zvanups bija krāsotājs. Kā sava amata meistaru to pazina visa Rīga, kā cilvēku turpretim ļoti nedaudzi. Šie pēdējie tad arī zināja, ka Zvanups ir straujš, pārgalvīgs, drošs, varbūt pat pārāk drošs, tak caur un cauri goda vīrs.

Darba izvēle aizvien iznāca tā, ka gandrīz visa dienas dzīve viņam pagāja gaisā.

"Gan tu reiz kaklu lauzīsi," brīdināja viņu paziņas no lejas.

"Un jūs?" viņš smējās atbildes vietā.

Protams, kurš cilvēks savu kaklu ir nosaudzējis?

Zvanupam patika gaisā. Šie augstumi, kuŗos viņš pavadīja savas jaunības lielāko daļu, sakusa ar viņa asinīm un beidzot noteica pat attieksmes ar dzīvi un cilvēkiem. Viņš iemācījās uz visu skatīties perspektīvā.①

Pret aroda biedriem viņš bija sevišķi uzmanīgs, un tādi paši viņi pret Zvanupu. Tikai reiz viņš sagrēkoja sakarā ar kāda baznīcas gaiļa zeltīšanu. Tas bija tā, ka šis gailis stāvēja ļoti augstu, gandrīz vai pašā Pēteŗa galā. Kad konvents② izsludināja darba izdošanu, pieteicās maz, bet pats uzņēmīgākais uzņēmējs prasīja pieci simti. Zvanups klausījās, klausījās, nokāsējās, savilka pieri un teica:

"Tad es par velti!"

Vienā dienā kā pa jokam viņš veica darbu; tak krāsotāju biedrība iecēla goda tiesu, apvainodama viņu nepielaižamā cenu nosišanā.

"Nav tiesa, kungi," viņš atbildēja. "Pirmkārt, cenas es neesmu nositis, jo es strādāju par velti. Par velti es strādāju tikai tāpēc, ka šis... (viņš nicīgi norādīja uz

① Skatīties perspektīvā: skatīt no attāluma.
② Konvents: draudzes pārstāvji, galvenokārt saimniecisku jautājumu kārtošanai.

savu partneri) prasīja, lai viņa bailību samaksā ar pieci simti zeltā! Jūs domājat, ka viņš prasīja to par savu darbu; nē, viņš prasīja to tāpēc, ka bail kāpt tik augstu. Bet darbs taču to nemaksā. Apdomājiet, kas par daudz, tas par daudz!"

Tas bija viss, ko Zvanups atbildēja. Viņš tika attaisnots un, jāatzīstas, izauga par veselu galvu lielāks savu biedru starpā.

II

Tas notika 1918. gadā. Grāfs Burcharts pēc ilgākas prombūtnes pārradās savā pilī. Pils nepiederēja pie vecajām. Celta deviņpadsmitā gadsimteņa sākumā pēc kāda minchenieša plāna, tā atgādināja kolosālu① akmens kūku ar samērā augstu burkānveidīgu torni.

Tagad jau vairāk nekā trīsdesmit gadu pils nebija remontēta.

Jau gandrīz veselu gadsimteni iznāca tā, ka viena ģimenes daļa dzīvoja še, dzimtenē, otra vecajā tēvijā Vācijā; uzmanība nesaistījās pie vienas vietas, un nolaidība ir še, ir tur bija gandrīz neizbēgama. Šis visu Baltijas muižnieku lasts stipri vien atspoguļojās apdrupušajā pilī.

Kad nu grāfs Burcharts pēdējo reizi pārradās dzimtenē, neviens no šiem iemesliem vairs neeksistēja. Vācu imperātors② valdīja Rīgā: sākās dzimtenes un tēvijas savienošanās. Tas nebija tikai Burcharta politisko ideālu piepildījums, tā bija arī ķīla viņa cilts cilvēcīgai pastāvēšanai un normālai attīstībai nākotnē, jo, tikai atsvabināti no kalpošanas diviem ķeizariem, viņas jaunie locekļi atsvabināsies no senču kroplībām un atjaunos bruņniecību.

Bet, ka šie locekļi būs, ka viņi nevar nebūt, par to grāfs Burcharts vairs nešaubījās. Kāzas ar Luīzu Mariju Mencendorfu bija nolemtas vasaras vidū, un tagad jau vējoja pavasaris.

Šai jauno nodomu un notikumu fonā③ grāfs piepeši ieraudzīja, cik nolaista un laika spožumam nepiemērota ir viņa pils. Čuguna vārti aprūsējuši, strūklaka aizbirusi - postaža. Visu pienācīgi sakārtot nelikās nieka darbs. Bet nekad jaunais grāfs nebija jutis tik daudz pacilātības, spēka un dzīves prieka. Cik trūka, ka viņš uzceltu pat jaunu pili!

① Kolosāls: milzīgs.
② Imperātors: ķeizars.
③ Fons: pamatnoskaņojums, nokrāsa, kurā izceļas kas atšķirīgs.

Kopā ar pārvaldnieku viņš sīki apskatīja ne vien lielo ēku, bet arī stallus, paviljonus① un ūdenskritumu dārzā, sīki apsvērdams, pie kā roka jāpieliek tūdaļ un ko var atstāt vēlākam laikam.

Pēc tam viņš aizbrauca uz Rīgu. Še jaunais grāfs salīga veselu pusduci meistaru, to starpā arī Eduardu Zvanupu, krāsotāju, un ar visiem darbiniekiem pārradās nekavējoties muižā.

Iepazinuši darbus, meistari atdarīja lādes un pārbaudīja amata rīkus. Gandrīz ikviens dabūja palīgos vairākus turienes amatniekus, izņemot Zvanupu, kuŗa ziņā kopā ar sīkām instrukcijām② pārgāja bruņnieciskais tornis.

Šo instrukciju pamatā gulēja grāfu Burchartu cilts devīze,③ kas, kā apgalvoja grāfs, bareljefēta④ ap torņa augšējo malu, bet jau sen nesalasāma.

"Patiesībā, mans vectēvs teica, tā nekad īsti neesot bijusi salasāma," piebilda Burcharts un šoreiz pavēlēja to izcelt ar sevišķi piemērotu krāsu.

"Es nezinu, vai tas izskatīsies?" šaubījās Zvanups.

"Tas ir tavs pienākums, lai izskatītos! No pirmā acu uzmetiena lai tur būtu it kā ornaments."⑤

"Vai drīkstētu zināt, kā šī devīze skan?"

"Tur tu maz ko sapratīsi."

"Nē, to es vaicāju tikai tālab, ja daži burti būtu izbiruši."

"Jā, jā pareizi, Pastor fidus animarum! Tas nozīmē tik daudz kā labu aitu labs gans, jo mans cilts tēvs ir bijis mācītājs Nirnbergā."

"Labs aitu gans?" piebilda Zvanups, krāsotājs.

"Nē, nē, tas nav tas. Es jau domāju, ka latviski tas neiznāk. Sei ein Schaefer, ein guter Schaefer... latviski tas neiznāk."

"Tā, tā, tā," noteica Zvanups un pārlaida skatu tornim. "Latviski tur nav arī nekam jāiznāk."

Darbi sākās. Cēla sastatnes.⑥ Zvanups teicās savu darbu veikt bez sastatnēm, kas likās ļoti neticami, jo tornim nebija nekādu āķu, ne lūku, izņemot šauras, niecīgas

① Paviljons: viegla telts veida celtne; uz stabiem celts jumts.
② Instrukcija: norādījums, pamācība.
③ Devīze: īss izteiciens, kas ietver, izteic atsevišķa cilvēka, dzimtas vai organizācijas centienus, mērķus.
④ Bareljefs: (ēkas) rotājums ar nedaudz izceltu zīmējumu vai tēliem.
⑤ Ornaments: rotājums audumā, ādas, koka vai metalla izstrādājumos.
⑥ Sastatnes, stalažas: būvei vai remontam ap ēku uzceltas ierīces, uz kuŗām pakāpties un strādāt, piem., mūrēt, krāsot.

dzegas.① Zvanups prasīja tikai virves. Viņa nodoms bija apsiet tornim vajadzīgo skaitu virvju gredzenu, pie kuŗiem pats varētu piesprādzēties un kāpt, cik augstu patīkas. Tā kā tornis nāca uz leju aizvien resnāks, gredzeni nevarēja slīdēt uz zemi. Grūtības radīja tikai pati apsiešana, bet Zvanups izlīdzējās ar kaķi. Viņš piesēja šo teicamo laipotāju virves galā un, vilinādams ar gardu kumosu, piespieda kaķi aptecēt torni pa dzegu. Tā pirmais gredzens bija apsiets un līdzīgā kārtā arī pārējie. Tiesa gan, apsiešana vilkās gausi, jo kaķis ne ikreiz tik viegli bija apdzenams ap torni, bet tikai grāfa Burcharta maks zināja, cik tas bija lēti!

"Nudien," grāfs sacīja viņam reiz priecīgs un laipns, "tu neesi nemaz latvietis. Nē, tas tu neesi!"

"Kāpēc grāfa kungs tā domā?"

"Redzi, tā izveicība un tavs vārds - tas drīzāk atgādina dāni vai holandieti. Gendrups... Zvanups... Gjellerups, nē, tu neesi latvietis. Tevī tek ģermāņu② asinis!"

"Varbūt, es asinīm nepiešķiru vērības."

"Ō, asinis, tas ir viss," izsaucās grāfs Burcharts un, gandrīz vīlies, nogāja prom.

Darbi ieilga. Zvanups jau sēdēja pašā torņa galā un svilpēja kā strazds. Bet tikko bija paguvis apbraukt tornim, dziesma piepeši pārtrūka. Jau pašā sākumā viņam likās, ka ar grāfu Burchartu devīzi nav kaut kas kārtībā. Bet tagad viņš samulsa pavisam. Tur nebija ne smakas no tā, ko runāja jaunais grāfs, ne latīņu, pat ne vācu teksta - tur iemūrēts bija īsts latvisks lādējums. Viegli reljefēts③, stāvēja šis draudošais teikums pār bruņniecisko pili gandrīz nepieejamā augstumā; pat laika nebojāts tas neļāva sevi apjaust no lejas, sakusdams ar vispārējo mūŗa pelēcību. Un, jo vairāk Zvanups vēroja, jo vairāk likās, it kā tur būtu skatāms nevis cilvēka roku darbs, bet likteņa spocīgs raksts. Tak Zvanups neticēja ne spokiem, ne likteņiem. Viņš dabiski sāka prātot, kā tas viss varēja celties. Viņš izdomājās daudz un dažādi, bet vienīgais pieņemamais izskaidrojums bija, ka saldā un niknā spītī šo neganto lādējumu tur iemūrējis kāds vecs Burchartu meistars

① Dzegas: līmeniski izciļņi pie būvēm.
② Germāņi: kopējs nosaukums tautām, kas senos laikos runāja kopēju valodu, no kuŗas izveidojās tagadējās ģermāņu valodas (vācu, holandiešu, angļu, dāņu, zviedru, norvēģu).
③ Reljefēts: izcelts.

no viņa dzimtļaudīm.①

Un piepeši Zvanups redzēja muižas laukos vergu barus, kas asiņainiem nagiem irdināja sava kunga zemi; kauna stabus baznīcu pagalmos; visu to melno jūgu, kas sarausa šo akmenskalnu, uz kuŗa pats tikko atradās, un - sadrebēja. Nē! Ne mazo pirkstiņu viņš nedrīkstēja vairs pieskart šī augstā torņa klusajiem burtiem... Lūk, kā tie tur gulēja, viegli savas ķieģeļu šķautnes izriesuši! Krama cietumā no māla un asinīm. Tā rakstīt var tikai vientuļās salās kā apustulis Jānis vai šinīs augstumos, kur nesniedz vairs ne monokļa② acs, ne pātaga.

Zvanups noslaucīja sviedrus. Viņš nokāpa lejā un nemierīgi paskatījās uz augšu.

"Hē, patīk?" jautāja grāfs.

"Brīnišķīgs tornis, brīnišķīgs tornis!"

"Tas ir tiesa."

"Tikai ne velna es nesaprotu no jūsu rakstiem..."

"Protams, protams! Es jau teicu, ka tur tu nekā nesapratīsi. Tam ir citi."

Zvanups ievilka skatu zem uzacīm un turpināja:

"Es tomēr domāju, ka tas ir neizdevies raksts..."

"Kas!" iebrēcās piepeši grāfs, jo Zvanups patiešām atļāvās par daudz, kritizēdams veselas cilts svētumu. "Es lūdzu par to nerunāt! Es lūdzu izpildīt pavēles! Un... un... un... ka tu nesāc tur kaut ko pārlabot!"

"Dievs pasarg', to tik ne, to tik ne!"

"Šo torni cēla Valters fon Koblencs... Tu zini, kas ir fon Koblencs? Tas bija torņu meistars! Ō, tas bija liels meistars. Ne zvirgzds tur nedrīkst nobirt, saproti? Tas ir vēsturisks tornis."

"Es saprotu, es saprotu, grāfa kungs," pārtrauca viņu Zvanups, un šis apliecinājums atstāja labu iespaidu.

Ap sienām jau sāka nojaukt sastatnes. Lielais mūŗa korpuss③ bija pieņēmis brūnu vaŗa krāsu un likās tik smags, it kā lēni iegrimtu zemē. Jau ieradās viens otrs ciemotājs no okupācijas④ kaŗaspēka augstākiem virsniekiem un savu dāmu pavadībā bieži grozījās pa uzpošamo pagalmu. Šis strādājošo un vaļīgo cilvēku mistrojums⑤ no sāku-

①Dzimtļaudis: latviešu apzīmējums dzimtniecības laikos, kad kungs (muižnieks) uzskatīja viņus par savu kustamo mantu.
②Monoklis: brilles stikls vienai acij, vienacene.
③Korpuss: lielas ēkas galvenā daļa, pamatdaļa.
④Okupācija: svešas zemes ieņemšana uz laiku.
⑤Mistrojums: sajaukums, maisījums.

ma tā traucēja, ka Zvanups turējās aizvien tālāk, pat pusdienas paņemdams līdz savā tornī. No turienes viņš vēroja, kā simtiem ceļu taisītāju locījās pa lielceļiem un pāri maršēja zaldāti. No turienes arī viņš kādreiz noturēja jaunpieņemto ķēkšu Mildu Pazarīti par Luīzu Mariju Mencendorfu, kas tikko bija ieradusies no Ķelnes. Zvanups ļoti atvainojās ķēkšas priekšā un apsolījās, ka turpmāk vairs viņas gods necietīs no līdzīgas pārskatīšanās.

Bet grāfu Burchartu sāka nervozēt ģimenes svētku tuvums un pils nokārtošanas lēnā gaita. Zvanups vēl arvien strādāja savā tornī un darbu nobeidza tikai pēdējās dienas agrā rītā.

Bet pat vislielākajā nevaļā grāfs atrada laiku pārmest krāsotājam, ka burti tornī nav izcelti kā vajadzīgs un iedzeltenie toņi pazūd brūnajā masā.

"Gluži tas pats, kas agrāk," viņš kāsēja dusmodamies. "Pat tālskatī es nekā nesaredzu."

"Es tomēr pūlējos, cik bija spēka."

III

Pulkstenis rādīja četri. Kariete pēc karietes parādījās alejās, apstājās brīdi pie pils parādes durvīm, izlaida viesus un aizripoja uz staļļiem.

Īsi pirms astoņiem parādījās pats grāfs ar Luīzu Mariju Mencendorfu ceļā uz altāri. Viņiem sekoja viesi, bet tikai mazākā daļa no tiem ietilpa torņa šaurajā baznīciņā, pārējiem vajadzēja apmierināties ar diezgan mitru un nelāgu koridoru. Tak prāvesta① Tarlofa vārdi skanēja līdz pašiem tālākajiem, jo viņš runāja spēcīgi, noteikti, ar uzsvaru. Viņš runāja par to, ka Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils, salīdzinādams viņu ar grāfa Burcharta pili un atzīdams pēdējo dažkārt ne mazāk stipru. Jo gadu simteņiem tā sargājusi varonīgos bruņiniekus cīņā ar šīs zemes barbariem un sarga patlaban visus cienījamos klātesošos, kas trauc šo darbu turpināt.

Tiklīdz pēc īsā ceremoniāla jaunlaulātie, gavilēm apsveikti, devās lejup, ar "ģenerālkomando"② gādību sprāga trīs salūta šāvieni no mazā lauku lielgabala. Tālu nodunēja šņācošā dūka,③ pārveldamās visiem grāfa mežiem un apziņodama pat meža biklos zvērus par jaunās kundzes ieve-

① Prāvests: luterāņu baznīcas iecirkņa mācītāju galva, vadītājs.
② "Ģenerālkomando": augstāks karaspēka stābs.
③ Dūka: dobjš troksnis.

šanu viņu robežās.

Zālē iegraudās① kāzu mūzika.

Viesi jau sēdās pie galdiem. Krēsla sāka biezēt, mākoņi savilkās ciešāk, un vajadzēja iedegt ugunis. Pie galdiem turpinājās prāvesta runa, ko variēja② politiķis, administrātors,③ karavīrs. Tā bija žilbinoša vārdu parāde,④ kas tiecās iekarot vispirms sava saimnieka labvēlību, pēc tam visu pārējo grāfu labvēlīgo uzmanību.

Pusdienas tuvojās galam; gar logiem nodrāzās signālraķete. Viesi trokšņodami devās ārā, daži pat pokāliem⑤ vai dakšiņām rokās. Sulaiņi uzbāzīgā kārtā to visu atņēma, atsvabinādami viņu rokas dažādiem citiem pienākumiem. Nakts bija tumša. Iesākās uguņošana. Koki parkā sāka ziedēt oranža ziediem, strūklaka sita varavīksnes, bet augstu gaisos uguns pret mākoņiem rakstīja slavu jaunajam pārim.

"Joachim, tas taču ir varen jauki!" izsaucās jaunā kundze, viņu pie rokas turēdama.

"Tu esi apmierināta?" atņēma līgavainis un noskūpstīja savas kundzes pirkstiņus.

Viņi gāja uz priekšu un atkal apstājās. Dārzs dega ugunīs. Piepeši jaunā kundze izstiepa roku uz torni un aizgrābta paziņoja:

"Mīļais, un arī tur deg!"

Grāfs Burcharts atskatījās uz torni: jā, patiesi, arī tur dega. Burti viegli fosforēja,⑥ apjozdami gaišu gredzenu ap torņa galu. Ak, tas nabaga krāsotājs! Lūk, ko viņš izdomājis! Šaurie, garie burti jau puslīdz skaidri izdalījās pret melno mūri. Nē, krāsotājs bija sagādājis mīļu pārsteigumu!

"Joachim, debešķīgi!"

"Tiešām!"

Tornis iedegās gaišāk. Grāfs mēģināja lasīt.

"Pagaidi, pagaidi," viņš vairījās, kad Luīza Marija viņu sāka atkal viegli vilkt aiz rokas.

"Es gribu tev parādīt, kā peld mans atvestais gulbis," viņa sacīja.

"Jā, jā, jā," nepadevās grāfs. Viņš ieurbās tornī acīm. Bet dīvaina lieta! Tā vien šķita, ka burti būtu sajaukti un

① Iegraudās: iedārdējās.
② Variēja: pamatdomu citādi izteica.
③ Administrātors: pārvaldnieks.
④ Parāde: svētku gājiens; svinīga karaspēka skate. Vārdu parāde: svinīgu vārdu virkne.
⑤ Pokāls: dzeramais kauss, bikeris.
⑥ Fosforēt, fosforescēt: tumsā spīdēt.

nesekotu vajadzīgā kārtībā. Bet tad uzreiz likās, ka grāfs būtu kaut ko salasījis un atspēra soli atpakaļ.

"Lieliski, nepārspēti!" sauca leitnants fon Zakens pienākdams. "Kundze, vai tā ir devīze, grāfa devīze?"

"Jā, grāfa devīze!"

"Ō! lieliska ideja! Es arī to izmantošu sava tēva pilī, tiklīdz atgriezīšos Zalcburgā. Lieliska ideja!"

Ap viņiem lasījās aizvien lielāks pulks, juzdams pienākumu apbrīnot veiklo illuminmāciju gluži tāpat, kā to darīja pats mājas tēvs. Visi pacēla un grozīja galvas, kaut ko piešļupstot, bet leitnants fon Zakens izstiepa kaklu, cik jaudāja, no ciešās apkaklītes un burtoja savukārt.

"S... sa... s-asper... Per aspera ad astra?"① Nē, tas man nepatīk. Tā nav nekāda devīze, tā ir tikai tāda paruna. Sa... sper...

"Nevar vis diezkā izlasīt," piebilda prāvests Tarlofs, viens no nedaudzajiem, kas jauda kaut cik latvju mēlē.

Grāfs Burcharts stāvēja sastindzis. Vēl viņš šaubījās. Te vērojami bija tikko pusotra vārda... Dievs to zina, bet tiem nebija nekā kopēja ar viņa devīzi. Vaicājums viņu atmodināja.

"Jā, grūti salasīt," atbildēja grāfs, cik iespējams mierīgi, bet novērsa seju, lai neredzētu, kā raustās sejas muskuļi. "Kungi, tur nav galu galā ko apbrīnot! Iesim dziļāk parkā!"

Raķetes atkal iedegās, dīķis vizuļoja tumši zils, un spožs gulbis atspīdēja tajā kā saulē. Bet pašā attālākajā parka stūrī grāfs pavēlēja izlaist mežsargiem sešpadsmit zaķu ar degošām ļipiņām, lai sagādātu viesiem nakts medības. Dzīvnieki auļojot metās starp kokiem, un ikvienam astes galā dega bāli zaļš lukturītis. Jau nodunēja pa šāvienam, kad grāfs juta, ka nemanīts var atrauties no viesiem un jaunās kundzes. Viņš drebošiem soļiem devās atpakaļ. No pils skanēja mūzika, logos kustējās dejotāju ēnas. Bet pāri visam pacēlās tornis ar spožo gredzenu. Jā, tagad tas dega jau daudz spožāk, un burti bija atšķirami pat iztālēm. Grāfs līda kā zaglis. Bet kakls piepeši šķita kā izmežģīts, un grūti bija pacelt pat galvu. Bet viņš izlasīja! Ar katru jaunu vārdu viņa ceļi saliecās vairāk, mati izpūra, un krampji sāka raut kreiso vaigu. Beidzot viņš atkrita solā.

Taču pat aizvērtām acīm cauri dega nežēlīgais lādē-

① Per aspera ad astra: caur grūtumiem uz (pie) zvaigznēm.

jums: "Sasper, Pērkon, šo odžu dzimumu!" Dega, griezās, virpuļoja. Likās, ka burti atrautos no torņa, lidotu kā liesmaini putni pa dārzu un atkal atgrieztos uz savu augsto mitekli. Viņš atvēra atkal acis, lai pārliecinātos, vai patiesi tā. Un patiesi - tur dega viss gaiši kā agrāk: "Sasper, Pērkon, šo odžu dzimumu!" Ak Dievs, tas bija kaut kas pavisam neiespējams! Uz ko viņš bija aicinājis savus draugus, un kur viņš svinēja savus svētkus? Zem šī negantā raksta! Viņš bija apsmējis sevi un savus viesus.

Tad piepeši viņš salīgojās, pietrūkās, metās pagalmā, kliedza:

"Kur ir tas maita, tas maita, tas maita?"

Sulaiņi devās pretī.

"Kur ir tas draņķis, es prasu!"

"Kas? Kuŗš? Kuŗš?"

"Tas Zvanups, tas laupītājs! Viņš vēl te?"

"Viņš vēl ir ķēķī, grāfa kungs."

"Šurp to suni!"

Pagalmā ieradās Zvanups, krāsotājs.

"Lops, tu!" iebrēcās grāfs Burcharts, ieraudzījis meistara smaidīgo seju. Grāfs satvēra Zvanupa galvu, lieca uz augšu un sauca: "Redzi! redzi!"

"Redzu!" atsaucās Zvanups, "bet jūs man nelauziet galvu, jūs man nesakait tu."

"Kas!?"

"Es gribēju jūs tikai iepriecināt... iepriecināt, cienījams kungs. Patiesībā tā bija jūsu pašu vēlēšanās. Jūs aizliedzāt man kaut ko izlabot. Es aizdedzu tikai to, kas tur jau stāvēja no tēvu tēviem... no laika gala, cienījams kungs.

"Nevajadzēja, nevajadzēja," gandrīz vaimanājot sauca grāfs, un lūgums bija viņa balsī: ko tur varētu darīt? "Zvanup, mans draugs, ko tur varētu darīt?"

"Es domāju, ka tur vairs nekā nevar darīt, kungs."

"Nav tiesa, Zvanup, tu melo," un atkal viņa balss sāka draudēt, bet tad, kā atguvusies, pārgāja mīkstākos toņos, pavisam lūdzošos, locījās kā čūska, pieglaudās, atšāvās un kļuva tumša un drausmīga. "Zvanup, dzirdi?"

"Jā?"

"Kāp tūdaļ augšā un nodzes... nodzes visu! Es to nevaru paciest... Tas taču nav joks..."

"Tas nav joks!"

Ak Dievs, kur savādi skanēja šī mazā krāsotāja balss! Agrāk viņš tā nerunāja.

"Zvanup, še nauda, bet kāp... tūdaļ, acumirklī... acumirklī."

"Nē, nē, tas nav iespējams, patlaban tas nav iespējams."

"Sāc, sāc!"

"Nē - nē."

"Še tūkstoš rubļu, bet sāc!"

"Man jau ir samaksāts, es to nevaru."

"Tu negribi! Es redzu, tu negribi, maita!" un grāfs no jauna izplēstām rokām metās uz meistaru.

Šoreiz Zvanups atlēca sāņš, un viņa sejā atmirdzēja zaļas ugunis.

"Jā, es negribu! Es nedarīšu! Nekad! Grāf, tas ir feierverks![1] Feierverks!"

Grāfa saliektais stāvs raustījās. Viņš atgādināja mirstošu maitu ērgli, kura spārni vairs neceļas,bet nagi draud neganti plēst. No parka atgriezās pirmie mednieki ar zaķiem. Grāfs griezīgi iesmējās, tad gluži mierīgi jau rādīja uz meistaru:

"Te arī viens zaķis."

Pienāca leitnants fon Zakens, kam grāfs teica dažus vārdus. Uz pirmā signāla kā spoki no tumsas izpeldēja desmit zaldātu.

"Aizvediet," komandēja oficieris, un tas bija viss. Pēc pusstundas mežmalā norībēja daži šāvieni, un trokšņi ārpus sienām šonakt ar to izbeidzās.

Bet pilī tie tikai sākās. Grāfs Burcharts gribēja aizmirsties. Viņš dzēra, dejoja un aizrāva visus līdz. Tikai pašā dejas vidū viņam bieži vien pietrūka elpas, viņš atsvabinājās no partneres un atkrita krēslā. Bet tūdaļ viņš cēlās no jauna, griezās kā atirusi lapa, līdz nokrita gandrīz zāles vidū.

Visi uztraucās.

"Kas ar jums, grāfa kungs?"

"Slīdēja kāja, piedodiet," un piecēlās tomēr bez palīdzības. "Redziet, redziet, kā apprecas, tūdaļ arī vecums klāt," viņš pūlējās jokot. Bet jaunā kundze paņēma viņu zem rokas un veda uz dziļāko zāles galu.

"Tu nedrīksti vairs dejot, Joachim."

"Ak Dievs, nu kad tad vairs dejosi!" viņš nopūtās.

No tuvāko draugu pulciņa viņš skatīja zāli un ievēroja, ka daudzi kā sastinguši sēž savos krēslos. Jā, lielākā daļa

[1] Feierverks: ugunošana.

starp tiem bija Vidzemes magnātu.① Viņi izvairījās iziet pat pagalmā un sēdēja, sēdēja, maskēdami negantu grūtumu ar miegu un nogurumu. Un grāfs galīgi pārliecinājās, ka arī viņu galvas liecas zemāk zem spožā morituri.② Ak, patiesi! Bija mirkļi, kad likās, ka caur griestiem no torņa pilētu degošs fosfors un sērs. Grāfs ierāva galvu plecos. Un cits pakaļ citam pārējie darīja to pašu. Tikai jaunieši joprojām atvēsinādamies apciemoja parku. Dievs nebija viņus radījis ar zināšanām latviešu valodā. Atgriezdamies tie sauca pilnā balsī:

"Grāf Burchart, cik burvīgi spulgo tornis! Burvīgi! Burvīgi!" Grāfs smaidīja un māja tiem ar galvu.

"Jā, jā..." viņš teica un aizvēra acis, "burvīgi..."

Bet dzīslas uzpampa, un elpas sāka trūkt.

"Joachim, tu esi slims," uztraucās kundze un čukstēja viņam ausī.

"Nekas, nekas..."

Rīts ausa, kad zāle pamazām sāka tukšoties. Vairums viesu saplaka karietēs un aizbrauca.

Nākošajās dienās grāfs Burcharts dzīvoja kā somnambuls.③ Vakariem uznākot, viņš slēpās dziļāk istabās, lai nebūtu jāredz, kā, krēslai metoties, tornis sāk viegli fosforēt. Beidzot viņš pārgāja dzīvot uz pārvaldnieka māju, bet nepaguva vairs iesākt pat torņa labošanas darbus. Jo, vācu armijai atkāpjoties, arī jaunajam grāfu pārim vajadzēja doties kāzu ceļojumā.

No šī ceļojuma viņi vairs nav atgriezušies.

* * *

Pusversti④ no muižas parka starp druvām pie priežu paugura guļ Zvanups, krāsotājs. Vakaros, kad ēnas top garākas, arī tornis ar savu ēnu apciemo meistaru, un viņi pa vecam satiekas.

Jānis Ezeriņš

(Autora īss dzīves un darbu apraksts 6. kl. grāmatā)

① Magnāts: bagāts muižnieks, augstākās aristokratijas loceklis.
② Morituri: nāvei nolemtie.
③ Somnambuls: mēnessērdzīgs, apmāts.
④ Versts: krievu garuma mērs = 3500 pēdas.

LAUZTĀS PRIEDES

Vējš augstākās priedes nolauza,
Kas kāpās pie jūrmalas stāvēja.
Pēc tālēm tās skatieniem gribēja sniegt,
Ne slēpties tās spēja, ne muguru liekt:

"Tu lauzi mūs, naidīgā pretvara, -
Vēl cīņa pret tevi nav nobeigta,
Vēl ilgās pēc tāles dveš pēdējais vaids,
Ik zarā pret varu šņāc nerimstošs naids!..."

Un augstākās priedes pēc lauzuma
Par kuģiem no ūdeņiem iznira.
Pret vētru lepni cilājas krūts,
Pret vētru cīņa no jauna dūc:

"Brāz bangas, tu naidīgā pretvara, -
Mēs tāles sniegsim, kur laimība!
Tu vari mūs šķelt, tu vari mūs lauzt.
Mēs sniegsim tāles, kur saule aust!"

Rainis

SVEŠUMĀ KLĪSTOT

Teiciet man zemi plašajā pasaulē,
Kuŗa būtu tik mīļa kā tu, mana dzimtene!
Lai klīstu kur klīzdams, lai ietu - cik tāl',
Tava atmiņa sirdī nekur nenobāl...
Kurzeme! Zemgale!
Mīļā baltā Dieva zemīte!

Svešā malā kad vientulim jāmaldās man,
Kur sveši ļaudis, sveša kur valoda skan,
Nāk prātā ik brīdi tavs mocekles tēls,
Kaŗa asinīm traipīts, bezgala žēls...
Kurzeme! Zemgale!
Mīļā baltā Dieva zemīte!

Svešā malā man tagad sirds pārpilnām jūt,
Cik dārga, cik dārga vari, dzimtene, būt!
Par velti prāts rauga tevi aizmirst un rimt -
Tikai ar tevi mums celties, bez tevis mums grimt...
Kurzeme! Zemgale!
Mīļā baltā Dieva zemīte!

Vilis Plūdonis

APCERES

REĀLISMS UN ROMANTISMS.

Reālistiskais virziens tiecas dzīvi un cilvēkus notēlot tādus, kādi tie īstenībā ir. Tēlodams notikumus un to dalībniekus, reālistisks rakstnieks raugās, vai dzīvē tā varētu notikt, vai tādi cilvēki dzīvē ir. R. Blaumanis diezgan daudziem saviem tēliem paraugus ņēmis tieši no dzīves (Birkenbaums "Nāves ēnā", barons "Andriksonā", Noliņš un Līze "Indrānos", Made un Marenīca "Sestdienas vakarā"). Protams, viņš tos savā fantazijā[1] arī pārveidojis, bet tā, lai tie tomēr būtu pilnīgi ticami un dzīvē iespējami cilvēki. Notikumi, kādus tēlo reālistiskie rakstnieki, tātad iespējami arī dzīvē. Zvejnieku raksturi un pārdzīvojumi uz jūrā aiznestā ledus gabala var izpausties visur, kur cilvēki nokļuvuši ārkārtīgos apstākļos, sevišķi nāves briesmās.

Ja rakstnieks reālo dzīvi notēlo jau pārmērīgos sīkumos, pie tam izceļot vairāk tumšo, ļauno un primitīvo,[2] tad to sauc par naturālistu.

Reālisma spilgtākie pārstāvji mūsu literātūrā ir J. Neikens, Apsīšu Jēkabs, brāļi Kaudzītes, R. Blaumanis, A. Saulietis, E. Birznieks-Upītis, J. Jaunsudrabiņš, K. Zariņš, Anšl. Eglītis.

Romantiķi mazāk tēlo dzīvi, kāda tā ir, bet vairāk, kādai tai pēc viņu domām jābūt. Ilgas, sapņus un pārdomas, ko izjūt romantiski noskaņotie ļaudis, romantiķi rakstnieki pauž savos darbos. Nevarēdami pilnīgi samierināties ar reālās dzīves nepilnībām un ļaunumiem, romantiķi allaž kavējas kādā citā iemīļotā pasaulē. Tā tautas atmodas laika dzejnieki Auseklis un Pumpurs nevarēja samierināties ar to stāvokli, kādā tolaik bija latviešu tauta. Viņi ideālizēja latviešu senatni, t.i., iztēloja to tik daiļu, pievilcīgu, kāda tā īstenībā nav bijusi. Tāpat viņi iztēlojās tādus dievus, kādu senlatviešiem nemaz nav bijis. Jaukās senatnes atdzimšanu viņi cerēja nākotnē, ko arī iedomājās visai rožainu. Vispār romantiķi labprāt kavējas senatnē un nākotnē, tās ideālizēdami. Tāpat vi-

[1] Fantazija: iztēle, iedoma.
[2] Primitīvs: pirmatnējs, vienkāršs.

ņi bieži ir jaunu ideju sludinātāji. Piemēram, Rainis un Aspazija ir bijuši dedzīgi brīvības sludinātāji. Šai ziņā romantiskai dzejai ir liela nozīme: tā modina no sastinguma, aicina uz jaunām tālēm, idejām, ideāliem, jaunām dzīves formām. Visām jaunām idejām, strāvām un kustībām pa priekšu iet romantiskā dzeja. Mūsu tautisko romantiķu Pumpura un Ausekļa sapņi guva savu piepildījumu Latvijas neatkarībā.

Vienmēr tās nav jaunas idejas vai kāda jauna pasaule, uz ko aicina romantiķis. Tā var būt arī tikai k a v ē š a n ā s s a v o s s a p ņ o s, piem.,

Saldā sapņu pasaulē
Sadzīs slimā dvēsele.

(Aspazija.)

H. Kr.

ĒRIKS ĀDAMSONS
(1907. - 1946.)

Ēriks Ādamsons pieder pie tās dzejnieku paaudzes, kas izauga brīvās Latvijas laikā.

Viņš ir dzimis, audzis un darbojies Rīgā. Un Rīga ar savām ielām un vecajām celtnēm ir daudz rosinājusi viņa fantaziju, viņa iztēli. Par sūnām apklāto saules pulksteni rātes namā,① par Lielo Trokšņu ielu, par vēsturiskajiem Zviedru vārtiem viņš uzrakstījis skaistas dzejas rindas. Ē. Ādamsons ir pilsētas dzejnieks.

Viņš ir mācījies I Rīgas pilsētas ģimnazijā, kur viņa latviešu valodas skolotājs bija dzejnieks Vilis Plūdonis. Pēc ģimnazijas beigšanas viņš sācis studēt Latvijas universitātē tieslietas, bet jau agri pievērsies dzejai, kam tad arī nedalīti piederējis visu mūžu.

Labākie Ē. Ādamsona darbi ir viņa liriskā dzeja un noveles. "Gerboņi",② "Saules pulkstenis", "Sapņu pīpe" ir viņa pazīstamākie dzejoļu krājumi.

①Rātes nams: pilsētas valdes nams.
②Ģerboņi: ģimenes, apgabala, pilsētas vai valsts zīme.

Dzejā Ē. Ādamsonu vairāk par saturu interesē izteiksmes skaistums. Bieži viņa dzejoļos mēs dzirdam izmeklētu, neparastu vārdu rotaļu, kas liek mums klausīties un aizmirst saturu. Bet viņa pantos nav bezgaumīgu pārspīlējumu, tie saista mūs ar savu stila① vienkāršību, skaidrību un smalkumu.

Ē. Ādamsonam lirikas temati dažādi. Viss, kas ir pasaulē, viņam liekas interesants dzejas temats, sākot ar karaļiem, kuriem ir ģerboņi zeltītām lilijām un sarkaniem lauvām, un beidzot ar nelaimīgu mušu, kas slīkst ielas notekā. Pat par sāli un pipariem Ē. Ādamsons prot uzrakstīt jauku dzejoli. Viņš pasaulē skatās dzejnieka acīm, un viņam nav nekādu citu blaku nolūku.

Daudz dzejas priekšstatu Ē. Ādamsonam devušas arī grāmatas. Dažādu zemju koki un dzīvnieki, sālsezeri, prērijas un tuksneši, dažādu laikmetu notikumi un cilvēki ir pieminēti viņa dzejoļos. Tādēļ viņa lirika tuvāka ir intelliģentam lasītājam.

Ē. Ādamsona lirikas noskaņa ir gaiša. Viņš vairāk dzejo par to, kas ir priecīgs un saulains, vairīdamies no dzīves ēnas puses.

"Balts zirneklis mīt gaišos ziedos,
Balts sermulis pa sniegu skrien -
Tā teku es - tas Kungs man piedos -
Pa ceļa gaišo pusi vien."
("Gaišā cilvēka dziesma".)

Pasaulē ir tik daudz krāšņumu, ka cilvēks nespēj tos visus aptvert ("Ōda pasaules krāšņumiem").

Ē. Ādamsona noveles sakopotas krājumos "Smalkās kaites" un "Lielais spītnieks." Novelisti tēlo neparastus, neikdienišķīgus dzīves notikumus. Ē. Ādamsons savās novelēs tēlo cilvēkus, kas neparastās dzīves situācijās② nonāk tādēļ, ka viņiem piemīt kāda dīvaina īpašība, piemēram, pārspīlēta tīrības izjūta, slimīgs jūtīgums pret visu neglīto vai arī pārāk liela kautrība, mazvērtības apziņa. Tās ir īpašības, ko varētu dēvēt par "smalkām dvēseles kaitēm".

① Stils: rakstnieka izteiksmes veids.
② Situācijas: stāvokļi, apstākļi.

Par savu romānu "Sava ceļa gājējs" Ē. Ādamsons saņēmis Raiņa un Aspazijas fonda① godalgu.

I. C.

JĀNIS AKURĀTERS.
(1876. - 1937.)

Mežsarga dēls J. Akurāters dzimis 1876.g. Zemgalē, Dignājas pagasta Jaunzemjos. Bērnība viņam paiet tā paša pagasta Beitānos, mežainā apvidū, par kuŗu viņš jūsmo visu mūžu.

Akurāters mācās Biržu pagastskolā, tad Jēkabpils pilsētas skolā. Pēc tam dzīvo mājās, strādā lauku darbus, sapņo, lasa. Pašmācības ceļā sagatavojies, viņš 1898. gadā noliek skolotāja eksāmenu un dažus gadus strādā par skolotāju Elkšņu, Iršu, Jumurdas un Iļģuciema (pie Rīgas) skolā. Kādu laiku A. studē Maskavā Saņavska universitātē. 1905. gadā viņš dedzīgi atbalsta revolūcionāro kustību. Viņš raksta revolūcionāras cīņas dziesmas, piem., tolaik ļoti izplatīto "Ar kaujas saucieniem uz lūpām". Turpmākos gados viņu vairākkārt arestē, un kopsummā 22 mēnešus viņš sabijis cietumā.

1907.g. viņš emigrē uz Norvēģiju. Atgriezies dzimtenē (1908.g.), viņš līdz 1. Pasaules karam nodzīvo savas sievas mājās Seces Birzniekos, Zemgalē un nododas rakstniecībai. Kara beigu posmā viņš kopā ar draugu Skalbi dedzīgi piekeras Latvijas neatkarības domai. Latvijas neatkarības gados visvairāk uzturas Rīgā, ir Satversmes sapulces loceklis, strādā "Jaunāko Ziņu" redakcijā, ir radiofona direktors. 1936.g. viņam piešķir Tēvzemes balvu. 1937.g. 25. jūlijā viņa mūžs beidzas.

Akurāters rakstījis liriskus dzejoļus, stāstus un tēlojumus, romānus un lugas. Viņa darbos izpaužas paša autora romantiskā, lepnā, nemierīgā daba.

①Fonds: noteiktam mērķim nolemti ienākumi (kultūras f., bēŗu f. u.c.).

Tādi ir arī viņa daiļprōzas un lugu varoņi - sapņotāji, çīnītāji, kas nekad lāga neiekļaujas praktiskās dzīves pelēcībā un sīkumos. Viņi pat saceļas pret to. Vienīgi savās komēdijās Akurāters rāda īstus reālās dzīves cilvēkus. Tās līdzīgas Blaumaņa joku lugām. Akurāters ir dedzīgs Latvijas patriots un devis daiļus patriotiskus dzejoļus.

H. Kr.

FRICIS BĀRDA
(1880. - 1919.)

Fricis Bārda dzimis 1880.g. Ziemeļvidzemē, Pociema pagasta Rumbiņu saimnieka ģimenē. Bērnība viņam paiet parastā lauku sētas vidē. 5 vasaras zēns noiet ganos. Skolas gaitas B. sāk Pocie-

ma pagastskolā, turpina Umurgas draudzes un Limbažu apriņķa skolā. 1901.g. B. beidz Valmieras skolotāju semināru, kas toreiz darbojās Rīgā, un uzsāk skolotāja darbu Katlakalnā, Rīgas pievārtē. 1905.g. viņš dodas uz Tērbatu studēt, bet sakarā ar revolūcijas notikumiem universitātes darbība tiek pārtraukta. Tad 1906.g. Bārda iestājas Vīnes universitātē un dedzīgi nododas filozofijas studijām. Viņu saista arī Vīnes spraigā kultūras un mākslas dzīve. Tomēr jau 1907.g. nieru kaite spiež viņu atgriezties dzimtenē. Atveseļojies viņš uzsāk latviešu valodas un ticības mācības skolotāja darbu Ķeniņa reālskolā Rīgā. Šai laikā viņš rosīgi darbojas arī skolotāju un vispārīgi izglītības organizācijās. 1918.g. vecā nieru kaite atjaunojas, un 1919. g. 13. martā pēc divkārtējas operācijas dzejnieks nomirst.

Fr. Bārda atstājis 2 dzejoļu krājumus -"Zemes dēlu" un "Dziesmas un lūgšanas Dzīvības kokam", kas abi iznākuši daudz izdevumos. Viņš ir noteikts romantiķis, grib arī tāds būt, jo uzskata to par pilnīgāko mākslas virzienu. Viņš pats ir tas zemes dēls ar zemes dziņām, bet zvaigžņu dvēseli, kas ilgojas "tikt atraisīts", alkst skaidrības un pilnības. Viņš - jauns sagūstīts gulbis. Tā viņš šūpojas starp zemi un zvaigznēm, reizē "cietumnieks un valdnieks". Cilvēka mūžs - kā malduguns uzliesmojums. Taču šie uzliesmojumi ir lielā Dzīvības koka ziedi. Tam "saulēm pilni zied visi zari". Savās ilgās dzejnieks nonāk pie reliģiskām izjūtām, kas izteiktas daiļos dzejoļos. Cilvēks - ziedputeklītis, kas atšķīries no lielā zieda - Dieva. Dievu viņš skata visur - "nav lietas, kuŗā Tevis nebūtu". Tas ir tā saucamais panteisms. ①

I Pasaules kaŗa laikā, kad mūsu tauta pārdzīvoja grūtas dienas, Bārda uzrakstījis patriotiskus dzejoļus, kas aizkustina arī mūsu dienās.

Beidzot jāatzīmē, ka viņš devis daudz jauku bērnu dzejoļu: "Maza cilvēka vakara lūgšana", "Bukurags", "Ansītis puisītis un vectētiņš" Tos arī tagad daudz deklamē.

H. Kr.

① Panteisms: filozofijas virziens, kas atzīst, ka visa pasaule (visums) ir Dievs.

NIKOLAJS KALNIŅŠ.

N. Kalniņš dzimis 1911.g. Kastrānes pagastā, Vidzemē; rentnieka① dēls. Mācās turienes pamatskolā, tad Rīgas skolotāju institūtā. To beidzis, ir rosīgs skolotājs Rīgas skolās; studē L. U. baltu filoloģiju.②

Latvijas nediena arī Kalniņu aizdzen trimdā, pirms uz Vāciju, tad ASV. Tagad rakstnieks mīt Ņujorkā, savu brīvo laiku veltīdams sabiedriski kultūrālai darbībai un rakstniecībai.

N. Kalniņš devis stāstus, ludziņas, lirisku dzeju, korāļus,③ romānus. Kopā ar J.A. Jansonu sastādījis tautasdziesmu izlasi "Sidraba vītols".

Vācijā izdotajā dzejoļu krājumā "Bajāra dziesmas" jūsmīgi apdziedāts bajārs, ražens un vērienīgs darbos, svētkos, līgavas ņemšanā un kaŗa gaitās.

Kalniņa sirds pieder bērniem un jauniešiem. Arī savos stāstos ("Kūleņu metēji", "Skolas bērni", "Anitas stāsti", "Rotaļas negaisā") un romānos ("Rijas zēnu rota", "Ciems uz riteņiem") viņš visnotaļ④ ir bērnu un jauniešu tēlotājs. Šai ziņā viņa romāni ir vienreizējs sniegums, kam mūsu rakstniecībā gandrīz nav līdzīga.

H. Kr.

VILIS PLŪDONIS.
(1874. - 1940.)

Vilis Plūdonis, pirmajā uzvārdā Lejnieks, dzimis 1874.g., uzaudzis Zemgalē, Vecsaules pagasta Lejniekos, saimnieka ģimenē.

Plūdonis mācījies Pilsmuižas pagastskolā, Bauskas pilsētas skolā un Baltijas skolotāju seminārā Kuldīgā. To beidzis, viņš ir skolotājs Liezērē (Vidzemē), tad jūrmalā Bigauņciemā, no turienes pār-

① Rentnieks: lauksaimnieks, kas saimnieko (ar savu darba spēku) uz cita zemes, par to atlīdzināmas īpašniekam.
② Baltu filoloģija: baltu valodu un literātūru zinātne.
③ Korālis: garīga dziesma, ko draudze dzied dievkalpojumos.
④ Visnotaļ: viscaur.

nāk par skolotāju Rīgā. Latvijas patstāvības laikā Plūdonis ir I Rīgas pilsētas ģimnazijas latviešu valodas skolotājs. Mūža pēdējā posmā viņš dzīvo savā namā Torņkalnā vai dzimtajos Lejniekos un nododas tikai rakstniecībai. Miris 1940.g., apbedīts Lejniekos paša iekārtotos dzimtas kapos.

Plūdonis daudz tulkojis (Nīčšes "Tā runāja Zaratustra", "Modernā vācu lirika"), sastādījis skolas grāmatas (literātūras vēsturi, latviešu valodas mācību, latv. rakstniecības chrestomatiju),① rakstījis poēmas, balādes un liriskus dzejoļus.

Latviešu lielo dziņu pēc izglītības viņš apdziedājis poēmā "Atraitnes dēls", kas sagādāja autoram lielu slavu. Tās atsevišķas vietas, kā dēla atvadīšanās aina, dzelzceļa brauciens, dailes un zinātnes pils, ievietotas skolu lasāmgrāmatās un daudz deklamētas. Nabadzīgus jaunekļus censoņus vēl tagad mēdz saukt par atraitnes dēliem. Bigauņciemā dzīvodams, dzejnieks uzrakstīja poēmu "Divas pasaules". Tā viena ir zvejnieku pasaule ar smagu un briesmu pilnu darbu, otra - jūrmalas vasarnieku, kas tur atpūšas un izklaidējas. Vēl Plūdoņa spalvai pieder simboliska poēma② no putnu dzīves "Uz sau

① Rakstniecības chrestomatija: rakstnieku darbu izlase skolām.
② Simboliska poēma: kur rakstnieks savas domas, idejas un jūtas neizsaka tieši, bet attēlo tās ārējiem — līdzekļiem - cilvēku, dzīvnieku, priekšmetu, parādību veidā.

laino tāli", kur aiz putniem varam saskatīt labi zīmētu cilvēku sejas un raksturus. Plūdonis ir formas meistars, un viņa poēmas uzrāda ritmu dažādību un vijīgumu.

Tālāk jāatzīmē Plūdoņa balādes: "Zalgales Mada loms", "Mežotnes taure", "Jumis atriebējs", "Klāss un auns" u. c. Tās valdzina ar izteiksmes krāšņumu.

Izteiksme un ritms ir arī Plūdoņa lirisko dzejoļu stiprā puse. "Latvju himna", "Svešumā klīstot", "Daugavas vanagu dziesma" u. c. pauž dzejnieka patriotismu. Visas trīs pieminētās dziesmas ir komponētas, daudz dziedātas un allaž sajūsmināšas klausītājus. Daudz viņam ir arī citu dzejoļu, kas iegājuši tautā. Minēsim gaŗo eleģiju① "Rekviēms", rotaļīgo "Dzeguzi un tautu meitu", pirmā Pasaules kaŗa laikā sarakstīto "Kaŗa vīra līgaviņu", "Zelts un sidrabs manim pūrā" un "Ūdeņi runā".

Beidzot - Plūdonim ir daudz skaistu dzejoļu bērniem: "Vanags un pūce", "Pirmais sniegs", "Āzis un vilks", "Zaķīšu pirtiņa" - tos pazīst ikvai katrs skolnieks.

Plūdonim piešķirta Tēvzemes balva.

H. Kr.

RAINIS
(1865. -1929.)

Ar dzejnieka Raiņa vārdu saistīts liels un varens laikmets latviešu tautas vēsturē. Tas ir latviešu brīvības centienu un cīņu laiks, un Rainis ar savu dzeju ir lielā mērā šī laikmeta gara veidotājs un cīņu iedvesmotājs.

Jaunība

Rainis (Jānis Pliekšāns) dzimis Augšzemgalē, Rubeņu pagastā, Tadenavas muižā. Viņa tēvs, uzņēmīgas un enerģiskas dabas cilvēks, bija ticis pie ievērojamas turības. Viņš bija vairāku muižu nomnieks② un vēlāk arī kādas muižas īpašnieks. Tā Rainis ir uzaudzis labos materiālos apstākļos un saņēmis

① Eleģija: skumja noskaņojuma dzeja.

② Muižu nomnieks: persona, kas saimnieko cita muižās ar savu darba spēku, maksādama īpašniekam nomu.

arī labu izglītību. Viņš ir beidzis Rīgas pilsētas ģimnaziju un studējis tieslietu zinātnes Pēterpils universitātē.

Pēc studiju beigšanas Rainis strādāja vairākus gadus Viļņas apgabaltiesā, pēc tam īsu laiku bija Jelgavā advokāta① palīgs. 1891. gadā viņš savu advokāta darbu pameta, pārcēlās uz Rīgu un tapa par laikraksta "Dienas Lapa" redaktoru. Šo laikrakstu Rainis vada no 1891. - 1895. gadam.

"Jaunā strāva"

Ar laikrakstu "Dienas Lapa" saistās jauni centieni tā laika latviešu sabiedriskajā dzīvē un literātūrā. Deviņdesmitajos gados daļa latviešu intelliģences sāka interesēties par jaunajām Vakareiropā pazīstamajām sociālisma② idejām.

"Dienas Lapa", cik to atļāva cenzūra,③ kļuva par šo jauno sociālo ideju paudēju un izplatītāju. Te tika apcerēti jautājumi par strādnieku sociālo stāvokli, par sievietes tiesībām. Te parādījās arī jauni uzskati par literātūru un tās uzdevumiem. No rakstnieka prasīja, lai tas tēlotu sava laika dzīvi un lai viņa darbos būtu sabiedriska rakstura idejas. Šo jauno revolūcionāro kustību 90. gados dēvēja par "jauno strāvu", un Rainis bija viens no šīs kustības redzamākajiem pārstāvjiem.

Draudzība ar dzejnieci Aspaziju.

Darbojoties "Dienas Lapā", Rainim radās tuva draudzība ar Aspaziju, kas bija tā laika pazīstamākā un spilgtākā revolūcionāro ideju dzejniece. Viņa kļuva Raiņa mūža draugs, viņa domu un cīņu biedrs. Viņas ietekmē Rainis sāka ticēt savam dzejnieka talantam.④

Dzejot Rainis bija sācis jau agri jaunībā. Piemēram, viņa pazīstamais dzejolis "Karaļmeita" pa daļai uzrakstīts jau ģimnazijas laikā. Dzejoja Rainis arī vēlāk - studenta

① Advokāts: aizstāvis tiesu lietās.
② Sociālisms prasa privātu īpašumu pārvērst sabiedrības īpašumā, iznīcināt sabiedrības šķiru priekšrocības un visus ražošanas līdzekļus pārņemt valsts īpašumā.
③ Cenzūra: iestāde, kas pārbauda grāmatas, avīžu rakstus u.c., lai svītrotu to, kas liekas piedauzīgs no morālā vai politiskā viedokļa.
④ Talants: gara dāvanas, sevišķas spējas zinātnē un mākslā.

gados un pēc universitātes beigšanas, bet viņš vēl šaubījās un īsti neticēja savām dzejnieka spējām, sevišķi pēc tam, kad piedzīvoja rūgto vilšanos - neatrada izdevēju savam dzejoļu krājumam. Un tikai vēlāk dzejnieces Aspazijas ietekmē pilnīgi atraisās viņa radīšanas tieksmes.

Trimda[1] un pirmie dzejas darbi.

1897. gadā apcietināja daudzus revolūcionārās kustības dalībniekus, arī Raini kā vienu no izcilākajiem "jaunstrāvnieku" vadoņiem. Pēc vairākiem gan Liepājas, gan Rīgas cietumā pavadītajiem mēnešiem viņu vispirms izsūtīja uz Pliskavu un pēc tam uz Slobodsku Urālos.

Apcietinājumā un izsūtījumā pavadītais laiks bija smags. Tas prasīja daudz garīga un fiziska spēka, bet Raini šis laiks nesalauž. Būdams lielas gribas cilvēks, viņš trimdas grūtumu un vientulību uzvar ar darbu. Šai laikā Rainis ir daudz tulkojis un devis latviešiem ievērojamus citu tautu dzejnieku un drāmatiķu (Gētes, Ibsena, Šekspīra, Puškina) darbus. Šai laikā radies arī viņa pirmais dzejoļu krājums "Tālās noskaņas zilā vakarā" (1903.).

Sevišķi izcils sasniegums bija Gētes "Fausta" tulkojums, par kuru kādā Rīgas vācu laikrakstā bija sacīts, ka tas esot zelta burtiem ierakstāms latviešu vēsturē. Ar šo tulkojumu Rainis bija ne tikai devis latviešiem Eiropas literātūrā slavenu darbu, bet viņš bija veidojis arī latviešu rakstu valodu, padarīdams to bagātāku jauniem vārdiem un jaunām vārdu formām.

Ievērojams notikums latviešu literātūrā bija arī viņa pirmās dzejoļu grāmatas iznākšana. Kritikās pat Raiņa domu pretinieki atzīst, ka "Tālās noskaņas zilā vakarā" tā laika latviešu literātūrā paceļas visam pāri kā kalns pret zilgano tāli. Šī krājuma dzejas spēks, dziļās domas, cīņas gars saistīja un apbūra lasītāju. Šai krājumā atrodami arī skaistie dzejoļi "Kalnā kāpējs" un "Lauztās

[1] Trimda: piespiedu uzturēšanās kādā svešā zemē.

priedes", kas ir raksturīgi Raiņa dzejas piemēri - gan ar savu simbolismu① izteiksmē, gan ar savu jūtu un domu saturu. Nesalauzts cīnītājs ("Lauztās priedes"), vientuļš augstāko vērtību meklētājs ("Kalnā kāpējs") - tāds Rainis parādās savā pirmajā dzejoļu grāmatā un tāds paliek arī savos vēlākajos darbos.

1905. gada revolūcija un Raiņa emigrācija②

1903. gadā Rainis atgriezās no izsūtījuma dzimtenē, bet pēc pāris gadiem - pēc 1905. gada revolūcijas - viņam dzimtene atkal jāatstāj. Šoreiz Rainis svešumā pavada četrpadsmit garus gadus. Kopā ar Aspaziju viņi apmetas Šveicē, Kastaņolā.

Raiņa lielie dzejas darbi.

Šie četrpadsmit svešuma gadi ir Raiņa radīšanas spožākais laiks. Noslēdzies no sabiedrības, Rainis dzīvo tikai savam dzejas darbam. Bet, dzīvojot tālumā, viņš kļūst savai tautai arvien tuvāks un nozīmīgāks. Blakus liriskajai dzejai ("Klusā grāmata", 1909. g., "Tie, kas neaizmirst", 1911. g.) Rainis tagad raksta arī drāmas, kurās ir lielas nacionālas idejas, tālas nākotnes paredzējums, un latviešu tauta dzimtenē, šīs drāmas lasīdama un uz skatuves redzēdama, aug un saliedējas arvien lielākā nacionālā vienībā.

Rainis nav dzīves īstenības tēlotājs (atskaitot pāris nenozīmīgu mēģinājumu). Viņš nav tēlojis sava laikmeta cilvēkus, sava laikmeta notikumus. Rainis ir ideju dzejnieks. Līdzīgi tautas atmodas laika dzejniekiem viņš ņem vielu no tautas dzejas, bet senajiem teiku, pasaku un tautasdziesmu tēliem viņš liek izteikt sava laika idejas. Tautas teiku un pasaku tēli kļūst par simboliem viņa idejām.

1907. gadā iznāk grāmatā Raiņa drāma "Uguns un nakts", kas bija sarakstīta jau agrāk un 1905. gadā iespiesta "Mājas Viesa Mēnešrakstā." Rainis šai drāmā izlietojis to pašu dzejas vielu, kas ir Pumpura "Lāčplēsī." Bet Pumpura varoņi - Lāčplēsis,

① Simbolisms: tēlošanas veids, kurā lietoti simboli, t. i. tēli - cilvēki, dzīvnieki, priekšmeti, kas pārstāv kādu domu vai ideju.
② Emigrācija: izceļošana no dzimtenes.

Spīdola, Laimdota - te atmirdz lielākā dzejas skaistumā. Nacionālās idejas, kas bija Pumpura "Lāčplēsī," te ieguvušas lielāku dziļumu. Raiņa Lāčplēsis jau saka, ka viņš iet cīnīties par brīvu Latviju. "Kad laimīga, brīva būs Latvija, tad mana gaita būs izbeigta." Tā Rainis viens no pirmajiem pauda ideju par neatkarīgu un brīvu Latviju. Šai drāmā Rainis dzejas tēlos ir izteicis arī domu, ka pasaulē un cilvēces vēsturē viss aug un veidojas. Un katram atsevišķam cilvēkam un arī tautai vienmēr jāaug, kā Rainis saka: jāmainās uz augšu. Kas aizmirst šo augšanas likumu, tas aiziet bojā, to paņem "lielā, kūtrā nakts," kuŗas pretstats ir uguns, gaisma, dzīvība.

1911. gadā drāma "Uguns un nakts" pirmo reizi parādījās uz skatuves - krāšņā inscenējumā① ar mākslinieka Jāņa Kugas dekorācijām. Uz šo izrādi gan mākslinieki, gan skatītāji bija gatavojušies vairākus gadus. Šim uzvedumam bija saziedoti lieli līdzekļi. "Uguns un nakts" izrādes bija ne tikai liels notikums latviešu mākslas dzīvē, tās saviļņoja arī skatītāju nacionālās jūtas. Kaut arī Lāčplēsis drāmas beigās mirst, cīnoties ar Melno bruņinieku, skatītājus stiprināja Spīdolas vārdi: "Vēl cīņa nav galā un nebeigsies!"

Otra ievērojamā Raiņa drāma ir "Zelta zirgs" (1910). Šai drāmā izlietotas pasakas par trim tēva dēliem un princesi stikla kalnā. Antiņš, drāmas varonis, ir pasaku muļķītis. Bet "muļķītis" viņš ir tikai gudro brāļu acīs, jo tie nav spējīgi saskatīt tās vērtības, kas ir Antiņā. Šai drāmā Rainis ir rādījis, kādai jābūt varoņa ētikai,② kādai jābūt to cilvēku ētikai, kas ir izraudzīti lielu uzdevumu veikšanai. Lielus uzdevumus tautas un cilvēces labā var veikt tikai tas, kas zina, ka bieži lielāko darbu darītāji nesaņem algu ("... alga novērš nost no mērķa. Domā

① Inscenējums: lugas sagatavojums skatuvei.
② Varoņu ētika: varoņu tikumi.

vien par augsto tāli"), kam ir ticība, kuŗu nevar iedragāt citu šaubas ("... kritīs, kas uz runām klausās"). Arī "Zelta zirgs" ir simbolu drāma. Domājot par Saulcerīti stikla kalnā, bija jādomā par svešu varu nomākto Latviju, kas gaida savu atbrīvotāju, "kuŗš tik stiprs būs kā saule."

Tāpat arī nākamo lielo drāmu varoņi - Indulis (drāmā "Indulis un Ārija", 1911. g.), Tots (drāmā "Spēlēju, dancoju", 1919. g.) ir pašaizliedzīgi cīnītāji par latviešu tautas brīvību.

Domu un problēmu① ziņā bagātākā un dziļākā Raiņa drāma ir "Jāzeps un viņa brāļi (1919).

"Kas lieto zemu ieroci, tas zems."

"Bet pacel citu, un tu celsies pats."

"Ja gribi pilnīgs būt un sevī liels,
Tad neprasi, lai dod par darbu algu."

"Kas sevi mīl un savu taisnību,
Tas visu pasauli sev dara šauru,
No sevis atstumj nost, līdz - paliek
viens."

Drāma "Jāzeps un viņa brāļi" ir tulkota vairākās valodās (krievu, vācu, angļu, čehu) un ir izrādīta arī uz citu tautu skatuvēm (Londonā, Prāgā).

Viena no visvairāk izrādītajām Raiņa drāmām ir "Pūt, vējiņi" (1913), kur jaunā mākslinieciskā veidojumā redzam tautas dzejas bārenīti. Šai drāmā Rainis lietojis tautasdziesmu pantmēru.

Pirmais pasaules kaŗš. Pirmajā pasaules kaŗā, kuŗā cīnījās un sadrupa divas lielas ķeizarvalstis - Vācija un Krievija, vairākām mazām Eiropas tautiņām, arī latviešu tautai, radās iespēja izkaŗot sa-

① Problēma: grūti atrisināms jautājums.

vu neatkarību.

Vērojot kaŗa norisi, Rainis it kā paredzēja lielo latviešu tautas nākotni. Viņš rakstīja par latviešu neatkarības ideju Šveices laikrakstos, organizēja un vadīja Šveices latviešu komiteju,① ko nodibināja Šveicē dzīvojošie latvieši, lai aizstāvētu Latvijas neatkarības domu. Bet galvenais - liktenīgajās cīņās Rainis bija klāt latviešu tautai ar savas dzejas spēku. Tā gandrīz leģendāra② nozīme latviešu neatkarības cīņās bija Raiņa drāmatiskajai poēmai "Daugava" (1919). Tās pirmo izdevumu izpirka divās nedēļās. Lielā skaitā tā nonācai arī kaŗavīru rokās Rīgas ierakumos pie Daugavas. Raiņa rakstītie vārdi:

"Zudīs tavas jaunās dienas,
Zudīs tūkstoš jaunas dzīves,
Tava tauta nezudīs,
Kad tu iesi mirt par tautu"

stiprināja latviešu kaŗavīru drosmi un gatavību upurēties. 1919. gada 18. novembrī "Daugavu" izrādīja Nacionālajā teātrī. Skatītāji to uzņēma dziļā bijībā. Tur bija sirmi 1905. gada cīnītāji, jauni skolnieki un studenti kaŗavīru drānās. Un visus viņus vienoja Raiņa vārdos izteiktais zvērests Latvijai:

"Tavi bijām, tavi esam, tavi būsim mūžībā."

Daži virsnieki bija izteikušies, ka Raiņa "Daugava" liktenīgo cīņu dienās atsvērusi veselu kaŗavīru pulku.

Raiņa atgriešanās dzimtenē

1920. gadā, kad Latvija bija atbrīvota, Rainis un Aspazija atgriezās dzimtenē. Lielā mīlestībā viņus sagaidīja latviešu tauta. Rīgas

① Komiteja: plašākas sapulces ievēlēta darbinieku kopa kāda sevišķa uzdevuma veikšanai.
② Leģendārs: teiksmains, ar teikām un nostāstiem saistīts.

un mūža pēdējais posms.

stacijas priekšā bija lielas ļaužu masas. Stacija bija greznota Latvijas karogiem un ziedu vītnēm. Ielās bija daudz ļaužu, un tie uzgavilēja dzejniekiem, kad tie valļējā automašinā brauca garām. Par viņiem bija atzinīgi raksti visos laikrakstos. Vēlāk viņiem par godu bija daudz sarīkojumu. Viņu vārdā nosauca divus lielākos Rīgas bulvārus.

Brīvajā Latvijas valstī Rainim bija lemts dzīvot vēl deviņus mūža gadus. Viņš ar lielu aizrautību piedalījās Latvijas valsts veidošanas darbā. Viņš bija Latvijas saeimas① deputāts,② vienu gadu izglītības ministrs,③ vairākus gadus Nacionālā teātŗa direktors. Sabiedriskais un politiskais darbs prasīja daudz laika, un Rainim vairs nepalika garīgas enerģijas radošajam dzejas darbam. Viņš gan uzrakstīja vairākas drāmas, izdeva vairākus dzejoļu krājumus, bet tiem vairs nebija tā lielā dzejas spēka, kas bija viņa emigrācijā rakstītajiem darbiem.

Kā sociāldemokratu partijas loceklis viņš bija ierauts arī politisku partiju karos. Kā dzejniekam viņam piederēja nedalīta tautas mīlestība, kā politiķim viņam bija arī daudz ienaidnieku.

Bet viss sīko cīņu rūgtums bija aizmirsts, kad 1929. gada 12. septembrī tauta saņēma sēru ziņu, ka viņas lielais nacionālais dzejnieks un brīvības cīnītājs miris.

I. C.

① Saeima: tautas ievēlēta likumdevēja iestāde.
② Deputāts: saeimas loceklis
③ Izglītības ministrs: valdības loceklis, kas pārzina un vada valsts izglītības lietas.

GUNĀRS SALIŅŠ.

G. Saliņš dzimis 1924.g. Naudītes pagasta pamatskolā, kur viņa tēvs bija pārzinis. 1944. gadā beidzis Jelgavas skolotāju institūtu, viņš tā paša gada rudenī dodas trimdā uz Vāciju. Tur darbojas par skolotāju nometnes skolā, ir laikraksta "Latvju Domas" korrektors, vēlāk tulks latviešu darba rotā.

1950. gadā Saliņš atkuģo uz ASV; studē psīholoģiju. ① Tagad māca kolledžā psīholoģiju un socioloģiju, ② brīvajā laikā nododas rakstniecībai.

Dzejot S. sācis jau Latvijā. 1957.g. iznāca viņa pirmais dzejoļu krājums "Miglas krogs", ko kritika novērtēja atzinīgi. Cerams, tam sekos citi.

H. Kr.

① Psīholoģija: mācība par cilvēka gara dzīvi un norisēm.
② Socioloģija: mācība par sabiedrību, sabiedriskās dzīves veidiem un norisēm.

Pēcvārdi

Nododot šo grāmatu lietošanā latviešu skolām trimdā, sakām sirsnīgu paldies Mācību grāmatu vērtēšanas komisijai par izpratnīgo sadarbību un atbalstu, tāpat Jānim Krēsliņam par gleznotāju un tēlnieku darbu attēlu sagādāšanu un īsajām apcerēm par to autoriem.

Bet grāmatas lietotājiem - mūsu jaunajai audzei - sirsnīgi novēlam jo bagātīgi uzņemt mūsu mazās tautas gara lielumu, tā tikumu, spēku un daiļumu.

Čikāgā 1960. g. jūlijā.

Sastādītāji.

SATURS

7. klasei

I

Karogs	Edvarts Virza	5
Rīga valsts svētkos	Teodors Zeltiņš	6
Dziesma par Gaiziņu	Ēriks Ādamsons	8
Mans ezers	Zinaīda Lazda	9
Skaista mana tēvu zeme	Tautasdziesmas	9
	Jūlijs Feders	10

II

Darba varonis	Zenta Mauriņa	13
Doma baznīcas balāde	Edvarts Virza	17
Milzis	Kārlis Skalbe	18
Rokas darba nebijās	Tautasdziesmas	22
Dzimšanas diena	Anna Brigadere	22
Slinkums	Olafs Stumbrs	30
Pirmais un pēdējais vārds	Rainis	30
	Ādams Alksnis	31

III

Salna pavasarī	Rūdolfs Blaumanis	33
Es par bēdu nebēdāju	Tautasdziesmas	45
Nepiepildāmais nabags	Tautas pasaka	45
Dadzītis	Aspazija	47
Ganu diena	Anna Brigadere	48
Gaviles	Veronika Strēlerte	51
Maruta	Anšlavs Eglītis	52
Vasara ir klātu	Kārlis Skalbe	59
Stabules	Jānis Jaunsudrabiņš	60

IV

Purvā	Augusts Saulietis	62
Ar māti pie baznīcas	Jānis Poruks	82
Nazis	Jānis Klīdzējs	83
Zelta cirvis	Tautas pasaka	85
Kad tu zemu galvu liecis esi	Zinaīda Lazda	86
Par neizdodamo dālderi	Kārlis Skalbe	86
Es sakūru skalu guni	Tautasdziesmas	88
Māmiņas ceļa soma	Knuts Lesiņš	89
Tas nekur nederīgs	Kārlis Skalbe	96
	Janis Rozentāls	97

V

Lāčplēša varoņdarbi	Andrejs Pumpurs	99
Lāčplēša sauciens	Veronika Strēlerte	109
Gaismas pils	Auseklis	109
Skolnieku rota	Aleksandrs Grīns	110
Nemiers	Kārlis Skalbe	115
Purva zāle	Irma Grebzde	116
Sāpes un cerības	Rainis	126
Trīs vārdi	Anna Brigadere	126
	Kārlis Zāle	127

APCERES

Latviešu tautas dzeja	H. Kreicers	128
Latviešu rakstniecības sākumi	I. Cēbere	140
Tautas atmoda	H. Kreicers	143
Liriskā dzeja	H. Kreicers	147
Episkā dzeja	H. Kreicers	150
Drāmatiskā dzeja	H. Kreicers	153
Teodors Zeltiņš	H. Kreicers	155
Zinaīda Lazda	I. Cēbere	156
Anna Brigadere	I. Cēbere	158
Olafs Stumbrs	H. Kreicers	160
Aspazija	H. Kreicers	161
Augusts Saulietis	H. Kreicers	162
Jānis Poruks	H. Kreicers	164
Jānis Klīdzējs	H. Kreicers	166
Aleksandrs Grīns	H. Kreicers	167

8. klasei

Kurzemes krasts	Veronika Strēlerte	173
Sniegavīrs un Svētais Nikolajs	Anšlavs Eglītis	174
Kāpēc vesela kāja sāp	Nikolajs Kalniņš	178
Laiks	Kārlis Skalbe	183
Zelta zirgs	Rainis	184
Kalnā kāpējs	Rainis	224
Pulkveža Kalpaka nāve	Kārlis Skalbe	224
Pulkveža atgriešanās	Edvarts Virza	226
Varoņa kaps	Zinaīda Lazda	227
Karavīrs	Andrejs Eglītis	228
Jānis Tilbergs		229
Kalpa zēna vasara	Jānis Akurāters	230
Jaunība	Tautasdziesmas	252
Oda pasaules krāšņumiem	Ēriks Ādamsons	252
Andriksons	Rūdolfs Blaumanis	255
Saules apstarots un apņemts	Rainis	278
Kad grūti	Augusts Saulietis	278
Straumēni	Edvarts Virza	279
Daiļa sēta arājam	Tautasdziesmas	284
Bērzi	Fricis Bārda	284
Vilhelms Purvītis		285
Mans Dievs	Fricis Bārda	286
Apmežosim Nujorku	Gunārs Saliņš	287
Tornis	Jānis Ezeriņš	289
Lauztās priedes	Rainis	300
Svešumā klīstot	Vilis Plūdonis	301

APCERES

Reālisms un romantisms	H. Kreicers	302
Ēriks Ādamsons	I. Cēbere	303
Jānis Akurāters	H. Kreicers	305
Fricis Bārda	H. Kreicers	306
Nikolajs Kalniņš	H. Kreicers	308
Vilis Plūdonis	H. Kreicers	308
Rainis	I. Cēbere	310
Gunārs Saliņš	H. Kreicers	318
Pēcvārdi		319